

แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์ บุษย์จันทร์

นางสาวศุภิสรา เทียนสว่างชัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ECOLOGICAL CONSCIENCE IN NIRANSAK BOONCHAN'S LITERARY WORKS

Miss Supisara Thiensawangchai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Comparative Literature

Department of Comparative Literature

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์ แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์
โดย นางสาวศุภิสรา เทียนสว่างชัย
สาขาวิชา วรรณคดีเปรียบเทียบ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทองแสง เชาว์ชุตติ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดารินทร์ ประดิษฐทัศน์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร)

ศุภิสรา เทียนสว่างชัย : แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ (ECOLOGICAL CONSCIENCE IN NIRANSAK BOONCHAN'S LITERARY WORKS) อ.ที่
 ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 157 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์งานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ ภายใต้กรอบแนวคิดนิเวศสำนึก โดยมุ่งศึกษาบทบาทและภาพแทนของธรรมชาติและมนุษย์ที่ผู้เขียน ชี้นำเสนอ เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ดำเนินไปภายใต้บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในด้านต่างๆ จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกที่แสดงให้เห็น ปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ตั้งอยู่บน ความเหลื่อมล้ำภายใต้โลกที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งภาพแทนของธรรมชาติมักจะถูกนำเสนอให้ มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกับแนวคิดหรือวิวัฒนาการทางด้านต่างๆ ของมนุษย์ และมีการปฏิสัมพันธ์ในเชิงอำนาจอยู่ตลอดเวลา ภาพแทนของธรรมชาติมักถูกทำให้อ่อนแอและยอมจำนนเพื่อแสดงให้เห็น บทบาทของมนุษย์ในฐานะผู้ควบคุม เปลี่ยนแปลง กำหนดคุณค่าและความหมายให้กับธรรมชาติ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและวิกฤตสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ไม่สมดุลและความเพิกเฉยของมนุษย์ที่ยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง

นอกจากนี้ งานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ยังนำเสนอแนวคิดเชิงอนุรักษ์ที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบองค์รวม นำเสนอให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติผ่านผลกระทบจากวิกฤตสิ่งแวดล้อม โดยการใช้ฉากโลกที่ล่มสลายและหายนะที่ตกสู่มนุษย์ แสดงให้เห็นสถานะของธรรมชาติที่อยู่ในบทบาทของผู้ควบคุมการดำรงอยู่ของมนุษย์ ในขณะเดียวกัน พื้นที่ธรรมชาติยังเป็นพื้นที่แห่งการเยียวยาฟื้นฟูชีวิตและสภาพจิตใจของมนุษย์และสังคมให้หลุดพ้นจากการครอบงำของความเจริญรวมไปถึงการตระหนักถึงตัวตนแห่งธรรมชาติที่ธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างตัวตนและจิตวิญญาณของมนุษย์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติที่เชื่อมโยงกันทั้งทางกายภาพและทางจิตวิญญาณ เป็นการแสดงแนวคิดการมองธรรมชาติแบบองค์รวมเพื่อกระตุ้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่การปลูกฝังแนวคิดเชิงอนุรักษ์และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ

ภาควิชา วรรณคดีเปรียบเทียบ ปลายมือเขียนนิต
 สาขาวิชา วรรณคดีเปรียบเทียบ ปลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5780180422 : MAJOR COMPARATIVE LITERATURE

KEYWORDS: ECOLOGICAL CONSCIENCE / NIRANSAK BOONCHAN / ECOCRITICISM

SUPISARA THIENSAWANGCHAI: ECOLOGICAL CONSCIENCE IN NIRANSAK BOONCHAN'S LITERARY WORKS. ADVISOR: ASSOC. PROF. SURADECH CHOTIUDOMPANT, Ph.D., 157 pp.

The thesis aims to study the writings of Niransak Boonchan within the framework of ecological conscience. It focuses on the roles and the representations of nature and humanity that the author uses to present the relationship that continues through the changes in social context. The study shows that the works of Niransak Boonchan present the concept of ecological conscience that illustrates natural and environmental problems. The representation of the relationship between nature and humanity is based on the inequality in the anthropocentric world. The representation of nature is often portrayed as the opposite of human's concepts and evolutions of various aspects. There is always the power interaction between the two. The representation of nature is often portrayed as weak and surrendered to show the human role as the one who controls, changes, and determines the value and meaning of nature, which eventually leads to the changes in nature and environmental crises. These problems are the results of the imbalanced relationship between nature and humanity and human self-centeredness and ignorance.

In addition, Niransak's writings present an ecological concept within the holistic paradigm. The writings show the roles and importance of nature through the impacts of environmental crises by using the fallen and disastrous world as the setting. This shows the status of nature as the controller of human existence. At the same time, the natural area is also an area of remedies for the restoration both of life and the mind of human beings and society, enabling them to escape from the dominance of civilization, as well as recognize the natural self, which plays an important role in creating human identity and spirit. Moreover, Niransak's works show the human-versus-nature relationship that is linked both physically and spiritually. It expresses the holistic view of nature, which raises the awareness of the importance of nature and the environment, leading to the cultivation of ecological concepts and peaceful coexistence with nature.

Department: Comparative Literature Student's Signature

Field of Study: Comparative Literature Advisor's Signature

Academic Year: 2017

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์และกำลังใจจากบุคคลผู้เกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ผู้วิจัยขอใช้พื้นที่นี้ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เมตตาให้คำปรึกษา คอยผลักดัน และชี้แนะแนวทางอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ทั้งยังช่วยขัดเกลาประเด็นให้ชัดเจนมากขึ้น ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทอแสง เขาว์ชุตติ รองศาสตราจารย์ ดร. ตรีศิลป์ บุญขจร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดารินทร์ ประดิษฐาศินีย์ ที่สละเวลาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบทุกท่านที่คอยให้คำแนะนำสั่งสอน และเป็นแรงผลักดันให้การศึกษาของเหล่านิสิตลุล่วงไปด้วยดี รวมถึงขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบทุกท่านที่คอยอำนวยความสะดวกเรื่องเอกสารและระเบียบการต่างๆ ของมหาวิทยาลัยอย่างไม่มีติดขัด

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. สรณัฐ ไตลังคะ และคณาจารย์ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ช่วยปูพื้นฐานในการศึกษาวรรณคดี และวรรณคดีเปรียบเทียบ รวมถึงการให้คำแนะนำและกำลังใจในการศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิต

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ ในการสร้างสรรค์ผลงานอันทรงคุณค่า และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกในงานวรรณกรรม และขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ที่คอยให้กำลังใจ คำปลอบโยน และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการฟันฝ่ารุ่มทางารเรียน

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกๆ คนในครอบครัวผู้เป็นกำลังใจสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณพ่อ-คุณแม่ที่มอบชีวิตที่ดี ให้โอกาสทางการศึกษา และคอยสนับสนุนผู้วิจัยในทุกๆ เรื่องเสมอมา ขอขอบคุณน้องชาย ที่คอยถนอมไล่ห่างเหินพี่สาวมาโดยตลอด วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงสำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเมตตา และกำลังใจจากทุกๆ คนอย่างแท้จริง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
1.3 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน	6
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.6 ขอบเขตของการวิจัย.....	7
1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
บทที่ 2	12
แนวคิดนิเวศสำนึกและกระบวนทัศน์ทางธรรมชาติในงานวรรณกรรมไทย	12
2.1 จุดเริ่มต้นของแนวคิดนิเวศสำนึก: จากมนุษย์เป็นศูนย์กลางสู่การหลอมรวมกับธรรมชาติ.....	12
2.1.1 แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง: มนุษย์ในฐานะศูนย์กลางแห่งอำนาจ	12
2.1.2 แนวคิดนิเวศสำนึก (Ecological Conscience): การสลายตัวตนสู่ธรรมชาติ	17
2.2 แนวคิดนิเวศสำนึกในงานวรรณกรรม	24
2.3 นิเวศสำนึกในบริบทสังคมไทยสู่ธรรมชาติในงานเขียนของนิรันดร์ บัญจันทร์	32
2.3.1 แนวคิดนิเวศสำนึกในบริบทของสังคมไทย.....	32
2.3.2 นิรันดร์ บัญจันทร์ในฐานะนักเขียนแนวนิเวศสำนึก	33
บทที่ 3.....	39

ภายใต้โลกแห่งมนุษย์เป็นศูนย์กลาง	39
3.1 เทคโนโลยีในฐานะตัวร้าย: เครื่องมือแห่งการทำลายและแบ่งแยก.....	40
3.1.1 สงคราม: ภาพแทนเทคโนโลยีผู้ทำลายล้าง.....	41
3.1.2 ปิศาจวิทยาศาสตร์กับผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์	50
3.2 เมืองและทุนนิยม: พื้นที่จุดศูนย์กลาง การครอบงำ และความขัดแย้ง.....	56
3.2.1 เมืองกับการสร้างความเป็นอื่นและความขัดแย้ง	57
3.2.2 การรุกรานของเมืองกับการกลืนกินจิตวิญญาณแห่งธรรมชาติ.....	61
3.2.3 แนวคิดทุนนิยมกับการครอบงำและความเหลื่อมล้ำทางอำนาจ	67
3.2.3.1 ทุนนิยม: จากการครอบครองสู่การครอบงำ.....	67
3.2.3.2 มนุษย์ผู้ควบคุมจัดการธรรมชาติ.....	70
3.2.3.3 มนุษย์และธรรมชาติ สายสัมพันธ์อิงผลประโยชน์	74
3.3 สัตว์: การประกอบสร้างบนพื้นฐานของมนุษย์.....	78
3.3.1 สัตว์ในฐานะภาพแทนจุดบกพร่องของมนุษย์	80
3.3.2 สัตว์กับอัตลักษณ์แห่งความโหดร้ายและป่าเถื่อน	84
3.3.2.1 สัญลักษณ์ของสัตว์กับการถ่ายทอดความโหดร้ายของสังคมเมือง.....	84
3.3.2.2 สัตว์กับสัญลักษณ์และการวิพากษ์วิทยาศาสตร์	88
3.3.2.3 อัตลักษณ์มนุษย์ในมุมมองของสัตว์กับการวิพากษ์บริโภคนิยม.....	91
บทที่ 4	97
ธรรมชาติ: ผลกระทบ การเยียวยา และโลกแห่งองค์รวม.....	97
4.1 วรรณกรรมแบบพยากรณ์ (Apocalypse): โลกธรรมชาติที่ล่มสลายสู่หายนะของมนุษย์	98
4.1.1 ธรรมชาติในฐานะผู้กำหนดชีวิตมนุษย์.....	102
4.1.2 สิ่งแวดล้อมปนเปื้อนสารพิษ: ธรรมชาติที่แปรเปลี่ยนสู่ความบิดเบี้ยวของมนุษย์	105
4.1.3 ธรรมชาติกับความเท่าเทียม: เงินตรา ชนชั้น สถานะ	114

4.2 ธรรมชาติกับบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ	117
4.2.1 ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการปมเพาะความหวัง	118
4.2.2 ธรรมชาติกับการเยียวยาชีวิตและสังคม	123
4.3 ตัวตนแห่งธรรมชาติ: จากศูนย์กลางสู่ตัวตนแห่งการหลอมรวม	131
4.3.1 ธรรมชาติกับอัตลักษณ์ของมนุษย์: ชีวิต ตัวตน และการหล่อหลอมของธรรมชาติ	133
4.3.2 ตัวตนและสิ่งแวดล้อม: การตระหนักถึงความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมโลก	137
บทที่ 5	145
บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	145
ข้อเสนอแนะ.....	151
รายการอ้างอิง.....	152
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	157

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมแพร่ขยายเข้ามาครอบงำสังคมและชีวิตของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลต่อสภาพสังคมและวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นตัวการสำคัญในการบ่อนเซาะการดำรงอยู่ของธรรมชาติและระบบนิเวศจนค่อยๆ เกิดเป็นปัญหาและกลายเป็นวิกฤต

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการขยายตัวของอุตสาหกรรมได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และกลายเป็นสิ่งที่ถูกให้ความสำคัญมาเป็นลำดับต้นๆ ในการสร้างสังคมแห่งการพัฒนา ทำให้กระแสความเจริญได้เข้ามาควบคุมกำหนดบทบาทของมนุษย์และแนวทางของสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้นอกจากจะนำมาซึ่งปัญหาทางสังคมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ในปัจจุบันได้กลายเป็นปัญหาลึกลามไปทั่วโลก

ผลกระทบด้านลบจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งในทั่วทุกภูมิภาคของโลก ด้วยการดำรงอยู่ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการเกื้อหนุนวิถีชีวิตของมนุษย์และส่งอิทธิพลเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน โดย วรณช อุษณกร ได้จำกัดนิยามของคำว่า “สิ่งแวดล้อม” เอาไว้ในหนังสือ รอบรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง “สิ่งที่มีอยู่รอบๆ ตัวมนุษย์ เป็นแหล่งก่อเกิดสิ่งมีชีวิตและเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดลักษณะของการดำรงชีวิตและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยสิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพซึ่งหมายรวมถึงสิ่งต่างๆ ที่ขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ และอีกประเภทหนึ่งคือ สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพหรือชีวภูมิศาสตร์ ได้แก่ ป่าไม้ สัตว์ป่า มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่อยู่รอบตัวเรา”¹ กล่าวโดยสรุป สิ่งแวดล้อมจึงหมายถึงความถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต อาจเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ อากาศ ดิน น้ำ สัตว์ป่า ฯลฯ หรือเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นจากทรัพยากรดั้งเดิม เช่น ถนน บ้านเมือง รวมไปถึง

¹ วรณช อุษณกร, *รอบรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม* (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2547), หน้า 2.

สิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม เช่น วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง ศาสนา กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งทั้งสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นจะมีอิทธิพลและมีสถานะเป็นปัจจัยที่คอยเกื้อหนุนกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะส่งผลต่ออีกปัจจัยหนึ่งเป็นวัฏจักรวงจรของสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

เมื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันและใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ วิฤตทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจึงทำให้ผู้คนและสังคมหันกลับมาตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น และเริ่มมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมองโลกอย่างผสมผสานและยึดหลักความเชื่อที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกล้วนมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกัน ด้วยบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆ กับการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์นี้ วรรณกรรมในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์จึงถูกนำมาใช้ในการถ่ายทอดความวิตกกังวลถึงปัญหาในปัจจุบัน และแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของวงการวรรณกรรมไทยเองก็มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์และปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน การพัฒนาความเจริญของสังคมเมืองทำให้ผู้คนโยกย้ายธรรมชาติและเริ่มกังวลต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นแรงกระตุ้นให้นักเขียนสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับธรรมชาติและ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมไปในแง่มุมที่หลากหลาย เช่น วิชา บุญยัง หนึ่งในนักเขียนแนวธรรมชาติที่งานเขียนส่วนใหญ่ของเขามักนำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และผืนป่า ผสมผสานกับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เขาได้ประสบพบเจอ ดังเช่นนวนิยาย *ใบไม้ร่วงในป่าใหญ่*² ภายในเรื่องนอกจากจะเต็มไปด้วยเรื่องราวการใช้ชีวิตในป่าที่ตื่นเต้นและลึกลับแล้ว ยังแสดงให้เห็นการเข้ารุกรานของมนุษย์ผ่านกลุ่มนายทุนและข้าราชการเพื่อแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อธรรมชาติและได้กลายเป็นส่วนสำคัญที่นำมาซึ่งความสูญเสียทั้งต่อมนุษย์และธรรมชาติ เช่นเดียวกับ อุดม วิเศษสาร อีกหนึ่งนักเขียนที่มีผลงานการนำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสอดแทรกอุดมการณ์เชิงนิเวศให้แก่คนอ่าน เช่นนวนิยาย *บทเพลงแห่งนกนางแอ่น*³ กล่าวถึงนกนางแอ่นผู้เกิดมาในยุคที่สภาพแวดล้อมและธรรมชาติเสื่อมโทรม ตั้งแต่เล็ก

² วิชา บุญยัง, *ใบไม้ร่วงในป่าใหญ่*, พิมพ์ครั้งที่ 8 (นนทบุรี: บ้านหนังสือ, 2550).

³ อุดม วิเศษสาร, *บทเพลงแห่งนกนางแอ่น*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2539).

จนโตเขาได้ถูกขับกล่อมด้วยบทเพลงแห่งนกกาขงที่มีเนื้อหาพรรณนาถึงธรรมชาติอันงดงามที่ไผ่ฝืนนกกาขงขงหนุ่มจึงออกตามหาความงดงามแห่งธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเพลง ว่ามีอยู่จริงหรือเป็นเพียงจินตนาการ จนกระทั่งได้พบกับสภาพความเสื่อมโทรมของธรรมชาติที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ และเขาต้องยอมรับอย่างขมขื่นว่าไม่มีอะไรที่สามารถปกป้องธรรมชาติได้ อดมแสดงให้เห็นความโหดร้ายของมนุษย์ที่กระทำต่อธรรมชาติเพื่อเปิดเผยถึงสาเหตุของปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น และตั้งความหวังถึงการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในอนาคต จะเห็นได้ว่า งานวรรณกรรมไทยจำนวนหนึ่งมีการนำเสนอให้เห็นถึงคุณค่าและอิทธิพลของธรรมชาติที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องราวต่างๆ ที่แสดงถึงความวิตกกังวลและความไม่พอใจในการจัดการวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น บทบาทของธรรมชาติในงานวรรณกรรมได้ถูกขับเน้นให้เด่นชัดเพื่อสะท้อนมุมมองต่างๆ ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติทั้งในเชิงอนุรักษ์ และธรรมชาติที่แฝงไปด้วยวาทกรรมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

เช่นเดียวกับงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ ที่เป็นหนึ่งในนักเขียนที่มีผลงานโดดเด่นในเรื่องของการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างน่าสนใจ บทบาทนักเขียนของนิรันดร์ศักดิ์เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยเรียนปริญญาตรีอยู่ที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เขาเริ่มสร้างผลงานเขียนของตัวเองและเริ่มทำหนังสือตั้งแต่ในช่วงที่ยังเป็นนักศึกษา ชีวิตในวงการนักเขียนของนิรันดร์ศักดิ์เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังเมื่อ อัศศิริ ธรรมโชติ เป็นผู้แนะนำเขาให้ไปทำงานที่ *นิตยสารกระแสด* ของสุจิตต์ วงษ์เทศ ก่อนจะขยับขยายมาเป็นบุคคลในวงการหนังสืออย่างเต็มตัว โดยนิรันดร์ศักดิ์เคยผ่านการร่วมงานร่วมกับนิตยสารและหนังสือพิมพ์มาหลายฉบับเช่น *วิดีโอ แอนด์ ทีวี*, *สู่อากาศ*, *เจนเนอเรชั่น* อีกทั้งยังเคยเป็นบรรณาธิการบริหาร *นิตยสารฟ้าเมืองทอง* เป็นบรรณาธิการคัดสรรเรื่องสั้น *นิตยสารสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*, *นิตยสารดอกเบ็ญการเมืองรายสัปดาห์*, *นิตยสารแนวหน้าสุดสัปดาห์* ทั้งยังเคยเป็นบรรณาธิการฝ่ายจุดประกายวรรณกรรมในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจและเป็นคอลัมนิสต์ประจำนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ รวมถึงได้สร้างเว็บไซต์ The Paperless พื้นที่ใหม่ของงานวรรณกรรมบนโลกออนไลน์ที่มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งเรื่องราวของศิลปะวรรณกรรม ท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม ชีวิตของนิรันดร์ศักดิ์จึงผูกพันอยู่กับวงการหนังสือมาอย่างต่อเนื่อง

ในฐานะนักเขียนแนวสะท้อนสังคม นิรันดร์ศักดิ์จัดว่าเป็นนักเขียนที่มีความตื่นตัวในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคนหนึ่ง งานเขียนของเขาส่วนใหญ่จึงเป็นงานเขียนที่มีเรื่องราวผูกพันอยู่กับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติมานำเสนอแนวคิดในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องของการนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นิรันดร์ศักดิ์แสดงให้เห็นถึงผลกระทบและความสำคัญของธรรมชาติต่อมนุษย์อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะงานเขียนแนววิทยาศาสตร์⁴ หลายๆ เรื่องได้ดีแผ่มุมมองต่างๆ ทางสังคม ซึ่ง *คืนแห่งความพิทาศ* หนังสือรวมเรื่องสั้นของเขาได้เป็น 1 ใน 7 เล่มที่ผ่านเข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ และถือเป็นนิยายวิทยาศาสตร์แฟนตาซีเล่มแรก (จากใน 5 ประเทศ) ที่ผ่านเข้ารอบนับแต่รางวัลนี้ก่อตั้งมา 12 ปี⁵ ในขณะที่ *คำวิงวอนของมนุษยชาติ* อีกหนึ่งผลงานรวมเรื่องสั้นได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในหนังสือดีวิทยาศาสตร์ 88 เล่ม ในประเภทบันเทิงคดี จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) งานเขียนแนววิทยาศาสตร์ของนิรันดร์ศักดิ์ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่ยังแฝงข้อคิดวิพากษ์วิจารณ์ เสียดสีพฤติกรรมการค้าขายของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติภายใต้โลกที่ถูกครอบงำไปด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

นิรันดร์ศักดิ์ใช้ลักษณะของงานเขียนแนววิทยาศาสตร์เพื่อสะท้อนบทบาทของธรรมชาติ และวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการดำเนินเรื่องในรูปแบบของงานแนววิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในการชี้ให้เห็นถึงวิกฤติและผลกระทบทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัย โดย สุทธิชัย บุญยะกาญจน ได้กล่าวถึงนิยามและลักษณะของบันเทิงคดีแนววิทยาศาสตร์ไว้ในงานวิจัย *การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิยายวิทยาศาสตร์อเมริกันแนวดีส์โทเปีย ในช่วง ค.ศ. 1950 ถึง ค.ศ. 1972* เอาไว้ว่า

นิยายวิทยาศาสตร์เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีลักษณะของตนเอง ได้แก่ มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจเป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ สิ่งประดิษฐ์หรือวิทยาการใหม่ๆ ที่มีรากฐานจากความรู้ในปัจจุบันหรือเป็น

⁴ นิยายวิทยาศาสตร์ คือ เรื่องแต่งที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ หรือวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ หรืออาศัยวิทยาศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินเรื่องหรือเป็นฉาก หรือแสดงผลกระทบของวิทยาศาสตร์ต่อมนุษยชาติ (ชัยวัฒน์ คุประตกุล, *วิทยาศาสตร์ในนิยายวิทยาศาสตร์* (กรุงเทพฯ: ต้นหมาก, 2524).)

⁵ สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย, *นาม: นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์* [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

หลักเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์ในจินตนาการ หรือการคาดคะเนไปถึง หรือ
เสนอผลกระทบของวิทยาศาสตร์ต่อมนุษย์และสังคม [...] ลักษณะที่ผิดแผก
ไปจากความเป็นจริงในปัจจุบันจะกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความคิด และตระหนัก
ถึงโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งเป็นการสะท้อนภาพและวิพากษ์วิจารณ์สังคม
ร่วมสมัย รวมทั้งเป็นการเตือนภัยและเสนอทางออกได้เช่นกัน⁶

งานแนววิทยาศาสตร์ของนิรันดร์ศักดิ์จึงไม่เพียงแสดงบทบาทของธรรมชาติในพื้นที่แห่งความ
เจริญ แต่ยังวิพากษ์และตั้งคำถามถึงผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีที่ล้นเกินอันจะส่งผลเสียต่อ
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขยายไปยังสังคมของมนุษย์ รวมไปถึงการสร้างโลกภายใต้แนวคิดการยึด
มนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ถูกนำเสนอให้เห็นถึงปัญหาทางสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการขยายตัว
ของอุตสาหกรรม การเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวของชุมชนเมือง การครอบงำของระบบทุน
นิยม-บริโภคนิยม ความเดือดร้อนจากสงคราม ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อความเป็นไปของ
ธรรมชาติทั้งสิ้น

นอกจากนี้ งานเขียนส่วนหนึ่งของนิรันดร์ศักดิ์ยังแสดงให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติในฐานะ
ผู้เยียวยา และประกอบสร้างชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์ เป็นการสะท้อนแนวคิดแบบองค์รวมที่ให้
คุณค่าและความหมายของธรรมชาติในมุมมองของจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม⁷ อันแสดงให้เห็นการดำรง
อยู่ของทุกสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องโยงใยกันในระบบแห่งธรรมชาติ เป็นการมองธรรมชาติในอีกแง่มุมหนึ่ง
ที่อาจเป็นจุดร่วมในการดำรงอยู่ของมนุษย์และธรรมชาติอย่างสันติ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶ สุทธิชัย บุญยะกาญจน, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิยายวิทยาศาสตร์อเมริกันแนวดีสโทเปียในช่วง ค.ศ. 1950 ถึง
ค.ศ. 1972," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2533). หน้า 14.

⁷ จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environmental Ethics) หรือที่เนื่องน้อย บุญเนตร แปลว่า "จริยศาสตร์สภาวะ
แวดล้อม" เป็นแนวคิดที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์และชี้ให้เห็นถึงสมมติฐานทางอภิปรัชญาและสมมติฐานทางจริยศาสตร์ที่มี
บทบาทในการนำมาซึ่งปัญหาและวิกฤตการณ์ทางสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันก็เสนอสมมติฐาน
ทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์อื่นที่จะนำมาซึ่งความเข้าใจโลกหรือโลกทัศน์ในแนวทางที่เอื้อต่อความอยู่รอดและ
ความสมดุลของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ (เนื่องน้อย บุญเนตร, *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธ
ปรัชญาและปรัชญาตะวันตก* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).)

การศึกษางานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ภายใต้กรอบแนวคิดนิเวศสำนึกจึงสามารถทำให้เห็นการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำทัศนคติและแนวคิดของสังคมร่วมสมัย มีการนำเสนอกระบวนการทัศน์ทางธรรมชาติเพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ เพื่อกระตุ้นให้เห็นถึงความต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางสังคมและเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อ

1. ศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกที่ปรากฏในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์
2. วิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมดังกล่าว

1.3 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน

วรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกที่แสดงให้เห็นวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาทิ ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร มลพิษทางน้ำและอากาศ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ไม่สมดุล และความเพิกเฉยของมนุษย์ที่ยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง ตัวบทคัดสรรนำเสนอปัญหาเหล่านี้ผ่านการเปรียบเทียบระหว่างสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมกับสภาพแวดล้อมที่สวยงาม การสร้างตัวละครที่ต้องเผชิญกับปัญหาดังกล่าวและต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอด การใช้สัญลักษณ์เพื่อนำเสนอแนวคิดเชิงอนุรักษ์ และการใช้ภาษาแฝงนัยหรือมุมมองที่แตกต่างเพื่อประชดประชันและเสียดสีทัศนคติของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1. สืบค้นและรวบรวมผลงานวรรณกรรมที่มีความโดดเด่นในเรื่องการนำเสนอภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์
2. เก็บข้อมูลจากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์

3. ศึกษาตัวบทที่เลือกมาใช้ในการวิจัย โดยวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติตามกรอบแนวคิดนิเวศสำนักและศึกษากลวิธีการประพันธ์ของงานในกลุ่มดังกล่าว
4. สรุปผลการวิเคราะห์

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจแนวคิดนิเวศสำนักและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดดังกล่าวในวรรณกรรมของนิรันศักดิ์ บุญจันทร์
2. เป็นแนวทางในการศึกษาแนวคิดนิเวศสำนักในวรรณกรรมอื่น

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวคิดนิเวศสำนักในวรรณกรรมของนิรันศักดิ์ บุญจันทร์” ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษางานของนิรันศักดิ์ บุญจันทร์ ที่มีความโดดเด่นในเรื่องการนำเสนอภาพแทนและบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ชื่อเรื่อง	ปีพิมพ์
1. เมือง-หมาป่า	2533
2. บทเพลงของผู้เฒ่า	2535
3. แคนดี้	2535
4. สัญชาติญาณและความตาย	2535
5. ซากเรือริมทะเล	2535
6. จินตนาการสีขา	2535
7. คำวิงวอนของมนุษยชาติ	2535
8. สิ่งมีชีวิต	2536
9. ตะไคร้บนกำแพง	2538
10. ต้นพริกของยายรุ่ง	2538
11. เรื่องของแสน	2538
12. รมสีสวยของอากัง	2539

13. ลายไม้	2539
14. สัตว์ร้าย	2539
15. เกษตรกร	2545
16. เสียงเด็กร้องและทุ่งหญ้าสีเขียว	2545
17. สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน	2545
18. คน-ต่อไม้-แสงเงา	2547
19. แสงแดดบนข้างฝา	2547
20. นกที่บินอยู่ในดวงจันทร์	2548
21. สิ่งปรากฏบนผิวน้ำ	2548
22. มาบตาพุด 2050	2554

ชื่อเรื่อง	ปีพิมพ์
1. สวนหลังบ้าน	2545

1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจพบว่า ยังไม่มีงานศึกษาวิจัยแนวคิดนิเวศสำนึกในงานเขียนของนิรันดศักดิ์ บุญจันทร์โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิดทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกในงานวรรณกรรมไทยอยู่บ้าง โดยส่วนใหญ่มักจะวิเคราะห์บทบาทของธรรมชาติที่ปรากฏในบริบทสังคมต่างๆ หรือการประกอบสร้างภาพแทนของธรรมชาติ ซึ่งบทความหนังสือและงานวิจัยเหล่านี้ เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมไทย และมีส่วนช่วยขยายแนวคิดนิเวศสำนึกในงานวรรณกรรมไทยในแง่มุมที่หลากหลายมากขึ้น

หนังสือ *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก*⁸ ของเนืองน้อย บุญยเนตร ซึ่งกล่าวถึงทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติและสรรพสิ่งต่างๆ รอบตัว

⁸ เนืองน้อย บุญยเนตร, *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537)

โดยแสดงให้เห็นแนวคิดการมองธรรมชาติของมนุษย์ในโลกตะวันตกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 อันเป็นช่วงที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรและอุตสาหกรรม และมนุษย์มีแนวคิดว่าตนเองมีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถจัดการหรือควบคุมธรรมชาติได้ตามความต้องการของตนเอง ธรรมชาติจึงเป็นเพียงวัตถุที่มนุษย์เป็นผู้ครอบครองและจัดสรรเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ ทักษะคติของมนุษย์ต่อธรรมชาติ เช่นนี้นำมาซึ่งวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และได้แสดงให้เห็นกรอบความคิดการให้ความหมายและความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ การศึกษางานเขียนเล่มนี้จึงสามารถใช้เป็นรากฐานในการศึกษากระบวนการทัศนของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ เพื่อทำความเข้าใจแนวคิด และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติการมองธรรมชาติในบริบทสังคมของสังคมไทย

วิทยานิพนธ์ *วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย*⁹ ธัญญา สังขพันธ์านนท์ ได้ศึกษากระบวนการทัศนและวาทกรรมของธรรมชาติ รวมถึงการนำเสนอภาพธรรมชาติในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยใช้ฐานคิดจากทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนักมาประยุกต์เข้ากับทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศและทฤษฎีวาทกรรม พบว่ากระบวนการทัศนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยแบบจารีตนิยมเป็นระบบคิดที่แสดงถึงการตระหนักรู้ในความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ การนอบน้อมและเคารพในธรรมชาติ ซึ่งกระบวนการทัศนทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นนี้ มีความเกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและพัฒนาการทางสังคมแต่ละยุค และได้ก่อให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมของชนชั้นปกครองที่ใช้ธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างอำนาจทางการเมือง หรือวาทกรรมการประกอบสร้างวรรณศิลป์ของกวีราชสำนักที่มีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงและเรื่องเพศ ผ่านการใช้ภาษาภาพพจน์และโวหารอุปมาอุปมัยที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างหญิงกับชายในสังคมศักดินาที่มีความเหลื่อมล้ำและมีอคติทางเพศแบบชายเป็นใหญ่เหนือกว่าหญิง เป็นต้น วิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงสามารถใช้เป็นแบบอย่างในการศึกษาแนวคิดนิเวศสำนักในงานวรรณกรรมไทย โดยเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและคติความเชื่อที่จะนำไปสู่แนวทางการศึกษาแนวคิดทางธรรมชาติในบริบทอื่นๆ ต่อไป

⁹ ธัญญา สังขพันธ์านนท์, "วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2553).

เช่นเดียวกันกับในหนังสือ *เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน: ปรากฏการณ์วรรณกรรม*¹⁰ ธัญญาได้ศึกษาวาทกรรมอีสานผ่านการประกอบสร้างความหมายของธรรมชาติไว้ในบทความชื่อ “จากกวีนิพนธ์ อีสาน สู่วาทกรรมอีสาน: การประกอบสร้างความหมายของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมเกี่ยวกับภาคอีสาน” โดยเลือกใช้กวีนิพนธ์ที่กล่าวถึงภาคอีสาน เช่น “อีสาน” และ “อีสานลุ่ม” ของนายผี “แปนเอ็ดเต็ด” ของประเสริฐ จันดำ ฯลฯ และพบว่า วาทกรรมอีสานที่ปรากฏได้ประกอบสร้างขึ้นด้วยภาพของธรรมชาติที่บกพร่อง คือธรรมชาติที่แห้งแล้งและก่อให้เกิดความทุกข์เข็ญ รวมไปถึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านผลกระทบจากธรรมชาติที่บกพร่อง

นอกจากนี้ บทความวิจัยเรื่อง “ตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ในกวีนิพนธ์แม่น้ำที่สาบสูญ” ของบรรจง บุรินประโคน ที่นำเสนอในงานสัมมนาทางวิชาการ “การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (ecocriticism): หลากแง่หลายมุมจากวรรณกรรมไทยและวรรณกรรมต่างประเทศ” ได้ศึกษาเกี่ยวกับตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ผ่านกวีนิพนธ์ชุด “แม่น้ำที่สาบสูญ” โดยมองผ่านทฤษฎีตัวตนเชิงนิเวศอันเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ว่าด้วยท่าทีของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและแสดงให้เห็นว่า เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์นำเสนอตัวตนเชิงนิเวศผ่านบทกวีโดยใช้สัญลักษณ์ทางธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นป่า ดิน น้ำ รวมไปถึงบริบททางสังคมอย่างชนบท ชุมชนเมือง การเมือง ศาสนา ฯลฯ ซึ่งการประกอบสร้างนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และการยืนยันในอัตลักษณ์ของตัวเองภายใต้กรอบคิดที่ว่ามนุษย์กับธรรมชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในขณะที่ “เอื้องแสนเพ็ง: ตำนานท้องถิ่นกับนิเวศในนวนิยายเรื่อง ฤดูดาว” บทความวิจัยของอรวรรณ ฤทธิ์ศรีธร อีกหนึ่งบทความที่ได้นำเสนอในงานเดียวกันนั้น มุ่งวิเคราะห์ “เอื้องแสนเพ็ง” ดอกไม้ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง ฤดูดาว ของพงศกร และพบว่า ดอกเอื้องแสนเพ็งมีนัยยะเชิงนิเวศในฐานะธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยการนำเสนอลักษณะภายนอกและการสร้างตำนานให้กับดอกไม้ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางผ่านการลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า การถูกสาปให้เป็นพืชและนำเสนอให้มนุษย์เป็นผู้ถอนคำสาป รวมไปถึงมีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับเพศหญิง และการทำให้ธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่ไร้เดียงสาด้วยการสูญเสียของดอกเอื้องแสนเพ็ง

¹⁰ ธัญญา สังขพันธานนท์, *เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ปรากฏการณ์วรรณกรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: นาคร, 2559).

จากการศึกษา “จากกวีนิพนธ์ อีสาน สู่วาทกรรมอีสาน: การประกอบสร้างความหมายของ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมเกี่ยวกับภาคอีสาน”, “ตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ในกวีนิพนธ์แม่น้ำที่สาบสูญ” และ “เอื้องแสนเพ็ญ: ตำนานท้องถิ่นกับนัยเชิงนิเวศในนวนิยายเรื่อง *ฤดูดาว*” งานวิจัยทั้ง 3 ชิ้นนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกในงานวรรณกรรมร่วมสมัยที่แสดงให้เห็นกระบวนการทัศน์ทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและความเชื่อของสังคมนั้นๆ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอธรรมชาติในงานวรรณกรรมร่วมสมัย

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการศึกษานิเวศสำนึกทั้งในงานวรรณกรรมไทยในแง่มุมที่หลากหลาย และไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นผลกระทบทางด้านวิกฤตสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการศึกษาภาพแทนของธรรมชาติที่ถูกใช้เพื่อสะท้อนวาทกรรมหรือทัศนคติบางอย่างของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ ภายใต้บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความสำคัญ คุณค่า หรือบทบาทของธรรมชาติก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมในยุคสมัยนั้นๆ ทั้งนี้ จากงานศึกษาข้างต้นยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษางานของนิรันศักดิ์ บุญจันทร์ ภายใต้กรอบแนวคิดนิเวศสำนึกมาก่อน ผู้วิจัยเชื่อว่า การศึกษาบทบาทและภาพแทนของธรรมชาติในงานวรรณกรรมของนิรันศักดิ์ บุญจันทร์ จะสามารถทำให้เห็นกระบวนการทัศน์ทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป และช่วยขยายขอบเขตในการศึกษาประเภทของวรรณกรรมไทยให้กว้างขวางขึ้น

บทที่ 2

แนวคิดนิเวศสำนึกและกระบวนการทัศน์ทางธรรมชาติในงานวรรณกรรมไทย

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มุมมองที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมนั้นๆ กระแสทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องได้ส่งผลต่อการมองธรรมชาติในงานวรรณกรรมทั้งในด้านคุณค่าและการให้ความหมายในเชิงอนุรักษ์มากขึ้น ธรรมชาติในงานวรรณกรรมจึงไม่ได้เป็นเพียงส่วนประกอบทางสุนทรียศาสตร์ แต่ยังสะท้อนแนวคิดของศาสตร์เชิงนิเวศและศิลป์แห่งวรรณกรรมไว้ด้วยกัน

2.1 จุดเริ่มต้นของแนวคิดนิเวศสำนึก: จากมนุษย์เป็นศูนย์กลางสู่การหลอมรวมกับธรรมชาติ

วิถีชีวิตของมนุษย์และการดำรงอยู่ของโลกธรรมชาติเป็นสองสิ่งที่มีความผูกพันเชื่อมโยงกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งอาจนับย้อนไปตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มนุษย์ยังดำรงชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเพียงเพื่อต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต และหวาดกลัวอำนาจของธรรมชาติที่ดลให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ เรื่อยมาจนกระทั่งเกิดวิวัฒนาการทางความคิดในด้านต่างๆ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับแนวคิดการมองธรรมชาติที่มีความเคลื่อนไหวไปตามกระแสสังคมของมนุษย์

2.1.1 แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง: มนุษย์ในฐานะศูนย์กลางแห่งอำนาจ

วิทยาการและความเจริญทางด้านต่างๆ ล้วนเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ความเจริญก้าวหน้าที่เกิดขึ้นนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศักยภาพของมนุษย์ทำให้มนุษย์ยกตนเป็นนายเหนือธรรมชาติ และนำมาใช้เพื่อกอบโกยผลประโยชน์ โดยยึดความพึงพอใจของตนเป็นหลัก

ความสัมพันธ์ที่เหลื่อมล้ำเช่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) อันเป็นแนวคิดที่เชื่อว่า “มนุษย์มีความสำคัญกว่าสิ่งใดๆ มนุษย์เป็นนายธรรมชาติเป็นทาส และธรรมชาติไม่มีค่าในตนเองถ้าหากว่าชาตินั้นไม่ถูกนำมาใช้มนุษย์ และ

มนุษย์มีสิทธิ์ครอบครองเพื่อพิชิตและศึกษาธรรมชาติได้อย่างเสรีภาพ [...] เป็นทัศนคติที่มองว่า มนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อครอบครองและเป็นนายเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีรากความคิดพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมตะวันตก”¹ แนวคิดทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ตั้งอยู่บนความพึงพอใจของมนุษย์เช่นนี้เป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่ในช่วงก่อนศตวรรษที่ 19 โดยได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อดั้งเดิมของศาสนายิวและคริสต์ที่แบ่งแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติและมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ด้อยกว่ามนุษย์

ทัศนคติการแบ่งแยกและการประกาศสิทธิ์ครอบครองในฐานะผู้อยู่เหนือธรรมชาติของมนุษย์นี้สามารถศึกษาย้อนไปได้ถึงในพระคัมภีร์ไบเบิลอันเป็นรากฐานทางความคิดและคติความเชื่อที่สำคัญของทางตะวันตกที่เชื่อว่า มนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาในฉายาของพระเจ้า ดั่งเนื้อความในพระคัมภีร์บทปฐมกาลที่พระเจ้าสร้างมนุษย์และได้กล่าวให้มนุษย์เป็นผู้มีอำนาจเหนือแผ่นดิน และเป็นผู้ครอบครองผืนดินรวมไปถึงบรรดาสรรพสัตว์ทั้งสี่ตัวบก สัตว์น้ำและฝูงนกในอากาศ เนื้อความในพระคัมภีร์ได้มีส่วนในการปลูกฝังทัศนคติและแนวคิดของมนุษย์ในยุคหนึ่งให้มองธรรมชาติด้วยความเป็นอื่น ตามความเชื่อในศาสนาคริสต์ คุณสมบัติของมนุษย์จะถูกยกให้เหนือกว่าธรรมชาติ โดยมนุษย์จะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีจิตวิญญาณ มีสิทธิ์ในควบคุมดูแลและจัดการธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์ที่ถูกสร้างในฉายาของพระเจ้านั้น “จะถูกมองว่าเป็นพื้นฐานที่สามารถบ่งบอกถึงความมีค่าในตัวเองของมนุษย์ และเนื่องจากในโลกธรรมชาติขาดคุณสมบัตินี้ธรรมชาติจึงมีอาจอยู่ในอาณาจักรของสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเองได้”²

แนวความคิดเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดของการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและแยกตัวออกจากธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์ดำรงสถานะเหนือทุกสิ่งในโลก เป็นผู้มีชีวิตวิญญาณและสติปัญญาสามารถจัดการและสร้างสรรค์ผลประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างไร้ขีดจำกัด ซึ่งการจัดลำดับชั้นความเหนือกว่าระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินี้ เนื่องน้อย บุญเนตร ได้กล่าวถึงลักษณะของการแบ่งชนชั้นระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ไว้ในหนังสือ *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก* ว่าไม่ต่างจากการแบ่งชนชั้นในบริบทของสังคมการเมือง เพราะเมื่อพระเจ้าสร้างมนุษย์และจัดให้มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ “คุณค่าทางจริยศาสตร์จึงถูกจัดวางตามโครงสร้างทางอำนาจ มนุษย์ในฐานะที่ถูกสร้างในพระฉายาของพระเจ้ายกลายเป็นที่แสดงถึงการมีตัวตน มีจิต

¹ ประเวศ อินทองปาน, "ปรัชญาสิ่งแวดล้อมกับพระพุทธศาสนา," *วารสารมหาจุฬาริชาการ* 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2557): 23.

² เนื่องน้อย บุญเนตร, *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก*, หน้า 18.

วิญญาณ มีเหตุผล มีจุดหมายและมีคุณค่าในตัวเอง ในขณะที่ธรรมชาติไม่มีลักษณะพิเศษเช่นมนุษย์จึงถูกทำให้เป็นอื่น และจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อได้สร้างผลประโยชน์ให้กับมนุษย์”³ ความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในพระคัมภีร์ไบเบิลแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางทัศนคติของมนุษย์และธรรมชาติที่ถูกปลูกฝังมาอย่างยาวนานผ่านธรรมเนียมและจารีตทางศาสนา และแนวความคิดนี้ยังได้ส่งอิทธิพลบางส่วนสืบต่อมายังแนวคิดของยูคิวทาสตอร์สมัยใหม่เพื่อสร้างความชอบธรรมในการขูดรีดแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ

ในช่วงศตวรรษที่ 16-17 อันเป็นช่วงที่ศิลปะวิทยาการต่างๆ เริ่มมีวิวัฒนาการที่ก้าวหน้ามากขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และปรัชญาสมัยใหม่กลายเป็นแนวคิดหลักของยุคนี้ นักคิดนักปรัชญาหลายๆ คนเริ่มหันมาสนใจพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ เชื่อมมั่นในสติปัญญาของมนุษย์ ยกย่องมนุษย์ให้เป็นเสมือนพระเจ้าแห่งการสร้างสรรค์และการประดิษฐ์ มีการคิดแบบเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น ในช่วงยุคที่เริ่มเข้าสู่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์นี้ แม้ความเชื่อตามจารีตดั้งเดิมของศาสนาคริสต์จะถูกเจือจางลง แต่มนุษย์ยังคงแสดงให้เห็นถึงท่าทีคุกคามธรรมชาติด้วยความเชื่อมั่นศรัทธาในวิทยาศาสตร์ที่ถูกยกย่องว่าเป็นนายเหนือธรรมชาติ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์จะเป็นสิ่งที่สามารถลดบันดาลความต้องการของมนุษย์ด้วยการเอาชนะธรรมชาติ และสร้างสังคมในอุดมคติที่ไม่มี ความลำบากยากเข็ญ ปราศจากโรคภัยและความหวาดกลัวในธรรมชาติ ดังนั้นการจะได้มาซึ่งชัยชนะเหนือธรรมชาติและสร้างสังคมในอุดมคตินั้น คือการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ แต่ในแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น การใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับธรรมชาติกลับยิ่งแสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำและการคุกคามโลกธรรมชาติ เพราะ “ความรู้ไม่ใช่มาจากการสร้างความประสานสอดคล้องอย่างมีความเห็นอกเห็นใจต่อธรรมชาติหรือสิ่งอื่นใดที่มีชีวมมนุษย์ หรือจากการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับแผ่นดิน ธรรมชาตินั้นเฉื่อยชา ยิ่งกว่านั้นคือไม่รู้จักชั่วดีเพราะซ่อนความลับไว้ไม่ให้มนุษย์ได้รู้ ธรรมชาติจะต้องถูกบังคับให้คายความหมายและกฎต่างๆ ออกมาโดยการทรมาน การสอบสวนและการสำรวจ”⁴

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33-34.

⁴ เดวิด อาร์ คินส์ลีย์, *นิเวศวิทยากับศาสนา: จิตวิญญาณเชิงนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม*, แปลโดย ลภาพรรณ ศุภมันตรา (กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา, 2551), หน้า 275.

แนวคิดการมองธรรมชาติเช่นนี้ ทำให้ธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความมีชีวิตวิญญาณ ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเป็นการลดทอนคุณค่าทางการมีอยู่ของธรรมชาติแล้ว ยังเป็นการมองโลกโดยใช้กระบวนทัศน์แบบลดส่วนกลไก (Reductionist/Mechanistic) โดยการแยกธรรมชาติออกจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ มองธรรมชาติเสมือนวัตถุที่ไม่มีจิตใจความรู้สึก และมองธรรมชาติในโครงสร้างแบบแยกย่อย ละเลยความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันทำให้มนุษย์สามารถเข้าไปจัดการธรรมชาติได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลกระทบของส่วนรวม

ทัศนคติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติดังที่กล่าวมา ได้แสดงให้เห็นลักษณะของแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้ที่มีความคิด มีจิตใจ และมีคุณค่าในตัวเอง สิ่งอื่นๆ เป็นเพียงวัตถุที่ต้องถูกศึกษา และให้คุณค่าก็ต่อเมื่อสร้างประโยชน์ให้กับมนุษย์ มนุษย์จึงมีสถานะเป็นนายเหนือธรรมชาติและมีความชอบธรรมที่จะจัดการธรรมชาติให้เป็นไปตามความต้องการ สถานะของมนุษย์กับธรรมชาติจึงเป็นไปในลักษณะของการแบ่งแยกและสร้างชนชั้นตามกระบวนทัศน์แบบกลไกที่ทุกสิ่งอยู่แยกจากกัน มนุษย์ปฏิเสธความเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและตั้งตนเป็นศูนย์กลางในการกำหนดคุณค่าของธรรมชาติเพื่อใช้เป็นสิ่งที่นำไปสู่ผลประโยชน์

แนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นยุคอุตสาหกรรมแบบเต็มตัว ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และการปฏิวัติทางด้านอุตสาหกรรมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างเต็มรูปแบบ การผลิตเริ่มเปลี่ยนจากภาคครัวเรือนไปสู่โรงงานขนาดใหญ่ มีการเปลี่ยนจากการใช้แรงงานคนหรือสัตว์ไปสู่การใช้เครื่องจักรเพื่อเพิ่มผลิตผลให้ได้จำนวนมากในเวลาที่รวดเร็ว มีการใช้เทคโนโลยีทั้งในภาคการผลิตและการคมนาคม

ในช่วงของการพัฒนาอุตสาหกรรมแทบจะไม่มีใครตั้งคำถามถึงผลเสียของวิทยาศาสตร์และความเจริญที่เข้ามาตั้งตัวเป็นนายเพื่อจัดการธรรมชาติ และกอบโกยเอาผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของเผ่าพันธุ์เพราะถือกันว่า “การยี่นกีตขวางทางของความก้าวหน้านั้น หมายถึงการคืนกลับไปสู่ความไม่รู้ ความเฉื่อยชา หรือการถูกจัดการด้วยพลังธรรมชาติแบบคนโง่”⁵ ทัศนคติที่มุ่งถึงความเจริญเป็นหลักทำให้มนุษย์สามารถสร้างความชอบธรรมในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านอุตสาหกรรมและความเจริญก้าวหน้าทาง

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 283.

เทคโนโลยีดังที่กล่าวมานี้ ส่งผลให้จำนวนของประชากรทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะความก้าวหน้าทางด้านการแพทย์รวมทั้งความสมบูรณ์ของอาหารและระบบสาธารณสุข ทำให้เกิดการขยายตัวของสังคมเมืองเนื่องจากการอพยพเข้าสู่ความเจริญจนทรัพยากรธรรมชาติเริ่มขาดแคลน อีกทั้งยังมีเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ เข้ามาใช้แทนวัสดุธรรมชาติ เช่น พลาสติกและโลหะที่มีน้ำหนักเบา การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในด้านที่เสื่อมโทรมทำให้โลกอยู่สถานะที่ไม่สมดุล

จากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นส่งผลต่อการดำเนินชีวิตทำให้มนุษย์เริ่มมีทัศนคติเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป กระบวนทัศน์จากยุคก่อนเริ่มส่งผลให้เห็นถึงข้อเสียที่มีต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ การแยกตัวออกจากธรรมชาติหรือการปฏิเสธที่จะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำให้มนุษย์มองข้ามความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติ แต่กลับตั้งตวงผลประโยชน์โดยไม่ได้คำนึงว่าจะเป็นการทำลายความสมดุลของโลกธรรมชาติที่ในที่สุดก็จะนำไปสู่ปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นอีกหนึ่งเหตุผลสำคัญที่ทำให้มนุษย์เริ่มมองธรรมชาติในแง่มุมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ลักษณะทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการรับรู้อย่างเข้าใจในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับธรรมชาติ ธัญญา สังขพันธ์านนท์ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นไว้ในหนังสือ *วรรณคดีสี่เขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย* ว่า “การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนี้ ได้รับแรงกระตุ้นมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือการได้รับแรงกระตุ้นมาจากวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกปัจจุบันที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ และอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากกระบวนทัศน์แบบกลไกมาสู่กระบวนทัศน์แบบองค์รวม (Holistic)”⁶ ที่เชื่อว่า โลกไม่ได้ดำรงอยู่อย่างแยกส่วนแบบเครื่องจักร แต่เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย เชื่อมโยงผสมผสานกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน กระบวนทัศน์นี้เชื่อว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและมีชีวิตอยู่ใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่ได้มีสถานะที่เหนือกว่า

⁶ ธัญญา สังขพันธ์านนท์, *วรรณคดีสี่เขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย* (กรุงเทพฯ: นาค, 2556), หน้า 33.

2.1.2 แนวคิดนิเวศสำนึก (Ecological Conscience): การสลายตัวตนสู่ธรรมชาติ

ในการเปลี่ยนแปลงนี้ ทศศนคติการมองเป็นมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะเริ่มเปลี่ยนมาเป็นการมองโลกธรรมชาติและมนุษย์ในรูปแบบความสัมพันธ์แบบองค์รวม ซึ่งมีโนทัศน์แบบองค์รวม (Holistic View) “เป็นการมองโลกธรรมชาติในฐานะที่เป็นระบบของการประสานงานและพึ่งพิงอาศัยกันระหว่างส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะส่วนนั้นจะเล็กหรือใหญ่โตขนาดใด [...] สัตว์ไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ล้วนมีส่วนจรรโลงให้โลกธรรมชาติทั้งโลกหรือทั้งระบบมีความสมดุลและอยู่รอดได้ทั้งสิ้น [...] ภาพของโลกธรรมชาติเป็นภาพของความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นความกลมกลืนท่ามกลางความหลากหลายของสิ่งต่างๆ ในโลกชีวะ”⁷

มโนทัศน์แบบองค์รวมและท่าทีที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติได้กลายมาเป็นโครงสร้างสำคัญของแนวคิดนิเวศสำนึก (Ecological Conscience) เนื่องน้อย บุญยเนตรได้สรุปพื้นฐานความคิดของแนวคิดนิเวศสำนึกเอาไว้ดังนี้

1. การมองโลกธรรมชาติเป็นองค์รวม: มิได้มองโลกธรรมชาติแยกย่อย แต่เป็นการเน้นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย เป็นเอกภาพของความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยของทุกกลุ่มในโลกชีวะ [...] การมองโลกธรรมชาติเป็นองค์รวมเช่นนี้เป็นรากฐานสำคัญในการขยายมโนทัศน์ของสังคมศาสตร์ให้ครอบคลุมโลกชีวะทั้งหมด
2. จุดศูนย์กลางของคุณค่าอยู่ที่โลกชีวะ: เพราะมองว่าส่วนรวมหรือโลกชีวะมีความสำคัญกว่าส่วนย่อย จุดศูนย์กลางของคุณค่าต่างๆ อยู่ที่ความสมดุลของโลกชีวะ จุดศูนย์กลางของคุณค่ามิได้อยู่ที่มนุษย์
3. คุณค่าของส่วนประกอบย่อยในโลกชีวะเป็นคุณค่าตามบทบาทและมีค่าเบื้องต้นเท่าเทียมกัน: เพราะส่วนประกอบย่อยทุกกลุ่มจำเป็นต่อความสมดุลของโลกชีวะ
4. ความเป็น "ตัวตน" ของปัจเจกที่แยกออกจากสิ่งอื่นโดยสิ้นเชิงเริ่มเลือนลาง: เพราะในมุมมองแบบองค์รวมของนิเวศวิทยา ปัจเจกมีอยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น เช่น เป็นส่วนหนึ่งของโซ่อาหาร

⁷ เนื่องน้อย บุญยเนตร, *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก*, หน้า 62.

5. มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ: มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายความสัมพันธ์ในระบบชีวะ มนุษย์มิได้ถูกแยกออกจากโลกธรรมชาติด้วยลักษณะพิเศษที่มนุษย์มี แม้จะยอมรับลักษณะพิเศษดังกล่าว แต่ลักษณะเหล่านี้ก็เป็นเพียงความแตกต่างในบรรดาความหลากหลายในโลกชีวะ ความแตกต่างนี้มิได้ทำให้มนุษย์มีค่าเบื้องต้นเหนือสิ่งอื่นในโลกชีวะ
6. มิติใหม่ของความสัมพันธ์ทางศีลธรรม: จากมุมมองของโลกชีวะที่เป็นจุดศูนย์กลางของคุณค่าทั้งหลาย ความสัมพันธ์ทางศีลธรรมมิได้ถูกจำกัดอยู่เพียงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติด้วย
7. วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกธรรมชาติคือเพื่อนำความรู้ความเข้าใจไปสู่การปฏิบัติตนให้เป็นเอกภาพกับโลกธรรมชาติ: ความรู้มิใช่อำนาจในการดูดซับถือเอาประโยชน์จากโลกธรรมชาติ การมองโลกธรรมชาติแบบองค์รวมในรูปลักษณะของอินทรีย์ (organism) รวมที่ประกอบด้วยส่วนย่อยกลุ่มต่างๆ ทำงานประสานสอดคล้องกัน ทำให้มองว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมที่ยิ่งใหญ่ สำนักทางสังคมถูกขยายให้ครอบคลุมถึงโลกชีวะ มนุษย์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในสังคมจึงมีพันธะให้ความร่วมมือกับสังคมโลกชีวะดังนั้นอัตนิยม (egoism) จึงมิใช่ทัศนคติทางศีลธรรมที่ถูกต้อง⁸

แนวคิดนิเวศสำนึกจะมองว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหมดบนโลกล้วนอยู่ในระบบห่วงโซ่อาหาร ทุกสิ่งมีบทบาทในตัวเองและมีการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งแนวคิดนิเวศสำนึกจะมองโลกแบบเป็นเอกภาพของความหลากหลาย ทุกสายพันธุ์มีความสัมพันธ์กันแบบอิงอาศัย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโลกชีวะก็จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไปทั้งระบบ ทำให้ทุกๆ องค์ประกอบในโลกมีบทบาทหน้าที่และมีความสำคัญแบบเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ แนวคิดนิเวศสำนึกมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ ไม่ได้มีสถานะที่เหนือกว่า การแสวงหาความรู้จากธรรมชาติจึงไม่ใช่การแสวงหาเพื่อครอบครองผลประโยชน์จากธรรมชาติแต่เป็นการทำความเข้าใจเพื่อจะได้อยู่ร่วมกัน

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ทางธรรมชาติ ได้เกิดความเคลื่อนไหวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศสำนึกอีกกระแสหนึ่ง นั่นคือ **นิเวศวิทยาเชิงลึก**

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94-96.

(Deep Ecology) ซึ่ง อาร์เน นาสส์ (Arne Naess) เป็นผู้ริเริ่มนำมาใช้ในแวดวงของแนวคิดทางธรรมชาติ การเกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากผลกระทบของแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ทำให้นิเวศวิทยาเชิงลึกตั้งคำถามที่ลงลึกไปกว่าการแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมตามนโยบายทางการเมืองหรือเศรษฐกิจทั่วไป แต่วิพากษ์พฤติกรรมของมนุษย์โดยเชื่อมโยงกับทุกสิ่งและให้ความสำคัญกับธรรมชาติ รวมถึงการชี้ให้เห็นตัวตนที่ลงลึกไปในระดับจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ “โดยพื้นฐานของนิเวศลุ่มลึกคือ การตระหนักรู้ขั้นพื้นฐานและประสบการณ์ของตนเองกับธรรมชาติที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นจิตสำนึกเชิงนิเวศ”⁹

นิเวศวิทยาเชิงลึกได้ชี้ให้เห็นถึงการแก้ปัญหามหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ลงลึกไปถึงโครงสร้างทางสังคมและความคิด โดยนาสส์ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่าง นิเวศวิทยาเชิงลึกและนิเวศวิทยาเชิงตื้นว่ามีลักษณะความสำคัญที่แตกต่างกันคือ

ความเคลื่อนไหวแบบนิเวศเชิงวิทยาศาสตร์ (The Shallow Ecology movement) เป็นการเคลื่อนไหวที่มุ่งเน้นไปที่การต่อต้านปัญหามลภาวะเป็นพิษและปัญหาทางทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในประเทศที่พัฒนาแล้ว¹⁰ จะเห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหแบบนี้เวศวิทยาเชิงตื้นยังคงให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ ละเลยการให้ความสำคัญกับธรรมชาติและเพิกเฉยต่อการลงลึกถึงปัญหาในเชิงจิตสำนึก

ในขณะที่ความเคลื่อนไหวแบบนิเวศวิทยาเชิงลึก (The Deep Ecology movement) เริ่มจากการปฏิเสธความคิดที่ว่า มนุษย์อยู่ในสิ่งแวดล้อมและใช้สิ่งแวดล้อมนั้นเพื่อประโยชน์ของตน มาสู่การอยู่ร่วมกันอย่างไม่แบ่งแยก การดำรงอยู่ของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นหนึ่งเดียวกัน และส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน เพราะหากปราศจากความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มนุษย์และสิ่งแวดล้อมก็จะเปลี่ยนไปจากเดิม นิเวศวิทยาเชิงลึกให้ความสำคัญกับความเสมอภาคทางชีวภาค (Biospherical Egalitarianism) โดยให้ความสำคัญและให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิตของทุกสรรพสิ่ง เป็นการเข้าใจและยอมรับว่า ทุกๆ ชีวิตล้วนแตกต่างกันและทุกชีวิตมีสิทธิ์

⁹ Bill Devall and George Sessions, "Deep Ecology," in *Environmental Ethics: Readings in Theory and Application*, ed. Louis P. Pojman (Belmont: Wadsworth Publishing, 1998), p.145.

¹⁰ Arne Naess, "The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement," p.134.

ที่จะดำรงอยู่ตามวิถีของตนเอง ความเสมอภาคของสรรพสิ่งจะนำมาซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย (Principles of diversity and of symbiosis) และความหลากหลายทางธรรมชาติได้เป็นบ่อเกิดของสิ่งต่างๆ ทั้งชีวิตใหม่ หรือการต่อสู้เพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันและสร้างความสัมพันธ์แบบใหม่ นอกจากนี้ ความเคลื่อนไหวแบบนิเวศวิทยาเชิงลึกยังต่อต้านปัญหาเรื่องมลภาวะและการขาดแคลนทรัพยากร โดยมองปัญหาจากรอบด้านและรับฟังความเห็นจากทุกฝ่าย¹¹

จะเห็นว่า ความเคลื่อนไหวแบบนิเวศวิทยาเชิงลึกไม่ได้มองเพียงการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมเพียงผิวเผิน แต่ยังแสดงออกถึงมโนทัศน์แบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับสรรพสิ่งและหลอมรวมมนุษย์ให้มีสถานะเทียบเท่ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยบิล ดีวอลล์ (Bill Devall) และจอร์จ เซสซันส์ (George Sessions) ได้ร่วมกันสรุปหลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึกของนาสส์ เพื่อใช้เป็นแนวคิดในการร่วมแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมและเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเอาไว้ 8 ข้อ คือ

1. ทุกสรรพสิ่งในโลกล้วนมีคุณค่าในตัวเอง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์และการให้คุณค่าโดยมนุษย์
2. ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของทุกชีวิตล้วนมีคุณค่าเกื้อหนุนต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และทุกชีวิตล้วนมีคุณค่าในตัวเอง
3. มนุษย์ไม่มีสิทธิ์ที่จะเข้าไปลดทอนความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของสรรพสิ่ง ยกเว้นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐาน
4. วิถีชีวิตของมนุษย์และจำนวนประชากรส่งผลต่อการลดน้อยลงของธรรมชาติ
5. มนุษย์เข้าแทรกแซงโลกธรรมชาติมากเกินไปและมันยิ่งส่งผลเสียเพิ่มมากขึ้น
6. การเมือง เศรษฐกิจ แนวทางของเทคโนโลยี และอุดมการณ์พื้นฐานต้องมีการเปลี่ยนแปลง
7. การเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์ที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตมนุษย์มากกว่าการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย

¹¹ Ibid., p.134-135.

8. ผู้คนที่ยอมรับในหลักการตามที่กล่าวมาข้างต้นมีหน้าที่ในการมีส่วนร่วม ทั้งทางตรงและทางอ้อมไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ¹²

หลักการของนิเวศวิทยาเชิงลึกได้แสดงให้เห็นว่า ปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่ง ที่ต้องแก้จากโครงสร้างทางสังคมด้านต่างๆ ลบเลือนการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและมองให้เห็นถึง คุณค่าของสรรพสิ่งให้กว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้น รวมถึงการยอมรับวิถีชีวิตที่แตกต่างและไม่ เบียดเบียนกัน การตระหนักถึงสรรพสิ่งนอกจากตนเองนี้ยังปรากฏอยู่ในตัวตนแห่งธรรมชาติ (Ecological Self) ที่นาสส์ได้นำเสนอการสำนึกตัวตนของมนุษย์ที่เชื่อมโยงไปถึงสรรพสิ่งรอบตัว หรือ ที่เรียกว่าการประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง¹³ (Self-Realization)

จากแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่แยกตัวตนของมนุษย์ออกจากธรรมชาติทำให้การ รับรู้และความรู้สึกของมนุษย์รับรู้ธรรมชาติในฐานะวัตถุที่มีความแตกต่างและแปลกแยก การรับรู้ ตัวตนจึงถูกตัดขาดจากธรรมชาติ แต่นาสส์ได้นำเสนอการตระหนักรู้ในตัวตนที่เชื่อมโยงตัวเรากับ สรรพสิ่ง จากการรับรู้แค่ตัวเราในความหมายที่คับแคบแล้วขยายออกไปสู่ธรรมชาติและสรรพสิ่ง รอบตัว ดังที่ตีวอลล์และเซสชันส์ ได้กล่าวเอาไว้ว่า

In keeping with the spiritual traditions of many of the world's religions, the deep ecology norm of Self-Realization goes beyond the modern Western self which is defined as an isolated ego striving primarily for hedonistic gratification.... This socially programmed sense of the narrow self or social self dislocates us, and leaves us prey to whatever fad or fashion is prevalent in our society.... Spiritual growth, or unfolding, begins when we cease to understand or see ourselves as isolated and narrow competing egos and begin to identify with other humans from our family and friends to, eventually, our species. But the

¹² Bill Devall and George Sessions, "Deep Ecology," p.145.

¹³ เนื่องจากคำว่า "Self-realization" ยังไม่มีการแปลความหมายในเชิงนิเวศอย่างแพร่หลาย ผู้วิจัยจึงขอใช้คำว่า "การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง" ตามการแปลของกานมณี ภูักักดี เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดเชิงนิเวศของ อาร์เน นาสส์

deep ecology sense of self requires a further maturity and growth, an identification which goes beyond humanity to include the nonhuman world.¹⁴

การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงในความหมายเชิงนิเวศจึงไม่ใช่แค่การรับรู้ว่าตัวเราเป็นใคร ไม่ใช่แค่รับรู้การดำรงอยู่ของเรา แต่ยังขยายไปสู่สรรพสิ่งรอบตัวทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต “การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงมีบทบาทคล้ายคลึงกับแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก สำหรับนักนิเวศวิทยาเชิงลึกแล้ว คำว่า *ตัวตน* นั้นมีความหมายถึงตัวตนที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงจึงเป็นกระบวนการพิจารณาตัวตนของมนุษย์ที่นำไปสู่การเข้าใจว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของโลก ทำให้เข้าใจว่าไม่มีการดำรงอยู่อย่างแบ่งแยกระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่ง และระหว่างตัวเรากับคนอื่น”¹⁵

การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงทำให้เราสามารถหยั่งถึงตัวตนของตนเองที่ลึกซึ้ง และการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งรอบตัวที่กว้างใหญ่ เป็นกระบวนการทางจิตวิญญาณที่มีความลึกซึ้งและซับซ้อน เดวิด โรธเนเบิร์ก (David Rothenberg) จึงได้สรุปหลักคิดของการประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงเอาไว้ 3 ข้อ ดังนี้

1. การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงไม่ได้หมายความว่าตนเองนั้นเป็นศูนย์กลาง (Self- realisation is not self-centred) เพราะการหยั่งรู้ถึงตัวตนแห่งธรรมชาติจะไม่มีสิ่งใดแยกออกจากกัน
2. ถ้าคนคนหนึ่งขยายตัวตนของตนเองออกไปสู่สิ่งมีชีวิตอื่นและธรรมชาติ แนวคิดของความไม่เห็นแก่ตัวก็จะไม่จำเป็น เพราะโลกที่ใหญ่กว่าจะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งในผลประโยชน์ของเรา เป็นโลกที่จะทำให้เราไปถึงการประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง เช่นเดียวกับเราก็เป็นส่วนหนึ่งในการเพิ่มการประจักษ์แจ้งของผู้อื่น

¹⁴ Devall and Sessions, "Deep Ecology," p.145.

¹⁵ Joseph R. DesJardins, *Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy*, 4 ed. (Belmont: Thomson, 2006), p.216.

3. คำว่า Self-realising หมายถึงสถานะแห่งการปฏิบัติ (active condition) แต่มันไม่ใช่สถานที่ที่เราจะไปถึง แต่เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การหยั่งรู้ถึงชีวิตที่เชื่อมโยงกับทุกสรรพสิ่งบนโลก¹⁶

การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงในมุมมองเชิงนิเวศจึงเป็นการตระหนักรู้ในตัวตนที่แตกต่างกับกระบวนการสำนึกตัวตนด้านอื่นๆ ที่จำกัดอยู่แค่การมองตัวตนของตนเองเพียงอย่างเดียว แต่การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงได้ขยายออกสู่การมองสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และธรรมชาติรอบตัวที่หลากหลาย เป็นการรับรู้ที่ตัวเราเชื่อมโยงกับผู้อื่นและทุกสรรพสิ่งคือหนึ่งเดียวกัน เป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยถึงกันและกัน

แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึกและการประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงได้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ทางธรรมชาติแบบองค์รวมที่แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติล้วนมีคุณค่าในตัวเอง และสรรพสิ่งต่างๆ ดำรงอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน รวมไปถึงตัวตนของมนุษย์ก็ผสมผสานเป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ เป็นการรับรู้ถึงความสัมพันธ์ที่เกิดจากความเคารพต่อธรรมชาติ เป็นการใช้เชื่อมโยงแนวคิดทางด้านปรัชญาเข้ากับแนวคิดเชิงนิเวศเพื่อที่จะมุ่งแก้ไขปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนี้ ถือเป็นจุดกำเนิดที่ทำให้แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ¹⁷ กลายเป็นหนึ่งในแนวคิดกระแสหลักที่ได้รับความสนใจไปทั่วโลก การศึกษางานวรรณกรรมภายใต้แนวคิดเชิงนิเวศที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ความผูกพันกับชนบทและท้องถิ่นเริ่มปรากฏออกมามากขึ้นแต่ยังไม่ถูกพูดถึงอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งในช่วงปี 1989 เซอริล กล็อตเฟลตี้ (Cheryll Glotfelty) นักวิชาการที่แสดงความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมได้ออกมาตั้งคำถามถึงการศึกษาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมท่ามกลางประเด็นอื่นๆ เช่น

¹⁶ Arne Naess, *Ecology, Community, and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*, trans. David Rothenberg (New York: Cambridge University Press, 1989), pp.8-9.

¹⁷ **ระบบนิเวศ** หรือ **Ecosystem** คือ ระบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในสภาพแวดล้อมบริเวณใดบริเวณหนึ่งหรือของโลกซึ่งรวมถึงชั้นบรรยากาศด้วย สิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่อยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันอย่างสลับซับซ้อน มีการถ่ายทอดพลังงาน สสาร ธาตุอาหารระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ และการรักษาความสมดุลหรือการปรับตัวได้เองของระบบ (วิทยากร เชียงกุล, *สิ่งแวดล้อม-ระบบนิเวศสังคมที่ทุกคนควรรู้* (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2558), หน้า 6-7.)

สตรีนิยมหรือชนชั้นที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนั้น โดยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมผ่านทางปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอยู่ทุกมุมโลก จากจุดเริ่มนี้ทำให้การศึกษา แนวคิดนิเวศสำนึกในงานวรรณกรรมเริ่มได้รับความสนใจแพร่หลายมากขึ้น และได้มีการนำไปประยุกต์ใช้เข้ากับทฤษฎีอื่นๆ เช่น สตรีนิยม มาร์กซิสม์ ฯลฯ ทำให้การศึกษาวรรณกรรมเชิงนิเวศ สามารถขยายขอบเขตเพื่อเสนอประเด็นต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย

2.2 แนวคิดนิเวศสำนึกในงานวรรณกรรม

จากวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นและการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางธรรมชาติ ก่อให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ลุกลามไปทั่วโลก จนเกิดกระแสความเคลื่อนไหวในเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติในหลายๆ ภาคส่วน ในส่วนของวงการวรรณกรรมนั้นเริ่มมีการนำเสนอให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ในเชิงนิเวศวิทยาเพื่อแสดงให้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของธรรมชาติ บรรดานักเขียนต่างเริ่มผลิตผลงานออกมาเพื่อเตือนผู้อ่านเกี่ยวกับความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพราะการขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรมและความเจริญทางเทคโนโลยีด้านต่างๆ งานเขียนเกี่ยวกับความหวาดกลัวปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นมากจนกลายเป็นแนวเรื่องแบบใหม่ของวงการวรรณกรรมและกลายเป็นที่สนใจแก่นักวิชาการสาขาวรรณกรรมในวงกว้างมากขึ้น

มีการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมอย่างเป็นทางการในมหาวิทยาลัยหลายๆ แห่งในอเมริกา ในช่วงประมาณ ค.ศ. 1990 และเป็นจุดเริ่มต้นให้การศึกษางานวรรณกรรมแนวธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก¹⁸ สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมนั้นก็เกิด “นิเวศวิจารณ์” หรือ Ecocriticism ขึ้น คำนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกในบทความเรื่อง “Literature and Ecology” ของวิลเลียม เรอเคิร์ต (William Rueckert) ที่เขียนขึ้นใน ค.ศ.1978 และต่อมากลือตเฟลตีได้นำคำนี้มาใช้ในวงการศึกษาวรรณกรรม

¹⁸ Louise Westling, "Introduction " in *The Cambridge Companion to Literature and the Environment*, ed. Louise Westling (New York: Cambridge University Press, 2014), p.I.

และสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรม¹⁹ จนกลายเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายและมีผู้ออกมาให้คำจำกัดความคำนี้มากมาย วิลเลียม โฮวาร์ท (William Howarth) ได้กล่าวถึงที่มาและความหมายของคำว่า Ecocriticism ไว้ในบทความ “Some Principles of Ecocriticism” ว่า

Eco and *critic* both derive from Greek, *oikos* and *kritis*, and in tandem they mean "house judge," which may surprise many lovers of green, outdoor writing. A long-winded gloss on *ecocritic* might run as follows: "a person who judges the merits and faults of writings that depict the effects of culture upon nature, with a view toward celebrating nature, berating its despoilers, and reversing their harm through political action." So the *oikos* is nature, a place Edward Hoagland calls "our widest home," and the *kritos* is an arbiter of taste who wants the house kept in good order, no boots or dishes strewn about to ruin the original decor.²⁰

รากศัพท์ของนิเวศวิจารณ์ได้แสดงให้เห็นการให้ความสำคัญกับธรรมชาติที่เป็นเสมือนบ้านของมนุษย์ การวิพากษ์วิจารณ์งานวรรณกรรมโดยให้ความสำคัญกับธรรมชาติที่ปรากฏในเนื้อหาจึงเป็นการหันกลับมาให้ความสนใจธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ที่ถูกแสดงออกผ่านงานเขียน

ในขณะที่กิลีตเฟลตี้ได้เริ่มต้นให้ความหมายและคำนิยามของนิเวศวิจารณ์ไว้อย่างกว้างๆ ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ²¹ ในช่วงแรกๆ นั้น นิเวศวิจารณ์ยังเป็นคำศัพท์ที่มีความคลุมเครือแต่สามารถอธิบายได้อย่างคร่าวๆ ว่าเป็นแนวคิดที่กำหนด

¹⁹ ธัญญา สังขพันธานนท์, *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*, หน้า 41.

²⁰ William Howarth, "Some Principles of Ecocriticism," in *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, ed. Cheryll Glotfelty and Harold Fromm (Georgia: University of Georgia Press, 1996), p.69.

²¹ Cheryll Glotfelty, "Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis," in *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, ed. Cheryll Glotfelty and Harold Fromm (Georgia: The University of Georgia Press, 1996), p.xviii.

ขอบเขตในการศึกษางานวรรณกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ส่วนสก๊อต สโลวิก (Scott Slovic) ได้ขยายความเพิ่มเกี่ยวกับบทบาทของนิเวศวิจารณ์ไว้ในบทความ “Ecocriticism: Containing Multitudes, Practising Doctrine” ว่า “นิเวศวิจารณ์เป็นการศึกษาดัชนีที่กล่าวถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ในทางกลับกันก็พิจารณาถึงความหมายโดยนัยที่ถูกละทิ้งไว้รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในตัวบท”²² การศึกษาวรรณกรรมภายใต้กรอบของนิเวศวิจารณ์จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ถูกละทิ้งในงานวรรณกรรม โดยเชื่อมโยงเข้ากับความรู้เชิงนิเวศวิทยาที่จะช่วยผู้อ่านเข้าถึงธรรมชาติได้มากขึ้น

เออซูลา เค. ไฮส (Ursula K. Heise) นักวิชาการผู้ให้ความสนใจศึกษาระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ออกมากล่าวถึงนิเวศวิจารณ์ว่า

นิเวศวิจารณ์เป็นกรอบความคิดแบบใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้การศึกษาด้านวรรณกรรมและวัฒนธรรมศึกษา แนวคิดนี้มุ่งพิจารณาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกถ่ายทอดผ่านจินตนาการทางวัฒนธรรมนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติว่าถูกนิยามในความหมายไหนถูกให้คุณค่าในลักษณะใด และความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ถูกนำเสนออย่างไร อีกทั้งยังตรวจสอบกลวิธีการนำเสนอบทบาทของธรรมชาติในงานวรรณกรรม รวมไปถึงการศึกษาทางด้านสุนทรียศาสตร์ การใช้ความเปรียบและการใช้ภาษาเกี่ยวกับธรรมชาติ นิเวศวิจารณ์จึงเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นศึกษารูปแบบของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในงานวรรณกรรม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ แนวคิดหรือทัศนคติเกี่ยวกับการมองธรรมชาติ รวมไปถึงการศึกษากลวิธีการประพันธ์ที่ใช้นำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ²³

²² Scott Slovic, "Ecocriticism: Containing Multitudes, Practising Doctrine," in *The Green Studies Reader: From Romanticism to Ecocriticism*, ed. Laurence Coupe (London and New York: Routledge, 2000), p.160.

²³ Ursula K Heise, "Science and Ecocriticism," *The American Book Review* 18.5 (1997).

นิเวศวิจารณ์จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ให้ความสนใจศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม โดยใช้ฐานความรู้ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism)²⁴ มาเป็นพื้นฐานในการศึกษาและถือเป็นวาทกรรมชนิดหนึ่งที่สร้างความหมายและสร้างความรู้ใหม่ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดี รวมไปถึงการสร้างนิยามความหมายให้แก่การศึกษานิเวศวิจารณ์และสิ่งแวดล้อมในวรรณคดีที่แตกต่างไปจากทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์อื่นๆ²⁵ เช่นเดียวกับทัศนะของกล็อตเฟลตีที่มองว่า

นิเวศวิจารณ์เป็นการวิจารณ์เชิงอนุรักษ์ธรรมชาติที่มีลักษณะแตกต่างจากแนวการวิจารณ์วรรณกรรมแนวอื่นๆ ที่โดยทั่วไปแล้วทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างนักเขียน ตัวบท และโลก คำว่า “โลก” ในที่นี้จะหมายถึง สังคมหรือเครือข่ายของสังคมมนุษย์ แต่สำหรับนิเวศวิจารณ์ คำว่า “โลก” ได้ถูกใช้ในความหมายเฉพาะในเชิงนิเวศ เพราะเธอเชื่อในความเชื่อที่ว่า มนุษย์หรือทุกๆ สรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน²⁶

ความสัมพันธ์ระหว่างโลกธรรมชาติดกับสังคมมนุษย์จึงมักถูกนำเสนอในแง่มุมหลากหลายไปตามบริบทสังคมนั้นๆ การศึกษาวรรณกรรมนิเวศวิจารณ์จึงอาจศึกษาวรรณกรรมที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้องค์ความรู้อื่นร่วมด้วย ในขณะที่เดียวกันก็พิจารณาถึงความหมายโดยนัยที่ถูกซ่อนไว้ รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในตัวบทหรืออาจเป็นการพิจารณาการนำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศที่ลดทอนความสำคัญของโลกธรรมชาติหรือความสัมพันธ์ที่เสื่อมล้ำ การศึกษาวรรณกรรมภายใต้กรอบแนวคิดนิเวศวิจารณ์จึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่การศึกษาคำสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการย้อนกลับไปศึกษาหรือพิจารณาแง่มุมทางการเมืองหรือประวัติศาสตร์ที่อาจทำให้เราทราบถึงอุดมการณ์หรือวาทกรรมทาง

²⁴ แนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism) เป็นแนวคิดหรือกลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลาย พยายามที่จะรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีและสวยงาม รวมทั้งสภาพบ้านเมืองที่น่าอยู่ (วิทยากร เชียงกูล, *สิ่งแวดล้อม-ระบบนิเวศสังคมที่ทุกคนควรรู้*, หน้า 205.)

²⁵ ธัญญา สังขพันธานนท์, *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*, หน้า 40.

²⁶ Glotfelty, "Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis," p.xix.

ธรรมชาติที่ถูกปฏิบัติต่อๆ กันมา ซึ่งจะสามารถทำให้เรามองเห็นการช่วงชิงพื้นที่ของอุดมการณ์ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ เช่น การศึกษาแนวเพศสถานะหรือชนชั้น เป็นต้น

ดังนั้น นิเวศวิจารณ์จึงไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การนำเสนอบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นแนวคิดที่มีการบูรณาการศาสตร์หลายๆ แขนงไว้ด้วยกัน ดังเช่น อเล็กซ์ กูดบอดี (Alex Goodbody) ได้กล่าวไว้ในบทความ “Ecocriticism Theory: Romantic Roots and Impulses from Twentieth-Century European Thinkers” ว่า

Eco-theorists are sometimes also concerned with theory and practice in the natural sciences, anthropology, social theory, and other branches of knowledge, which relate to the nature/culture and human/nonhuman relationships. Eco-theory thus goes beyond the mapping of development and trends in cultural representations that constitute the central focus of the work of cultural historians, to question inherited ideas of nature, consider alternatives, and evaluate both, in terms of their ability to help us meet the environmental challenges of the present and the future.²⁷

จากงานเขียนของอเล็กซ์ จะเห็นว่าขอบเขตของนิเวศวิจารณ์มีความสัมพันธ์กับทฤษฎีในสาขาอื่นอย่างวิทยาศาสตร์ มานุษยวิทยา ทฤษฎีทางสังคม หรือองค์ความรู้อื่นๆ ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างความสัมพันธ์ของธรรมชาติกับวัฒนธรรม และมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นิเวศวิจารณ์จึงเป็นแนวคิดที่มีลักษณะสหวิทยาการของแนวคิดนิเวศสำนึก ที่มีทั้งการผสมผสานทั้งวิธีการของวิทยาศาสตร์และแนวคิดด้านมนุษยศาสตร์ ด้วยการใช้นิเวศเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความรู้ทางด้านนิเวศวิทยาเป็นฐานในการศึกษางานเขียนทั้งงานเขียนเชิงอนุรักษ์หรืองานเขียนที่มีการนำเสนอภาพของธรรมชาติในมุมมองอื่นๆ

²⁷ Alex Goodbody, "Ecocriticism Theory: Romantic Roots and Impulses from Twentieth-Century European Thinkers," in *The Cambridge Companion to Literature and the Environment*, ed. Louise Westling (New York: Cambridge University Press, 2014), p.61.

นิเวศวิจารณ์ในงานวรรณกรรมไม่เพียงศึกษาบทบาทและการนำเสนอภาพธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทการนำทฤษฎีต่างๆ มาปรับใช้ได้หลากหลาย นิเวศวิจารณ์จะยึดโลกเป็นศูนย์กลาง เพื่อที่จะนำไปสู่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในวรรณกรรม เช่นเดียวกับการศึกษาวรรณกรรมภายใต้แนวคิดอื่นๆ อย่างเช่น การศึกษาในแนวสตรีนิยมที่ศึกษางานวรรณกรรมจากทัศนคติเรื่องเพศ หรือการศึกษาแนวมาร์กซิสต์ที่ติงการตระหนักรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิต และชนชั้นทางเศรษฐกิจจากการศึกษาเนื้อหาในงานวรรณกรรม ในขณะที่การศึกษาวรรณกรรม ภายใต้แนวคิดนิเวศวิจารณ์จะตั้งคำถามว่าวรรณกรรมมีการนำเสนอธรรมชาติอย่างไร ฉากธรรมชาติในงานวรรณกรรมมีบทบาทอย่างไรต่อโครงเรื่อง งานเขียนเชิงอนุรักษ์ของนักเขียนชายและนักเขียนหญิงมีความแตกต่างกันหรือไม่ แนวคิดเกี่ยวกับป่าที่ผู้เขียนนำเสนอมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เป็นต้น²⁸ การศึกษางานวรรณกรรมภายใต้แนวคิดนิเวศวิจารณ์จึงไม่ใช่การศึกษาในเชิงวิเคราะห์ตัวบทเพียงอย่างเดียว แต่ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทและบริบทของสังคมภายนอก ทั้งในเรื่องของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนความเคลื่อนไหวทางบริบทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

จะเห็นได้ว่า นิเวศวิจารณ์เป็นแนวคิดที่มีการผสมผสานวิธีการของวิทยาศาสตร์กับวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ คือนำความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งศาสตร์ด้านนิเวศวิทยามาเป็นฐานความรู้ในการอธิบายตีความตัวบทวรรณกรรม และยังนำเอาวิชาการด้านอื่นมาประยุกต์ใช้อย่างหลากหลาย แนวทางในการศึกษาธรรมชาติจึงไม่ได้ผูกติดอยู่กับการตีความเชิงมนุษยศาสตร์หรือการเสพความงามทางสุนทรียะเหมือนเช่นงานในศตวรรษก่อนหน้า แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความวิตกกังวลในปัญหาสิ่งแวดล้อมและการมองธรรมชาติในมุมมองใหม่ ซึ่งหลุยส์ เวสต์ลิงก์ (Louise Westling) ได้กล่าวถึงลักษณะและกรอบความคิดของนิเวศวิจารณ์ไว้ในบทนำของหนังสือ *The Cambridge Companion to Literature and the Environment* ที่เขาเป็นบรรณาธิการว่า

Ecocriticism reevaluates those traditions in light of present environmental concerns, examines a wide range of recent literary works that engage environmentalist perspectives or

²⁸ Glotfelty, "Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis," pp.xviii-xix.

imagine ecological catastrophe, questions the very categories of the human and of nature, probes theoretical positions that can offer rigorous grounding for ecological thought, and necessarily turns toward the life sciences to restore literary culture to the fabric of biological being from which it has emerge and within which it will always be enveloped.²⁹

ความวิตกกังวลในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในงานวรรณกรรมได้สะท้อนให้เห็นการนำเสนอภาพของธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนแนวคิดเชิงนิเวศมากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน การวิจารณ์งานวรรณกรรมก็ขยายขอบเขตของการพิจารณาบทบาทของธรรมชาติไปสู่แง่มุมอื่นๆ ทั้งการวิพากษ์วิจารณ์บริบทสังคมร่วมสมัย การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม หรือทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ โดยเลือกใช้แนวคิดหรือทฤษฎีมาช่วยในการศึกษาเพื่อให้สามารถศึกษาบทบาทและปัญหาทางธรรมชาติในแง่มุมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

การใช้มุมมองของนิเวศวิจารณ์ในการศึกษาวรรณกรรมจึงเป็นการศึกษาเพื่อพิจารณาความเกี่ยวข้องระหว่างวรรณกรรมและการนำเสนอบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินไปภายใต้กรอบความคิดสำคัญ 5 ข้อ ตามที่ธัญญา สังขพันธานนท์ ได้สรุปไว้ ดังนี้คือ

1. การพยายามให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม [...] โดยอาศัยกลยุทธ์พื้นฐานที่สำคัญคือ การอ่านแบบสีเขียว (green reading) ที่เน้นการอ่านอย่างละเอียด (close reading) และระมัดระวัง พร้อมกับตั้งคำถามเกี่ยวกับวรรณคดีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ธรรมชาติได้รับการนำเสนอในตัวบทอย่างไร การประกอบสร้างคำหรือศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นอย่างไร ธรรมชาติของเมืองตรงข้ามกับธรรมชาติของชนบทและป่าอย่างไร อะไรคือบทบาทของวิทยาศาสตร์ และบทบาทของธรรมชาติที่แสดงในตัวบทอะไรคือการเชื่อมโยงระหว่างเพศและภูมิภาค คำว่าภูมิภาคเป็นการอุปมาหรือไม่ จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมหรือนิเวศวิทยาเชิงลึกให้ความรู้ต่อการอ่านของเราอย่างไร

²⁹ Westling, "Introduction " p.2.

2. ให้ความสำคัญต่อการศึกษารากเหง้าและบทบาทของภาษา เห็นว่าภาษาไม่สามารถแยกได้จากโลกธรรมชาติ สนใจภาษาในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้าง “วาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”
3. ให้ความสนใจต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบท และเห็นว่าการเสนอภาพตัวแทนธรรมชาติเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งที่จะช่วยพิจารณาว่าตัวบทนั้นๆ เป็นงานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่
4. การเชื่อมโยงความรู้จากศาสตร์สาขาต่างๆ เข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ ทางด้านนิเวศวิทยา วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ชาติพันธุ์วิทยา
5. การบูรณาการเอาทฤษฎีที่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxist theory) ทฤษฎีสตรีนิยม (feminist theory) ทฤษฎียุคหลังอาณานิคม (postcolonial theory) ทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษา (cultural theory) ฯลฯ โดยนัยนี้ วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศจึงเป็นทฤษฎีการวิจารณ์ที่มีทั้งความเป็นสหวิทยาการและบูรณาการรวมอยู่ด้วยกัน³⁰

การศึกษางานวรรณกรรมภายใต้หลักของแนวคิดนิเวศวิจารณ์จึงไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือบทบาทของธรรมชาติในงานวรรณกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงให้เห็นบทบาทของวรรณกรรมในฐานะผู้นำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมและรณรงค์ในเรื่องของการอนุรักษ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อมท่ามกลางความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แนวคิดนิเวศวิจารณ์พยายามหาทางที่จะเปลี่ยนทิศทางวาทกรรมของมนุษย์เกี่ยวกับธรรมชาติ ที่ไม่ใช่ว่าการปฏิเสธองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ใช้แนวคิดของวิทยาศาสตร์สนับสนุนแนวคิดของตน³¹ รวมไปถึงทัศนคติการมองทุกสิ่งอย่างในโลกเชื่อมโยงและมีปฏิสัมพันธ์กันทั้งหมดตามแนวคิดนิเวศสำนึก แสดงให้เห็นถึงการต่อต้านแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางอันเป็นแนวคิดที่ยกมนุษย์ให้อยู่เหนือธรรมชาติ

³⁰ ธัญญา สังขพันธานนท์, *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*, หน้า 56-57.

³¹ William Howarth, "Ecocriticism in Context," in *The Green Studies Reader from Romanticism*, ed. Laurence Coupe (London and New York: Routledge, 2000), p.164.

2.3 นิเวศสำนึกในบริบทสังคมไทยสู่ธรรมชาติในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์

ด้วยวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นไปทั่วโลกและการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติจากทางตะวันตก อิทธิพลของแนวคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระตุ้นให้ผู้คนในยุคใหม่หันมาสนใจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น จนทำให้เกิดกระแสความตื่นตัวในสังคมของมนุษย์เพื่อคิดหาหนทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นผ่านการเคลื่อนไหวในหลายๆ ภาคส่วน เช่น การเคลื่อนไหวด้านนิเวศวิทยา การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม และการเกิดแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม³² เพื่อรณรงค์ให้ผู้คนเกิดจิตสำนึกเชิงนิเวศและทำให้แนวคิดเชิงอนุรักษ์แพร่ขยายและได้รับความสนใจไปทั่วโลก สำหรับในประเทศไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่า จุดเริ่มต้นของแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมและความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี จนนำมาซึ่งปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทั้งจากการกระทำของคนในสังคมและจากการจัดการนโยบายของรัฐบาล

2.3.1 แนวคิดนิเวศสำนึกในบริบทของสังคมไทย

การรับกระแสความเจริญจากทางตะวันตกทำให้ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมแห่งการพัฒนามีการเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรม มีการใช้เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ เพื่อมุ่งเข้าสู่การผลิตเพื่อผลกำไรและเริ่มมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้ขีดจำกัดตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมในส่วนต่างๆ เกิดความเสียหายและอยู่ในภาวะไม่สมดุล การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในสังคมไทยส่งผลให้กระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อน จากที่เคยรับรู้ธรรมชาติและให้ความหมายธรรมชาติในฐานะทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่จะต้องนำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างเต็มที่ เปลี่ยนมาเป็นการรับรู้และให้ความหมายแก่ธรรมชาติในเชิงนิเวศวิทยามากขึ้น

เมื่อวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเริ่มปรากฏเด่นชัดมากขึ้น รวมไปถึงกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติจาก ทางตะวันตกเริ่มแพร่เข้ามา สังคมไทยจึงเริ่มตระหนักถึงพิษภัยจากความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ “ธรรมชาติได้ถูกรับรู้และให้ความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขึ้น มีการนำองค์ความรู้ใหม่ทางด้านนิเวศวิทยาเข้ามาสร้างความหมายและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ธรรมชาติ ภาค

³² ธัญญา สังขพันธานนท์, *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*, หน้า 33-34.

การศึกษาได้ทำการเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการที่นำไปสู่การวิจัยและปฏิบัติการทางสังคมที่จะช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ความซับซ้อนและขอบเขตของการมองธรรมชาติในแบบองค์รวมได้ขยายไปในหลายๆ ภาคว่าส่วน”³³

การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติในสังคมไทยก่อให้เกิดจิตสำนึกในเชิงอนุรักษ์และการเห็นคุณค่าของธรรมชาติมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันในแต่ละสังคมต่างก็มีการตั้งคำถามถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตนผ่านกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและทำให้ความหมายของธรรมชาติที่เกิดขึ้น จึงไม่ใช่ความรู้ที่ตายตัวหรือเป็นความจริงสมบูรณ์หากแต่มีความเปลี่ยนแปลงมาตลอด ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้และให้ความหมายแก่ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาได้สร้างทั้งบรรยากาศของแต่ละยุคแต่ละสมัยและยังได้สร้างความรู้ที่สอดคล้องกันไปกับการรับรู้และให้ความหมายแก่ธรรมชาติชุดนั้นๆ ด้วย³⁴

ปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางธรรมชาติไม่เพียงส่งผลต่อแนวคิดของผู้คนและสังคมเท่านั้น แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ยังส่งผลมาถึงงานวรรณกรรมที่เริ่มมีการพูดถึงวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมและความสำคัญของธรรมชาติที่ส่งผลต่อชีวิตและจิตสำนึกของมนุษย์เพิ่มมากขึ้น

2.3.2 นิรันดร์ บุษย์จันทร์ในฐานะนักเขียนแนวนิเวศสำนึก

งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติในแวดวงงานวรรณกรรมไทยในส่วนหนึ่งนั้น มักถูกนำเสนอในเชิงสุนทรียศาสตร์ โดยใช้ธรรมชาติเป็นฉากเพื่อสร้างความสวยงาม หรือเป็นฉากที่ให้ความลึกซึ้งเพื่อสร้างความสนุก ตื่นเต้น การสร้างภาพธรรมชาติที่ปรากฏในงานวรรณกรรมช่วงแรกๆ จึงเป็นการให้ความสนใจธรรมชาติในด้านของความงามที่แสดงให้เห็นถึงจินตนาการของผู้แต่งมากกว่าที่ถูกนำเสนอในเชิงอนุรักษ์หรือแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกับชีวิตมนุษย์ในเชิงนิเวศ

³³ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, *นิเวศประวัติศาสตร์: พรมแดนความรู้* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2545), หน้า 31-38.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

แต่เมื่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเริ่มเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง รวมไปถึงกระบวนการทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากทางตะวันตกเริ่มแพร่ขยายเข้ามา การปรับเปลี่ยนกระบวนการเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางงานวรรณกรรมไทยก็เปลี่ยนมาสู่ความคิดเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติที่อิงอยู่กับความรู้เชิงนิเวศวิทยามากขึ้น ในความหมายของแนวคิดเชิงนิเวศวิทยาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ งานวรรณกรรมไทยร่วมสมัยหลายๆ เรื่องเริ่มมีการแสดงแนวคิดในเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในเชิงนิเวศ แสดงให้เห็นถึงการใช้ความรู้ทางด้านนิเวศวิทยาในการให้คุณค่าต่อธรรมชาติที่แตกต่างไปจากงานในยุคเก่า รวมถึงแสดงให้เห็นว่าในบริบทของวรรณกรรมไทยนั้นได้มีการตอบสนองวาทกรรมการอนุรักษ์และสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมไทยร่วมสมัยจึงถูกนำเสนอออกมาในลักษณะที่อิงกับความจริงในเชิงนิเวศมากขึ้น และถูกนำเสนอให้เห็นถึงคุณประโยชน์และอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ อันเป็นสิ่งสะท้อนอิทธิพลของกระบวนการทัศน์แบบองค์รวมที่เข้ามาเปลี่ยนทัศนคติในการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของนักเขียนไทย แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยร่วมสมัยตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมานั้น เป็นกระบวนการทัศน์ที่มีอิทธิพลของแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมและนิเวศวิทยาตามวิถีคิดแบบตะวันตกค่อนข้างชัดเจน³⁵ รวมถึงไปถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ถูกแสดงออกผ่านเรื่องราวต่างๆ ในงานวรรณกรรมก็เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความวิตกกังวลและความไม่พอใจในการจัดการปัญหาธรรมชาติในสังคมปัจจุบัน

แนวคิดเชิงอนุรักษ์และการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ส่งอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมไทยที่มีการนำเสนอการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคมและให้ความสำคัญกับบทบาทของธรรมชาติมากขึ้น หากพิจารณาเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ ที่นอกจากจะสะท้อนความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงในสังคมแล้ว สิ่งที่ปรากฏอย่างเด่นชัดคือ การนำเสนอภาพความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ดำเนินควบคู่ไปกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างการพัฒนาของสังคมอุตสาหกรรมใน

³⁵ ธัญญา สังขพันธานนท์, *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*, หน้า 38.

ประเทศไทย³⁶ ที่ขยายขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังในช่วง พ.ศ.2525 ที่เริ่มมีการเข้ามาลงทุนของต่างชาติอย่างจริงจัง และมีการเริ่มโครงการปิโตรเคมีแห่งชาติขึ้นมาในพื้นที่ภาคตะวันออกของประเทศ³⁷ ในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงเวลาที่การลงทุนในประเทศเกิดการขยายตัวอย่างมาก การลงทุนเพื่อจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติกำลังเฟื่องฟูในวงการอุตสาหกรรม และนำมาสู่แผนขยายและพัฒนาเศรษฐกิจในรัฐบาลยุคต่อๆ มาโดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2531 ที่ถือว่าเป็นยุคทองของเศรษฐกิจไทย

ช่วงที่สังคมกำลังเข้าสู่สภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลง นิรันดร์ศักดิ์เป็นหนึ่งในนักเขียนที่ผลิตผลงานสะท้อนสังคมออกมาหลายเล่ม ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

ประเภทรวมเรื่องสั้น: ประเภทรวมเรื่องสั้น: 1.หยดหมึกห่ามิดิ (2526) 2.ตัวละครหลังโรง (2530) 3.คืนแห่งความพินาศ (2533) 4.พระจันทร์ร้องไห้ที่แม่น้ำเจ้าพระยา (2533) 5.เปลวไฟที่เย็นเยือก (2533) 6.ผู้พิชิตกองขยะ (2533) 7.ความฝันของเด็กชายเกด (2533) 8.การเดินทางครั้งสุดท้าย (2535) 9.คำวิงวอนของมนุษยชาติ (2535) 10.วันเวลาที่เหลืออยู่ (2535) 11.สายฝน มดง่าม และผู้เดือดร้อน (2535) 12.นักเล่าเรื่องริมถนน (2538) 13.เหมือนผีเสื้อบินมาจากท้องทุ่ง (2539) 14.เก้าอี้หวายและขาข้างขวาของแปะจง (2542) 15.มนุษย์ต้นไม้ (2543) 16.เจ้าหุ่นยนต์เพื่อนรัก (2544) 17.การเดินทางย้อนเวลาของอ้อย (2545) 18.สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน (2545) 19.แม่, ลูกชาย ว่าวสีแดง (2545) 20.การร้ายร้ายของก้อนเมฆ (2546) 21.ในความหวังใจโลกที่ซ่อนอยู่ใต้เปลือกตา (2548) 22.ดาบของชาวจีตี้ (2549) 23.งานของพระเจ้า (2554)

นวนิยาย: 1.ในม่านหมอก (2544) 2.สวนหลังบ้าน (2546) 3.ทางเลี้ยวเข้าสู่สวน (2549)

³⁶ จุดเริ่มต้นของยุคสังคมนิยมอุตสาหกรรมในประเทศไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีจุดริเริ่มอย่างจริงจังมาตั้งแต่ในช่วงการจัดตั้งกระทรวงอุตสาหกรรมขึ้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 และเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 -2509 เพื่อสนับสนุนและพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศให้ทัดเทียมกับนานาชาติ และมุ่งเน้นไปที่การผลิตมากกว่าการนำเข้า

³⁷ ในปี พ.ศ. 2525 รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้วางแผนเศรษฐกิจไทยให้ก้าวไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NEW INDUSTRIAL COUNTRY-NICS) หรือประเทศพัฒนาของโลกประเทศหนึ่ง โดยริเริ่มโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกหรือโครงการ EASTERN SEABOARD ขึ้น หลังจากการค้นพบทรัพยากรอย่างก๊าซธรรมชาติ (ชาย ซีโฮ้, 10 ปีอุตสาหกรรมไทย เติบโตใหญ่เพราะทุนต่างดาว [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://info.gotomanager.com/news/printnews.aspx?id=5756>)

ท่ามกลางการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมหลากหลายรูปแบบ งานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์มีการสะท้อนถึงผลกระทบถึงปัญหาเรื่องการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ การขยายตัวของสังคมเมืองที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเริ่มปรากฏให้เห็นมากขึ้น ในฐานะบุคคลที่เคยคลุกคลีอยู่ในวงการนักข่าว ทำให้งานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์มักมีการหยิบประเด็นทางสังคมมานำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะประเด็นทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นิรันดร์ศักดิ์สามารถนำเสนอปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงไปตรงมา ดังเช่นเรื่องสั้น “บทเพลงของผู้เฒ่า” (2533) ที่แสดงให้เห็นการขยายตัวของสังคมเมืองที่เข้ารุกรานพื้นที่ธรรมชาติและสร้างความเสียหายให้กับพื้นที่นั้นๆ การนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมในเรื่อง “คำวิงวอนของมนุษยชาติ” (2536) ที่มลพิษจากอากาศสร้างความทรมานให้กับมนุษย์ รวมไปถึงการครอบงำของทุนนิยมที่เข้ามาครอบงำและเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเพื่อสร้างผลประโยชน์จนเกิดผลกระทบตามมาดังในเรื่อง “แคคตัส” (2534) หรือ “ซากเรือริมทะเล” (2535) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการแสดงแนวคิดเกี่ยวกับสังคมแห่งเทคโนโลยี โดยแสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่ลิดรอนธรรมชาติของมนุษย์เช่นในเรื่อง “สัญญาตัญญาและความตาย” (2535) เป็นต้น จากงานเขียนที่เกิดขึ้นในช่วงที่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านต่างๆ กำลังแพร่ขยายอย่างไม่มีจุดสิ้นสุด นิรันดร์ศักดิ์ได้แสดงให้เห็นความวิตกกังวลที่มีสังคมมนุษย์กำลังกระทำต่อธรรมชาติ ทั้งการแสดงให้เห็นผลกระทบผ่านตัวละคร หรือความสัมพันธ์ของปัญหาสังคมในด้านต่างๆ ทั้งยังตั้งคำถามถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อไป โดยการใช้ฉากและวันเวลาในอนาคตเป็นตัวถ่ายทอดเรื่องราวที่อาจเกิดขึ้นกับโลกธรรมชาติและสังคมของมนุษย์ การสะท้อนปัญหาและความเลวร้ายผ่านเรื่องราวเหล่านี้ หากมองในมุมมองของแนวคิดนิเวศสำนึกจะทำให้เราได้เห็นบทบาทของนักเขียนในการแสดงออกถึงแนวคิดเชิงอนุรักษ์ที่มีการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างน่าสนใจ

จากการมองธรรมชาติในเชิงผลประโยชน์จนเกิดปัญหาและวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เริ่มลุกลาม นิรันดร์ศักดิ์ได้นำเสนอแนวคิดการมองธรรมชาติแบบองค์รวมเอาไว้ในงานวรรณกรรมของเขา ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบจากธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์เช่นในเรื่อง “สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน” (2545) หรือการตระหนักถึงตัวตนแห่งธรรมชาติเช่นใน “ไปไม้แห่งความคิด” (2538), “ลายไม้” (2539) หรือการตระหนักถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติใน “สิ่งมีชีวิต” (2536) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าเรื่องสั้นส่วนหนึ่งของนิรันดร์ศักดิ์อาจไม่ได้มีเนื้อหาหรือแสดงให้เห็นแนวคิดเชิงอนุรักษ์หรือปัญหาทางธรรมชาติโดยตรงไปตรงมา แต่มีการเชื่อมโยงให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันหรือในมโนสำนึกของมนุษย์ ซึ่งได้แสดงให้เห็นอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้มองธรรมชาติด้วยความเป็นอื่น แต่มองในระบบองค์รวมที่เชื่อมโยงกับชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์

จึงกล่าวได้ว่า งานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์มีการนำเสนอกระบวนการทัศน์ทางธรรมชาติเพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ เพื่อกระตุ้นให้เห็นถึงความต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางสังคม และเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันโดยใช้วรรณกรรมเป็นสื่อกลางในการนำเสนอ การมองงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ผ่านกรอบของแนวคิดนิเวศสำนึกจึงช่วยให้เห็นกระบวนการทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมของนักเขียนที่แฝงอยู่ในงานวรรณกรรม

การแสดงออกซึ่งกระบวนการทัศน์แบบองค์รวมและการนำเสนอแนวคิดเชิงอนุรักษ์เช่นนี้ทำให้ขอบเขตการศึกษาวรรณกรรมไทยได้ขยายออกไปสู่มุมมองใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติ อันนำมาซึ่งการตั้งคำถามว่าในบริบทของวรรณกรรมไทยนั้นได้มีการขานรับท่าทีในเรื่องนี้อย่างไร มีวรรณกรรมไทยเรื่องใดบ้างที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม³⁸ เนื่องจากการมองธรรมชาติภายใต้กรอบของสุนทรียภาพเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ไม่ได้เห็นแง่มุมในเชิงนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมมากนัก แต่การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมโดยอาศัยกรอบแนวคิดนิเวศสำนึกที่เน้นการอ่านอย่างละเอียดร่วมกับบริบททางสังคมจะช่วยให้สามารถเห็นวาทกรรมทางธรรมชาติที่ซ่อนอยู่ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การนำเสนอกระบวนการทัศน์หรือแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ จึงถือเป็นการนำเสนอวาทกรรมที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นผ่านภาษาและกลวิธีการประพันธ์ การศึกษาตัวอย่างละเอียดจะทำให้เราเห็นการเชิดชูชุดความคิดใดความคิดหนึ่งผ่านทางภาษา รวมไปถึงการหลบซ่อนและการประชดประชันเสียดสีผ่านทางรูปแบบของสัญลักษณ์ ซึ่งจะให้เห็นถึงความ

³⁸ ธัญญา สังขพันธานนท์, *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*, หน้า 37.

เชื่อมโยงของธรรมชาติที่ถูกซ่อนอยู่ในชุดวาทกรรมและบทบาทของธรรมชาติในฐานะองค์ประกอบ
ของกลวิธีการประพันธ์

บทที่ 3

ภายใต้โลกแห่งมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

“มนุษย์คือผู้กำหนดคุณค่าและควบคุมทุกสรรพสิ่ง” ดูจะเป็นคำกล่าวที่สามารถอธิบายถึง กระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมของมนุษย์ได้ดีที่สุด วิวัฒนาการความเจริญทางด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยล้วนดำเนินไปภายใต้ความต้องการของมนุษย์ โดยใช้ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นโดยมนุษย์และเพื่อมนุษย์มาเป็นตัวขับเคลื่อน ไม่ว่าจะเป็นภาคการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ กระแสส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกจึงดำเนินไปภายใต้โลกทัศน์ที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสรรพสิ่ง

โลกที่ดำเนินไปภายใต้การให้ความสำคัญกับผลประโยชน์และความสุขสบายของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ ทำให้มนุษย์กลายเป็นผู้ควบคุมความเป็นไปของโลก ทั้งยังเป็นผู้กำหนดคุณค่าและสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ โดยยึดจากความพึงพอใจของตนและคุณสมบัติที่จะสามารถสร้างประโยชน์ให้กับเผ่าพันธุ์ตนเอง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงวัตถุหรือทรัพยากรที่สามารถเติมเต็มความต้องการ และจำเป็นต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทัศนคติแบบนี้จึงทำให้มนุษย์สร้างนิยามความเป็นอื่นให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายนอก และแยกตัวเองออกจากสิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์

ความเคลื่อนไหวภายใต้แนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางทำให้บทบาทของธรรมชาติกลายเป็นเพียงวัตถุที่ไร้จิตวิญญาณและสามารถถูกครอบครองเพื่อจัดสรรเป็นผลประโยชน์ของมนุษย์ โดยในการจัดการกับธรรมชาติ วิวัฒนาการความเจริญในหลายๆ ด้านได้กลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์สามารถเข้ายึดครอง ควบคุมเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เป็นไปตามความประสงค์ในอุดมการณ์ของตนเอง ท่าทีของมนุษย์ต่อธรรมชาติที่ดำเนินไปภายใต้แนวคิดทุนนิยม-บริโภคนิยม หรือการเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์นั้นนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของธรรมชาติที่ไม่สามารถแก้ไขได้

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้ส่งผลกระทบต่อตรงกับการดำรงอยู่ของธรรมชาติและชีวิตมนุษย์ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้เพื่อเข้าควบคุมและเอาชนะธรรมชาติ เช่นเดียวกับการแสวงหาผลประโยชน์ภายใต้แนวคิดทุนนิยมที่แสดงให้เห็นการเข้ายึดครองเพื่อขูดรีดผลประโยชน์จาก

ธรรมชาติมาสู่มนุษย์ วิวัฒนาการความเจริญในด้านต่างๆ ที่ดำเนินไปภายใต้แนวคิดการยึดมนุษย์ ศูนย์กลางในงานเขียนของนิรันดร์ก็จึงถูกนำเสนอให้เห็นถึงผลเสียและความล้มเหลวจากการใช้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ล้นเกิน และความเหลื่อมล้ำระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่นำไปสู่การ ทำลายธรรมชาติและวิกฤตสิ่งแวดล้อม

การสร้างภาพแทนวิวัฒนาการความเจริญของมนุษย์ธรรมชาติภายใต้โลกที่ยึดมนุษย์เป็น ศูนย์กลางจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนความหวาดกลัวและความวิตกกังวลต่อธรรมชาติที่ปรากฏอย่างเด่นชัดใน งานเขียนของนิรันดร์ เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงการปะทะกันของมนุษย์และธรรมชาติที่มีความแตกต่าง แปรกแยก และดำรงอยู่อย่างเหลื่อมล้ำ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งและปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติ

3.1 เทคโนโลยีในฐานะตัวร้าย: เครื่องมือแห่งการทำลายและแบ่งแยก

การแสดง ความหวุ่นวิตกเกี่ยวกับกระแสความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในงานเขียนของนิรันดร์ เป็นอีกหนึ่งจุดเด่นที่ตัวนักเขียนได้แสดงออกอย่างเด่นชัด และถ่ายทอด ออกมาในรูปแบบของงานบันเทิงคดีแนววิทยาศาสตร์ที่มีการดำเนินเรื่องภายใต้ฉากเมืองในโลกอนาคต หรือเมืองในจินตนาการอันเป็นเมืองแห่งความเจริญที่ล้ำหน้าไปด้วยวิทยาการทางด้านต่างๆ ตัวละครภายในเรื่องมีวิถีชีวิตที่ผูกติดอยู่กับเทคโนโลยีจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต แสดงให้เห็น อิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เข้ามาครอบงำชีวิตและจิตใจมนุษย์ ในขณะที่การดำรงอยู่ ของธรรมชาติได้ถูกลดทอนความสำคัญและเสื่อมสลาย ภาพของวิวัฒนาการความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นจึง กลายเป็นสาเหตุของความเลวร้ายและเป็นศัตรูผู้ทำลายธรรมชาติ

เมื่อโลกก้าวสู่ยุคแห่งความเจริญ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้กลายเป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่เข้า มาเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนทั่วโลก กระแสของเทคโนโลยีที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์จึง เป็นกระแสที่ได้รับความสนใจและเข้ามามีอิทธิพลต่อมนุษย์และสังคมเป็นอย่างมาก และดูเหมือนจะ ถูกพัฒนาให้มีความก้าวหน้าทันสมัยเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่สิ้นสุด

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและไม่หยุดยั้งจึงนำไปสู่ความวิตกกังวล และเริ่ม เปรียบเทียบกับสังคมเกษตรกรรมเช่นสมัยก่อนที่ผู้คนยังยึดโยงชีวิตอยู่กับธรรมชาติแบบพึ่งพาอาศัย และวิวัฒนาการที่สวนทางกับคุณภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่พังทลายลง บทบาทของ

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ จึงมักถูกนำเสนอให้เข้ามามีส่วนสำคัญในการเข้ามารอบำงาจิตใจของมนุษย์และมีอำนาจเหนือธรรมชาติ การสร้างภาพวิทยาศาสตร์ที่น่ากลัวและการใช้เทคโนโลยีที่ล้นเกิน จึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่นิรันดร์ศักดิ์ใช้เพื่อแสดงความหวาดกลัวและความวิตกกังวลในปัญหาที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.1.1 สงคราม: ภาพแทนเทคโนโลยีผู้ทำลายล้าง

ผลกระทบจากการใช้เทคโนโลยีจะเป็นผลพวงที่ผู้คนหวาดกลัวและส่งผลกระทบต่อโลกมากที่สุดเรื่องหนึ่ง ซึ่งนิรันดร์ศักดิ์ได้ถ่ายทอดความวิตกกังวลนี้ผ่านรูปแบบของสงครามที่เกิดขึ้นในนวนิยาย *สวนหลังบ้าน* ที่ผู้แต่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากการล่มสลายของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากเหตุการณ์การระเบิดของโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ที่เมืองเชอร์โนบีล ประเทศรัสเซีย รวมถึงข่าวลือเรื่องการเกิดสงครามและการสังฆฆออาวุธนิวเคลียร์ ในช่วง พ.ศ.2544-2545 ภาพของสงครามจึงกลายเป็นตัวแทนการแสดงความเลวร้ายของเทคโนโลยีในด้านต่างๆ ที่เข้ามาสั่นคลอนการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งภายในเรื่อง

สวนหลังบ้าน เป็นนวนิยายที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ใน พ.ศ. 2545 ก่อนจะตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในปีต่อมา *สวนหลังบ้าน* เป็นงานเขียนประเภทบันเทิงคดีแนววิทยาศาสตร์ที่จำลองโลกสังคมในอนาคตขึ้นมาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงผลเสียของการใช้เทคโนโลยีจนส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและมนุษย์ นวนิยายเรื่องนี้มีความโดดเด่นในเรื่องของการนำเสนอภาพแทนของเทคโนโลยีในฐานะเครื่องมือแห่งความโหดร้ายของมนุษย์ มาปะทะกับบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติ โดยใช้สวนหลังบ้านเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในเชิงอนุรักษ์ รวมไปถึงกลวิธีการนำเสนอภาพแทนของธรรมชาติอันนำไปสู่การสะท้อนทัศนคติการมองธรรมชาติของนักเขียนที่แฝงอยู่ในงานวรรณกรรม

สวนหลังบ้าน กล่าวถึงครอบครัวของอรซึ่งอาศัยอยู่ในเขตอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ในโลกยุคที่เต็มไปด้วยวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี ผู้คนในเมืองนี้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขท่ามกลางระบบสาธารณสุขที่เพียบพร้อม ทั้งยังเป็นเมืองที่มีนโยบายปลูกฝังให้ผู้คนมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ เมืองแห่งนี้จึงเป็นเสมือนการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ท่ามกลางความเจริญและธรรมชาติอย่าง

ฟิงพาอาศัย จนกระทั่งวันหนึ่ง ชาวเรื่องการเกิดสงครามแห่งเทคโนโลยีได้แพร่ขยายไปทั่วโลก ผู้คนในเมืองแห่งนี้ต่างตื่นตัวและเตรียมตัวรับมือกับสงครามที่กำลังจะเกิดขึ้นด้วยเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกคิดค้นขึ้นเพื่อป้องกันภัยจากสงคราม แต่สุดท้ายก็ไม่อาจป้องกันความสูญเสียได้ ผู้คนในเมืองจึงต้องตกอยู่ภายใต้ความทุกข์ทรมานจากพิษภัยของสงคราม รวมไปถึงธรรมชาติที่เคยงดงามก็ถูกทำลายลงด้วยเช่นกัน

สวนหลังบ้าน ได้มีการแสดงให้เห็นแนวคิดนิเวศสำนึกอย่างเด่นชัด โดยนำเสนอผ่านความรู้สึกรู้สึกคิดและการกระทำของครอบครัวตัวละครหลักเช่น อร หญิงสาวผู้รอดชีวิตจากสงครามแห่งศตวรรษใหม่ที่เกิดขึ้น ผู้แต่งเริ่มเรื่องด้วยการเผยให้เห็นสภาพชีวิตที่สิ้นหวังของอรหลังจากเผชิญกับสภาวะหลังสงครามที่ทำให้เธอสูญเสียครอบครัวและมีสภาพจิตใจที่หดหู่ ก่อนจะเล่าย้อนกลับไปสู่ช่วงชีวิตที่เธอเคยใช้ร่วมกับครอบครัวอย่างปกติสุขภายในเมืองที่เพียบพร้อมไปด้วยความเจริญ โดยภาพฉากส่วนใหญ่ของเรื่องถูกนำเสนอขึ้นภายใต้ฉากของเมืองในโลกอนาคตที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงการใช้ธรรมชาติเข้ามาเป็นตัวช่วยในการเยียวยาจิตใจและความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นผ่านภาพการใช้ชีวิตของตัวละครภายใต้วัฒนธรรมสีเขียวที่เสนอให้มนุษย์กลับมาใกล้ชิดและอยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยสร้างพื้นที่ของธรรมชาติอย่างสวนหลังบ้านมาทำให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจและอารมณ์ ธรรมชาติจึงดำรงอยู่ในฐานะผู้เยียวยา ในขณะที่เทคโนโลยีอันล้ำหน้าอยู่ในฐานะตัวร้ายที่ทำลายมนุษย์และธรรมชาติ ด้วยการวิพากษ์ถึงผลเสียของเทคโนโลยีอันเป็นต้นเหตุของหายนะที่เกิดขึ้น

ในโลกของ *สวนหลังบ้าน* ความเจริญก้าวหน้าของเมืองและเทคโนโลยีได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตของมนุษย์ ผู้แต่งได้นำเสนอภาพของเมืองที่เจริญรุ่งเรืองและเทคโนโลยีที่ทันสมัยผ่านภาพการใช้ชีวิตที่แสนสะดวกสบายของครอบครัวตัวละครหลักที่อาศัยอยู่ในเมืองซึ่งถือว่าเป็น “สังคมใหม่ที่อยู่ท่ามกลางความทันสมัย โดยเฉพาะอุปกรณ์การดำรงชีวิตประจำวันที่แสนสะดวกสบายราวกับโอบล้อมด้วยโลกของระบบดิจิทัลแทบทั้งสิ้น”¹ สภาพสังคมที่ปรากฏภายในเรื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นเมืองที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีความสะดวกสบายทางการติดต่อสื่อสารหรือการ

¹ นรินศักดิ์ บุญจันทร์, *สวนหลังบ้าน* (กรุงเทพฯ: เนชั่น, 2546), หน้า 33.

คมนาคมขนส่ง รวมไปถึงประชากรในเมืองล้วนมีรายได้และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีจากระบบสาธารณูปโภค ภาพของเมืองในอนาคตนี้ได้แสดงให้เห็นลักษณะของพื้นที่ที่อยู่ในกรอบคิดแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ การดำรงอยู่ภายใต้เมืองแห่งนี้นั้นได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ และถูกนำเสนอให้เห็นอย่างชัดเจนในช่วงที่ผู้แต่งกล่าวถึงการใช้ชีวิตของผู้คนในเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมา

ความเจริญก้าวหน้าของเมืองและเทคโนโลยี แม้จะช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสะดวกสบายมากขึ้น แต่ความเป็นเมืองแห่งเทคโนโลยีในช่วงก่อนหน้าที่จะเกิดวัฒนธรรมสีเขียว หรือในช่วงเวลาที่เมืองละเลยความสำคัญของธรรมชาติและมุ่งแต่การพัฒนาเทคโนโลยีนั้น ได้กลายมาเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงจิตวิญญาณดั้งเดิมของมนุษย์ จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้นำเสนอทัศนคติเกี่ยวกับมนุษย์เอาไว้ว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ถือเป็นสัตว์สังคม คือเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีสัญชาตญาณในการอยู่ร่วมกัน มีการปรับตัวเพื่อใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นๆ ในสังคม และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว จิตวิญญาณทางธรรมชาติของมนุษย์ที่แท้ก็คือ “ความเป็นจริงของสัตว์สังคมจำเป็นต้องมีรากเหง้าเผ่าพันธุ์ มีบรรพบุรุษ มีพ่อแม่ ญาติพี่น้อง มีผองเพื่อนมิตรสหาย มีความเข้าใจ มีความช่วยเหลือเกื้อกูลและความเอื้ออาทรแก่กัน”² ลักษณะเหล่านี้ถือเป็นพื้นฐานที่ถูกฝังอยู่ในวิถีชีวิตตามธรรมชาติของมนุษย์ แต่เมื่อความเจริญและเทคโนโลยีแพร่ขยายเข้ามา สังคมเมืองแห่งความเจริญก็กลายเป็นตัวเปลี่ยนแปลงสภาพจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ความเป็นเมืองแห่งเทคโนโลยีได้ทำให้ “ต้นไม้หายไปเพราะวัฒนธรรมเทคโนโลยีเข้ามารุกรานและมีอำนาจเหนือชีวิตและจิตใจผู้คน”³ และ “เทคโนโลยีทั้งหลายเหล่านั้นเองที่ได้มายื้อแย่งความเป็นชีวิตอันแท้จริงจากผู้คนในเมืองไปอย่างเงียบเชียบ [...] จนในที่สุดเมื่อตกอยู่ใต้อำนาจที่ไร้ชีวิตชีวาแข็งกระด้างและรู้สึกงัดตัวเองห่างไกลจากธรรมชาติของความเป็นสิ่งมีชีวิตหรือเป็นมนุษย์ที่ห่างเหินจากความเป็นจริงบนโลกใบนี้”⁴ เทคโนโลยีจึงเป็นสิ่งที่ลดทอนความสำคัญของธรรมชาติและกีดกันมนุษย์ให้อยู่ห่างไกลจากธรรมชาติมากขึ้น

ความแตกต่างของชีวิตในสังคมที่เคยใกล้ชิดกับธรรมชาติและชีวิตในสังคมเมืองที่ธรรมชาติถูกลดทอนความสำคัญลงนั้น ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านความคิดและการกระทำของผู้คนใน

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

สังคม ซึ่งก่อนหน้านี้ความเจริญจะแพร่ขยายเข้ามานั้น ผู้คนในสังคมต่างอยู่กันด้วยความใกล้ชิด มีความสนิทสนม มีความผูกพันเสมือนเป็นคนในครอบครัว และยังเป็นสังคมที่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่เสมอ ดังเช่นที่ผู้แต่งกล่าวถึงสังคมในช่วงก่อนการแพร่ขยายของความเจริญว่า “ก่อนหน้านี้ผู้คนจะถูกเทคโนโลยีเข้ามาครอบงำจิตใจนั้น ทุกคนต่างมีความใกล้ชิดและเปรียบเสมือนเป็นครอบครัวหนึ่งที่มีความผูกพันมีความเข้าใจและมีความเป็นมิตร นอกจากนี้แล้วยังเป็นสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอีกด้วย”⁵ แต่เมื่อความเจริญได้แพร่ขยายเข้ามาและเปลี่ยนสังคมแห่งนี้ให้กลายเป็นเมืองอุตสาหกรรมทำให้ผู้คนต้องตกอยู่ภายใต้เทคโนโลยีและถูกครอบงำด้วยความเจริญทางวัตถุ จิตใจที่เคยอ่อนโยนก็เริ่มแข็งกระด้าง กลายเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่เคยใกล้ชิดกันได้ถูกลบเลือนไป เมื่อความสัมพันธ์กับคนรอบข้างถูกทำลายลง ผู้คนต่างเหมือนคนไม่รู้จักกันและปิดกั้นโลกของคนอื่นออกจากโลกของตัวเอง ทุกคนต่างอยู่อย่างโดดเดี่ยวท่ามกลางความทันสมัยแต่กลับรู้สึกอ้างว้าง ดังที่ผู้แต่งบรรยายไว้ว่า “แม้ว่าในสังคมใหม่จะมีผู้คนอาศัยอย่างมากมายท่ามกลางเทคโนโลยีที่ล้ำยุคก็ตาม แต่ในจิตใจกลับอ้างว้างเดียวดาย”⁶

จะเห็นได้ว่า สภาวะแห่งความเป็นสังคมแห่งเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นการทำงานเพื่ออุตสาหกรรม การผลิตและในด้านอื่นๆ มีส่วนสำคัญในการนำมาซึ่งความล่มสลายของระบบชุมชนที่เคยเกี่ยวพันพึ่งพากันในแบบสังคมเกษตรกรรม รวมไปถึงสถาบันครอบครัวของมนุษย์ ดังที่คาร์ล มากซ์ (Karl Marx) เคยกล่าวไว้ว่า “ที่สุดของอารยธรรมทุนนิยมคือ คนทุกคนเป็นศัตรูกับคนทุกคน เพราะวัฒนธรรมทุนนิยมทำให้คนต้องต่อสู้ช่วงชิงและแปลกแยกออกจากกัน ในสมัยโบราณเพื่อนบ้านกันจะรู้จักกัน คบค้าสมาคมกันเหมือนญาติ แต่ปัจจุบันคนที่อยู่บ้านติดกันไม่มีโอกาสแม้แต่จะพูดจาหรือทำความรู้จักกัน ไม่ต่างกับคนแปลกหน้าที่บังเอิญมาอยู่บ้านใกล้กัน ระบบครอบครัวก็แตกแยก พ่อ แม่ ลูกกลายเป็นปัจเจกที่จมอยู่ในโลกของตัวเอง”⁷ เทคโนโลยีจึงไม่เพียงแต่ผลักไสมนุษย์ให้ออกห่างจากธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังได้เปลี่ยนจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ให้ผิดแปลกไปจากธรรมชาติที่ควรจะเป็น

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

⁷ ยุค ศรีอาริยะ, *Global Vision: สู่กระแสกระบวนทัศน์ใหม่* (กรุงเทพฯ: ไอโอนิค อินเทอร์เน็ต รีซอสเซส, 2539), หน้า 49.

แม้เทคโนโลยีจะมีด้านที่มีประโยชน์และส่งผลดีกับชีวิตมนุษย์ แต่ความเปลี่ยนแปลงทางจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นกับผู้คนในเมืองนี้ แสดงให้เห็นโทษและความอันตรายของเทคโนโลยีอย่างเด่นชัด กานมณี ภูภักดี ได้กล่าวถึงการใช้นโยบายที่มุ่งเน้นผลประโยชน์เพื่อการรับใช้มนุษย์แต่เพียงอย่างเดียวว่า “เทคโนโลยีมีประโยชน์ แต่ก็อันตราย มันจะต้องเป็นเรื่องของคุณค่าชีวิต แต่ในสังคมที่คุณค่าทางจิตวิญญาณหายไป การควบคุมเทคโนโลยีจึงแทบเป็นไปไม่ได้ เป้าหมายของเทคโนโลยีคือ การควบคุมการผลิตปริมาณมากๆ และทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยอยู่ภายใต้การจัดการที่รวมศูนย์”⁸ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนภายในเรื่องจึงสะท้อนภาพลักษณ์ด้านร้ายของเทคโนโลยี ซึ่งผู้แต่งได้กล่าวถึงช่วงเวลาในเมืองถูกรอบงำโดยเทคโนโลยีว่า “ความรุ่งเรืองทางด้านเทคโนโลยีสูงส่งและเริ่มเข้าครอบงำจิตใจผู้คนมากขึ้นทุกขณะพร้อมทั้งพราวความรู้สึกนึกคิดชีวิตไปจากธรรมชาติที่แท้จริง จนความรู้สึกที่เคยอ่อนโยนกลับแข็งกระด้างและในแต่ละวันต้องคร่ำเคร่งกับการแข่งขันด้านต่างๆ มากมาย”⁹ ความเลวร้ายของสังคมเทคโนโลยีได้เข้ามาปรับเปลี่ยนสายสัมพันธ์พื้นฐานของมนุษย์ให้ห่างเหินจากผู้คนและสังคมรอบข้าง เปลี่ยนมนุษย์จากการเป็นสัตว์สังคมตามธรรมชาติให้กลายเป็นทาสที่ไร้จิตวิญญาณดั้งเดิมแทน

ภาพความเลวร้ายของเทคโนโลยีได้ถูกเน้นย้ำให้เห็นชัดเจนขึ้นอีกครั้ง เมื่อผู้แต่งกล่าวถึงการเกิดขึ้นของสงครามที่ถูกเรียกว่า “สงครามแห่งศตวรรษใหม่” อันเป็นสงครามแห่งเทคโนโลยีที่ใช้อาวุธนิวเคลียร์ในการทำลายล้าง ซึ่งเป็นสงครามยุคใหม่ที่สามารรถเกิดขึ้นอย่างง่ายดายในทุกๆ เวลาทุกๆ สถานที่บนโลก การเกิดขึ้นของสงครามนี้ถือเป็นภาพแทนของเทคโนโลยีในด้านต่างๆ ที่แผ่ขยายเข้ามาเปลี่ยนแปลงชีวิตมนุษย์

ผู้แต่งวาดภาพสงครามให้เป็นเสมือนกระแสการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่กำลังแพร่ขยายไปทั่วโลก ดังนั้น ในอีกนัยหนึ่ง สงครามแห่งศตวรรษใหม่จึงอาจสามารถตีความได้ถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทั้งทางด้านอุตสาหกรรม การคมนาคมขนส่ง การติดต่อสื่อสาร หรือความเจริญทางวิทยาศาสตร์ด้านอื่นๆ ที่แพร่ขยายไปทั่วโลก โดยมนุษย์หรือประเทศนั้นๆ ไม่สามารถต้านทานกระแสที่เกิดขึ้นนี้ได้ สังเกตได้จากลักษณะของสงครามที่ถูกกล่าวถึงว่า “เป็นสงครามที่ใช้ระบบเครือข่ายที่

⁸ กานมณี ภูภักดี, "ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลึกตามทัศนะของอาร์เน นาสส์," (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547), หน้า 19.

⁹ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, *สวนหลังบ้าน*, หน้า 39.

สามารถจะโยงใยถึงกันได้ทั่วโลก [...] อาวุธสำคัญในการทำรูปแบบใหม่มิได้หมายถึงอาวุธยุทธโปกรณ์เท่านั้น แต่เครื่องมือสื่อสารและการควบคุมด้วยระบบคอมพิวเตอร์ต่างๆ จะกลายเป็นอาวุธที่สำคัญ”¹⁰ จากการบรรยายลักษณะของสงครามจะเห็นได้ว่า เป็นลักษณะของเทคโนโลยีในยุคใหม่ไม่ว่าจะเป็นระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์หรือการติดต่อสื่อสารในระบบอินเทอร์เน็ต

การเกิดขึ้นของสงครามจากทั่วทุกมุมโลก เป็นเสมือนภาพสะท้อนแนวคิดทฤษฎีวิวัฒนาการหรือทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม “แนวคิดนี้เชื่อว่าพัฒนาการทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี คือหัวใจสูงสุดของพัฒนาการ การค้นพบทางเทคโนโลยีที่ยิ่งใหญ่แต่ละครั้งจะนำมามนุษย์สู่เสรีภาพและมีชัยเหนือธรรมชาติ ในอนาคตมนุษย์จะครอบครองเหนือจักรวาลนี้”¹¹ การขยายตัวของสงครามเทคโนโลยีด้านหนึ่งจึงเป็นการต่อยอดและแผ่ขยายแนวคิดมนุษยเป็นศูนย์กลางที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเพื่อต้องการบรรลุจุดประสงค์ในการอยู่เหนือทุกสรรพชีวิต เห็นได้จากการขยายตัวของสงครามเทคโนโลยีที่กลายเป็นตัวกระตุ้นให้แต่ละประเทศต้องเร่งพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับแสนยานุภาพทางสงครามของตน “เพราะแสนยานุภาพมันขึ้นอยู่กับว่าใครจะฉับไวและมีวิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีมากกว่ากันเท่านั้นเอง”¹² กระแสการพัฒนาความเจริญทางด้านเทคโนโลยีจึงกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้คนในสังคมเริ่มหลงลืมวัฒนธรรมสีเขียวที่เคยยึดถือและหันไปให้ความสำคัญกับผลผลิตทางวิทยาศาสตร์

สงครามแห่งเทคโนโลยีที่กำลังเดินทางมาถึงทำให้ผู้คนในเมืองเริ่มหันมาสนใจกระแสของสงครามแทนที่วัฒนธรรมสีเขียวที่เคยยึดถือดั้งเดิม ร้านค้าต่างๆ ภายในเมืองได้หันไปให้ความสนใจกับธุรกิจเกี่ยวกับเทคโนโลยีการป้องกันสงคราม ธุรกิจการก่อสร้างหลุมหลบภัยและชุดกันภัยกลายเป็นสินค้าจำเป็นที่ผู้คนที่ต้องการยามคับขัน เมื่อเทคโนโลยีชนิดใหม่ถูกแทรกเข้ามาในชีวิตประจำวันของตัวละคร ภาพแทนผลผลิตของเทคโนโลยีได้กลายเป็นสิ่งที่ถูกทำให้แปลกแยกจากทั้งมนุษย์และธรรมชาติ ครอบครัวของอรก็เป็นหนึ่งในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนี้ ความวิตกกังวลได้บีบบังคับให้ครอบครัวของเธอเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา และการเข้ามาของเทคโนโลยีนี้ได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างความแปลกแยกและไม่คุ้นชินต่อทั้งมนุษย์และธรรมชาติ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

¹¹ ยุค ศรีอาริยะ, *Global Vision: สู่กระแสกระบวนทัศน์ใหม่*, หน้า 15.

¹² นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, *สวนหลังบ้าน*, หน้า 71.

หลุมหลบภัย สิ่งประดิษฐ์ที่ถูกคิดค้นขึ้นเพื่อคุ้มกันผู้คนในเมืองจากภัยสงคราม มีลักษณะเป็นสิ่งปลูกสร้างที่ต้องฝังลงไปใต้ดิน การสร้างหลุมหลบภัยได้กลายเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นบทบาทตัวร้ายของเทคโนโลยีที่บุกเข้ารุกรานธรรมชาติ เมื่อครอบครัวของอรรถดสินใจใช้พื้นที่บริเวณสวนหลังบ้านเป็นที่สร้างหลุมหลบภัย โดยพื้นที่สวนหลังบ้านนั้นเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยพรรณไม้ไม้น้อยใหญ่บนพื้นหญ้าที่เขียวขจี มีน้ำตกจำลองและบ่อเลี้ยงปลาที่คอยให้ความสดชื่น และเป็นที่พักผ่อนคลายของคนในครอบครัว สวนหลังบ้านจึงเป็นเสมือนภาพแทนของธรรมชาติ เป็นพื้นที่ในเชิงสัญลักษณ์ของธรรมชาติที่ถูกบุกรุกโดยเทคโนโลยี

ผู้แต่งให้ภาพการก่อสร้างหลุมหลบภัยโดยใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยี เพื่อขุดเจาะอุโมงค์ลงไปภายใต้พื้นที่ของสวนหลังบ้านว่า “เสียงเครื่องจักรสำหรับขุดเจาะดินครางกระหึ่มอยู่ใต้พื้นดิน ในขณะที่เนื้อดินจำนวนมากก็ถูกลำเลียงออกมากองพะเนินอยู่ข้างนอก ก่อนจะมีรถขนออกไปอีกทอดหนึ่ง”¹³ ภาพของการก่อสร้างแสดงให้เห็นการรุกรานพื้นที่ ธรรมชาติอย่างเด่นชัด เครื่องจักรกลายเป็นเครื่องมือให้เทคโนโลยีต่างๆ เข้าไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ธรรมชาติ “แท่งคอนกรีตถูกลำเลียงเข้าไปในอุโมงค์ที่ขุดเอาไว้ใต้ผิวดิน”¹⁴ พร้อมด้วยอุปกรณ์อำนวยความสะดวกทั้งเครื่องกรองกัมมันตภาพรังสี เครื่องปรับอากาศและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ การสร้างหลุมหลบภัยนี้จึงไม่ต่างจากความเจริญที่แพร่เข้าสู่ป่าซึ่งเป็นพื้นที่ของธรรมชาติ

สังเกตได้ว่า การเข้ามาของเทคโนโลยีนอกจากมาในฐานะตัวร้ายผู้บุกรุกแล้ว เทคโนโลยียังเป็นสิ่งที่สร้างความรู้สึกแปลกแยกและไม่คุ้นชินให้กับมนุษย์ เห็นได้จากความรู้สึกของทุกคนในบ้านหลังจากการสร้างหลุมหลบภัยเสร็จสิ้น การมีเทคโนโลยีเข้ามาฝังตัวอยู่ในบริเวณบ้านทำให้ความรู้สึกต่อสวนหลังบ้านแตกต่างจากเดิม “มันไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป เพราะเบื้องลึกลงไปใต้ผิวดินและใต้ต้นไม้ใบหญ้านั้น มันมีบางสิ่งซ่อนเร้นอยู่นั่นเอง”¹⁵ ธรรมชาติที่เคยเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเธอกับครอบครัวมีสิ่งแปลกปลอมเข้ามาฝังตัวซ่อนเร้น ซึ่งไม่เพียงนำมาซึ่งความกังวลใจของอรรถ แต่นับจากนี้ ชีวิตประจำวันที่เคยอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นปกติจะเปลี่ยนไปเพราะเทคโนโลยีที่เป็นทั้งเครื่องกำบังภัยและสิ่งแปลกปลอมได้ถูกฝังไว้ที่สวนหลังบ้านของเธอ “เธอยืนนิ่งและมองลงไปในหลุมหลบ

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

ภัยแล้วเริ่มนึกถึงลูกๆ [...] ความรื่นรมย์ที่เคยมีจะต้องสูญหายไปจนหมดสิ้นและต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของห้องสี่เหลี่ยมที่ฝังอยู่ใต้ผืนดินเท่านั้น”¹⁶

ความรู้สึกแปลกแยกไม่คุ้นชินนี้ นอกจากจะเกิดขึ้นกับหลุมหลบภัยแล้ว ชุดป้องกันภัยสงครามก็เป็นผลผลิตทางเทคโนโลยีอีกสิ่งหนึ่งที่สร้างความแปลกแยกและหวาดกลัวให้กับผู้คนในสังคม “ความหวาดวิตกมันเกิดขึ้นแล้วในจิตใจ [...] แต่ครั้งมองเห็นแววตาที่ส่อแววหวาดกลัวอยู่เบื้องหลังหน้ากากป้องกันภัยสงครามนิวเคลียร์แล้ว ความหวาดกลัวจะต้องโผล่เข้ามาจู่โจมในจิตใจอย่างฉับพลันเลยทีเดียว”¹⁷ เช่นเดียวกับครอบครัวของออร์เมื่อชัยวิทย์นำชุดกันภัยเข้ามาในบ้านเป็นครั้งแรก ชุดสีเทาที่ทำจากใยสังเคราะห์พร้อมหน้ากากช่วยหายใจรูปทรงประหลาดสร้างความไม่คุ้นชินให้กับครอบครัวของออร์เมื่อได้เห็นลักษณะของมัน “ความรู้สึกอย่างแรกที่เกิดขึ้นนั้น มันเป็นความรู้สึกที่แปลกตาอย่างยิ่งกับการที่ได้เห็นชุดประหลาดดังกล่าว”¹⁸ ชุดกันภัยไม่เพียงสร้างความรู้สึกไม่คุ้นชินและหวาดกลัวให้กับคนในครอบครัว แต่ยังสร้างความแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง ด้วยลักษณะของชุดที่ประหลาดและปิดบังใบหน้าของผู้สวมใส่ ทำให้ชัยวิทย์ที่ทดลองใส่ชุดกลายเป็นคนแปลกหน้าสำหรับครอบครัว “ภาพที่ปรากฏเบื้องหน้าลูกทั้งสองและออร์จึงแปรเปลี่ยนไปทันที โดยไม่สามารถมองออกได้เลยว่าเป็นใครกันแน่ เพราะชุดและหน้ากากที่สวมใส่อยู่นั้นได้อำพรางรูปร่างหน้าตาที่แท้จริงหมดสิ้นนั่นเอง”¹⁹ ชุดกันภัยไม่เพียงแต่ทำให้รู้สึกแปลกแยกเท่านั้น แต่ชุดกันภัยยังปิดบังตัวตนของมนุษย์ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนอันเป็นธรรมชาติพื้นฐานของคนคนนั้นที่แม้แต่คนในครอบครัวก็ยังคงกลายเป็นคนไม่รู้จัก บรรยากาศภายในบ้านเปลี่ยนไปทันทีเมื่อชัยวิทย์ลองสวมชุด ชัยวิทย์ในชุดกันภัยกลายเป็นมนุษย์ประหลาดที่สร้างความหวาดกลัวให้กับภรรยาและลูกทั้งสอง การสวมใส่ชุดป้องกันภัยจึงอาจมองได้ว่า เป็นการเข้าครอบงำของความเจริญและเทคโนโลยีที่เข้ามาเปลี่ยนมนุษย์ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบ เปลี่ยนอัตลักษณ์ตัวตนให้กลายเป็นคนแปลกหน้า

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 149.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, *สวนหลังบ้าน*, หน้า 84.

การสร้างภาพแทนของเทคโนโลยีในฐานะตัวร้าย การสร้างความไม่คุ้นชินและความกังวลใจที่เกิดขึ้นจากหลุมหลบภัยและชุดป้องกันภัย แสดงให้เห็นถึงความหวาดกลัวในเทคโนโลยีจนเกิดเป็นความรู้สึกแปลกแยก เทคโนโลยีใหม่ๆ ถูกทำให้ไม่คุ้นชินเนื่องจากความเชื่อที่ว่า สัญชาตญาณของมนุษย์ผู้คิดและเชื่อมโยงอยู่กับธรรมชาติ เทคโนโลยีหรือความเจริญก้าวหน้าของเมืองหรือวิทยาศาสตร์จึงถูกทำให้เป็นอื่น แม้ผู้แต่งจะพยายามสร้างภาพเมืองในอนาคตที่ธรรมชาติเข้ามาเฝ้าล้อมเมืองแห่งเทคโนโลยีในช่วงต้นของเรื่อง แต่จะเห็นได้ว่า พื้นที่และบทบาทของเทคโนโลยีและธรรมชาติได้ถูกแบ่งแยกไว้อย่างชัดเจน เช่นในกรณีของสวนหลังบ้านหรือพื้นที่ของชาตินั้น เป็นพื้นที่ที่อยู่มาก่อนและอยู่ในฐานะผู้ให้ความสุขสงบ มีความใกล้ชิดกับมนุษย์และถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ด้านบนบริเวณที่สว่าง ในขณะที่พื้นที่ของหลุมหลบภัยหรือเทคโนโลยีนั้นถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ด้านล่าง เป็นพื้นที่ของความมืดมิด การสร้างภาพชีวิตต่างในลักษณะนี้เป็นการแบ่งพื้นที่และตัวตนของธรรมชาติและเทคโนโลยีให้ออกจากกัน การแสดงความโหดร้ายและความแปลกแยกของเทคโนโลยีภายในเรื่อง จึงมีส่วนทำให้ภาพของธรรมชาติ มนุษย์ และเทคโนโลยีที่ปรากฏร่วมกันในเรื่องมีลักษณะของการดำรงอยู่ที่ไม่สมดุล

นวนิยาย *สวนหลังบ้าน* ถือเป็นงานวรรณกรรมเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีการนำเสนอแนวคิดเชิงอนุรักษ์ให้เห็นคุณค่าและผลดีของการให้ความสำคัญกับธรรมชาติ และการวิพากษ์การใช้เทคโนโลยีที่ล้นเกิน แต่ในขณะเดียวกัน การสร้างฉากและบทบาทในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับธรรมชาติที่ปรากฏภายในเรื่อง ได้เปิดเผยให้เห็นถึงร่องรอยการแบ่งแยกของธรรมชาติและความเป็นทางเทคโนโลยีที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ผ่านการแบ่งขั้วตรงข้ามที่ชัดเจน และผ่านภาพของสงครามที่ทำลายล้างสวนหลังบ้านจนพินาศ เป็นการแสดงให้เห็นว่าเมื่อเทคโนโลยีสามารถพัฒนาไปถึงจุดสูงสุด ธรรมชาติก็จะเป็นฝ่ายที่ถูกทำลายไป สิ่งที่เกิดขึ้นนี้นำไปสู่คำถามของการมองงานวรรณกรรมภายใต้แนวคิดนิเวศสำนึกว่า เราสามารถนำเสนอแนวคิดเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยการสร้างโลกที่สรรพสิ่งสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลได้จริงหรือไม่ ในเมื่อโลกต้องดำเนินตามวิถีแห่งเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างไม่สิ้นสุด

3.1.2 ปิศาจวิทยาศาสตร์กับผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์

การดำรงอยู่ของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์มักถูกนำเสนอให้เห็นถึงการนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยการแสดงถึงการใช้เทคโนโลยีที่ล้นเกินและไร้การควบคุมจนเปิดเผยให้เห็นด้านที่เลวร้ายและนำไปสู่ความล้มเหลว เช่นในเรื่องสั้น “เกษตรกร” ที่มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาควบคุมเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเพื่อสร้างผลกำไรจนกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์

“เกษตรกร” ผู้แต่งสร้างเมืองสมมติให้เมืองหนึ่งเป็นเมืองแห่งเกษตรกรรมยุคใหม่ที่มีความเจริญก้าวหน้าไปด้วยเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ เกษตรกรในเมืองแห่งนี้ดำเนินชีวิตการทำไร่ทำสวนด้วยความเป็นนักธุรกิจอย่างเต็มตัว ในขณะที่อีกเมืองหนึ่งเป็นเมืองของกลุ่มเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่ยังคงความเป็นชนบท ใช้วัว-ควายในการทำไร่ทำนาไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ผู้คนจากทั้งสองเมืองใช้ชีวิตกันอย่างปกติสุขตามวิถีของตนเรื่อยมา จนกระทั่งคืนหนึ่งได้เกิดการปรากฏตัวของสัตว์ประหลาดที่ออกมาเช่นฆ่าผู้คนภายในเมืองเกษตรกรรมยุคใหม่ ซึ่งสัตว์ประหลาดที่เกิดขึ้นนี้คือสัตว์ที่เกิดจากความผิดพลาดของการทดลองตัดแปลงพันธุกรรมจนกลายเป็นสัตว์ที่ดุร้ายและยากต่อการควบคุม การออกอาละวาดของสัตว์อันเป็นผลผลิตจากวิทยาศาสตร์เหล่านี้สร้างความเสียหายให้แก่ผู้คนเมืองเกษตรกรรมยุคใหม่เป็นอย่างมาก

“เกษตรกร” แสดงให้เห็นการแบ่งแยกพื้นที่ของความเป็นชนบทและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด พื้นที่ของทั้งสองเมืองถูกแบ่งแยกออกจากกันอย่างชัดเจน พื้นที่ของ “บรรดาเกษตรกรล่าหลังเหล่านั้นจะมีที่ทำกินอยู่ห่างเมืองออกไปจนไกลลิบลิว”²⁰ เช่นเดียวกันกับการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของทั้งสองพื้นที่เมืองเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมนั้นถูกสร้างให้เป็นพื้นที่ของชนบทที่ยังคงใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัย ในขณะที่เมืองแห่งเกษตรกรรมยุคใหม่เป็นเมืองแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างผลประโยชน์ในรูปแบบทุนนิยม

ในเมืองเกษตรกรรมยุคใหม่ แม้จะเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ผู้คนส่วนใหญ่ล้วนประกอบอาชีพเกษตรกร แต่วิถีชีวิตของเกษตรกรในเมืองแห่งนี้แตกต่างจากภาพลักษณ์จากเกษตรกรในชนบทอย่างสิ้นเชิง เกษตรกรรมเป็นเสมือนธุรกิจหลักของเมืองแห่งนี้ และอาชีพเกษตรกรไม่ต้องทำงานตามท้องไร่

²⁰ "เกษตรกร," ใน *สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน* (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2545), หน้า 74.

ท้องถิ่นอีกต่อไป ดังที่ผู้แต่งพูดถึงพนักงานในร้านค้าว่า “บรรดาเกษตรกรที่เข้ามาใช้บริการในร้านแห่งนี้ ก็ไม่ต่างไปจากพนักงานบริษัทบนตึกสูงที่เข้ามาทำงานตามเวลาเช่นกัน”²¹ เกษตรกรในเมืองนี้ได้ถูกนำไปผูกติดอยู่ในฟืนเฟืองของระบบทุนนิยม เป็นเกษตรกรที่ไม่เคยจับจอบจับเสียม มือไม่เคยเปื้อนดิน แต่เปลี่ยนมาเรียนรู้เรื่องการลงทุนแทน และ “ไม่เพียงแต่จะต้องลงทุนเท่านั้น แต่พวกเขาายังต้องเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ต้องเข้าใจระบบเศรษฐกิจโลก ต้องรู้กระบวนการในการเล่นหุ้น ต้องสามารถติดต่อซื้อขายข้ามทวีปได้และยังต้องรับรู้การเคลื่อนไหวของธุรกิจตลอดเวลาอีกด้วย”²² เกษตรกรในเมืองเกษตรกรรมยุคใหม่จึงเป็นภาพแทนของเกษตรกรที่มุ่งแสวงหาแต่ผลประโยชน์จากธรรมชาติโดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ

ชีวิตของเกษตรกรยุคใหม่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติอีกต่อไป แต่เปลี่ยนมาใช้เทคโนโลยีเป็นที่พึ่งพาในการดำรงชีวิต และใช้มันเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ “พวกเขาจะคุยถึงเรื่องพืชผักสายพันธุ์ใหม่ๆ ที่ให้ผลผลิตสูงๆ ซึ่งพอๆ กับการคุยกันถึงเรื่องเทคโนโลยีทางการเกษตรรุ่นใหม่ล่าสุด”²³ สำหรับเกษตรกรยุคใหม่ ความผูกพันและความสำนึกในธรรมชาติในฐานะสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตไม่มีอีกต่อไป เทคโนโลยีต่างๆ กลายเป็นปัจจัยหลักในการสร้างผลผลิตจากธรรมชาติ เพื่อก่อให้เกิดผลกำไร ในขณะที่เกษตรกรยุคเก่ายังคงทำการเกษตรแบบดั้งเดิม พึ่งพาวิ้ว-ควายตามธรรมชาติ “ความแตกต่างที่เกิดขึ้นอย่างลิบลับนั้นเป็นความแตกต่างที่ชัดเจน ในขณะที่เครื่องจักรกลครางเสียงกระหึ่มอยู่กลางทุ่งของเกษตรกรยุคใหม่ แต่สำหรับผืนนาของเกษตรกรเก่าแก่จะมีวิ้วควายเล็มหญ้า”²⁴

บทบาทและทัศนคติของเกษตรกรยุคใหม่ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างชัดเจน วิถีชีวิตของพวกเขาไม่ได้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในลักษณะพึ่งพาอาศัยอีกต่อไปแต่เป็นไปในลักษณะผู้ครอบครองกับสิ่งของ ซึ่งผู้แต่งได้ให้ภาพของเกษตรกรการเกษตรในยุคใหม่ไว้ว่า

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

เกษตรกรยุคใหม่รู้จักเครื่องกลดีพอๆ กับข้อมูลราคาพืชผลชนิดต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ต พวกเขาแต่ละคนไม่รู้จักวัวควายหรือคันไถอะไรหรอก รถมูกทั้ง สองข้างของเขาคุ้นกับกลิ่นน้ำมันมากกว่ากลิ่นโคลน และชีวิตของพวกเขา ไม่ใช่ชีวิตแบบหลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินอีกต่อไป [...] เพราะมีเครื่องจักรทำให้แทบทุกอย่าง²⁵

การหันมาพึ่งพาและใช้ชีวิตยึดติดกับเทคโนโลยีทำให้วิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติเลือนหายไป วิทยาการทางด้านต่างๆ เป็นตัวทำให้เกิดความห่างเหินระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เกษตรกรซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติกลับกลายเป็นความใกล้ชิดกับเครื่องจักร ความล้าหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจึงกลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้ามาพยายามเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้ผิดแปลกไปจากเดิม เริ่มตั้งแต่การเตรียมผืนดินเพาะปลูก “ผืนดินก็ถูกพลิกฟื้นอย่างขนานใหญ่เพื่อทำการเพาะปลูกด้วยกรรมวิธีใหม่พร้อมกับพืชพันธุ์ชนิดต่างๆ ที่วิวัฒนาการภายใต้ระบบพันธุวิศวกรรมก็ทำให้ท้องทุ่งเขียวขจีอย่างน่าอัศจรรย์”²⁶

แม้อาชีพหลักของเมืองจะเป็นอาชีพเกษตรกรรมเหมือนกัน แต่ความเหมือนกันนี้ก็กลับถูกแบ่งแยกด้วยวิวัฒนาการของความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและแนวคิดของผู้คนทั้งสองเมือง ความมีอำนาจทางเทคโนโลยีทำให้ฝ่ายเกษตรกรยุคใหม่สามารถที่จะแสดงอำนาจครอบครองธรรมชาติให้เป็นที่น่าพอใจได้ ด้วยการเข้าไปจับจองเป็นเจ้าของพื้นที่ธรรมชาติ “ไร่นาและผืนดินที่เคยรกร้างว่างเปล่า เดี่ยวนี้กลายเป็นเงินเป็นทองไปเสียแล้ว เมื่อชาวเกษตรกรหันมาใช้วิทยาการที่ทันสมัยพร้อมกัน นำเอาพืชพันธุ์แบบใหม่เข้ามาเพาะปลูก นอกจากนี้แล้วยังใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่สำคัญอีกด้วย”²⁷ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ถูกใช้ภายใต้แนวคิดของทุนนิยมได้ลดทอนคุณค่าและบทบาทของธรรมชาติให้เป็นเพียงทรัพย์สินที่จะถูกจัดสรรตามความต้องการมนุษย์ และยกมนุษย์ให้เป็นผู้ครอบครองที่เหนือธรรมชาติ

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์มีสถานะเหมือนพระเจ้าที่มีอำนาจสั่งการธรรมชาติให้เป็นที่น่าพอใจ ผลิตผลทางการเกษตรอย่างเช่นพืชผักต่างๆ ล้วนถูกตัดแปลง

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

พันธุกรรมให้มีขนาดและน้ำหนักที่ใหญ่เกินกว่าปกติเพื่อให้ได้ราคาที่ดี รวมไปถึงการตัดต่อพันธุกรรม เพื่อให้เกิดพืชผักชนิดใหม่ที่เป็น “พืชพันธุ์ใหม่ที่ไม่เคยเห็นมาก่อน นอกจากนี้แล้วลักษณะของลำต้น กิ่ง ใบ และผลของมันนั้นก็ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าเป็นต้นอะไรกันแน่”²⁸ วิทยาศาสตร์ทางการเกษตร ไม่เพียงแต่เข้ามาเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังมีอำนาจเปลี่ยนแปลง จุดกำเนิดและสามารถเป็นผู้กำหนดธรรมชาติให้ดำรงอยู่ในลักษณะที่ไม่ปกติ การเปลี่ยนแปลง ลักษณะของพืชแสดงถึงความสำเร็จในการบรรลุจุดมุ่งหมายของวิทยาศาสตร์ที่สามารถเข้ามาควบคุม เปลี่ยนแปลงธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการและสร้างผลกำไรให้กับตนเอง ซึ่งการเข้ามา กำหนดและลดทอนทั้งอำนาจและลักษณะทางกายภาพของธรรมชาตินี้ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดใน ส่วนของการใช้เทคโนโลยีกับการดัดแปลงพันธุกรรมสัตว์ การดัดแปลงพันธุกรรมสัตว์นี้เป็นหนึ่งใน โครงการของการทำเกษตรยุคใหม่ที่เกษตรกรทุกครัวเรือนจะเลี้ยงสัตว์ที่ผ่านการดัดแปลงพันธุกรรม เพื่อให้ได้ผลกำไรดี

การใช้วิทยาศาสตร์ดัดแปลงพันธุกรรม หรือ GMOs²⁹ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับ สัตว์ไปในด้านลบมากกว่าที่จะเป็นผลดี เพราะ “สัตว์เลี้ยงจำนวนมากที่อยู่ภายในคอกปศุสัตว์ซึ่งอยู่ ภายในไร่นั้น แม้จะเป็นสัตว์เลี้ยงที่ผู้คนรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี แต่สายพันธุ์มันได้แปรเปลี่ยนเป็น สัตว์ประหลาดพันธุ์ใหม่ที่น่าสะพรึงกลัวยิ่งนั่นเอง”³⁰ ผลกระทบที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงความล้าหน้า ของวิทยาศาสตร์ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงชาติกำเนิดและสัญชาตญาณของสัตว์ จากสัตว์ที่เคยเป็นมิตร ใกล้เคียงและคุ้นเคยกับมนุษย์กลับกลายเป็นสัตว์ที่โหดร้าย และไม่สามารถให้คำนิยามแก่มันได้ด้วย ลักษณะทางกายภาพที่ถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไป โดย “ร่างนั้นมีถึงสองหัวด้วยกัน โดยหัวหนึ่งนั้นเป็น มนุษย์ ส่วนอีกหัวหนึ่งซึ่งอกขึ้นใกล้เคียงกันมีลักษณะไม่ต่างจากหัวสุนัขที่ดุร้ายเท่าไรนัก”³¹ การ เปลี่ยนแปลงนี้แสดงให้เห็นการสร้างความเป็นอื่นให้กับสัตว์โดยวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ สัตว์ที่ถูก

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

²⁹ จีเอ็มโอ ย่อมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Genetically Modified Organisms (GMOs) คือ สิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ แบคทีเรีย หรือ จุลินทรีย์ ที่ถูกดัดแปลงพันธุกรรมจากกระบวนการทางพันธุวิศวกรรม (Genetic Engineering) โดยจากการตัดเอายีน (gene) ของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งมาใส่เข้าไปในยีนของสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่งก็ตามปกติไม่เคยผสม พันธุ์กันได้ในธรรมชาติ เพื่อให้สิ่งมีชีวิตชนิดนั้นมีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติตามที่ต้องการ

³⁰ นีรันศักดิ์ บุญจันทร์, "เกษตรกร," หน้า 85.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

ดัดแปลงพันธุกรรมกลายเป็นสัตว์แปลกประหลาดที่น่าเกลียดน่ากลัวและเป็นตัวอันตราย ความแปลกประหลาดที่ไม่สามารถจำกัดค่านิยมให้กับสัตว์ได้นั้น แสดงให้เห็นถึงการไม่ได้รับการยอมรับเมื่อสัตว์ถูกดัดแปลงให้หลุดพ้นจากสภาพดั้งเดิมของตน เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นต้นเหตุของความเลวร้ายที่เข้ามารุกรานสัญชาตญาณและธรรมชาติโดยพื้นฐานของสัตว์และยึดยึดความเป็นอื่นให้อย่างโหดร้าย

สัตว์ดัดแปลงจึงเป็นภาพแทนของผลผลิตที่เลวร้ายของวิทยาศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงแสดงให้เห็นว่าอำนาจของวิทยาศาสตร์กลายเป็นศาสตร์ที่สร้างความแปลกปลอม แยกแยกให้กับธรรมชาติและไม่ได้ทำให้ครอบครองธรรมชาติได้อย่างแท้จริง ผลผลิตจาก GMOs จึงกลายเป็นตัวแทนความล้มเหลวของวิทยาศาสตร์ที่เกิดจากการพยายามตั้งตนเป็นนายเหนือธรรมชาติและทำให้มนุษย์ต้องพบกับความสูญเสีย สังคมแห่งเทคโนโลยีและการค้าถูกทำลายลงในพริบตาเพราะอหังการของวิทยาศาสตร์ที่เข้าไปเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ผูกสัตว์ดัดแปลงพันธุกรรมได้กลายเป็นผลผลิตที่ย้อนกลับมาส่งผลกระทบต่อชีวิตและสังคมของมนุษย์ ดังที่ผู้แต่งกล่าวถึงการออกอาละวาดของสัตว์ดัดแปลงว่า “เมืองถูกปลุกให้ตื่นขึ้นมาพบกับความจริงในคืนนั้น ซึ่งมันเป็นความจริงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและน่ากลัวยิ่งนัก โดยเมืองที่อับลึกลับด้วยแสงสีวิไลซ์ยามค่ำคืนและมีเสียงหัวเราะอย่างเรีงร่าอยู่ท่ามกลางความสะดักสะบายน แต่ทันทีที่ความตายเกิดขึ้น ผู้คนทั้งเมืองจึงไม่ต่างจากคนที่กำลังตกอยู่ในฝันร้าย”³²

ผลผลิตอันเลวร้ายของวิทยาศาสตร์ได้ส่งผลกระทบต่อทำให้เมืองเกิดความเปลี่ยนแปลงธรรมชาติที่ถูกดัดแปลงโดยมนุษย์กลายเป็นสาเหตุสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมของมนุษย์ ความเจริญรุ่งเรืองที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการกอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติถูกทำลายลงภายในค่ำคืนเดียว ร้านค้าและบ้านเรือนภายในเมือง “ไม่ต่างไปจากซากวัดที่ถูกหักพังเท่าไหนนัก [...] ป้ายโฆษณาสินค้าและสีสนที่เคยสวยงามดีวันนี้เก่าคร่ำคร่า รุด บางแห่งผูกพันจนทรุดตัวลง”³³ ภาพความเสียหายที่เกิดกับตึกรามบ้านช่องสะท้อนให้เห็นถึงการล่มสลายของระบบทุนนิยมอันเกิดจากความผิดพลาดของวิทยาศาสตร์ที่เป็นตัวบ่มเพาะความเลวร้ายลงในธรรมชาติ จนผลผลิตเหล่านั้นย้อนกลับมาทำร้ายมนุษย์และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาที่เลวร้ายในด้านอื่นๆ ตามมา

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 98-99.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

สัตว์ดัดแปลงไม่เพียงแต่ถูกนำเสนอให้เห็นถึงความโหดร้ายและความน่าเกลียดน่ากลัว แต่ผู้ดัดแปลงยังเข้ามายึดครองเมืองที่เคยเป็นพื้นที่ของมนุษย์อีกด้วย เมื่อเมืองที่เคยมีเสียงเครื่องมือการผลิต เทคโนโลยี และสถานบันเทิงมากมายถูกครอบครองโดยสัตว์กลายเป็นพื้นที่ที่การเกษตรยุคใหม่เกือบจะทุกแห่งตกอยู่ท่ามกลางความเจียบงัน ยิ่งเป็นไรที่มีคอกปศุสัตว์ด้วยแล้ว แม้จะมีเสียงร่ำร้องให้ได้ยินบ้าง แต่นั่นก็เป็นส้อมเสียงของสัตว์กลายเป็นพื้นที่ ซึ่งบัดนี้มันออกมาเพ่นพ่านโดยไม่เกรงกลัวสิ่งใดๆ และมันยังเป็นสิ่งมีชีวิตที่บ้าคลั่งด้วย”³⁴ สัตว์ประหลาดอันเป็นตัวแทนของวิทยาศาสตร์ได้เป็นเข้ามาบุกยึดพื้นที่ที่มนุษย์เคยใช้กอบโกยผลประโยชน์และเปลี่ยนเสียงแห่งเทคโนโลยีที่เคยรุ่งเรืองให้เต็มไปด้วยผลผลิตที่ล้นเหลือ เครื่องมือของมนุษย์อย่างคอกที่เคยจงจำไม่ได้มีอำนาจในการกักขังพวกมันอีกต่อไป ทั้งยังกำจัดมนุษย์ที่เคยเป็นเจ้าของพื้นที่ “ร่างของลุงพนมเจ้าของไร่ที่นอนเหยียดยาวอยู่กลางห้องรับแขกนั้น เต็มไปด้วยบาดแผลที่เหวอะหะและเลือดสีแดงฉานส่งกลิ่นคาวคูล่งไปทั่วห้อง”³⁵ การฆ่านอกจากจะเป็นการตอบโต้ที่รุนแรงแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความไร้สมรรถภาพของมนุษย์และเครื่องมือเครื่องมือทางเทคโนโลยีที่ไม่สามารถแก้ไขหรือช่วยเหลือมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

“เกษตรกร” ได้แสดงให้เห็นการวิพากษ์สังคมมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ต้องการครอบครองและเอาชนะธรรมชาติเพื่อสร้างผลประโยชน์ โดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ เป็นเครื่องมือโดยมิได้คำนึงผลกระทบใดๆ นอกจากผลกำไรตามความต้องการ ผู้แต่งใช้ความล้นเหลือของวิทยาศาสตร์มาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความโหดร้าย ผ่านสัตว์ที่ถูกทำให้ผิดธรรมชาติและย้อนกลับมาลงโทษมนุษย์ด้วยการทำลายสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นจากผลประโยชน์ที่เคยกอบโกยจากธรรมชาติ สัตว์กลายเป็นพื้นที่ที่น่าเกลียดน่ากลัวและโหดร้าย และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับมนุษย์จึงช่วยขบขันความเลวร้ายของการใช้วิทยาศาสตร์อย่างไร้ขีดจำกัดจนนำมาซึ่งความล้นเหลือขององค์ความรู้ที่ยึดติดกับแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ที่ทำยที่สุดแล้วมนุษย์ก็ไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้อย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่าในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ผูกติดอยู่กับแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะเป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้อย่างเกินพอดีเพื่อครอบครองหรือเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยภาพแทนของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะถูกแบ่งแยกกับ

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

ธรรมชาติอย่างเห็นได้ชัด การเข้าไปเป็นผู้กระทำหรือการเป็นชนวนเหตุแห่งความเลวร้ายที่เกิดขึ้นนี้ได้ ชับแน่นให้เห็นถึงบทบาทความเป็นตัวร้ายและการเป็นฝ่ายตรงข้ามที่มีการปะทะกับธรรมชาติอยู่ ตลอดเวลา การครอบงำของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะถูกชับแน่นให้เห็นถึงความวิตกกังวล ความ โหดร้าย น่าหวาดกลัว และมีบทสรุปที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์เพื่อนำเสนอแง่มุมในด้านลบของ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและวิพากษ์แนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

3.2 เมืองและทุนนิยม: พื้นที่จุดศูนย์กลาง การครอบงำ และความขัดแย้ง

ในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า การสร้างเมืองที่เพียบพร้อมไปด้วยระบบ สาธารณูปโภคความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้กลายเป็นวัตถุประสงค์ หลักที่ถูกรับรองให้มีความสำคัญมาเป็นลำดับต้นๆ ตามหลักแนวคิดแบบอุดมคติของวาทกรรมการพัฒนาที่ ต้องการสร้างเมืองที่เป็นศูนย์รวมความเจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยเฉพาะการ มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จะเป็นตัวขับเคลื่อน เศรษฐกิจให้แพร่ขยายไปยังหลายๆ ภาคส่วนโดยไม่ได้คำนึงถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย หรือถูกลดทอนความสำคัญลง ความเป็นเมืองในยุคแห่งการพัฒนาจึงเป็นไปในลักษณะของ “โลก อุตสาหกรรมที่ร่ำรวย ถูกครอบงำโดยอุดมการณ์ที่เรียกว่า อุดมการณ์ของความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ (ideology of economic growth) ซึ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการบริโภค (ยิ่ง บริโภคเศรษฐกิจยิ่งเจริญ) แต่อุดมการณ์นี้กระตุ้นให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อสนอง ความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง”³⁶

ความเจริญและความเป็นเมืองที่ขยายตัวออกมามีผลกระทบ แม้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อ ทำให้ชีวิตของมนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวคิดของกระแสแห่งการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ กระบวนทัศน์มนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่กลับส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ ประชา หุตานุวัตร ได้ให้ ความเห็นเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของกระแสการพัฒนาว่า “สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาทางด้าน สิ่งแวดล้อมนั้น อยู่ที่ระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ ซึ่งเน้นที่การเจริญเติบโตทาง

³⁶ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา* (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 39.

เศรษฐกิจและการบริโภคอย่างไม่มีขอบเขต”³⁷ ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองอันเป็นจุดศูนย์กลางจึงกลายมาเป็นจุดเริ่มต้นของผลกระทบทางธรรมชาติอย่างมีอาจหลีกเลี่ยง

3.2.1 เมืองกับการสร้างความเป็นอื่นและความขัดแย้ง

พื้นที่เมืองและชนบท เป็นพื้นที่สองขั้วที่ถูกมองว่ามีความตรงข้ามกันมาโดยตลอด ด้วยกระบวนการทัศน์ที่ตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์ที่แตกต่างทำให้พื้นที่เมืองและพื้นที่ของชนบทหรือพื้นที่ของธรรมชาติถูกแบ่งแยกออกจากกันและมีลักษณะเฉพาะที่เป็นขั้วตรงข้ามอย่างเด่นชัด รวมไปถึงการประกอบสร้างตัวละครของแต่ละฝ่ายที่มีความแตกต่างกันทางทัศนคติ การสร้างความแตกต่างระหว่างเมืองกับธรรมชาติที่เกิดขึ้นนี้ ได้สะท้อนแง่มุมและทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติและแสดงให้เห็นถึงร่องรอยการแบ่งแยกและความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

“บทเพลงของผู้เฒ่า” เป็นเรื่องสั้นที่แสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกทั้งทางพื้นที่และสร้าง ความต่างให้กับตัวตนของความเป็นคนเมืองและความเป็นชนบทหรือธรรมชาติ รวมถึงความขัดแย้งระหว่างเมืองกับธรรมชาติอย่างชัดเจน เรื่องสั้นเรื่องนี้กล่าวถึงผู้เฒ่าคนหนึ่งที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวในป่า นอกชานเมือง วันหนึ่งในขณะที่ผู้เฒ่าดำเนินชีวิตอย่างปกติก็มีกลุ่มวัยรุ่นจากในเมืองก็ขับรถผ่านมา เจอเข้ากับผู้เฒ่า พวกเขาต่างตื่นเต้นที่ได้พบกับผู้เฒ่าที่มีวิถีชีวิตการดำรงอยู่ที่แตกต่างจากพวกตน การพบกันของทั้งสองฝ่ายได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งและความไม่เข้าใจกันระหว่างเมืองและธรรมชาติ

นิรันดร์ศักดิ์สร้างตัวละครของทั้งสองฝ่ายให้มีเอกลักษณ์และมีความแตกต่างที่ชัดเจน กลุ่มวัยรุ่น เป็นกลุ่มตัวแทนของฝ่ายเมืองที่ปรากฏตัวขึ้นมาพร้อมกับเทคโนโลยีอย่างรถพลังงานแสงอาทิตย์ที่แสดงถึงความล้ำหน้าและความสะดวกสบายทางด้านการคมนาคม ในขณะที่ฝ่ายผู้เฒ่า นั้น เป็นคนชรา ที่อาศัยอยู่ในป่านอกเขตเมือง ที่พักของผู้เฒ่าทำจากกิ่งไม้ใบหญ้าที่หาได้จากแถวๆ นั้น ในการหุงหาอาหาร “แกเอาหินก้อนใหญ่พอเหมาะมาตั้งไว้สามก้อน เพื่อรองรับเป็นเตาไฟสำหรับหุงหาอาหาร ประทั่งชีวิต [...] ก่อนจะเอากิ่งก่าที่เสียบไม้ไว้ชิ้นยาว”³⁸ หรือแม้กระทั่งชุดที่ผู้เฒ่าใส่ก็เป็นเปลือกไม้ที่ถูกทุบจนอ่อนนิ่มก่อนนำมาตัดแต่งทอห่มร่างกาย วิถีชีวิตของผู้เฒ่ายังคงยึดถือการใช้ชีวิตพึ่งพิงอยู่กับ

³⁷ ประชา หุตานุวัตร, *การเมืองสีเขียว* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก: มูลนิธิเสรีธรรมโกเศศ-นาคะประทีป, 2541), หน้า 12.

³⁸ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, "บทเพลงของผู้เฒ่า," ใน *คำวิงวอนของมนุษยชาติ* (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535), หน้า 57.

ธรรมชาติ ตัวละครผู้เฒ่าจึงเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่หลอมรวมอยู่กับธรรมชาติโดยไม่เปิดรับสิ่งอำนวยความสะดวกอันใด เป็นภาพของวิถีชีวิตที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ไม่เพียงแต่ภาพลักษณ์และวิถีชีวิตเท่านั้นแต่พื้นที่ของทั้งสองฝ่ายยังมีความแตกต่างกันอย่างสุดขีด พื้นที่ธรรมชาติของผู้เฒ่าเป็นพื้นที่ที่แยกออกมาห่างไกลจากความเป็นเมือง เป็นป่าเชิงเขาที่ยังมีต้นไม้ใบหญ้า ก้อนหินและผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ ไม่มีอุปกรณ์ที่ทันสมัยหรือเครื่องมืออำนวยความสะดวกใดๆ ปรากฏอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ในขณะที่เขตเมืองกลับเต็มไปด้วยความรุ่งเรืองของเทคโนโลยีนาาชนิด แต่กลับไม่มีวัตถุใดที่เป็นธรรมชาติหลงเหลืออยู่เลย แม้แต่อาหารการกินก็ยังเป็นอาหารแคปซูลและอาหารหลอดสำเร็จรูป สังเกตได้จากการที่กลุ่มวัยรุ่นจากในเมืองพากันตื่นตื่นเมื่อได้เห็นก้อนหินและต้นไม้ขนาดยักษ์ การแบ่งแยกที่ชัดเจนเช่นนี้ แสดงให้เห็นความเป็นขั้วตรงข้ามของเมืองและธรรมชาติที่ไม่สามารถผสมผสานให้เป็นหนึ่งเดียวหรืออยู่ร่วมกันอย่างสมดุได้

การแบ่งแยกและขั้วความแตกต่างเหล่านี้ได้นำมาสู่ความรู้สึกแปลกแยกต่อกันของทั้งสองฝ่าย การพบเจอกันของทั้งคู่กลายเป็นสิ่งแปลกใหม่และยากที่จะทำความเข้าใจในวิถีชีวิตของกันและกัน ความรู้สึกแปลกแยกนี้ถูกสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนผ่านทางคำพูดและการกระทำของตัวละคร เมื่อกลุ่มวัยรุ่นมองการแต่งตัวและการใช้ชีวิตของผู้เฒ่าว่าเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดไม่เคยพบเคยเห็น ส่วนผู้เฒ่าเองก็ตอบโต้กับกลุ่มวัยรุ่นว่า “พวกแกนะสิเป็นพวกประหลาด ผู้เฒ่าพูดเสียงสั่น คนในมหานครอย่างพวกแกนั้นแหละประหลาด น่ากลัว น่าขยะแขยง ต้องตกเป็นทาสของเทคโนโลยีกันหมดสิ้น แม้แต่ต้นไม้ใบหญ้าหรือสิ่งที่เป็นธรรมชาติพวกแกก็ยังไม่เคยรู้จัก”³⁹ ทั้งยังมีการเปรียบเทียบกลุ่มคนเมืองว่าดูไร้ค่ากว่าต้นไม้ใบหญ้า เมื่อกลุ่มวัยรุ่นพยายามที่จะเดินไปไม้เพราะความอยากรู้อยากเห็น ผู้เฒ่าได้ตีมือและกล่าวว่า “พวกแกไม่รู้หรือว่าต้นไม้ทุกต้นมันคือสิ่งสำคัญสำหรับธรรมชาติและชีวิตไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำ คน สัตว์ ล้วนแต่ต้องพึ่งพาอาศัยต้นไม้ทั้งนั้น ไม่เหมือนพวกแกหรอก”⁴⁰ ผู้เฒ่ามองว่าผู้คนในเมืองเป็นผู้คนที่แข็งกระด้าง ไร้ชีวิตจิตใจเพราะถูกควบคุมด้วยเทคโนโลยีและเครื่องจักร การสร้างภาพลักษณ์ตายตัวเช่นนี้ทำให้ทั้งสองฝ่ายเกิดอคติและไม่สามารถเป็นมิตรกันได้ ความไม่คุ้นชินก่อให้เกิดการต่อต้านและไม่พยายามเข้าใจแนวคิดหรือวิถีชีวิตของฝ่ายตรงข้าม เมืองถูกสร้างให้

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

เป็นฝ่ายบุกรุกและมองธรรมชาติเป็นสิ่งที่แปลกประหลาด ลึกลับและน่าที่เข้าไปค้นหา เช่นเดียวกับธรรมชาติที่มองความเป็นเมืองด้วยความหวาดกลัวและความเป็นอื่นจนนำไปสู่ความขัดแย้ง

จะสังเกตได้ว่า ฝ่ายวัยรุ่นหรือฝ่ายเมืองเป็นฝ่ายที่พยายามเข้าหาทำความเข้าใจกับธรรมชาติและวิถีชีวิตที่พวกตนไม่เคยเห็น ในขณะที่ฝ่ายผู้เฒ่าหรือธรรมชาติกลับเป็นฝ่ายที่หวาดกลัวและต่อต้านการเข้ามาของกลุ่มวัยรุ่นจนต้องพยายามหาที่หลบซ่อน ภาพลักษณ์ของความเป็นเมืองจึงดูเป็นฝ่ายที่เปิดกว้าง พร้อมทั้งจะเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่และเข้าไปค้นหาสิ่งที่ตนไม่เคยพบเห็นมาก่อน ในขณะที่ธรรมชาติเป็นภาพลักษณ์ที่หยุดนิ่ง มีความลึกลับและพยายามปิดกั้นตัวเองจากโลกภายนอก เมื่อทั้งสองฝ่ายมาเจอกัน ธรรมชาติจึงเป็นฝ่ายที่หวาดกลัวการเผชิญหน้ากับความเป็นเมือง ผู้แต่งได้สร้างกลุ่มวัยรุ่นหกคนเป็นตัวแทนของเมือง เป็นพลังของคนรุ่นใหม่ที่จะแผ่ขยายเมืองออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในขณะที่ธรรมชาติเป็นเพียงคนแก่ที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว เป็นบั้นปลายชีวิตที่รอการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นใหม่ ความแตกต่างของพลังอำนาจทำให้ผู้เฒ่าหรือธรรมชาติต้องยอมให้กลุ่มวัยรุ่นจากเขตเมืองเข้ามาแสวงหาความสุขในพื้นที่ของตนอย่างไม่มีทางขัดขืน

การเข้ามาของกลุ่มคนเมือง แม้จะไม่ได้มีเจตนาร้ายที่จะมาทำลายหรือครอบครองธรรมชาติ แต่ด้วยวิถีของคนเมืองที่ไม่เข้าใจ ไม่รู้จักคุณค่าของธรรมชาติทำให้เกิดเป็นปัญหาความขัดแย้งของคนทั้งสองพื้นที่ เมื่อกลุ่มวัยรุ่นบอกกับผู้เฒ่าว่า “พวกข้ามาที่นี่ไม่ได้จะมารุกรานหรอก แต่พวกข้าตื่นตันมากี่เพราะอยากจะมาเห็นธรรมชาติที่แท้จริงเท่านั้นเอง [...] หวังว่าท่านผู้เฒ่าคงจะไม่ว่าอะไรนะ ถ้าพวกข้าจะขอสวนกุสนานที่ดินแดนอันเป็นธรรมชาติแห่งนี้”⁴¹ จะเห็นได้ว่าทัศนคติของความเป็นเมืองไม่ได้มองธรรมชาติเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตหรือพึ่งพาอย่างเป็นมิตรเหมือนผู้เฒ่า แต่กลับใช้พื้นที่ธรรมชาติเป็นแหล่งปลดปล่อยความบันเทิงด้วยเสียงเพลงจากคอมพิวเตอร์ของคนเมือง ที่สุดท้ายแล้วการหาความรื่นรมย์ในดินแดนธรรมชาติของกลุ่มคนเมืองได้ทิ้งร่องรอยของความเสียหายไว้ให้กับธรรมชาติ กระทบเปียร์และเศษขยะที่เกลื่อนพื้นกลายเป็นภาระของผู้เฒ่าที่ต้องจัดการ

ความแตกต่างทางจิตสำนึกและการกระทำได้นำไปสู่ความขัดแย้งทางทัศนคติ เมื่อผู้เฒ่ากล่าวถึงวัยรุ่นจากกลุ่มเมืองหลังการจากไปของพวกเขาว่า “วัฒนธรรมของพวกคนในมหานครนี้มัน

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

เลวจริงๆ”⁴² เพราะสุดท้ายแล้วธรรมชาติต้องเป็นฝ่ายรองรับความต้องการและได้ผลกระทบจากการมาเยือนของเมืองอย่างไม่มีทางเลี่ยง ชั่วต่างที่เกิดขึ้นจึงแสดงให้เห็นความขัดแย้งที่ไม่มีทางเข้ากันได้ของทั้งสองฝ่ายโดยที่ไม่มีมีการปรับเปลี่ยนหรือแก้ไข

ความแปลกแยกและความขัดแย้งระหว่างเมืองกับธรรมชาติยังได้ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้น “นกที่บินอยู่ในดวงจันทร์” ในเรื่องสั้นเรื่องนี้แม้จะไม่ได้เป็นเรื่องสั้นเกี่ยวกับการนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือนำเสนอการรุกรานและการทำลายอย่างชัดเจน แต่เป็นความขัดแย้งในเรื่องวิถีการดำรงชีวิตในสังคมที่แม้จะไม่ใช่ว่าความขัดแย้งที่รุนแรง แต่ก็แสดงออกถึงการยึดถือแนวคิดของการดำเนินชีวิตในสังคมเมือง การคาดหวังที่ตั้งอยู่บนความพึงพอใจของมนุษย์ส่วนใหญ่ จนนำมาสู่การแบ่งแยกธรรมชาติในฐานะความเป็นอื่นที่ผิดแปลกไปจากปกติ โดยใช้กลวิธีถ่ายทอดผ่านความรู้สึกนึกคิดของตัวละครที่มีทัศนคติที่แตกต่างกัน

“นกที่บินอยู่ในดวงจันทร์” กล่าวถึงอาเซ็ง ชายหนุ่มอายุ 25 ปี ที่มีโลกส่วนตัวเป็นของตัวเอง และชอบเก็บตัวอยู่แต่ในห้อง การเป็นคนเก็บตัวของอาเซ็งสร้างความหนักใจให้กับผู้เป็นแม่อย่างมาก เพราะด้วยวัยที่เริ่มเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ และด้วยพลังกำลังของความหนุ่มแน่นก็ควรจะออกสู่สังคมแห่งการทำงาน แต่อาเซ็งกลับเก็บตัวและเพื่อฝันถึงธรรมชาติด้วยการสร้างโลกธรรมชาติในจินตนาการขึ้นเป็นของตนเอง

โลกของแม่และโลกของอาเซ็งมีความแตกต่างกันอย่างมาก โลกของแม่นั้นเป็นโลกแห่งความเป็นจริงที่คาดหวังให้ลูกชายประพฤติตนให้เหมือนคนทั่วไป คือสามารถออกไปทำงานประกอบอาชีพตามกรอบของสังคมเมืองที่ทุกคนต้องแสวงหารายได้เพื่อสร้างชีวิต แม่ที่เป็นคนในโลกของสังคมเมืองจึงรู้สึกที่อาเซ็งมีความประหลาด ไม่เหมือนคนอื่น และดูอ่อนแอ ไม่สามารถเข้ากับสังคมที่ถูกต้องรอบตามสังคมเมืองได้ “ทำให้แม่ต้องรู้สึกหวั่นไหวกับวันข้างหน้าของอาเซ็งทุกครั้ง โดยเฉพาะความหวาดหวั่นของแม่ที่ติดต่อโลกอันเร้นลับเหมือนอยู่ใต้ความมืดของลูกชาย ซึ่งจะต้องพบกับสิ่งต่างๆ มากมายในวันข้างหน้า”⁴³ แต่สำหรับอาเซ็งการได้ไฝ่ฝันถึงธรรมชาติอย่างดวงจันทร์ ดวงดาว นกบน

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

⁴³ “นกที่บินอยู่ในดวงจันทร์,” ใน *ในความหวังใจ: โลกที่ซ่อนอยู่ใต้เปลือกตา* (กรุงเทพฯ: นวสาส์นการพิมพ์, 2548), หน้า 53.

ท้องฟ้า ฯลฯ ทำให้อาเซ็งมีความสุข รู้สึกสงบและผ่อนคลาย แต่การเป็นคนใฝ่ฝันถึงธรรมชาติหรือมีจิตสำนึกผูกติดกับธรรมชาติกลับทำให้อาเซ็งกลายเป็นคนประหลาดในสายตาแม่และคนอื่นๆ “มีคนบอกว่าอาเซ็งเป็นคนแปลกประหลาด เหมือนคนสติไม่ดี”⁴⁴

จะเห็นได้ว่า อาเซ็งเป็นตัวละครที่ถูกทำให้ยึดติดอยู่กับธรรมชาติที่ไม่ใช่การดำรงชีวิตทางกายภาพแต่เป็นจิตวิญญาณที่ระลึกและโยยหาธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ซึ่งลักษณะเหล่านี้ทำให้ในสายตาของผู้เป็นแม่และคนอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองที่การเข้าสู่ระบบการทำงานและการหารายได้เป็นเป้าหมายของชีวิต การผูกติดอยู่กับโลกธรรมชาติจึงกลายเป็นคนที่ดูแปลกแยก เป็นความรู้สึกนึกคิดที่คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญ โลกธรรมชาติที่ปรากฏในเรื่องจึงเหมือนเป็นโลกที่อยู่ห่างไกล เป็นโลกที่ใช้ชีวิตตามบรรทัดฐานของสังคมเข้าไม่ถึง “โลกวิญญู่มของอาเซ็งกลับตรงกันข้าม เหมือนกักขังตัวเองอยู่อีกโลกหนึ่ง ซึ่งเป็นโลกที่แปลกประหลาด ไม่มีใครจะเข้าใจได้”⁴⁵ โลกของธรรมชาติและบรรทัดฐาน ของสังคมจึงถูกเส้นแบ่งทางความคิดแบ่งให้แยกออกจากกันและสร้างความเป็นอื่นให้กับอีกฝ่าย

การสร้างภาพแทนที่แตกต่างกันคนละขั้วไม่เพียงแสดงให้เห็นความขัดแย้งและการแบ่งแยกของสังคมเมืองและโลกแห่งธรรมชาติที่มีวิถีและทัศนคติที่เข้ากันไม่ได้ แต่ยังแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติมักจะเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำ หรือถูกทำให้แปลกไปจากความคาดหวังของคนเมืองส่วนใหญ่ที่คาดหวังความเจริญและยึดกรอบแนวคิดของการพัฒนา ธรรมชาติที่หยุดนิ่งและเป็นเอกเทศจึงเป็นฝ่ายที่ถูกมองว่าประหลาดและจำเป็นต้องถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับระบบระบอบของสังคมเมือง

3.2.2 การรุกรานของเมืองกับการกลืนกินจิตวิญญาณแห่งธรรมชาติ

ท่ามกลางกระแสแห่งการพัฒนา การขยายตัวของเมืองจึงกลายเป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อจุดมุ่งหมายหลักของมนุษย์คือการแสวงหาความเจริญก้าวหน้าที่จะนำพาชีวิตไปสู่ความ

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

สะดวกสบาย พื้นที่ชุมชนนั้นจึงแปรเปลี่ยนไปเป็นเมือง “ที่มีความเจริญทั้งด้านสาธารณูปโภคและอุปโภค สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ส่วนหนึ่งของลักษณะกระบวนการกลายเป็นเมือง”⁴⁶

จุดเริ่มแห่งความเป็นเมืองจึงเริ่มมาจาก “การที่สัดส่วนของประชากรที่อยู่ในเขตเมืองเพิ่มมากขึ้น สาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชากรเมืองเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ การที่ประชากรชนบทย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตเมืองเพิ่มมากขึ้น ภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรที่อยู่ในเมืองก่อนแล้ว [...] นอกจากนี้การขยายพื้นที่เขตเมืองออกไปครอบคลุมพื้นที่ซึ่งเคยเป็นเขตชนบทอยู่ก่อน รวมทั้งการเปลี่ยนนิยามของเมืองก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้สัดส่วนของประชากรในเขตเมืองเพิ่มสูงขึ้น”⁴⁷ การเกิดขึ้นของเมืองจึงมีความเกี่ยวเนื่องกับการเคลื่อนไหว การรุกคืบเข้าเปลี่ยนแปลงพื้นที่นั้นๆ ให้เป็นตามกระบวนการทางสังคมที่ถูกคาดหวังให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ดังเช่นที่ เจ. จอห์น พาเลน (J. John Palen) ได้อธิบายถึงกระบวนการของความเป็นเมืองว่า “เป็นการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง อันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นของประชาชนเข้าสู่เมืองหรือไปตั้งถิ่นฐานรวมกันหนาแน่นบริเวณใดบริเวณหนึ่ง อันเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนรูปแบบจากชนบทกลายเป็นเมือง”⁴⁸ กระบวนการของความเป็นเมืองจึงไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพที่เต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้าง แต่ยังคงเกี่ยวเนื่องกับการครอบงำทางจิตวิญญาณของชนบทที่ผูกพันยึดโยงอยู่กับธรรมชาติ อันเป็นผลทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนในพื้นที่นั้นๆ เปลี่ยนไปสู่วิถีชีวิตแบบเมือง

การคืบคลานของเมืองจึงเป็นอีกหนึ่งตัวร้ายที่นิรันดร์นำมาใช้เพื่อแสดงให้เห็นผลกระทบของการขยายตัวของเมืองและความเจริญที่เข้ามารุกรานพื้นที่ธรรมชาติ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม และเปลี่ยนจิตวิญญาณทางธรรมชาติเพื่อนำมารับใช้อุดมการณ์ของตน ดังเช่นเรื่องราวที่ปรากฏในเรื่องสั้น “ซากเรือริมทะเล” ที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบทที่ถูกรุกรานจากกระแสของเมืองและกลืนกินวิถีชนบท

⁴⁶ วิจิตรา, *ความรู้เรื่องประชากรและชุมชนเมือง/ความเป็นเมือง* [ออนไลน์], แหล่งที่มา th.wikibooks.org/wiki/ความรู้เรื่องประชากรและชุมชนเมือง/ความเป็นเมือง

⁴⁷ จินดาร์ตน์ โปธินอก, *นคราภิวัฒน์* [ออนไลน์], แหล่งที่มา www.royin.go.th/?knowledges=นคราภิวัฒน์-๑๓-ธันวาคม-๒

⁴⁸ J. John Palen, *The Urban World*, 3rd ed. (New York: McGraw-Hill Book, 1987), p.9.

“ซากเรือริมทะเล” กล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านชาวเลของอำเภอหัวหิน นิรันศักดิ์เล่าถึงเรื่องราวความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านริมทะเลจากอดีตถึงปัจจุบันที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากแนวคิดของความเป็นเมืองที่ต้องการพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ให้เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีความทันสมัย แนวคิดของเมืองที่แพร่เข้ามาไม่เพียงเปลี่ยนแปลงธรรมชาติทางด้านกายภาพเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นดั้งเดิม

ใน “ซากเรือริมทะเล” ความเป็นเมืองเป็นตัวการสำคัญที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ใช่แค่การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางด้านกายภาพ แต่เป็นการครอบงำจิตวิญญาณความเป็นตัวตนของผู้คนในท้องถิ่น ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างคนท้องถิ่นกับธรรมชาติด้วยการกล่าวถึงอัตลักษณ์ของชาวหัวหินในยุคก่อนหน้าว่า “คนรุ่นดั้งเดิมเหล่านั้น เขาทั้งหลายได้ฝากลมหายใจไว้กับท้องทะเลสีคราม ณ ที่ซึ่งได้นำผืนอันกว้างใหญ่ไพศาลมีสรรพสิ่งต่างๆ สำหรับหล่อเลี้ยงชีวิตและลมหายใจอย่างอุดมสมบูรณ์”⁴⁹ คนในท้องถิ่นรุ่นก่อนได้ถูกนำไปผูกติดอยู่กับธรรมชาติเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงในระดับจิตวิญญาณ ตัวตนของคนในท้องถิ่นคือสิ่งที่ธรรมชาติหล่อหลอมให้มีชีวิตและลมหายใจ เช่นเดียวกับวิถีชีวิตที่ยึดโยงอยู่กับทะเล ฟังพาท้ายธรรมชาติหล่อเลี้ยงชีวิตและสืบต่อความสัมพันธ์นี้ต่อไปให้ลูกหลาน

ลูกทะเลคนแล้วคนเล่าที่เกิดขึ้นมาบนดินแดนนี้ ได้รับมรดกตกทอดมาจากคนรุ่นเก่าก่อนด้วยความภาคภูมิใจ และแม้ว่ามรดกที่คนรุ่นหลังได้รับต้องอยู่ท่ามกลางแสงแดดแผดเผาจนผิวพรรณกร้านกรียม [...] แต่พวกเขาที่รู้สึกชินชาราวกับว่าสิ่งเหล่านั้นมันคือส่วนหนึ่งของชีวิตไปเสียแล้ว ความผูกพันกับท้องทะเลที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจ นอกจากจะสนิทแนบแน่นแล้ว เลือดในกายทุกหยาดหยดของพวกเขายังเข้มข้นประหนึ่งความเค็มของน้ำทะเล⁵⁰

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับคนในท้องถิ่นจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง ธรรมชาติไม่ใช่แค่ส่วนหนึ่งของชีวิตแต่เป็นเหมือนผู้ให้กำเนิดความเป็นตัวตนในแบบชาวเลของท้องถิ่นแห่งนี้ ดังนั้นธรรมชาติก็คือตัวตนของคนท้องถิ่น เป็นสถานที่ที่พวกเขาเจริญเติบโตขึ้นมาและหล่อหลอมตัวตนจาก

⁴⁹ นิรันศักดิ์ บุญจันทร์, "ซากเรือริมทะเล," ใน *การเดินทางครั้งสุดท้าย* (กรุงเทพฯ: น้้าค้าง, 2535), หน้า 107.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107-108.

การเป็นที่พึ่งพาในการดำรงชีวิต ก่อนที่เมืองและทุนนิยมจะแพร่ขยายเข้ามาวิถีชีวิตของพวกเขาจึงยังผูกติดกับธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นกับธรรมชาติที่ผู้แต่งสร้างขึ้นเป็นความสัมพันธ์ที่บริสุทธิ์ แสดงถึงการเคารพและพึ่งพาอาศัยมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป เริ่มมีการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยว หมู่บ้านแห่งนี้จึงค่อยๆ ถูกยึดครองด้วยกระแสของความเจริญ

เนื่องจากความเรื่องรุ่งโหมพุ่งเข้าสู่หัวหินอย่างรวดเร็ว ราวกับคลื่นพายุอันเกรี้ยวกราดบ้าคลั่งก็ว่าได้ หมู่บ้านชาวประมงที่อยู่ละแวกท่าเทียบเรือ บัดนี้ช่างเล็กและโกโรโกโสเหลือเกิน เมื่อเทียบกับตึกสูงหลายสิบชั้นที่ถูกสร้างขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งหมู่บ้านชาวประมงที่ตั้งรกรากมาเนิ่นนานหลายชั่วอายุคนนั้น มองดูแล้วไม่ผิดไปจากกล่องกระดาษๆ ที่ถูกทิ้งขว้างอย่างเกลื่อนกลาดจนรกตาแต่อย่างใดเลย [...] ท้องทะเลในตอนกลางคืนที่เคยอมแวมด้วยแสงไฟจากเรือหาปลาเป็นจำนวนมากจุดดาวที่พรายฟ้า ก็ถูกแสงสีระยิบระยับตามสถานบันเทิงและตึกสูงต่างๆ ชมรัศมีจนหมดสิ้น⁵¹

จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านได้ถูกบุกรุกและเปลี่ยนให้มีภาพลักษณ์ของความเป็นเมือง มีตึกสูงระฟ้าที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง มีสถานบันเทิงที่แสดงให้เห็นการลงทุนของกลุ่มนักธุรกิจ ซึ่งความเป็นเมืองนี้ไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะความเป็นอื่น แต่ดำรงอยู่เสมือนเป็นเจ้าของพื้นที่ การเปรียบเทียบหมู่บ้านชาวประมงอันเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นเป็นเพียงแคกล่องกระดาษๆ ที่ถูกทิ้ง แสดงให้เห็นอำนาจของเมืองที่สามารถลดทอนคุณค่าของความเป็นชนบทให้ดูไร้ค่า เช่นเดียวกับสถานบันเทิงที่เม็ดเงินสามารถสร้างแรงดึงดูดให้คนในท้องถิ่นหลงลืมอาชีพดั้งเดิมของตนเอง

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ใช่แค่การเข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากพื้นที่ในถิ่นอำเภอหัวหิน แต่ความเป็นเมืองได้เข้ามาเปลี่ยนทัศนคติของคนในท้องถิ่นไปด้วย เมืองชายทะเลแห่งนี้ไม่ใช่เมืองของชาวประมงที่ใช้ชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติอีกต่อไป “หัวหินวันนี้ไม่มีเรื่องราวจากท้องทะเลดังเช่นเก่าก่อนแล้ว [...] มีเรื่องราวเกี่ยวกับกลิ่นเงินอันหอมหวานจากบรรดานายทุนทั้งหลายมากกว่าเรื่องราวประมงที่เนื้อตัวมีกลิ่นคาวคุ้งจนแทบต้องปิดจมูกสะอิดสะเอียน”⁵² ความเป็นเมืองได้เข้ามากลืนกิน

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

จิตวิญญาณของคนในท้องถิ่นให้หลงลืมความเป็นตัวตน การทำประมงเพื่อหาเลี้ยงชีพถูกหยามเหยียด และกีดกันให้มีความเป็นอื่น ทศนคติต่ออาชีพที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนในท้องถิ่นต้องตกเป็นทาสของอำนาจเงินและเปลี่ยนมาพึ่งพานายทุนมากกว่าการพึ่งพาอาศัยกับท้องทะเลเช่นแต่ก่อน

การกลืนกินจิตวิญญาณความเป็นตัวตนของคนท้องถิ่น ได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดผ่านตัวละคร ทิม ชายหนุ่มที่เป็นคนในพื้นที่และมีอาชีพขับรถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง ซึ่งแต่ก่อนชีวิตของเขาและชายหนุ่มอีกหลายๆ คน “ต่างก็ฝากชีวิตไว้กับท้องทะเล ผิวกายที่คมขำดำเข้มด้วยแดดลม สองมือหยาบกระด้างด้วยทำงานหนัก และหยาดเหงื่อที่ไหลรินรดกายนั้น มันคืออาชีพหลักที่ไม่ผิดเคืองแต่อย่างใดเลย”⁵³ แต่ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ความเป็นเมืองได้เข้ามาครอบงำพื้นที่แห่งนี้เอาไว้ด้วย ตึกรามบ้านช่อง เกทส์เฮ้าส์ ร้านค้าร้านเหล่า ห้องอาหาร ฯลฯ ถนนที่เคยเงียบสงบก็พลุกพล่านไปด้วยรถยนต์ “ริมถนนซึ่งเคยเป็นที่ตากปลาหมึกและปลาทะเลชนิดต่างๆ ก็ถูกเนรมิตให้เป็นโรงแรมสูงตระหง่าน”⁵⁴ สภาพสังคมบีบบังคับให้พวกเขาต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อความอยู่รอด

พวกเขาต้องหักเหอาชีพจากท้องทะเลมาสู่บนบกตั้งกระแสนเปลี่ยนทิศทางอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังแตกต่างกันลิบลับกับอาชีพออกเรือหาปลา ประหนึ่งความแตกต่างระหว่างทะเลกับท้องฟ้าอีกด้วย โดยบางคนรับจ้างขับมอเตอร์ไซค์ บางคนต้องไปเป็นบอยโรงแรมหรือไม่กี่ร้านอาหาร และอีกจำนวนไม่น้อยที่ต้องมานั่งขายของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวตามริมถนนที่เลาะเลียบบชายทะเล⁵⁵

ความเป็นเมืองแสดงให้เห็นอำนาจการเปลี่ยนแปลงและการครอบครองที่สามารถบีบบังคับให้คนในพื้นที่ละทิ้งอาชีพดั้งเดิมและวิถีชีวิตที่เคยผูกพันกับธรรมชาติมาเป็นแรงงานรับใช้ระบบธุรกิจที่ส่งเสริมลักษณะของเมืองให้แข็งแกร่ง เช่น โรงแรม ห้างสรรพสินค้า ร้านเหล้า ในขณะที่ธรรมชาติทางกายภาพนั้นได้ถูกยึดครองและใช้ความสวยงามของหาดทรายและท้องทะเลมาดึงดูดนักท่องเที่ยวและ

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

นักลงทุน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นหนึ่งในฟันเฟืองสำคัญที่จะทำให้สถานะของความเป็นเมืองยิ่งแข็งแกร่ง และสามารถขยายออกไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

กานำเสนอเรื่องราวผ่านตัวละครทีมที่เป็นคนท้องถิ่นวัยทำงาน ได้แสดงให้เห็นถึงการครอบงำของเมืองและแพร่ขยายของความเจริญได้อย่างสมบูรณ์ จากที่เคยพึ่งพาและมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ดังเช่นที่ผู้แต่งกล่าวถึงชีวิตในอดีตของทีมว่า “ครั้งหนึ่งเขาก็มีเรือและทะเลเป็นชีวิต”⁵⁶ แต่ในปัจจุบัน ชีวิตของทีมกลับถูกสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงบีบบังคับให้ต้องดิ้นรนเลี้ยงชีพในหนทางอื่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวทีมได้ถูกนำเสนอให้เห็นในเหตุการณ์ที่ทีมคุยกับเจ้าของร้านข้าว ว่าอาหารทะเลหายากพอๆ กับเงิน และกล่าวว่าตนเองไม่มีปัญญาที่จะได้กินอาหารทะเลตามร้านอาหารที่เปิดอยู่ทั่วชายหาด การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของทีมสะท้อนสภาพการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ความเป็นเมืองแห่งทุนนิยม-บริโภคนิยมทำให้สภาพแวดล้อมไม่อุดมสมบูรณ์เช่นแต่ก่อน เมื่อทีมกล่าวความเป็นไปในอาชีพชาวเลของเขาว่า “เดี๋ยวนี้มันไม่เหมือนตะกอนหรือกรอกไวย้อ้ง ขนาดคนออกเรือหาปลายังต้องซื้อปลากินเลย”⁵⁷ การแพร่ขยายของระบบทุนนิยมไม่เพียงส่งผลต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นให้เข้ามาอยู่ในระบบการซื้อขายที่ยึดเงินเป็นปัจจัยหลักและผลักดันให้ออกห่างจากธรรมชาติเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ระบบของทุนนิยม

ตัวละครทีมในฐานะคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้สืบเชื้อสายของความเป็นท้องถิ่นได้กลายมาเป็นหนึ่งในฟันเฟืองของเมืองแห่งทุนนิยม-บริโภคนิยมอย่างเต็มตัวและจำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตมาพึ่งพาระบบทุนนิยมอย่างไร้ทางเลือก เมื่อทีมกล่าวถึงหมู่บ้านและทะเลที่เปลี่ยนแปลงไปก่อนจะกล่าวถึงชีวิตตัวเองอย่างขมขื่นว่า “ก็เพราะอย่างนี้แหละ กูถึงได้เลิกออกเรือหาปลาแล้วหันมาขับรถรับจ้าง”⁵⁸ ชีวิตประจำวันของเขาถูกตัดขาดจากธรรมชาติอย่างสิ้นเชิงด้วยต้องพยายามหาผู้โดยสาร ในตอนจบของเรื่องทีมขับมอเตอร์ไซค์ออกจากร้านอาหาร “โดยผ่านหลังไม้ แผงตากปลาเก่าๆ ที่ตั้งระเกะระกะอย่างไม่แยแส”⁵⁹ และการที่ทีมเลือกมอเตอร์ไซค์อันเป็นวิถีที่เห็นได้ทั่วไปในเมืองกรุงเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพ โดยทิ้งฉาก “มีซากเรือๆ เกยหาดทรายเรียงรายอยู่เป็นทิวแถว เหมือนซากเรือเก่า

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

เหล่านั้นหมดค่าไร้ความหมายไปเสียแล้ว”⁶⁰ ไว้เบื้องหลังยังตอกย้ำความพ่ายแพ้ของธรรมชาติและจิตวิญญาณของชาวเลที่ถูกกลืนกินและรວវັນสูญหายไปนที่สุด

3.2.3 แนวคิดทุนนิยมกับการครอบงำและความเหลื่อมล้ำทางอำนาจ

ภายใต้ทัศนคติการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ระบบทุนนิยมดูจะเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นความเห็นแก่ตัวและความเหลื่อมล้ำระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้ดีที่สุด หลายๆ ครั้งที่เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมหรือปัญหาการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ มนุษย์มักเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับธรรมชาติอยู่เสมอ โดยเฉพาะการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติที่มนุษย์มองว่า ธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่สามารถเข้าไปควบคุมจัดการได้ อันสืบเนื่องมาจากแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางในยุคก่อนที่มองว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีจิตวิญญาณและความคิด ทำให้มนุษย์มีสถานะที่เหนือกว่าสรรพสิ่งอื่นๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ภายใต้แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงเป็นไปในทางที่ว่าธรรมชาติควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ รวมถึงการมีสิทธิ์เป็นผู้กำหนดคุณค่าและความหมายให้กับธรรมชาติ ทัศนคติเช่นนี้ได้เอื้อประโยชน์ให้กับระบบทุนนิยมและยังคงฝังรากอยู่ในความคิดส่วนลึกของมนุษย์เรื่อยมา และนิรันดร์ก็ได้นำประเด็นแห่งความสัมพันธ์นี้มาถ่ายทอดผ่านภาพแทนของธรรมชาติและภาพแทนของทุนนิยมเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น และยังคงแฝงรูปแบบของแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางเอาไว้ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

3.2.3.1 ทุนนิยม: จากการครอบครองสู่การครอบงำ

ระบบทุนนิยม-บริโภคนิยม เป็นระบบที่มีแนวคิดชัดเจนในการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อมนุษย์ การขยายตัวของระบบทุนนิยมเข้ามาสู่ธรรมชาติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นผลกำไร หรือการเข้าครอบงำคนในพื้นที่ชนบทเพื่อเปลี่ยนให้พวกเขาเป็นเครื่องมือของทุนนิยม

“แคตตี้” เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งที่ผู้คนใช้ชีวิตกันอย่างสงบสุขท่ามกลางป่าเขา ทำไร่ทำนา เก็บผักประทังชีวิต จนกระทั่งวันหนึ่งวิถีชีวิตของคนในเขตชนบทแห่งนี้ก็

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

เปลี่ยนไป เมื่อเกิดการก่อสร้างขึ้นในบริเวณป่ารอบหมู่บ้าน พื้นที่ป่ากลายเป็นสนามกอล์ฟ โรงแรมหรู และรีสอร์ท สิ่งต่างๆ เหล่านี้เข้ามาเปลี่ยนวิถีชีวิตของพวกเขาอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง

ภายในเรื่อง นิรันดร์ศักดิ์ได้นำเสนอให้เห็นถึงผลกระทบของการเข้ามาปรับเปลี่ยนพื้นที่ ธรรมชาติให้กลายเป็นพื้นที่ของธุรกิจผ่านตัวละคร ปาน เด็กชายที่เติบโตขึ้นมาในหมู่บ้านชนบทแห่งนี้ ชีวิตของเขาผูกพันกับธรรมชาติมาตั้งแต่เล็ก ๆ และได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาเยือนหมู่บ้าน มาโดยตลอด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทำให้เห็นอำนาจของทุนนิยมที่เข้าบุกรุกพื้นที่ธรรมชาติ และเปลี่ยนมันให้กลายเป็นโครงการเพื่อความบันเทิงของชนชั้นกลาง และเป็นแหล่งกอบโกยเงินทอง ให้กับกลุ่มนายทุน ในการบุกรุกเข้าสู่พื้นที่ธรรมชาตินี้ กลุ่มนายทุนใช้เงินเป็นสิ่งหลอกล่อผู้คนในท้องถิ่นให้ยอมขายที่ดินตนเอง “มีคนอีกจำนวนไม่น้อยที่ยินยอมขายที่ดินของตัวเองให้กับเจ้าของ สนามกอล์ฟแล้วโยกย้ายบ้านเรือนเข้าไปปลูกอาศัยอยู่ในป่าลึกยิ่งขึ้น”⁶¹ การปล่อยให้ที่ดินทำกินของพวกเขาตกเป็นของกลุ่มนายทุน แสดงให้เห็นการสร้างภาพลักษณ์ของผู้คนในชนบทที่พ่ายแพ้ต่อ อำนาจเงินตรา ในเรื่องนี้ผู้คนในท้องถิ่นไม่แม้แต่พยายามขัดขืนหรือต่อต้านระบบทุนนิยม แต่ยินยอม ให้พื้นที่ชนบทแห่งนี้ถูกยึดครองอย่างง่ายดายด้วยอำนาจเงินของกลุ่มนายทุน

ความอ่อนแอและไร้ทางสู้ ทำให้ชนบทถูกยึดครองได้อย่างง่ายดาย ธรรมชาติที่เคยเป็น เอกเทศไม่เคยถูกจับจองเป็นเจ้าของ ได้กลายเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของกลุ่มนายทุน คนในพื้นที่มีส่วน ทำให้ธรรมชาติมีสถานะเสมือนวัตถุสิ่งของที่สามารซื้อขายได้ และถูกดัดแปลงให้เป็นพื้นที่ของทุน นิยมโดยสมบูรณ์

การจากไปของรถแทรกเตอร์, รถแมคโคร, รถดั้มพ์และเครื่องจักรกลต่างๆ ได้นำมาซึ่งถนนคอนกรีตที่มีพื้นผิวราบเรียบกว้างขวาง และลดเลี้ยวตามเนิน เขาเหมือนงูเลื้อย สนามหญ้าสีเขียวดูจพรมผืนใหญ่ถูกปลูกทดแทนพงหญ้า ป่าไม้ที่รกชัฏและกลายเป็นสนามกอล์ฟ โรงแรมหรูหรรษาผุดขึ้นมาอย่าง ตระหง่านขมรัศมีภูเขาที่มีอยู่รายรอบอย่างทำทนาย [...] แม้ว่าอาณาเขตที่ กว้างใหญ่ไพศาลตรงนั้นจะถูกค่าสวาปให้กลายเป็นวิมานนรมิตไปแล้ว ทั้งป่า ไม้ ชุนเขา ผืนดิน ต้นน้ำลำธาร ตลอดจนสรรพสิ่งต่างๆ ที่เคยดำรงอยู่ หรือ

⁶¹ "แคดดี," หน้า 134.

แม้กระทั่งเสียงนกเสียงกาและก้อนเมฆ แต่ก็มีสิ่งเดียวเท่านั้นที่ยังไม่
แปรเปลี่ยน นั่นคือท้องฟ้าที่สูงลิบลัว!⁶²

ภาพการเปลี่ยนแปลงนี้แสดงให้เห็นการเข้ามาเปลี่ยนแปลงพื้นที่ธรรมชาติของกลุ่มทุนนิยม สนาม
หญ้าและป่าถูกเปลี่ยนให้เป็นสถานที่รองรับความบันเทิงทางอารมณ์ของพวกเขา ป่าไม้ ขุนเขา ผืนดิน
ต้นน้ำลำธาร ล้วนแต่มีส่วนในการประกอบสร้างธุรกิจ ในยุคแห่งทุนนิยม “การเกิดขึ้นของระบบ
เงินตราทำให้ธรรมชาติสามารถแปรรูปเป็นสินค้า สามารถซื้อขาย ครอบครอง ไม่ว่าจะผืนดิน
สายน้ำ ป่าไม้ โดยใช้กลไกการตลาดและการแข่งขันเสรีในระบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพื่อที่จะได้สูบ
ทรัพยากรที่ละมวกๆ ขโมยบ้านและแหล่งอาหารของชีวิตที่พึ่งพากันตามธรรมชาติ”⁶³ ทุนนิยมจึงทำ
ให้ธรรมชาติกลายเป็นองค์ประกอบทางธุรกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พื้นที่ที่เคยเป็นธรรมชาติไม่ใช่เป็น
ธรรมชาติที่ดำรงอยู่อย่างอิสระต่อไปแต่ถูกประทับตราไว้ด้วยอำนาจของเงินทอง

นอกจากนี้ นิรันดร์ศักดิ์ได้แสดงให้เห็นว่า การเข้ามาเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของกลุ่มทุนนิยม ไม่เพียง
ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพ แต่ยังเป็นเสมือนการกลืนกินธรรมชาติไม่ให้หลงเหลือตัวตนอีก
ต่อไป เมื่อ ทีม พ่อของปานยืนดูคนงานก่อสร้างกำลังทำงานอยู่ในพื้นดินว่างเปล่า “ความรู้สึกของทีม
ขณะยืนมองรถแทรกเตอร์ที่กำลังไถบุกเบิกเนินเขาให้ราบเรียบ และต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่บริเวณนั้น
ถูกกวาดไปหมดสิ้น ทีมดูแล้วก็รู้สึกเหมือนกับว่า เจ้ารถแทรกเตอร์สีเหลืองคันนั้น มันคือตัวบึงยักษ์ที่
กำลังกัดกินมวลแมกไม้และก้อนหินดินทรายอย่างตะกละตะกลาม”⁶⁴ ในความรู้สึกของทีม การทำงาน
ของเครื่องไฮเทคเหล่านี้ไม่เพียงแค่ปรับเปลี่ยนพื้นที่ในหมู่บ้านของเขา แต่รู้สึกเหมือนกับมันจะทำให้
ธรรมชาติที่แท้จริงจะไม่คงอยู่อีกต่อไป เช่นเดียวกับจิตวิญญาณของผู้คนในหมู่บ้านที่ถูกกลืนกินด้วย
อำนาจเงิน การยินยอมขายที่ดินจึงเป็นเสมือนการขายตัวตนและจิตวิญญาณของชนบทไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนชนบทได้บีบบังคับให้วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนไป
ซึ่งผู้แต่งได้สะท้อนภาพของการเปลี่ยนแปลงนี้ผ่านตัวละคร ปาน เด็กหนุ่มที่เกิดและเติบโตในชนบท
แห่งนี้ ความเปลี่ยนแปลงแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของปานที่ผิดไปจากแต่ก่อนอย่างสิ้นเชิง “เขาไม่

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

⁶³ กานมณี ภูภัคดิ์, "ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลึกตามทัศนะของอาร์เน นาสส์," หน้า 3.

⁶⁴ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, "แคดดี," หน้า 123.

จำเป็นต้องเดินตามพ่อเข้าไปล่าสัตว์หรือเก็บผักไม้ใบหญ้ามาหล่อเลี้ยงชีวิตครอบครัวอีกต่อไป เมื่อเขาเติบโตขึ้นมา และมีโอกาสเข้าไปทำงานรับใช้อยู่ที่สนามกอล์ฟอันกว้างใหญ่”⁶⁵ เช่นเดียวกับเพื่อนๆ หรือคนในหมู่บ้านเดียวกัน “ทุกคนถูกแรงดึงดูดจากสิ่งแปลกใหม่ใหญ่โตให้ไปที่นั่นเป็นจุดเดียว บางคนไปรับจ้างขายหญ้า หลายคนไปรับจ้างขุดทะเลสาบ ใครบางคนรับจ้างดูแลสวนดอกไม้”⁶⁶ วิถีชีวิตของคนในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่เคยอาศัยพึ่งพาธรรมชาติเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ก็เปลี่ยนมาเรียนรู้งานของคนเมืองและหวังพึ่งพาเศษเงินจากกลุ่มนายทุนแทน “รากเหง้าดั้งเดิมที่เป็นคนบ้านนอกของปานไม่หลงเหลือให้เห็นอีกแล้ว [...] เมื่อปานได้รับการอบรมเรียนรู้จากเจ้านายผู้บริหารที่เสี้ยมสอนให้ ปานก็เริ่มปีนป่ายไต่เต้าจากคนรตน้ำตื้นไม่มาเป็นแคดดี้ คอยหิ้วถุงไม้กอล์ฟ วิ่งเก็บลูกกอล์ฟและกางร่มให้กับคนรวย”⁶⁷ สภาพแวดล้อมของทุนนิยมได้เปลี่ยนทัศนคติของคนในท้องถิ่นให้หลงลืมสัญชาตญาณและจิตวิญญาณของตน ชีวิตที่เคยผูกติดกับธรรมชาติค่อยๆ เลือนหายไป จิตวิญญาณของชนบทถูกแทนที่ด้วยอุดมการณ์ของทุนนิยม การทำงานแลกเงินคือจุดมุ่งหมายที่ทุกคนใฝ่ฝัน

ความเป็นคนในท้องถิ่นหรือชนบทถูกกลืนกินเข้าไปให้อยู่ในระบบของธุรกิจผ่านการซื้อขายแลกเปลี่ยนและการจ้างวาน กลุ่มนายทุนจึงเป็นเสมือนเจ้าของอาณาจักรที่มีเงินเป็นอำนาจใช้หล่อหลอมบทบาทของคนในท้องถิ่นกับธรรมชาติขึ้นมาใหม่ จากเดิมที่เคยอาศัยใกล้ชิดธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตของตัวเอง กลับต้องมาดูแลธรรมชาติเพื่อรักษาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มนายทุนและระบบทุนนิยมเปลี่ยนวิถีชนบทให้กลายเป็นเบี้ยล่างที่ต้องคอยดูแลจัดการธรรมชาติให้อยู่ในระบบระเบียบ ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นนี้ได้กดธรรมชาติให้ตกลงไปอยู่ในสถานะต่ำสุดและถูกจัดการเพื่อทำให้เกิดผลประโยชน์แก่แต่ละฝ่าย

3.2.3.2 มนุษย์ผู้ควบคุมจัดการธรรมชาติ

หลายๆ ครั้งที่เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมหรือเกิดปัญหาความขัดแย้งของมนุษย์กับสรรพชีวิตอื่นๆ บนโลกล้วนมีจุดตั้งต้นมาจากแนวความคิดของมนุษย์ที่ยึดเอาความต้องการของตนเองเป็น

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

ศูนย์กลางด้วยการครอบครองเป็นเจ้าของ และเป็นผู้กำหนดคุณค่าของธรรมชาติ

ทัศนคติเช่นนี้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำท่ามกลางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังที่ปรากฏ ในเรื่องสั้น “ตะไคร่บนกำแพง” และ “ต้นพริกของยายรุ่ง” ที่นิรันดร์ศักดิ์ได้สะท้อนให้เห็นผ่านภาพแทนของมนุษย์และธรรมชาติที่ดำรงอยู่ด้วยกันอย่างปกติ แต่ในความธรรมดาที่คุ้นชินกลับเปิดเผยให้เห็นถึงสถานะของมนุษย์และธรรมชาติที่ดำรงอยู่อย่างไม่เท่าเทียม ทั้งยังเปิดเผยให้เห็นการมองธรรมชาติในเชิงผลประโยชน์ที่มนุษย์เป็นผู้เข้ามาจัดสรรความเป็นไป

“ตะไคร่บนกำแพง” เป็นเรื่องสั้นที่กล่าวถึงชีวิตประจำวันอันแสนธรรมดาของครอบครัวฯ หนึ่งที่ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ และลูกชาย ทั้งสามอาศัยอยู่ในบ้านที่เริ่มแสดงร่องรอยของความผุพัง โดยเฉพาะรั้วบ้านที่เป็นกำแพงอิฐสีขาวที่เริ่มเอนเอียงและผุกร่อน สีขาวที่เคยสดใสโดดเด่นก็เริ่มเปลี่ยนเป็นสีหม่นมัว สมาชิกในครอบครัวจึงเริ่มคิดที่จะรักษาสภาพของรั้วกำแพงอิฐ และคิดถึงสาเหตุว่าเกิดจากสิ่งใด

เนื้อเรื่องของเรื่องสั้นเรื่องนี้ แม้จะกล่าวถึงเรื่องราวในชีวิตประจำวันที่แสนจะราบเรียบและธรรมดา แต่ภายใต้เรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้นได้แสดงให้เห็นบทบาทของมนุษย์และธรรมชาติที่อิงอยู่บนความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน โดยธรรมชาติในเรื่องนี้คือ ต้นไม้อันรวมถึงวัชพืชที่ขึ้นอยู่ริมรั้วบ้านที่เริ่มผุกร่อน เมื่อพวกเขาพูดคุยถึงสาเหตุของความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้น ธรรมชาติได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้น “ลูกชายบอกกับพ่อแม่มาหลายครั้งแล้วว่าอยากจะถอนต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นตามกำแพงรั้วออกบ้าง เพราะถ้าปล่อยให้ไว้อย่างนั้น นอกจากจะดูรกแล้ว มันอาจจะทำให้กำแพงรั้วผุพังเร็วขึ้นอีกด้วย”⁶⁸ ต้นไม้ต่างๆ ที่ขึ้นอยู่รอบรั้วบ้านจึงกลายเป็นสิ่งที่ลูกชายคิดจะกำจัดออกไปเป็นอย่างแรก ทั้งๆ ที่ต้นไม้เหล่านั้นขึ้นอยู่ตรงบริเวณรั้วบ้านมาได้สักพักหนึ่งแล้ว และอาจไม่ได้เป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมของกำแพงบ้าน เพราะเมื่อคุยกันถึงสาเหตุของความเสื่อมโทรม “พ่อกับแม่ก็จะพูดถึง ‘เวลา’ คล้ายกับว่ามันเป็นบทสรุปทุกอย่างที่เกิดขึ้นบนกำแพงนั้น”⁶⁹ แม้กาลเวลาดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความผุกร่อนของรั้วบ้านมากที่สุด แต่ต้นไม้ใหญ่ริมรั้วยังคงถูกกำจัดออกไปอยู่ดี “จวบจนย่างเข้าหน้าฝน ลูกชายจึงใช้วันหยุดงานวันหนึ่ง จัดการเก็บพวกต้นไม้

⁶⁸ “ตะไคร่บนกำแพง,” ใน *นักเล่าเรื่องนิทาน* (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538), หน้า 60.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

ใบหญ้าริมกำแพงจนโล่งเตียนเลยที่เดียว”⁷⁰ การตัดสินใจของลูกชายแสดงให้เห็นการที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดการดำรงอยู่ของธรรมชาติ เป็นผู้พิพากษาที่มีอำนาจในการตัดสินความผิด ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้ เรื่องของคุณภาพในการทำงานของช่างก่อสร้างได้ถูกหยิบยกมาเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุ แต่ความผิดเหล่านั้นกลับถูกโยนมาที่ธรรมชาติแทนที่จะเป็นมนุษย์ ธรรมชาติได้ถูกกล่าวหาว่าเป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมและทำให้ไม่มีสิทธิ์ในการอยู่บริเวณนั้นอีกต่อไป

ธรรมชาติไม่สามารถอ้างสิทธิ์ของตัวเองหรือร้องเรียนอะไรได้ นอกจากกลายเป็นผู้ร้ายตามการกล่าวหาของมนุษย์เช่นเดียวกับการกำหนดคุณค่าของธรรมชาติ ภายในเรื่องได้กล่าวถึงการกำจัดต้นไม้ใบหญ้าในบริเวณบ้านที่ทุกคนลงความเห็นว่าคุณค่าควรกำจัดออกแต่ไม่ใช่กำจัดทุกต้น เมื่อพ่อบอกกับลูกชายว่า “อย่าถอนหมดเสียละ ต้นอะไรที่มีประโยชน์ก็ปล่อยมันไว้เช่นนั้นแหละ”⁷¹ ต้นไม้ที่เหลือรอดจึงเป็นพวกต้นข่า มะกรูด และตำลึง เพราะคนในบ้านเลือกเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ในขณะที่พืชชนิดอื่นกลับหมดความหมายและสร้างความรำคาญใจ “พ่อและแม่ไม่ค่อยจะได้ใส่ใจกับต้นไม้ที่ขึ้นตามริมแนวกำแพงนั้นหรอก ยกเว้นต้นไม้ที่ใช้ประโยชน์เท่านั้น ส่วนต้นหญ้าหรือต้นอื่นๆ ที่นอกเหนือจากนี้จะเป็นอย่างไรผู้ชราสองคนก็ไม่รู้สึกกับมันอีกแล้ว”⁷² จะเห็นว่า มนุษย์ได้เป็นผู้กำหนดคุณค่าของธรรมชาติ ต้นไม้บางต้นอาจมีคุณค่าและมีประโยชน์ในตัวของมันเองและสำหรับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แต่มนุษย์กลับตัดสินคุณค่าจากความต้องการและการทำประโยชน์ให้กับตนเอง โดยละเลยที่จะใส่ธรรมชาติโดยรวม

แม้ในตอนจบของเรื่อง ผู้แต่งจะพยายามชี้ให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และธรรมชาติ ด้วยการให้พ่อและแม่มองเห็นความสวยงามของฤดูฝนด้วยการ “มองดูตะไคร่บนกำแพงที่เป็นสีเขียวราวกับผืนพรมนั้นอย่างชื่นชม”⁷³ แต่การปล่อยให้ตะไคร่จากน้ำฝนขึ้นที่กำแพงบ้าน ในขณะที่เดียวกันก็ถอนต้นไม้ใบหญ้ารอบบ้านจนหมด ได้แสดงให้เห็นว่าคุณค่าและความสวยงามของธรรมชาติขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของมนุษย์เท่านั้น

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 60-61.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

เช่นเดียวกับในเรื่องสั้น “ต้นพริกของยายรุ่ง” ที่นำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ ภายในเรื่องกล่าวถึงตัวละครที่ชื่อ ยายรุ่ง ผู้ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านหลังเล็ก ๆ วันยายรุ่งจะเห็นนกกระจอกตัวน้อยบินมาเกาะที่รั้วบ้านบ้าง ต้นมะยมบ้าง แม้ในวันฝนตกมันก็มาหลบฝนที่ได้ชายนก การพบเจอกันของยายรุ่งและนกกระจอกจึงเกิดเป็นความสัมพันธ์เล็กๆ ขึ้น

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นเหมือนความสัมพันธ์ที่ธรรมดาและแสดงให้เห็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างมนุษย์และสัตว์ แต่ในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นยังได้แสดงให้เห็นถึงการกีดกัน การแบ่งแยกที่ถูกกำหนดโดยมนุษย์ ความสัมพันธ์ของยายรุ่งและนกกระจอกเริ่มต้นจากการสังเกตเห็นกันและกันจนกระทั่งเกิดเป็นความรู้สึกคุ้นเคย การแบ่งแยกเริ่มต้นขึ้นเมื่อแมวสีดำของเพื่อนบ้านเข้ามาป้วนเปื้อนอยู่แถวๆ ต้นมะยม ยายรุ่งเห็นมันหมอบนิ่งพร้อมจ้องไปที่นกกระจอกหมายที่จะตะครุบเหยื่อ “ยายรุ่งจึงรีบเดินเข้าไปไล่แมวตัวนั้น ให้เตลิดหนีไปก่อนที่จะเกิดเหตุร้ายขึ้นกับนกกระจอก”⁷⁴

ในสถานการณ์นี้ มนุษย์คือผู้กำหนดว่าสัตว์ชนิดไหนสมควรที่จะอยู่รอดและได้รับอนุญาตให้อยู่ในบริเวณบ้าน เป็นผู้ที่สามารถเข้ามากำหนดห่วงโซ่อาหาร ซึ่งโดยธรรมชาติแมวจะเป็นฝ่ายล่า แต่สัญชาตญาณถูกทำให้ล้มเหลวด้วยการขัดขวางของมนุษย์ และถูกไล่ออกจากพื้นที่ในฐานะความเป็นอื่น ผิดจากนกที่ “แรกทีเดียวนั้นยายรุ่งไม่ได้สนใจอะไรมันหรือ โดยคิดว่ามันก็เป็นเพียงนกตัวหนึ่งเท่านั้นเอง”⁷⁵ แต่เมื่อนานวันเข้า ยายรุ่งที่ชอบเดินชมธรรมชาติในบริเวณบ้านก็เริ่มรู้สึกว่านกกระจอก “กลายเป็นภาพหนึ่งในตอนเช้าที่ช่วยเสริมให้บรรยากาศชื่นตาชื่นใจมากขึ้น”⁷⁶ นอกจากนี้ นกกระจอกยังสามารถสร้างประโยชน์ให้กับยายรุ่งได้ หลังจากฝนตกผ่านไปได้สองสามวัน ยายรุ่งได้สังเกตเห็นต้นไม้ต้นเล็กๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนในบริเวณริมรั้วที่นกกระจอกชอบมาเกาะเป็นประจำ แต่แรกนั้น ยายรุ่งไม่รู้ว่าต้นไม้นั้นคืออะไร “เมื่อต้นไม้นั้นเติบโตมากขึ้นนั่นแหละ ยายรุ่งจึงรู้ว่ามันเป็นต้นพริก เป็นต้นพริกที่แกไม่ได้ปลูกเอง”⁷⁷ ความพึงพอใจนกกระจอกในฐานะตัวช่วยสร้าง

⁷⁴ "ต้นพริกของยายรุ่ง," หน้า 45.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

ความรื่นรมย์และเป็นสัตว์ที่สามารถสร้างผลประโยชน์ให้มนุษย์ได้นั้น ทำให้ยายรุ่งยอมรับการมีอยู่ของนกกระจอกและให้เป็นส่วนหนึ่งในบริเวณสวน แตกต่างจากแมวดำที่ดูไม่น่ารักและไม่เคยมอบประโยชน์อันใด แมวดำจึงถูกขัดขวางและถูกทำให้เป็นอื่น

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ในเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้ แม้จะไม่ได้สร้างความเสียหายที่ร้ายแรงให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ก็แสดงให้เห็นอำนาจของมนุษย์ที่มีเหนือธรรมชาติ มนุษย์เป็นฝ่ายคัดเลือกการดำรงอยู่ของธรรมชาติ กำหนดบทบาทความเป็นไปเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของตนเอง ทั้งยังเป็นฝ่ายให้คุณค่ากับสิ่งต่างๆ รอบตัวโดยยึดจากความพึงพอใจหรือผลประโยชน์ที่ตนเองได้รับเป็นหลัก

3.2.3.3 มนุษย์และธรรมชาติ สายสัมพันธ์อิงผลประโยชน์

เมื่อมนุษย์สามารถเข้าควบคุมจัดการความเป็นไปของธรรมชาติได้ จุดมุ่งหมายอีกอย่างก็ตามมาคือ การสร้างผลตอบแทนและกอบโกยประโยชน์จากธรรมชาติ โดยเข้ามาครอบครองและจัดการดูแลเพื่อมุ่งหวังในผลตอบแทน ไม่ว่าจะเป็นการดูแลหรือการอนุรักษ์ที่วันใดวันหนึ่งอาจเอื้อประโยชน์ให้กับมนุษย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังเช่นในเรื่องสั้น “คน-ต่อไม้-แสงเงา” ที่แสดงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะผู้ครอบครองผลประโยชน์

“คน-ต่อไม้-แสงเงา” เป็นเรื่องของชายคนหนึ่ง que เริ่มปลูกต้นมะขามตั้งแต่วัยหนุ่ม เขาและต้นมะขามเติบโตขึ้นมาพร้อมๆ กัน จนย่างเข้าสู่วัยชรา เขาเริ่มแก่ตัวลงและต้นมะขามเริ่มโรยราลงเรื่อยๆ จนกระทั่งความเสื่อมโทรมมาเยือนทั้งสองฝ่าย และได้นำพาให้ทั้งต้นไม้และมนุษย์กลับสู่ธรรมชาติพร้อมกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในเรื่องนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เสมือนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของกันและกัน ผู้แต่งพยายามแสดงให้เห็นความเป็นไปของชีวิตมนุษย์และการเจริญเติบโตของต้นไม้ที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นชีวิตที่ไม่มีอะไรแตกต่างกันไม่ว่าจะมนุษย์หรือธรรมชาติ แต่ภายใต้ความผูกพันที่เกิดขึ้นนี้ มนุษย์ยังคงเป็นฝ่ายควบคุมความเป็นไปของธรรมชาติ และคาดหวังสิ่งตอบแทนที่จะมาในรูปของผลประโยชน์ เห็นได้จากเหตุผลของการปลูกต้นมะขามของชายคนนี้

เดิมทีเดี่ยวเจ้าของคุณดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี เพราะมันคือมะขามหวานที่ออก
ฝักมากมายจนเต็มต้น รวากับเป็นนิ้วมือนิ้วยาวๆ นับร้อยพันเลยทีเดียว ผลพวง
จากการดูแลกลายเป็นความหวานอร่อย [...] ความอร่อยมาพร้อมกับความ
ชื่นชมทะนุถนอม และในที่สุด ก็คือความหวงแหน แสดงให้เห็นความเป็น
ข้าวของอย่างเต็มภาคภูมิ⁷⁸

การใส่ใจดูแลต้นมะขามอย่างหวงแหนของชายคนนี้มีเหตุผลเพราะมันคือต้นมะขามหวานที่สามารถให้
ผลผลิตที่น่าพึงพอใจแก่เขาได้ การปลูกต้นมะขามของชายคนนี้ ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิง
อำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์อยู่ในฐานะของผู้จัดการและมีสิทธิ์ในการครอบครอง
ธรรมชาติ เป็นผู้ดูแลที่กำหนดชีวิตและความเป็นอยู่ของธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกับการครอบครอง
และการดูแลนี้เป็นการครอบครองเพื่อให้ได้ผลประโยชน์และคาดหวังให้ต้นมะขามสร้างความพึงพอใจ
ให้กับตนเอง

การดูแลต้นมะขามของชายผู้นั้น เมื่อต้นมะขามยังคงงงามออกฝักให้กินก็ยังคงดูแลดีอยู่
แต่เมื่อต้นมะขามเริ่มร่วงโรยจากโรคพืชและแมลงมาชอนไช ชายเจ้าของต้นมะขามเริ่มลังเลและเกิด
ความกังวลว่าควรจะทำอย่างไรกับต้นมะขามต่อไปดี เขามองต้นมะขามด้วยความเสียดาย แต่สุดท้าย
ก็ตัดสินใจว่าจะดูแลต้นมะขามต่อไป ด้วยเหตุผลที่ว่า “ขณะเดียวกัน ก็นึกถึงน้ำพักน้ำแรงและเนื้อ
มะขามที่อร่อยลิ้นด้วยความเสียดาย และวาดหวังว่าสักวันมันจะคืนสภาพเดิมนั้นแหละ เจ้าของ
ต้นมะขามจึงไม่ลดละที่จะดูแลต่อไป”⁷⁹ การตัดสินใจดูแลต้นมะขามต่อไป ไม่ได้เกิดจากความรักใน
ต้นมะขามที่ตนเองปลูกมานานแต่อย่างใด หากแต่เกิดจากความรู้สึกเสียดายในน้ำพักน้ำแรงของ
ตัวเอง ความผูกพันระหว่างมนุษย์กับต้นไม้ในเรื่องนี้ จึงเป็นความผูกพันที่ยึดโยงอยู่กับการลงทุนลง
แรงของตัวเอง คุณค่าของธรรมชาติขึ้นอยู่กับผลกำไรแห่งความพึงพอใจของมนุษย์ เป็นความคิดที่มอง
ธรรมชาติไม่ต่างจากวัตถุ ความเสียหายและความเสื่อมโทรมของต้นมะขามกลายเป็นเรื่องสำคัญและ
น่ากังวลน้อยกว่าต้นทุนการดูแลของมนุษย์

ในตอนสุดท้ายเมื่อชายเจ้าของต้นมะขามร่างกายโรยราและต้นมะขามเองก็แห้งเหี่ยวเหลือแต่
กิ่งก้าน “ชายผู้เป็นเจ้าของจึงตัดสินใจโค่นต้นมะขามที่เหลือเพียงกิ่งก้านโค่นนั้นลง โดยเหลือเพียงตอ

⁷⁸ "คน-ตอไม้-แสงเงา," ใน *การร่ำรวยของก้อนเมฆ* (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2547), หน้า 75.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

สูงแค่เอวเท่านั้น”⁸⁰ การตัดสินใจโค่นต้นมะขามแสดงให้เห็นอำนาจของมนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ มนุษย์สามารถเป็นคนตัดสินการดำรงอยู่ของธรรมชาติได้อย่างง่ายดายโดยอิงจากผลประโยชน์ที่ได้รับ

“คน-ต่อไม้-แสงเงา” ได้แสดงให้เห็นถึงสถานะของธรรมชาติและมนุษย์ผ่านสถานการณ์ต่างๆ ไปที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ในรูปแบบของการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ทั้งในด้านผลประโยชน์และความพึงพอใจ มนุษย์มีสิทธิ์ในการครอบครอง ตัดสิน และกำหนดคุณค่าของธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มนุษย์อยู่ในสถานะที่เหนือกว่า เช่นเดียวกับธรรมชาติในเรื่อง *สวนหลังบ้าน* ที่แม้ผู้แต่งได้พยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติในฐานะผู้เยียวยาชีวิตและจิตใจ และความสัมพันธ์ของธรรมชาติที่เชื่อมโยงอยู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ แต่หากพิจารณาการประกอบสร้างภาพแทนของธรรมชาติหรือบทบาทของธรรมชาติที่เกิดขึ้นภายในเรื่องแล้ว จะเห็นได้ว่าความเป็นธรรมชาติยังคงถูกผูกติดอยู่กับการจัดการและการควบคุมของมนุษย์โดยยึดผลประโยชน์ต่อมนุษย์เป็นหลัก

ภาพของสวนหลังบ้าน สวนสาธารณะ หรือภาพแมกไม้กลางเมืองใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่อง อาจจะถูกเหมือนเป็นพื้นที่ของธรรมชาติที่สามารถดำรงอยู่และทำหน้าที่ได้ในตัวของมันเอง แต่หากพิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้ว จะเห็นว่า ธรรมชาติภายในเรื่องล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์มีส่วนเข้ามาควบคุมจัดการแทบทั้งสิ้น เริ่มต้นจากการเกิด *วัฒนธรรมสีเขียว* ที่ทำให้ผู้คนภายในเมืองได้หวนกลับมาตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเริ่มมีการปรับเปลี่ยนเมืองให้มีต้นไม้ใบหญ้าเพิ่มมากขึ้น ผู้คนในแต่ละบ้านแต่ละครอบครัวก็หันมาสนใจการปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้น

การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมสีเขียวแสดงให้เห็นการจัดสรรธรรมชาติในระดับสังคมที่ต้องการสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศที่ดี ธรรมชาติจึงถูกจัดสรรให้เกิดขึ้นมาตามส่วนต่างๆ ของเมือง ทั้งป่าจำลอง สวนสาธารณะ ศูนย์การเกษตร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นมารับใช้ความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการธรรมชาติมาบำบัดจิตใจของตัวเองให้หลุดพ้นจากเทคโนโลยีและเพื่อเพิ่มความรื่นรมย์ให้กับการใช้ชีวิตภายในเมือง

การแพร่ขยายของวัฒนธรรมสีเขียวได้กลายเป็นกระแสที่มีความตื่นตัวไปทั่วเมือง ความนิยมในธรรมชาติได้กระจายไปหลายๆ ภาคส่วน โดยเฉพาะในส่วนของการทำธุรกิจ บรรดาพ่อค้าแม่ค้าต่าง

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

หันมาจับธุรกิจเกี่ยวกับธรรมชาติ ทำให้ “ธุรกิจที่เคียงคู่กับวัฒนธรรมสีเขียวเติบโตและเฟื่องฟูยิ่งนัก เมื่อผู้คนในโซนอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์เริ่มตระหนักและเริ่มปลูกสร้างวัฒนธรรมสีเขียวกันอย่างขนานใหญ่เพื่อต้องการให้เกิดความสมดุลระหว่างชีวิตธรรมชาติกับเทคโนโลยี”⁸¹ กระแสความนิยมในธรรมชาติได้กลายเป็นส่วนสำคัญในการแสวงหาผลประโยชน์ของธุรกิจในโลกทุนนิยมและขยายตัวออกไปจนกลายเป็นธุรกิจหลักที่สามารถพบได้ทั่วมือง “การทำธุรกิจเกี่ยวกับต้นไม้ใบหญ้าขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีบริษัทใหญ่บริษัทเล็กด้านนี้เกิดขึ้นมากมาย”⁸²

ธุรกิจเกี่ยวกับธรรมชาติที่เกิดขึ้นในเรื่อง แสดงให้เห็นแนวความคิดการแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มทุนนิยมที่เข้ามาจัดสรรวัตถุดิบธรรมชาติเพื่อสร้างผลกำไรตามแนวคิดของมาร์กซ์ที่มองว่า “กลุ่มนายทุนจะอาศัยการวางแผนและกำลังแรงงานเพื่อที่เข้าครอบครองและใช้กระบวนการผลิตแปรเปลี่ยนธรรมชาติให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าในการใช้สอย เป็นวัตถุดิบธรรมชาติที่ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคล”⁸³ จะเห็นได้ว่า กิจกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติที่ปรากฏภายในเรื่อง ล้วนปรากฏในรูปแบบของธุรกิจ เช่น การไปตั้งแคมป์ที่ป่าจำลองที่มีบริการให้เช่ายืมอุปกรณ์การตั้งแคมป์หรือเดินป่า หรือการทำสวนภายในครอบครัวของออร์กียังต้องมีการสั่งซื้อต้นไม้จากบริษัทที่มีบริการส่งต้นไม้ถึงบ้าน กิจกรรมทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นล้วนเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขในเชิงธุรกิจที่สร้างผลประโยชน์ให้กับมนุษย์แทบทั้งสิ้น ธรรมชาติได้กลายเป็นสิ่งที่ถูกครอบครองและนำไปแปรเป็นผลประโยชน์ที่สร้างทั้งกำไรให้กับผู้ค้าและสร้างควมรื่นรมย์ให้กับผู้ซื้อ

เช่นเดียวกันกับการเข้าไปกำหนดหรือเข้าไปจัดสรรความเป็นไปของธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของสวนหลังบ้าน ส่วนหนึ่งนั้นก็มิจุดเริ่มต้นมาจากแนวคิดของวัฒนธรรมสีเขียวที่เกิดจากความต้องการนำธรรมชาติมาเยียวยาชีวิตมนุษย์และสังคม พื้นที่สวนหลังบ้านเองก็เป็นหนึ่งในจุดประสงค์นั้น สวนหลังบ้านแม้จะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญกับคนในครอบครัวของตัวเองคร่อกเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีบทบาทในการเยียวยาและมีความหมายในฐานะพื้นที่ของธรรมชาติ แต่พื้นที่แห่งนี้

⁸¹ สวนหลังบ้าน, หน้า 41.

⁸² เรื่องเดียวกัน.

⁸³ คาร์ล มาร์กซ์, ว่าด้วยทุน: เศรษฐศาสตร์การเมืองวิพากษ์ [Das Kapital], แปลโดย เมธี เอี่ยมวรา (กรุงเทพฯ: ซีทรอร์ค, 2542), หน้า 181.

เป็นพื้นที่ที่จัดสรรขึ้นโดยความต้องการของมนุษย์ ซึ่งผู้แต่งได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการสร้างสวนหลังบ้านเอาไว้ว่า เกิดจากอิทธิพลของวัฒนธรรมสีเขียวที่แทบทุกบ้านต้องมีสวนของตัวเองไว้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ตัวของชัยวิทย์เองเมื่อมีลูกคนที่สองก็จัดการขยับขยายบ้านและสร้างสวนหลังบ้านขึ้น กิจกรรมของครอบครัวที่ดำเนินไปภายในบริเวณสวนหลังบ้านไม่ว่าจะเป็นการทำสวนหรือการจัดแต่งสวน ล้วนเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงการที่มนุษย์เข้าไปมีส่วนในการจัดการหรือจัดแต่งธรรมชาติแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะการตัดสินใจสร้างหลุมหลบภัยในบริเวณสวนหลังบ้านที่ซึ่ง “ชัยวิทย์วาดฝันเอาไว้ว่าจะใช้ผืนดินบริเวณสวนหลังบ้านเป็นสถานที่ก่อสร้างหลุมหลบภัย เพราะมีพื้นที่ที่เหมาะสมและอีกอย่างหนึ่งก็ไม่ห่างจากตัวบ้านเท่าไรนัก”⁸⁴

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของทั้งสองเรื่องจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดทฤษฎีนิยาม ที่ฝ่ายมนุษย์เป็นผู้ควบคุมดูแล ธรรมชาติเป็นเสมือนทรัพยากรหรือต้นทุนที่มนุษย์เป็นผู้จัดสรรและควบคุมเพื่อให้บรรลุถึงผลประโยชน์ที่ต้องการ

3.3 สัตว์: การประกอบสร้างบนพื้นฐานของมนุษย์

ท่ามกลางโลกที่ถูกขับเคลื่อนโดยมนุษย์ การดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ มักถูกให้คุณค่าและความหมายโดยความพึงพอใจของมนุษย์ และในความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ สัตว์ดูเหมือนจะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ด้วยมากที่สุด และเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่เป็นสัตว์เลี้ยงของมนุษย์ สัตว์ที่ใช้สำหรับเป็นอาหาร เป็นผู้สร้างความบันเทิง หรือแม้แต่สัตว์ที่คอยสร้างความรำคาญให้กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นความสัมพันธ์ที่ยึดตามความพึงพอใจของมนุษย์แทบทั้งสิ้น มนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายและแบ่งแยกโดยใช้ภาษาและวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นตัวกำหนดคุณค่าและบทบาทของสัตว์ให้แตกต่างจากมนุษย์ โดยถือตัวว่า เผ่าพันธุ์ของตนมีวิญญูญาณ มีปัญญาในการคิดค้นสร้างสรรค์ เป็นการสร้างความชอบธรรมในการควบคุมและลดทอนคุณค่าให้เป็นรองมนุษย์อยู่เสมอ

เช่นเดียวกับในงานวรรณกรรม เรื่องราวของสัตว์ถูกบอกเล่าผ่านมุมมองของมนุษย์ผ่านเรื่องเล่าและงานวรรณกรรมมาอย่างยาวนาน บทบาทและการประกอบสร้างตัวตนของสัตว์ได้ถูกนำมาใช้

⁸⁴ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, *สวนหลังบ้าน*, หน้า 131.

ในการสั่งสอน หลักการทางสังคมและศาสนา เพื่อชี้้นำถูกผิดตามบรรทัดฐานของสังคมในสมัยนั้นๆ หรือเป็นตัวแทนกลุ่มคน ชั้นชั้นต่างๆ เพื่อเสียดสีทางการเมืองและความบกพร่องของมนุษย์ “บทบาทของสัตว์ในวรรณกรรมจึงมักจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมนุษย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเสมอและการศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ในลักษณะนี้ถือว่าเป็นการศึกษาในบริบทของมนุษยศาสตร์”⁸⁵

การศึกษาบทบาทและภาพแทนของสัตว์ในงานวรรณกรรม อาจกล่าวได้ว่ามีจุดเริ่มมาจากวิกฤตสิ่งแวดล้อมจนนำมาซึ่งปัญหาการสูญพันธุ์ของสัตว์และพืช ความเสียหายที่เกิดขึ้นล้วนมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ที่ยึดถือผลประโยชน์ตัวเองเป็นหลักจนละเลยความเห็นอกเห็นใจที่ควรมีให้แก่เพื่อนร่วมโลก นักวิจารณ์แนววิเศษสำนึกจึงเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับบทบาทของสัตว์ในงานวรรณกรรมเพื่อศึกษา วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ที่ตั้งอยู่บนวิถีแห่งแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ภายใต้แนวคิดเช่นนี้ ส่วนใหญ่แล้วเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในงานวรรณกรรมมักจะเป็น “การนำเสนอภาพแทนของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจสอบแนวคิดในการแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับสัตว์อันเป็นความคิดกระแสหลักของนักปรัชญาสิ่งแวดล้อมชาวยุโรป การแบ่งแยกนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการจัดลำดับชั้นระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยมนุษย์จะวางตำแหน่งของตนเหนือสัตว์เสมอ”⁸⁶ การศึกษากระบวนการทัศน์เกี่ยวกับสัตว์ของนักเขียนจึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษาการนำเสนอภาพแทนและบทบาทของสัตว์ในตัวบทวรรณกรรมเป็นส่วนใหญ่

ในการการศึกษาบทบาทและภาพของสัตว์ในงานวรรณกรรม ธัญญา สังขพันธานนท์ได้จำแนกแนวทางในการศึกษาออกเป็น 3 แนวทางด้วยกัน⁸⁷ คือ 1. การศึกษาการนำเสนอภาพแทนของสัตว์ในตัวบทวรรณกรรม 2. การศึกษาจริยธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ 3. การศึกษาการประกอบสร้างความเป็นสัตว์และอัตลักษณ์ของสัตว์ ในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์มีการนำเสนอเกี่ยวกับสัตว์อย่างเด่นชัดอยู่ 2 แนวทางคือ การนำเสนอภาพแทนของสัตว์ และการประกอบสร้าง

⁸⁵ ธัญญา สังขพันธานนท์, "ใช่เพียงเดรัจฉาน: สัตวศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ," ใน *ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ: ทิศนะของนักวิชาการไทย*, รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, บรรณาธิการ (ปทุมธานี: นาค, 2560), หน้า 331.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 348-349.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 350.

ความเป็นสัตว์และอัตลักษณ์ของสัตว์ ซึ่งลักษณะเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นบทบาทและภาพแทนของสัตว์ที่ตั้งอยู่บนแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

3.3.1 สัตว์ในฐานะภาพแทนจุดบกพร่องของมนุษย์

ในเรื่องเล่าตามตำนานหรือศาสนาสัตว์มักปรากฏตัวขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็น ความดี ความชั่ว ความหวาดกลัว ความสง่างาม ฯลฯ ซึ่งลักษณะต่างๆ เหล่านี้ล้วนถูกกำหนดขึ้นจากสายตาและความคิดของมนุษย์ เช่นเดียวกับบทบาทของสัตว์ในงานวรรณกรรมที่ผู้แต่งนำมาผ่านกลวิธีทางภาษาด้วยการใช้ความเปรียบอย่างอุปมาและอุปลักษณ์เพื่อทำให้สัตว์มีลักษณะของมนุษย์ หรือทำให้มนุษย์มีลักษณะของสัตว์เพื่อนำเสนอกระบวนการทัศน์บางอย่างได้เช่นกัน

ัญญา สังขพันธ์านนท์ได้กล่าวถึงการแสดงภาพแทนของสัตว์ในเชิงเปรียบเทียบว่า “การนำเสนอลักษณะนี้ปรากฏมากที่สุดในวรรณกรรม เพราะสัตว์ถูกนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องศีลธรรมและคุณลักษณะของมนุษย์ โดยมนุษย์ใช้สัตว์มาเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นธรรมชาติและตัวตนของตนเอง หรือกล่าวอีกทางหนึ่งก็คือการเปรียบเทียบสัตว์เพื่อนำเสนอภาพแทนธรรมชาติของมนุษย์ ในกรณีนี้สัตว์จะถูกนำมาเป็นตัวเปรียบเทียบหรืออุปลักษณ์ถึงลักษณะนิสัย พฤติกรรมและธรรมชาติของมนุษย์”⁸⁸ การนำเสนอภาพแทนของสัตว์โดยการเปรียบเทียบเช่นนี้จึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการสะท้อนพฤติกรรมหรือความเชื่อด้านต่างๆ ของมนุษย์และกลายเป็นคำนิยามหรือสร้างความหมายให้กับตัวตนของสัตว์โดยยึดจากมนุษย์เป็นผู้กำหนด

ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์มองสิ่งต่างๆ รอบตัวในมุมแคบเฉพาะความสนใจและความพึงพอใจของตนเองเท่านั้น ซึ่งการยึดหลักเช่นนี้จะนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำต่อการปฏิบัติและการให้คุณค่าของสรรพสิ่งอื่นๆ บนโลก การสร้างภาพแทนของสัตว์ที่ยึดโยงกับมนุษย์จึงนำไปสู่ปัญหาการแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับสัตว์ที่ตั้งอยู่บนความอยุติธรรม ดังเช่นในเรื่องสั้น “เรื่องของแสน” ที่มีการใช้ลักษณะของควายมาใช้เพื่อสร้างความบกพร่องให้กับตัวละคร

“เรื่องของแสน” กล่าวถึง แสน ชายหนุ่มชาวชนบทที่ได้เข้ามาทำที่ไร่ต่างงานก่อสร้างแห่งหนึ่งที่ไร่ต่างงานแห่งนี้มีหัวหน้าคนงานคือ นายช่างใหญ่เป็นผู้ควบคุมการทำงานและดูแลคนงานทั้งหมด

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 351.

หน้าที่ของแสนในการทำงานคือการทำงานทุกอย่างที่นายใหญ่สั่ง เรื่องราวที่ดำเนินไปภายในแคมป์คนงานแห่งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมสังคมอย่างเหลือมล้ำ โดยใช้ลักษณะของสัตว์มาเป็นสิ่งสร้างความแปลกแยก

ความน่าสนใจของเรื่องสั้นเรื่องนี้อยู่ที่การสร้างตัวละครแสน ตัวละครหลักของเรื่องที่เป็นชายหนุ่มจากชนบทมาขอทำงานในไซต่งานแห่งนี้ ความพิเศษของตัวละครแสนที่ผู้แตงนำเสนอขึ้นเริ่มตั้งแต่รูปร่างหน้าตาที่ถูกรบรรยายให้แตกต่างจากคนงานคนอื่นๆ ว่า “รอยยิ้มของแสนนั้นชื่อบริสุทธิ์ก็จริงอยู่ แต่ก็น่าเกลียดยิ่งนัก ดังพินด้านหน้าทั้งบนและล่างเหยินออกมาจากริมฝีปาก และเมื่อบวกกับใบหน้าป้อมสั้น หัวเหลี่ยมโต และมีจมูกบี้แบนด้วยแล้วก็ไม่ผิดแปลกไปจากคนอัปลักษณ์คนหนึ่ง”⁸⁹ จากการบรรยายลักษณะหน้าตาของแสน จะเห็นว่า ผู้แตงได้ใส่ลักษณะของสัตว์อย่างควายลงไปในตัวตัวละครแสนเป็นการสร้างความเป็นอื่นผ่านภาพลักษณ์ที่ผิดแปลกจากคนทั่วไป ผู้แตงแสดงให้เห็นลักษณะใบหน้าของควายบนตัวแสนด้วยรูปหน้าที่ผิดรูป อวัยวะที่ดูไม่สมส่วนด้วยการแสดงความรู้สึกทางถ้อยคำว่า “น่าเกลียด” และ “คนอัปลักษณ์” ภาพตัวละครของแสนจึงแสดงถึงการมองลักษณะของควายว่าเป็นสิ่งบกพร่อง ผิดแปลกไปจากธรรมชาติของมนุษย์ ตัวละครแสนจึงถูกแบ่งแยกออกจากมนุษย์ทั่วไปด้วยการสวมใส่ลักษณะที่บกพร่องของสัตว์

นอกจากลักษณะภายนอกที่ผิดแปลกไปจากมนุษย์ทั่วไปแล้ว บุคลิกและการกระทำของแสนยังสื่อถึงสัตว์อย่างควายตามความคิดของมนุษย์ที่มองว่า ควายเป็นสัตว์ที่มีจุดเด่นคือการใช้แรงงานและเป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้เพื่อรับใช้มนุษย์ ดังในตอนที่ผู้แตงเผยถึงสาเหตุที่นายช่างใหญ่รับแสนเข้ามาทำงานเนื่องจากเห็นแสนมายืนดูการก่อสร้างบ่อยๆ และเพราะคนงานในก่อสร้างไม่พอ นายช่างใหญ่จึงตัดสินใจจ้างแสนด้วยเหตุผลที่ว่า “ไอ้แสนทำงานหนักได้เหมือนควายหนุ่ม”⁹⁰ และ “แสนจะทำงานขยันขันแข็งเหมือนไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย หรือต่อให้งานนั้นจะหนักหนาขนาดไหนแสนทำได้หมด”⁹¹ การนำเสนอคุณสมบัติเช่นนี้ แสดงให้เห็นแนวความคิดที่ยังผูกติดอยู่กับความเชื่อเดิมๆ คือการตัดสินคุณสมบัติของสัตว์ตามความเข้าใจและประโยชน์ที่สร้างให้กับมนุษย์ รวมไปถึงลักษณะทางสติปัญญาที่ถูกประเมินค่าว่าต้อยต่ำกว่ามนุษย์

⁸⁹ นิรันศักดิ์ บุญจันทร์, "เรื่องของแสน," หน้า 145.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน.

การสร้างภาพแทนของควายให้กับตัวละครแสนไม่เพียงแต่แสดงออกทางรูปลักษณะภายนอกที่ถูกทำให้ไม่ปกติเท่านั้น แต่ลักษณะของควายในตัวแสนได้แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกกับคนอื่น ๆ ด้วยภาพลักษณ์ของไม่คุ้นชินกับสังคมหรือวิทยาการที่เจริญก้าวหน้าของมนุษย์ “เนื่องจากเป็นคนบ้านนอกไม่จัดเจเนงานก่อสร้างพวกนี้ ซึ่งมักจะทำให้แสนทำงานผิดพลาดหลายครั้ง และพลอยทำให้นายใหญ่ดูค่างอย่างรุนแรงทุกครั้งเช่นกัน”⁹² เมื่อต้องมาอยู่ท่ามกลางเครื่องมือของมนุษย์จึงถูกทำให้ดูด้อยปัญญา เป็นพวกล้ำหลัง และไร้ความสามารถเมื่อต้องมาเรียนรู้วิทยาการของมนุษย์ที่ใช้ภูมิปัญญาหรือเทคโนโลยีของตนเป็นตัวตัดสินคุณค่า การไม่สามารถเรียนรู้เทคโนโลยีและการไม่สามารถรับใช้ความต้องการของมนุษย์ได้อย่างพึงพอใจ ทำให้แสนแตกต่างจากคนงานคนอื่น ๆ อีกทั้งตัวตนของแสนยังถูกแทนที่ด้วยตัวตนของควายแทบจะตลอดทั้งเรื่องจากคำตำหนิของนายช่างใหญ่ เมื่อแสนทำอะไรขัดใจ “ไอ้แสน ไอ้ควาย!!”⁹³ การใช้คำเรียกถึงสัตว์เพื่อแสดงถึงจุดบกพร่องหรือความผิดพลาดของตัวละคร ยิ่งเน้นย้ำให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ของสัตว์อย่างควายผูกติดอยู่กับความไม่รู้ ความเฉื่อยชา ความล้ำหลัง มนุษย์ที่มีคุณสมบัติเหล่านี้จึงถูกจัดให้อยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าและนำไปสู่การเอาเปรียบทางสังคม

จากลักษณะทั้งทางกายภาพและบุคลิกนิสัยของแสน ผู้แต่งได้ให้ความไม่รู้และความจำยอมของแสนผูกติดอยู่กับภาพความเป็นสัตว์ ในขณะที่ตัวนายช่างใหญ่นั้นเป็นเสมือนตัวแทนของมนุษย์หรือความเจริญก้าวหน้าที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงและแสดงอำนาจบงการเพื่อใช้ประโยชน์จากสัตว์ เห็นได้จากอาชีพและหน้าที่ของนายช่างใหญ่ที่เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างและจ่ายเงินให้กับแรงงาน รวมถึงองค์ประกอบรอบที่พักและการใช้ชีวิตของนายช่างใหญ่ที่รายล้อมไปด้วยรถแทรกเตอร์และอุปกรณ์ก่อสร้างอื่นๆ “เพิงพักของนายช่างใหญ่และคนงานในระดับรองลงมาตลอดจนรถแทรกเตอร์ รถตักหรืออุปกรณ์ก่อสร้างอื่นๆ ล้วนแล้วแต่ต้องตกอยู่ท่ามกลางหมอกขาวทั้งสิ้น”⁹⁴ อุปกรณ์เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือและเทคโนโลยีของมนุษย์ที่เข้ามาใช้เพื่อเปลี่ยนพื้นที่ของธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างแสนและนายช่างใหญ่หรือสัตว์กับมนุษย์นั้น จึงเป็นเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝ่ายมนุษย์มีอำนาจเหนือกว่าด้วยการเป็นผู้ควบคุมดูแลและการจ้างงาน

⁹² เรื่องเดียวกัน.

⁹³ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

การแบ่งแยกที่เกิดขึ้นนำมาสู่การกดขี่ และการเอาเปรียบ การว่าจ้างและค่าแรงของ แสนนั่น “เป็นลูกจ้างรายวันราคาต่ำที่สุดกว่าคนอื่นๆ ก็ว่าได้”⁹⁵ แสนถูกเลือกปฏิบัติด้วยการให้ ค่าตอบแทนที่น้อยกว่าคนอื่นๆ นอกจากนี้ยังต้องรับบทบาทเป็นเสมือนทาสรับใช้ของนายช่างใหญ่ที่ มักใช้งานแสนเกินหน้าที่อยู่เสมอ “แสนมาทำงานตั้งแต่เช้า เพราะต้องมาคอยปรนนิบัติรับใช้นายช่าง ใหญ่ด้วย ซึ่งเป็นงานนอกเหนือจากการว่าจ้างอย่างหนึ่งของแสน”⁹⁶ แสนต้องทำทั้งดักน้ำจากบ่อให้ นายช่างใหญ่ ทำความสะอาดที่พัก ยกข้าวปลาอาหาร ฯลฯ ด้วยลักษณะของแสนที่เป็นคนซื่อๆ ไม่มี ปากเสียง ทำให้นายช่างใหญ่ได้ใจใช้งานอย่างไม่เกรงใจ และถ้าหากแสนทำอะไรผิดพลาดหรือไม่ได้ ดั่งใจ นายช่างใหญ่จะลงโทษด้วยการตบตีและทำร้ายนายแสนด้วยวิธีต่างๆ เป็นการแสดงให้เห็นเอา ไรต์เอาเปรียบทางแรงงาน และการกดขี่ทางจิตวิญญาณที่แสนถูกกดลงให้มีสถานะเป็นเหมือนทาสรับ ใช้ที่ไม่สามารถตอบโต้ได้

ความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับแสนและภาพลักษณ์ของตัวละครที่ทับซ้อนกันระหว่างตัวละคร แสนกับควาย เป็นเสมือนภาพสะท้อนของบทบาทของสัตว์ที่ต้องตกเป็นเครื่องมือทางแรงงานของ มนุษย์ แต่กลับถูกมองข้ามและถูกปฏิบัติแตกต่างจากแรงงานของมนุษย์ ทั้งๆ ที่เป็นแรงงานที่มี ผลิตผลและสร้างผลประโยชน์ให้กับมนุษย์เหมือนกัน แต่ได้รับผลตอบแทนไม่เท่ากัน มนุษย์แบ่งแยก แรงงานของสัตว์เสมือนเป็นแรงงานที่มนุษย์สามารถครอบครองได้อย่างชอบธรรมโดยไม่ต้องลงทุน ในราคาเทียบเท่าแรงงานมนุษย์ เช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อสัตว์ที่มีความแตกต่างจากมนุษย์อย่าง ชัดเจน เพียงเพราะสัตว์ไม่มีสิทธิ์เสียงเพื่อตอบโต้มนุษย์ เหมือนกับลักษณะของแสนที่คนทั่วไปมองว่า “แม้กระทั่งการพูดจากับคนอื่นๆ ก็รู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง เพราะเหตุนี้มันเอง คนทุกๆ ไปจึงลง ความเห็นว่า แสนเป็นคนที่สติฟั่นเฟือนหรือเป็นบ้าอย่างไม่ต้องสงสัย”⁹⁷

มนุษย์เป็นฝ่ายแบ่งแยกสิ่งมีชีวิตอื่นด้วยภาษาของตัวเอง เช่นเดียวกับแสนที่พูดจาไม่รู้เรื่อง จึงกลายเป็นสิ่งแปลกแยก เป็นสิ่งที่ต้องถูกควบคุมให้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของมนุษย์ ดังเช่นที่ มนุษย์เข้าควบคุมควายหรือสัตว์ที่ใช้แรงงานชนิดอื่นๆ และเมื่อบอกกล่าวด้วยภาษาของมนุษย์ไม่ เข้าใจ จึงต้องใช้กำลังและความรุนแรงเข้าควบคุมเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนเองพอใจ ซึ่งการสร้างภาพลักษณ์

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

ตัวละครของแสนหรือควายภายใต้กรอบคิดเช่นนี้ ได้สะท้อนทัศนคติของผู้แต่งที่มองว่าควายเป็นสัตว์ที่แปลกแยกและไม่สามารถมีสติปัญญาได้เท่ามนุษย์ เป็นการนำมาตรฐานและกรอบของมนุษย์ไปตัดสินและกำหนดลักษณะของการสร้างตัวละครด้วยเช่นกัน

3.3.2 สัตว์กับอัตลักษณ์แห่งความโหดร้ายและป่าเถื่อน

ในโลกทัศน์ของการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง การสร้างภาพแทนของสัตว์เพื่อนำเสนอจุดบกพร่องด้านต่างๆ ของมนุษย์แล้ว การประกอบสร้างความเป็นสัตว์และอัตลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ก็เป็นอีกมุมมองหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ได้ด้วยเช่นกัน

การนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ของสัตว์เป็นการประกอบสร้างที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งแยกมนุษย์และสัตว์ รวมไปถึงการแบ่งแยกสัตว์ออกจากสัตว์ “โดยการสร้างความเป็นสัตว์ในหมู่นักวิชาการชาวตะวันตกมักจะทำให้ความสำคัญในเรื่องของความเป็นสัตว์ป่า ความโหดร้ายตามสัญชาตญาณที่มีการส่งต่อทางสายพันธุ์ โดยนัยนี้จึงแสดงให้เห็นว่า สัตว์มีความแตกต่างจากมนุษย์หรือมีความเป็นอื่นสำหรับมนุษย์ วิธีคิดเช่นนี้ก็ทำให้มนุษย์มีความเหนือกว่าสัตว์ไปโดยปริยาย”⁹⁸ และภายใต้แนวคิดเช่นนี้ ก็ทำให้เกิดการกำหนดบทบาทที่ตายตัวให้แก่สัตว์ ทั้งลักษณะภายนอกหรือสัญชาตญาณที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดความหมายและใส่ความรู้สึกให้กับสัตว์ชนิดต่างๆ เช่นเดียวกับในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ที่มีการสร้างภาพแทนของสัตว์เพื่อใช้วิพากษ์การกระทำต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งการสร้างภาพแทนเหล่านี้มีส่วนสะท้อนทัศนคติที่มีต่อสัตว์ที่ถูกมองผ่านกรอบของมนุษย์

3.3.2.1 สัญชาตญาณของสัตว์กับการถ่ายทอดความโหดร้ายของสังคมเมือง

ในเรื่องสั้น “เมือง-หมาป่า” เรื่องสั้นแนวแฟนตาซี กล่าวถึงชายที่ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางเมืองใหญ่มีอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเหมือนคนส่วนใหญ่ในสังคม จนกระทั่งคืนที่เขาไปเที่ยวผับเพื่อหาความรื่นรมย์และปลดปล่อยความเครียดจากการทำงาน เขาก็พบว่าร่างกายของเขานั้นผิดแปลกไปกว่าทุกวัน ในขณะที่เขากำลังสนุกสนานอยู่กับบรรยากาศของผับร่างกายของเขาก็ค่อยๆ เปลี่ยนไปเริ่มจากการเกร็งกระตุก ทุกส่วนของร่างกายดูเหมือนจะขยายตัวออก มือและเท้าเริ่มผิดรูป มีเล็บและขนยาวงอกออกมา ใบหน้าเริ่มยื่นแหลม จนทั่วทั้งร่างของเขากลายเป็นหมาป่าไปในที่สุด

⁹⁸ ธัญญา สังขพันธานนท์, “ใช่เพียงเดรัจฉาน: สัตวศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ,” หน้า 368.

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชายผู้นี้สัมพันธ์กับความเป็นไปของวิถีชีวิตผู้คนในสังคมเมือง ซึ่งผู้แต่งได้แสดงให้เห็นภาพความกดดันและความไม่น่ารื่นรมย์ของวิถีความเป็นเมืองผ่านความรู้สึกของชายหนุ่มหลังจากผ่านการกรำงานมาทั้งวันว่า “นอกจากนี้มันยังเผชิญภาวะที่น่าเบื่อหน่ายมากมายอีกด้วย นับตั้งแต่ออกจากบ้านโนทรเมล์มาทำงาน ขณะที่อยู่บนรถเมล์ก็ต้องเผชิญกับสภาพรถติดและอากาศอบอ้าว ครั้นถึงที่ทำงานก็พบกับปัญหาต่างๆ กองสุมบนโต๊ะอีก กว่าจะเสร็จงานได้ก็แทบจะเป็นบ้า”⁹⁹ ความรู้สึกต่อชีวิตประจำวันของชายหนุ่มเป็นความรู้สึกทางด้านลบต่อสังคมเมืองที่สร้างความเสื่อมโทรมให้กับมนุษย์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นความรู้สึกที่ไม่พึงปรารถนาในสภาพแวดล้อมที่ตนเองต้องใช้ชีวิตอยู่ในทุกๆ วัน

ผู้แต่งได้ต่อยอดภาพความเลวร้ายของสังคมเมืองอีกครั้งด้วยลักษณะของสังคมเมืองที่เข้ามาครอบงำชีวิตของมนุษย์ผ่านการเปลี่ยนผ่านช่วงชีวิตของชายหนุ่มผู้นี้ เมื่อเขานึกถึงช่วงชีวิตในวัยเด็กที่สนุกสนาน “ทุกอย่างเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ราวกับสีขาวไร้สิ่งแปดเปื้อน ไม่ว่าจะเป็คำพูด เสียงหัวเราะ เสียงร้องไห้ [...] เป็นการต่อสู้ที่ไม่ต้องสูญเสียอะไรทั้งสิ้น และเป็นความสดใสงดงามมากที่สุดในช่วงชีวิตหนึ่งซึ่งมันยากจะลืมเลือนลงได้”¹⁰⁰ ผู้แต่งแสดงให้เห็นชีวิตในวัยเด็กที่บริสุทธิ์ ไม่ได้คิดถึงเรื่องการแก่งแย่งแข่งขันหรือการต่อสู้ที่หมายเอาตัวรอดกันอย่างจริงจัง แต่เมื่อต้องเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสังคมเมืองแนวคิดในการใช้ชีวิตก็เริ่มเปลี่ยนไป

ผมกำลังเป็นไอ้หมาป่าที่กำลังต่อสู้อย่างบ้าระห่ำท่ามกลางความศิวิไลซ์ในเมืองหลวงที่เต็มไปด้วยแท่งตึกระฟ้าอันแข็งแกร่งดั่งสับสนุ่นวุ่นวาย ต้องทั้งเอาแรงกายและสติปัญญาเข้าต่อสู้ทุกรูปแบบ [...] ดังนั้นการต่อสู้จะถอยไม่ได้ และจะต้องไม่มีคำว่าถอย โดยฉากการต่อสู้เป็นไปในลักษณะไหนต้องยอมรับ ไม่ว่าจะเป็นสิ้นลมหายใจ, สูญเสียความเป็นมนุษย์, แร้นแค้น, อิมหมีพีมัน, เสียงหัวเราะ, ร้องไห้ หรือต้องดำรงชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวอ้างว้างก็ตาม มันเป็นการต่อสู้ที่ทรุโหด เป็นความเหี้ยมเกรียมมากที่สุดในช่วงชีวิตหนึ่ง และ

⁹⁹ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, "เมือง-หมาป่า," ใน *คืนแห่งความพินาต* (กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, 2533), หน้า 101.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

เป็นบาดแผลแห่งความรู้สึกที่ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง เพราะเหตุนี้แหละ หมา
 ปากกลางกรุงอย่างผมจึงกัดได้ตอบบ้างเมื่อถูกทำร้ายจนทนไม่ไหว¹⁰¹

การเปรียบเทียบช่วงชีวิตของทั้งสองวัยเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงอิทธิพลของความเป็นเมืองที่เปลี่ยน
 สังคมมนุษย์ให้เป็นสังคมแห่งการต่อสู้แย่งชิงเพื่อเอาตัวรอด การอยู่ในสังคมเมืองทำให้มนุษย์มีจิตใจที่
 แข็งกระด้าง มีชีวิตเพื่อให้อยู่รอดและรับใช้ระบบของสังคมเมือง มนุษย์ถูกบีบบังคับให้ต่อสู้เพื่ออยู่ใน
 สภาพแวดล้อมที่ไม่สามารถสร้างความสุขได้อย่างแท้จริง

ความเลวร้ายของสังคมเมืองที่เต็มไปด้วยความเจริญได้กลายเป็นพื้นที่ที่ขบขันสัญชาตญาณ
 ความโหดร้ายในตัวมนุษย์ให้ออกมาในรูปของสัตว์อย่างหมาป่าเป็นความรู้สึกที่ถูกกดทับอยู่ข้างใน จน
 เมื่อถึงจุดจุดหนึ่งของความเลวร้าย ตัวตนและความต้องการที่แท้จริงของมนุษย์จึงได้ปะทุขึ้นมาเพื่อ
 ต่อสู้ทำห้ำหั่นกันในพื้นที่ของเมือง การกลายร่างเป็นหมาป่าจึงเป็นสัญชาตญาณธรรมชาติในจิตใจของ
 มนุษย์ที่ถูกปลุกขึ้นมาเพื่อปรับตัวต่อสู้ในสังคมแห่งความเป็นเมืองที่เลวร้าย

การกลายร่างเป็นหมาป่าจึงเป็นเสมือนการครอบงำตัวตนของมนุษย์ ทำให้ตัวตนของเขา
 เปลี่ยนไปทั้งลักษณะทางกายภาพและจิตใจได้สำนึก จากเด็กที่ไร้เดียงสาที่ได้ถูกหล่อหลอมด้วยวิถีชีวิต
 ของคนเมืองที่ต้องแก่งแย่งแข่งขันและเหยียบย่ำกันเพื่อเอาตัวรอด ผู้แต่งวิพากษ์ลักษณะของวิถีชีวิต
 ภายในเมืองว่าเป็นดินแดนแห่งความป่าเถื่อนตามการบอกเล่าทางความรู้สึกของชายหนุ่มว่า “ผมคิด
 ว่ามีคนอีกจำนวนมากที่เกิดความรู้สึกเช่นเดียวกับผมซึ่งตกอยู่ในสังคมเมืองแต่มีอารยธรรมที่ค่อนข้าง
 ดิบเถื่อนเช่นทุกวันนี้”¹⁰² ผู้แต่งวิพากษ์ความดิบเถื่อนของเมืองโดยเชื่อมโยงกับความดิบเถื่อนของสัตว์
 ที่มีผู้ล่า ผู้ถูกล่า และเข่นฆ่ากันไม่ต่างจากสัตว์ ผู้แต่งยังคงใช้สัญชาตญาณตามธรรมชาติของสัตว์มา
 เปรียบเทียบกับความเลวร้ายที่เกิดขึ้นในสังคมของมนุษย์ และจะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้มีการนำเสนอว่า
 มนุษย์นั้นไม่ได้เป็นสิ่งมีชีวิตที่ชั่วร้ายมาตั้งแต่กำเนิดผ่านความทรงจำในวัยเด็กของตัวละครหลัก แต่
 เพราะความเจริญของสังคมเมืองทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอด จนต้องทำตัวดิบเถื่อนดังเช่น
 สัตว์ดุร้ายนั่นเอง

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109-110.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของหมาป่าที่ถูกทำให้เป็นตัวแทนของมนุษย์ที่ถูกความเลวร้ายของเมืองเข้าครอบงำ จะเห็นได้ว่าการกลายร่างเป็นหมาป่ามันได้เกิดขึ้นที่ผับใจกลางเมือง “เป็นสถานที่ตั้งของผับจำนวนมาก อีกทั้งยังมีดีส์โก้เเคอยู่ประปรายอีกด้วย”¹⁰³ พื้นที่ผับเป็นสถานที่ที่แสดงถึงความเจริญ ความเป็นเมืองที่แต่งแต้มด้วยแสงสี ไม่เงียบเหงาเช่นชนบท เป็นวิถีในการแสวงหาความรื่นรมย์ในแบบฉบับของคนเมือง พื้นที่ผับจึงเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ของความเป็นเมือง ในขณะเดียวกันก็เป็นหนึ่งในเครื่องมือของทุนนิยมที่แม้จะสร้างรายได้มหาศาลแต่ก็เป็นแหล่งรวมอบายมุข แหล่งรวมของความเสื่อมโทรมทางสังคมและอุดมไปด้วยผู้คนที่ถูกมอมเมา ทั้งหมดนี้มีส่วนในการนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตอันเลวร้ายและเปลี่ยนสภาพจิตใจของมนุษย์ให้ติดอยู่ในวังวนของเมืองที่เสื่อมทราม

การออกอาละวาดของหมาป่าไม่เพียงเกิดขึ้นในพื้นที่อโคจรของเมืองเท่านั้น แต่เหยื่อของหมาป่ายังเป็นคนชนชั้นต่างๆ ในสังคมที่ล้วนแต่มีบทบาทและหน้าที่ต่างกันออกไป เมื่อผู้แต่งกล่าวถึงบรรดาผู้คนที่หมาป่ากัดได้อย่างสนุกสนานว่าเป็นพวก

นักธุรกิจที่พกบัตรเครดิตธนาคารต่างๆ เป็นปีกอยู่ในกระเป๋า, นางแบบสาวที่แต่งตัวยั่วชวนและพราวเสน่ห์ทั้งเรือนกาย, กลุ่มสาวใหญ่มากุณนายที่แฝงความร่าเริงอยู่ในกิริยาและเสียงหัวเราะ, ศิลปินผมยวที่ชอบบิบบิ้นอารมณ์ของตัวเองอยู่เนืองนิตย์ทั้งๆ ที่แห่งขอตบอดปัญญา, วัยรุ่นชาย-หญิงที่ในสมองมีแต่ความว่างเปล่า ปัญญาชนที่หลงใหลแต่ทฤษฎีจนโรคประสาทอ่อนๆ เริ่มกำเริบ, ผู้หญิงขายตัวที่ซ่อนคราบตัวเองไว้ในแฟชั่นเลิศหรูแพงระยับ ฯลฯ¹⁰⁴

จะเห็นได้ว่าเหยื่อแต่ละคนของหมาป่าล้วนเป็นบุคคลที่พบเห็นได้ทั่วไปตามสังคมเมือง การที่หมาป่าตัวละครเอกเลือกที่กระโจนเข้าไปใส่กลุ่มคนเหล่านี้เปรียบเสมือนการที่ผู้เขียนต้องการวิพากษ์ความไร้สาระของสังคมเมืองที่เต็มไปด้วยกลุ่มคนที่ไม่สามารถสร้างสรรค์หรือเปลี่ยนแปลงสังคมให้ไปสู่ทางที่ดีขึ้นได้ ชายหนุ่มภายในเรื่องจึงอาจเป็นตัวแทนของผลผลิตแห่งความเสื่อมทรามของสังคมที่ย้อนกลับมาทำร้ายสังคมนั้น ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เลวร้ายผ่านภาพแทนของหมาป่า สัญลักษณ์อันกล้าถูกแสดงออกมาให้เห็นถึงความกราดเกรี้ยวและเหี้ยมโหดเพื่อแสดงถึงความไม่

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110-111.

พอใจ เป็นการใช้ชีวิตของสัตว์นักล่ามาเป็นภาพแทนของการดำรงชีวิตที่เลวร้ายและความไม่พอใจ สภาพความเป็นไปในสังคมเมือง

ภาพแทนของหมาป่าที่ปรากฏภายในเรื่องจึงกลายเป็นสิ่งที่สะท้อนทัศนคติของผู้แต่งที่ยังคงมองสัตว์ว่ามีสัญชาตญาณที่ดิบเถื่อน โหดร้าย และนำสัตว์นักล่าอย่างหมาป่ามาเป็นตัวแทนแห่งความเลวร้ายและโหดเหี้ยมของมนุษย์ในสังคมเมืองที่เสื่อมโทรม สัตว์ที่มีสัญชาตญาณการล่าตามธรรมชาติ จึงเป็นฝ่ายที่ต้องมารับบทบาทถ่ายทอดความชั่วร้าย และถูกนำมาไปเปรียบเทียบกับด้านมืดที่น่าหวาดกลัวของมนุษย์อยู่เสมอ แสดงให้เห็นการตัดสินและให้คุณค่าธรรมชาติของสัตว์ที่ด้อยค่ากว่ามนุษย์

3.3.2.2 สัตว์กับสัญชาตญาณและการวิพากษ์วิทยาศาสตร์

“เมือง-หมาป่า” เป็นเรื่องสั้นที่ผู้แต่งใช้สัญชาตญาณและภาพแทนของสัตว์มาเป็นตัวแทนแห่งความโหดร้ายเพื่อวิพากษ์สังคมเมือง ในเรื่องสั้น “สัญชาตญาณและความตาย” ก็เป็นอีกหนึ่งเรื่อง ที่ลักษณะและสัญชาตญาณของสัตว์ถูกนำมาใช้วิพากษ์การพยายามเอาชนะกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ด้วยวิทยาศาสตร์

“สัญชาตญาณและความตาย” เป็นเรื่องสั้นแนววิทยาศาสตร์อีกเรื่องหนึ่งที่มีการสร้างภาพแทนของสัตว์ให้ดำรงอยู่ภายใต้สังคมที่มีลักษณะการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ภายในเรื่องกล่าวถึงเรื่องราวในโลกอนาคตที่เจริญก้าวหน้าไปด้วยวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่สามารถเอาชนะความตายด้วยการผ่าตัดฟื้นคืนชีวิตของมนุษย์ได้ การเล่าเรื่องของเรื่องนี้ถูกเล่าผ่านมุมมองของสัตว์อย่างแมลงสาบที่คอยเฝ้าดูเหตุการณ์ความเป็นไปภายในบ้านของครอบครัวหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยลูกชาย แม่ และเจ้าทองสุนัขพันธุ์ไทยหลังอานที่ลูกชายซื้อมาเลี้ยงเพื่อที่จะเป็นเพื่อนแก้เหงาให้กับแม่ ความพิเศษของเรื่องนี้คือ ผู้แต่งสร้างตัวละครแม่ให้เป็นมนุษย์ที่โกงความตายโดยใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ก้าวหน้าทำให้ตัวเธอกลับมามีชีวิตอีกครั้ง ซึ่งตัวละคร แม่ เป็นตัวละครที่ปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสัตว์อย่างเจ้าทองและแมลงสาบที่คอยจับตาดูเธออยู่

“สัญชาตญาณและความตาย” เป็นอีกหนึ่งเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นความพยายามของมนุษย์ในการใช้เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์เพื่อเอาชนะกฎเกณฑ์ธรรมชาติ โดยนำเสนอผ่านตัวละครลูกชายผู้ซึ่งเป็นนายแพทย์ และตัวละครแม่ที่ครั้งหนึ่งเคยประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์และเสียชีวิตลงด้วยวัย 70 ปี

ลูกชายจึงใช้สิทธิ์ในการเป็นนายแพทย์นำเทคโนโลยีทางการแพทย์ขั้นสูงปลูกแม่ของเขาให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวละครแม่ทำให้เธอไม่ใช่มนุษย์ที่ถือกำเนิดขึ้นตามธรรมชาติอีกต่อไป แต่เป็นผลผลิตของเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่เป็นผู้ให้ชีวิตใหม่แก่เธอ

ความตายที่เกิดขึ้นกับผู้เป็นแม่จึงถูกปลูกให้ฟื้นกลับคืนมาอีกครั้ง ศพของเธอได้รับการแช่แข็งและผ่าตัดเอาอวัยวะเทียมสำคัญหลายส่วนใส่ทดแทนโดยสถาบันเทคโนโลยีทางการแพทย์ขั้นสูง หลังจากนั้นต่อมาเธอก็กลับขึ้นมามีชีวิตอีกหนหนึ่งจวบจนถึงเดี๋ยวนี้ แม้ความเป็นมนุษย์ของเธอจะไม่สมบูรณ์ แต่เมื่อมองดูภายนอกอย่างผิวเผินแล้ว ลักษณะของเธอก็เป็นเหมือนกับผู้คนปกติทั่วไป¹⁰⁵

ตัวละครแม่จึงยึดโยงอยู่กับเทคโนโลยี เป็นมนุษย์ที่ถูกเทคโนโลยีเข้ามายึดครองร่างกายผ่านอวัยวะเทียมที่ฝังอยู่ภายในร่าง ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตทำให้เธอต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของเทคโนโลยีอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

ความแปลกปลอมและความเป็นอื่นที่เกิดขึ้นกับตัวละครแม่ยังแสดงให้เห็นการพยายามเอาชนะธรรมชาติของมนุษย์ การพยายามใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์สร้างชีวิตและจิตวิญญาณทำให้เธอกลายเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่อย่างผิดกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งแมลงสาบผู้เล่าเรื่องได้กล่าวถึงการประกอบสร้างชีวิตใหม่ในร่างกายของเธอเอาไว้ว่า “เมื่อก่อนที่เธอจะตายนั่น เธอก็ไม่ต่างไปจากหญิงชราคนหนึ่งที่มีผมหงอกขาวโพลนจนเต็มหัว ผิวหนังเหี่ยวย่น หูตาฝ้าฟาง เดินหลังงอแง และทุกส่วนของสรีระต้องร่วงโรยไปตามกาลเวลาของวัย แต่หลังการผ่าตัดให้มีชีวิตและลมหายใจขึ้นมาเป็นครั้งที่สอง เธอก็แปรเปลี่ยนไปจากผู้หญิงวัยเจ็ดสิบทันที ทั้งนี้เพราะเนื้อหนังมังสาแต่งตั้งด้วยการสร้างเซลล์ขึ้นมาใหม่”¹⁰⁶ จะเห็นได้ว่าตัวละครแม่เป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงการแสดงอำนาจของวิทยาศาสตร์เพื่อฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและพยายามทำลายวัฏจักรของชีวิต การฝ่าฝืนนี้ นำความทุกข์ทรมานมาสู่การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ไม่เพียงเป็นความล้มเหลวของวิวัฒนาการการคืนชีวิต แต่ยังแสดงให้เห็นว่า วิทยาศาสตร์ไม่ใช่จุดประสงค์อันสูงสุดในชีวิตของมนุษย์อย่างแท้จริง แต่การคืนสู่วัฏจักรแห่งธรรมชาติต่างหากที่เป็นแนวทางที่ควรเป็นไป

¹⁰⁵ "สัญชาตญาณและความตาย," หน้า 48.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน.

ภายในเรื่องผู้แต่งได้แสดงให้เห็นการดำรงอยู่ร่วมกันของทั้งมนุษย์และสัตว์ ตัวละครแม่เป็นตัวแทนของวิทยาศาสตร์และเป็นมนุษย์ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของเทคโนโลยี ในขณะที่เจ้าทองสุนัขพันธุ์ไทยเป็นสัตว์เลี้ยงที่ยังมีจิตวิญญาณและสัญชาตญาณในตัวเองอย่างครบถ้วน การอยู่ร่วมกันระหว่างสัตว์ เทคโนโลยี และมนุษย์ภายในเรื่อง จึงเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในฐานะเพื่อนร่วมโลก การวิพากษ์ข้อหังการของมนุษย์ผู้ใช้เทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้จึงไม่ได้เกิดมาจากความบ้าคลั่งหรือคับแคบใจแต่มาจากสัญชาตญาณและความขี้เล่นตามธรรมชาติของเจ้าทองนั่นเอง

เหตุการณ์ที่นำไปสู่การทำลายเทคโนโลยีและการปลดปล่อยชีวิตของผู้เป็นแม่นั้น เริ่มขึ้นจากอุบัติเหตุเล็กๆ น้อยๆ เมื่อผู้เป็นแม่ล้มลงขณะที่วิ่งเล่นอย่างสนุกสนานกับเจ้าทอง “ขณะที่เธอกำลังพวยร่างลุกขึ้นนั้น เจ้าทองก็กระโดดขึ้นมาตะกุกตะกักที่ขาข้างหนึ่ง เธอจึงชวตเซและล้มลงอย่างแรงอีกครั้ง โดยหน้าอกซีกซ้ายของเธอกระแทกเข้ากับเก้าอี้ตัวหนึ่งที่ตั้งอยู่ใกล้ๆ อย่างจัง จนร่างของเธอซึกกระตุกได้ชั่วขณะก็สงบนิ่งไม่ไหวติงแต่อย่างใด”¹⁰⁷ การเป็นเพื่อนแก้เหงาของเจ้าทองนำพาชีวิตของแม่ให้มาสู่จุดจบ และหลังจากการตายของแม่ ศพที่ยังไม่ถูกพบได้กลายเป็นสิ่งยั่วยวนใจเจ้าทองเมื่อมันเริ่มหิวจนกระทั่งมันทนไม่ไหวจึงเข้าไปกัดแทะกินศพเพื่อประทังความหิวตามสัญชาตญาณของการอยู่รอด โดยที่ไม่เกียจว่านั่นคือเจ้านายของมัน “เจ้าทองไม่สามารถจะทนทานต่อความหิวที่คุกคามได้ มันจึงรีเข้าไปยังร่างที่กำลังเน่าเหม็น จากนั้นก็แยกเขี้ยวจับกินอย่างกระหายหิว”¹⁰⁸ เช่นเดียวกับแม่ลงสาบที่ต้องการอาหารประทังชีวิตเมื่อสบโอกาสมันจึงเข้าร่วมวงกัดแทะซากศพ

จนเจ้าทองเผลอเพราะมัวแต่กัดแทะหัวใจเทียมของเธอนั้นแหละ ข้าจึงสบโอกาสคลานไปแทะๆ เล็มๆ เศษเนื้อและน้ำเหลืองที่เปราะเปื้อนอยู่ตามพื้น [...] เสียง “เพื่อนแก้เหงา” ของเธอร้องคราง มันคงรำคาญหัวใจเทียมเต็มทน เพราะพยายามใช้เขี้ยวขย้ำเท่าไรก็ไม่ยอมฉีกขาดสักที ส่วนแม่ลงสาบอย่างข้า รู้สีกว่าเนื้อสังเคราะห์จืดชืดไม่อร่อยปากเลย แต่เลือดกับน้ำเหลืองพอกินได้นะ¹⁰⁹

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

จากอุบัติเหตุทำให้มาถึงจุดสิ้นสุดของเทคโนโลยีในตัวละครแม่ที่ถูกทำลายลงด้วยสัญชาตญาณของเจ้าทอง สัตว์อันเป็นตัวแทนของธรรมชาติได้เป็นผู้ปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากความทรมาน เป็นการปลดปล่อยชีวิตให้กลับคืนสู่วัฏจักรแห่งธรรมชาติ ความตายของแม่เป็นเสมือนการทลายอำนาจของวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ไม่สามารถต้านทานและควบคุมความหิวกระหายของสัตว์ได้ เป็นความพ่ายแพ้ต่อสัญชาตญาณที่แท้จริงของสัตว์ การกีดกันของเจ้าทองและแมลงสาบแสดงให้เห็นถึงการพลิกกลับของอำนาจที่ธรรมชาติเปลี่ยนมาเป็นฝ่ายกลืนกินอารยธรรมของมนุษย์ที่เป็นศูนย์กลางและมีอำนาจควบคุมทุกอย่าง และยังสื่อความหมายถึงการกีดกันความจอมปลอมของสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ที่ไม่สามารถทำให้มนุษย์อยู่เหนือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติได้อย่างถาวร

3.3.2.3 อัตลักษณ์มนุษย์ในมุมมองของสัตว์กับการวิพากษ์บริโภคนิยม

ในการใช้สัตว์มาเป็นสื่อในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมหรือแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น นิรันดร์ศักดิ์ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความโหดร้ายของสัตว์เพียงอย่างเดียว แต่ยังเปลี่ยนแง่มุมให้สัตว์มาเป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์ความโหดร้ายของมนุษย์ เช่นในเรื่องสั้น “สัตว์ดุร้าย” นิรันดร์ศักดิ์ได้สร้างตัวละครสัตว์ที่มีความรู้สึกนึกคิดเพื่อนำเสนอมุมมองในการวิพากษ์พฤติกรรมการบริโภคของมนุษย์ โดยเรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของแมลงวันตัวหนึ่งที่บังเอิญบินเข้ามาอาศัยหากินอยู่ในร้านอาหารริมทะเล การได้เข้ามายังร้านอาหารแห่งนี้สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับเจ้าแมลงวันหนุ่มตัวนี้เป็นอย่างมาก เพราะมันได้พบกับสัตว์ดุร้ายที่สุดที่มันเคยได้พบเจอในชีวิต

ความน่าสนใจของเรื่องนี้คือการที่ผู้แต่งเล่าเรื่องโดยใช้มุมมองของสัตว์อย่างแมลงวันให้เล่าเรื่องราวของมนุษย์ ผ่านการมองเห็นและความรู้สึกของสัตว์ตัวเล็กๆ ที่มีแต่คนรังเกียจเพื่อวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมการบริโภคของมนุษย์ ซึ่งในสายตาของแมลงวันนั้นมนุษย์ก็มีสถานะไม่ต่างจากสัตว์ชนิดหนึ่ง เห็นได้จากการกล่าวถึงมนุษย์ผู้ชายผู้เป็นลูกค้ำทั้ง 3 คนเดินเข้ามาในร้านอาหาร โดยบรรยายลักษณะว่าเป็นสัตว์ที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน และจากมุมมองของสัตว์ ความเป็นสิ่งมีชีวิตล้วนมีสถานะเท่าเทียมกัน เห็นได้จากหลังจากที่แมลงวันกล่าวถึงชายสามคนที่เป็นลูกค้ำแล้ว เมื่อบริกรหญิงเดินเข้ามาบริการที่โต๊ะ แมลงวันมองเห็นกิริยาที่นอบน้อมเพื่อบริการลูกค้ำแต่ก็ไม่ได้มองว่าเป็นสัตว์อีกกลุ่มหรืออีกจำหนึ่งแต่อย่างใด “เท่าที่สังเกตดูแล้วคงจะเป็นอีกเพศหนึ่ง เพราะไว้ผมยาว

และแต่งหน้าทาปากงามพริ้ง แต่ก็เป็นเผ่าพันธุ์เดียวกันอย่างไม่ต้องสงสัย”¹¹⁰ สำหรับสัตว์อย่างแมลงวัน ความแตกต่างที่มันมองเห็นคือลักษณะทางกายภาพอย่างเพศเท่านั้นที่มนุษย์มีความแตกต่างกัน แต่โดยรวมแล้วทั้งหมดคือเผ่าพันธุ์เดียวกัน ไม่มีใครแตกต่างอยู่เหนือกว่าใคร ซึ่งตัวของแมลงวันนั้นใช้สรรพนามเรียกแทนมนุษย์ภายในเรื่องว่าเป็น “ตัว” อันหมายถึงการเป็นสัตว์ร่วมโลกไม่มีอะไรแตกต่างกัน

กลวิธีการแต่งด้วยการการนำเสนอมุมมองของสัตว์ เป็นการสลับชั้นความคิดเพื่อสะท้อนให้เห็นอีกมุมมองหนึ่ง เป็นความรู้สึกของสัตว์ที่มองว่าสิ่งมีชีวิตร่วมโลกอย่างมนุษย์เป็นเผ่าพันธุ์ที่น่ากลัว เริ่มตั้งแต่การเป็นผู้ทำร้ายสิ่งมีชีวิตที่อ่อนแอกว่า ดังเช่นสถานการณ์รอดตายจากการโดนตบที่แมลงวันเคยพบเจอมา “ผมเริ่มรู้ต่อนั่นเองว่าพวกเขาเป็นสัตว์ที่ดุร้ายป่าเถื่อนจริงๆ ที่แรกผมคิดแต่เพียงว่าพวกเขาคงจะเกรี้ยวกราดดุร้ายกับสัตว์พันธุ์ใดๆ เท่านั้น แต่ผมก็คาดคิดผิดไป เพราะขนาดผมเป็นสัตว์ตัวเล็กๆ เล็กยิ่งกว่าปลายนิ้วก้อยของพวกเขาก็ยังถูกทำร้ายเกือบเอาชีวิตไม่รอด ช่างโหดร้ายเหลือเกิน”¹¹¹ สำหรับสัตว์ตัวเล็กๆ อย่างแมลงวันมนุษย์เป็นสัตว์ที่ไม่มีความเมตตาต่อสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นเท่าไรนักและเป็นฝ่ายที่เริ่มลงมือทำร้ายก่อนทุกครั้งไป

ความน่ากลัวของสัตว์อย่างมนุษย์ยังถูกเน้นย้ำให้เห็นอย่างเด่นชัดในเรื่องของการบริโภค เริ่มจากการเลือกตัวละครสัตว์อย่างแมลงวันอันเป็นสัตว์ที่สามารถตอมกินได้ทุกอย่าง ตั้งแต่อาหารปกติหรือสิ่งปฏิกูลที่สกปรกมาเป็นตัวถ่ายทอดความรู้สึกเกี่ยวกับพฤติกรรมการกินของมนุษย์ที่แม้แต่ตัวแมลงวันเองนั้นยังรู้สึกว่าการกิน “โอ...ผมรู้สึกหิวแล้วสิ เพราะพวกเขาเป็นสัตว์ที่น่ากลัวอะไรปานนั้น กินสัตว์พันธุ์อื่นเป็นอาหารได้แทบทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์บิน หรือแม้กระทั่งสัตว์ที่อาศัยอยู่ใต้โคลนดิน เช่น ปลาไหล พวกเขาก็สรรหามากินได้”¹¹² การบริโภคที่ล้นเกินของมนุษย์ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านพฤติกรรมการกินที่มนุษย์พยายามสรรหามากินได้เกือบทุกชนิด ซึ่งอาหารที่ตัวละครมนุษย์ทั้ง 3 ตัวสังนั้นเป็นอาหารทะเลที่มีเมนูของไขปลาและไขแมงดา รวมถึงอาหารป่าอย่างงู ปลาไหล ฯลฯ การเลือกบริโภคอาหารเหล่านี้เป็นพฤติกรรมการบริโภคเพื่อความสนุกสนานบันเทิง ไม่ใช่เพื่อการดำรงชีวิตแต่เป็นการเบียดเบียนสัตว์อื่นเพื่อสนอง

¹¹⁰ "สัตว์ดุร้าย," ใน *เหมือนผีเสื้อบินมาจากท้องทุ่ง* (กรุงเทพฯ: กล้วยไม้, 2539), หน้า 96.

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

ความต้องการของตนเองโดยไม่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของสัตว์ชนิดอื่น การบริโภคที่เกินความจำเป็น และสร้างความเดือดร้อนให้กับสัตว์ชนิดอื่น สำหรับแมลงวันแล้ว มนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตร่วมโลกที่สุด

ความน่ากลัวในพฤติกรรมการบริโภคของมนุษย์ในสายตาของแมลงวันยังคงน่ากลัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมนุษย์ทั้งสามกำลังนั่งชมวิวทัศน์จากร้านอาหารและพูดว่า “กินลมชมวิวแบบนี้มีความสุขดีจริงๆ”¹¹³ การบริโภคชนิดนี้สร้างความแปลกใจและหวาดกลัวให้แก่แมลงวันเป็นอย่างมาก “แปลกเหลือเกิน สัตว์พันธุ์นี้ดูร้ายมาก แม้แต่ลมก็ยังกินเป็นอาหาร (แต่เมื่อผมสังเกตเห็นดวงตาของพวกเขาที่กำลังมองภาพนอกหน้าต่างอย่างเอาใจจริงเอาใจแล้ว ผมคิดว่าพวกเขาคงจะกินทะเล ตะวัน และก้อนเมฆได้อีกด้วย)”¹¹⁴ แสดงให้เห็นความน่ากลัวของมนุษย์ในการพยายามเข้าบุกรุกและกอบโกยความรื่นรมย์จากธรรมชาติ ไม่เว้นแม้แต่วิวทัศน์ของธรรมชาติที่สามารถเป็นอาหารตาสรางความบันเทิงให้กับมนุษย์ จนเกิดการรุกรานพื้นที่ธรรมชาติและทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เห็นได้จากบรรดากองขยะริมชายหาดที่แมลงกล่าวว่า กองขยะเน่าเหม็นเหล่านั้นคือสถานที่หากินของมันแต่เก่าก่อน

พฤติกรรมการกินที่โหดร้ายของมนุษย์ไม่ได้หยุดอยู่ที่ธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการทำร้ายทำลายสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกันอีกด้วย เมื่อชายทั้งสามเริ่มแอบแตะโลมบริการหญิงโดยกล่าวออกมาว่า “แหม ทั้งอวบทั้งขาวน่ากินเหลือเกิน”¹¹⁵ คำพูดและท่าทางของชายเหล่านั้น แม้จะเป็นเพียงคำพูดหยอกล้อแต่กลับยิ่งสร้างความหวาดกลัวให้แมลงวันมากขึ้น “พอผมได้ยินคำพูดเท่านั้น ผมก็ต้องใจสั่นหัวนกล้วนขึ้นมาอีกครั้ง (โอ้ จะไม่ให้ผมรู้สึกอย่างนั้นได้อย่างไรเล่า เพราะแม้แต่คนสวยซึ่งเป็นสัตว์พันธุ์เดียวกับ พวกเขา พวกเขายังจะกินเลย)”¹¹⁶

การเล่าเรื่องของแมลงวัน นอกจากจะสะท้อนภาพการบริโภคที่ล้นเกินของมนุษย์ ลักษณะการบอกเล่าเช่นนี้ยังแสดงให้เห็นการประกอบสร้างตัวตนของสัตว์โดยให้มีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ ไม่

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

ว่าจะเป็นการสังเกต พฤติกรรม การจ้องมอง การได้ยิน หรืออาการใจสั่น รวมไปถึงการบรรยายสภาพจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของสัตว์เช่น ความหวาดกลัว ความสงสัย การใส่อัตลักษณ์ของบทบาทมนุษย์ทั้งทางการกระทำและความรู้สึกเช่นนี้ทำให้ตัวตนของแมลงวันมีความชัดเจน ด้วยการเป็นผู้บอกเล่าพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ทั้งยังวิพากษ์พฤติกรรมการบริโภคที่มากกว่าเพื่อการดำรงชีวิต การใส่ความรู้สึกนึกคิดทำให้แมลงวันหลุดพ้นจากความเป็นแมลงธรรมดาที่มุ่งแต่ใต้อาหารไปโดยสิ้นเชิง การพยายามทำให้สัตว์อย่างแมลงวันมีพฤติกรรมและลักษณะอาการเหมือนมนุษย์นั้นเสมือนเป็นการลดทอนอัตลักษณ์ของสัตว์และทำให้สัตว์มีสถานะและตัวตนเทียบเท่ามนุษย์ การสลับมุมมองของมนุษย์กับแมลงวันจึงเป็นเสมือนการสลับบทบาทให้พฤติกรรมกินไม่เลือกของแมลงวันไปอยู่ที่มนุษย์ และให้พฤติกรรมของมนุษย์มาอยู่ในตัวแมลงวัน เป็นการตัดสิ้นความดิ่งและความเหมาะสมในการบริโภคด้วยการใช้สัตว์อย่างแมลงวันเป็นตัวเสียดสี

จากเรื่องสั้นทั้ง 4 เรื่อง จะเห็นได้ว่าในงานเขียนของนิรันดร์ได้มีการใช้สัตว์และลักษณะของความเป็นสัตว์มาวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาทางสังคม แต่ในขณะเดียวกัน การประกอบสร้างความเป็นสัตว์ยังคงผูกติดอยู่กับทัศนคติเดิมๆ ที่มนุษย์เป็นผู้สร้างภาพลักษณ์หรือภาพจำของสัตว์โดยใส่ความหมายที่อิงกับทัศนคติของมนุษย์เป็นหลักเช่น ควายยังคงเป็นภาพแทนของความเฉื่อยชา ซื่อป้อ และมีหน้าที่ใช้แรงงานรับใช้มนุษย์ หมาป่ายังคงเป็นสัตว์ที่โหดร้าย สัญชาติญาณนักล่าแสดงให้เห็นถึงความดิบเถื่อนหลุดพ้นจากอารยะของมนุษย์

แต่ในขณะเดียวกัน ในการนำเสนอตัวละครสัตว์ในแง่มุมต่างๆ เหล่านี้ ได้ทำให้เราเห็นพัฒนาการของการประกอบสร้างตัวละครสัตว์ในมุมมองที่เปลี่ยนไป ดังเช่นควายกับหมาป่าที่ถูกใช้นำเสนอจุดบกพร่อง ข้อเสีย หรือความเลวร้ายของมนุษย์ตามกรอบของทัศนคติแบบเดิมๆ แต่ใน "สัญชาติญาณและความตาย" นิรันดร์ก็ได้นำเสนออีกหนึ่งมุมมองของสัญชาติญาณสัตว์ที่แม้จะแสดงให้เห็นความดิบเถื่อนและการบรรยายภาพที่สยดสยอง แต่สถานะของสัตว์ในเรื่องนี้กลับใช้สัญชาติญาณตามธรรมชาติเพื่อชี้ให้เห็นถึงจุดบกพร่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สัญชาติญาณของสัตว์จึงไม่ได้ถูกใช้เป็นภาพแทนสิ่งเลวร้ายเพื่อมนุษย์เท่านั้น แต่ยังใช้เพื่อวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางอีกด้วย เช่นเดียวกับแมลงวันใน "สัตว์ดุร้าย" ที่นิรันดร์ได้เปลี่ยนกลวิธีการเล่าเรื่องมาเล่าเรื่องในมุมมองของแมลงวันที่มีความรู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกับมนุษย์ การใช้กลวิธีเช่นนี้ได้เริ่มแสดงให้เห็นมุมมองเกี่ยวกับสัตว์ที่เป็นมิตรและเท่าเทียมมากขึ้น

สรุป

ในบทที่ 3 ได้แสดงให้เห็นภาพแทนของธรรมชาติภายใต้โลกที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยดำเนินไปท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ธรรมชาติมักถูกนำไปเชื่อมโยงกับชีวิตมนุษย์และสถานการณ์ความเป็นไปภายในเรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นการยึดแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและกำหนดบทบาทของธรรมชาติภายในเรื่อง

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นผลผลิตที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อรับใช้ความต้องการของตนเอง ในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ถูกสร้างขึ้นในเชิงการพัฒนาเพื่อเอาชนะธรรมชาติ ภาพสงครามแห่งเทคโนโลยีแสดงให้เห็นพลังอำนาจในการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงสังคม เปลี่ยนวิถีชีวิตและแนวคิดของผู้คนให้หันมาพึ่งพาเทคโนโลยีแทนธรรมชาติ และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ธรรมชาติเพื่อความต้องการของมนุษย์ ในขณะที่ผลผลิตทางวิทยาศาสตร์ก็เป็นอีกหนึ่งภาพแทนที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้เห็นแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ผ่านจุดประสงค์ของสิ่งประดิษฐ์และการทดลองที่เกิดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์และรับใช้มนุษย์ การดำรงอยู่ของผลผลิตทางวิทยาศาสตร์มักถูกนำเสนอควบคู่ไปกับการดำรงอยู่ของธรรมชาติเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงบทบาทที่ดำเนินไปภายใต้โลกแห่งความเจริญ ผลผลิตทางวิทยาศาสตร์กลายเป็นสิ่งที่ผลิตขึ้นเพื่อเอาชนะกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แต่สุดท้ายกลายเป็นสร้างความแปลกแยกและนำมาซึ่งความล้มเหลว โดยมีความธรรมดาสามัญของธรรมชาติเป็นตัวขับเคลื่อนให้เห็นความแตกต่างและผลเสียของวิทยาศาสตร์ให้เด่นชัดและน่ากลัวมากขึ้น แต่จะเห็นได้ว่า ความล้มเหลวและพ่ายแพ้ของวิทยาการมนุษย์นั้นไม่ได้มาจากอำนาจที่เหนือกว่าของธรรมชาติ เพราะสุดท้ายแล้วบทบาทของธรรมชาติยังคงถูกนำไปยึดโยงอยู่กับการรองรับผลจากการกระทำของมนุษย์ ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเอกเทศแต่อย่างใด

อิสรภาพของธรรมชาติที่ถูกลดทอนในโลกที่ถือคติการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้ถูกนำเสนอให้เด่นชัดขึ้นผ่านกรอบของโลกแห่งทุนนิยม ภายใต้สังคมที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของมนุษย์ ธรรมชาติมักเป็นฝ่ายที่ถูกทำให้อ่อนแอ เป็นพื้นที่ที่หยุดนิ่ง ความเป็นชนบทอาจไม่ได้แสดงถึงความผูกพันกับพื้นที่ธรรมชาติมากนัก แต่กลายเป็นฝ่ายที่รอคอยและตื่นตาตื่นใจกับการเข้ามาของทุนนิยม การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติจึงมีจุดเริ่มจากคนในท้องถิ่นที่ถูกครอบงำด้วยอำนาจของทุนนิยม ทุน

นิยมจึงกลายเป็นผู้กำหนดชนชั้นโดยเริ่มจากการเข้ายึดครองธรรมชาติและเปลี่ยนให้เป็นผลประโยชน์ของตนโดยสมบูรณ์ ธรรมชาติในโลกแห่งทุนนิยมจึงกลายเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำและถูกกำหนดคุณค่าโดยขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของมนุษย์

เช่นเดียวกับสัตว์สิ่งมีชีวิตร่วมโลกของมนุษย์ นิรันดร์คือใช้ตัวละครสัตว์และภาพแทนของความเป็นสัตว์นำเสนอความสัมพันธ์ที่แหล่มล้ำ ซึ่งมนุษย์เป็นฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าผ่านบทบาทของตัวละคร สถานะตัวละครของมนุษย์ถูกวางอยู่ในสถานะที่แหล่มล้ำ มีอำนาจควบคุมสั่งการ ในขณะที่ภาพแทนของสัตว์ถูกวางอยู่ในสถานะผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งยังมีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งทั้งหมดถูกตัดสินกรอบความคิดของมนุษย์จน นำมาซึ่งความแหล่มล้ำ จะเห็นได้ว่า ความเป็นสัตว์เป็นสถานะที่ถูกกดให้ด้อยกว่ามนุษย์โดยการกำหนดความหมายและคุณค่าที่ตั้งอยู่บนทัศนคติแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่ในขณะเดียวกัน เราสามารถเห็นพัฒนาการของการสร้างภาพแทนของสัตว์ที่มาใช้วิพากษ์วิจารณ์เสียดสีโดยไม่ยึดติดอยู่กับกรอบที่เคยกำหนดบทบาทนั้นๆ ด้วยเช่นกัน

บทที่ 4

ธรรมชาติ: ผลกระทบ การเยียวยา และโลกแห่งองค์รวม

ในบทที่ 3 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์บทบาทและภาพแทนของธรรมชาติที่อยู่ในกรอบกระบวนการทัศน์การยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งแสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การจัดวางบทบาทของธรรมชาติในฐานะผู้ถูกกระทำและอยู่ภายใต้อำนาจของมนุษย์ จนนำมาสู่ปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และในบทที่ 4 ได้มุ่งวิเคราะห์บทบาทของธรรมชาติในลักษณะการมองโลกแบบองค์รวม อันเป็นอีกหนึ่งแนวคิดทางนิเวศสำนึกที่นักเขียนได้นำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติที่สามารถส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และความผูกพันทางจิตวิญญาณที่แยกจากกันไม่ขาด

นับตั้งแต่ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งอุตสาหกรรมและการพัฒนา ชีวิตและสังคมของมนุษย์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับกับโลกของธรรมชาติที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนจากสังคมชนบทมาสู่เมือง สังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม รวมถึงเทคโนโลยีทางด้านต่างๆ ล้วนเป็นจุดเริ่มต้นที่สร้างความเสื่อมโทรมให้กับสภาพแวดล้อม จนเกิดเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เลวร้าย ทั้งการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิบนผิวโลก ความแปรปรวนของฤดูกาล อันนำไปสู่ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ดังที่เรามักจะได้เห็นตามการรายงานของสื่อต่างๆ มาตลอด ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดินไหว อุทกภัย วาตภัย ความแห้งแล้ง ฯลฯ

ในโลกทัศน์ของการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นโลกที่แฝงการแบ่งแยกและความไม่เท่าเทียมระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ภายใต้แนวคิดเช่นนี้ธรรมชาติได้ถูกลดทอนความสำคัญและกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถเข้าครอบครองได้ด้วยวิทยาการความเจริญทางด้านต่างๆ บทบาทของธรรมชาติที่ดำเนินไปภายใต้สังคมแห่งความเจริญจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของมนุษย์ และถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไป การเข้าครอบงำของวิวัฒนาการความเจริญที่สร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์ได้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติทางกายภาพ ในบทที่ 3 ได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางอันเป็นสาเหตุหลักของความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ และส่งผลกระทบอย่างต่อเนื่องมายังมนุษย์ที่ต้องอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมจากการกระทำของตนเอง

วิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อทั้งในทางตรงและทางอ้อมต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงกลายมาเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองและสังคม การรับรู้และการให้ความหมายแก่ธรรมชาติเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยอิงกับความรู้ทางด้านนิเวศวิทยา และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมที่แสดงให้เห็นบทบาทความสำคัญของธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ในลักษณะพึ่งพาอาศัย เป็น “การรับรู้และให้ความหมายแก่ธรรมชาติที่เน้นว่ามนุษย์กับธรรมชาตินั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกจากกันไม่ได้ มนุษย์ไม่ควรที่จะรุกรานและทำร้ายธรรมชาติ มนุษย์ควรจะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนมากกว่าที่จะพยายามเอาชนะธรรมชาติ เป็นการรับรู้และให้ความหมายแก่ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างลึกซึ้ง”¹ เป็นโลกทัศน์ที่เปลี่ยนชั่วคราวจากการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางมาสู่การมองธรรมชาติในแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งเอาไว้ด้วยกัน ซึ่งการหันกลับมาให้ความสำคัญกับธรรมชาตินี้ได้นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ของศาสตร์แขนงต่างๆ ให้ขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง

งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ นอกจากจะมีจุดเด่นในเรื่องของการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของมนุษย์อันเป็นต้นเหตุของปัญหาทางสิ่งแวดล้อมแล้ว การนำเสนอภาพของของธรรมชาติในงานของนิรันดร์ศักดิ์ยังมีบทบาทในการเข้ามาช่วยเยียวยาบาดแผลทางจิตใจและฟื้นฟูอารมณ์ของมนุษย์ท่ามกลางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งยังกระตุ้นให้ตระหนักถึงจิตวิญญาณที่แท้จริงของมนุษย์ที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ และในบางครั้งธรรมชาติภายในเรื่องได้มีส่วนในการแก้ปัญหาและบรรเทาความเลวร้ายในชีวิตมนุษย์ เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ถูกยึดโยงอยู่ด้วยกันอย่างแยกจากกันไม่ขาด

4.1 วรรณกรรมแบบพยากรณ์ (Apocalypse): โลกธรรมชาติที่ล่มสลายสู่หายนะของมนุษย์

ในงานวรรณกรรมเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติมักจะถูกหยิบยกมาพูดถึงอยู่เสมอ ด้วยความที่โลกเข้าสู่ยุคสมัยแห่งความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมอุตสาหกรรมจนกลายเป็นกระแสหลักของสังคม และดูเหมือนจะแพร่ขยายออกไปออกอย่างไร้จุดสิ้นสุด ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ได้

¹ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, *นิเวศประวัติศาสตร์: พรหมแดนความรู้*, หน้า 64-65.

กล่าวถึงลักษณะของโลกแห่งอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมเอาไว้ในหนังสือ *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา* ว่า “เทคโนโลยีการผลิตและกิจกรรมการบริโภคของมนุษย์โดยส่วนใหญ่จะก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม สภาพเช่นนี้มักจะทำให้สุขภาพของมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตต้องพบกับความเสี่ยงในระดับที่ไม่มากก็น้อย”² การขยายตัวของอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีทางด้านต่างๆ เปลี่ยนทัศนคติและแนวทางของสังคมที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมุ่งเน้นไปที่การขยายกำลังการผลิตและการบริโภคจนกลายเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่ทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลวร้าย

ในงานเขียนของนิรันดร์ บัญจันทร์ ภาพของโลกที่สภาพแวดล้อมถูกทำลายและการเกิดขึ้นของภัยพิบัติต่างๆ ได้ถ่ายทอดออกมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงผลกระทบทางด้านลบของการพัฒนาความเจริญในด้านต่างๆ และความบกพร่องทางจิตสำนึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ จนนำมาสู่การล่มสลายของเมืองหรือสังคมนั้นๆ เป็นการใช้การเขียนในรูปแบบ “**วรรณกรรมแบบพยากรณ์ (Apocalypse)**”³ ซึ่งหมายถึงงานเขียนในศาสนาคริสต์ที่บรรยายด้วยการใช้สัญลักษณ์แสดงให้เห็นการกวาดล้างความชั่วร้ายและชัยชนะของคุณความดี ในความหมายโดยกว้าง คือการแยมหรือเปิดเผยให้เห็นการพยากรณ์”⁴ การนำเสนอภาพของโลกที่ล่มสลายส่วนหนึ่งจึงเป็นการแสดงถึงความวิตกกังวลในความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอันเกิดจากน้ำมือของมนุษย์ ในขณะเดียวกันก็หันมาให้ความสนใจกับโลกธรรมชาติว่าถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และส่งผลกระทบต่อชีวิตจิตใจของมนุษย์อย่างไร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

² ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา*, หน้า 118.

³ “Apocalypse” หมายถึง การเปิดเผยให้เห็น (revelation) โดยมีที่มาจากวิวรณ์ (The Book of Revelation) ในพระคริสตธรรมคัมภีร์ ซึ่งบันทึกถ้อยคำพยากรณ์ที่ท่านยอห์น (St. John) ได้รับมาจากทูตสวรรค์ การพยากรณ์นี้กล่าวถึงการเสด็จกลับมาอีกครั้งของพระเยซูคริสต์ การยุทธระหว่างความดีกับความชั่ว (the battle of Armageddon) ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งการทำลายล้าง และหลังจากนั้นจะเป็นช่วงเวลาหนึ่งพันปีที่มีนักบุญปกครองตามด้วยการพิพากษาครั้งสุดท้ายและการสร้างสรรค์โลกใหม่ ในปัจจุบันคำว่า “apocalypse” หมายถึงพลังการทำลายล้างของการยุทธระหว่างความดีกับความชั่ว (ดาเร็นท์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, “การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism): บทแนะนำเบื้องต้น,” ใน *ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ: ทัศนะของนักวิชาการไทย*, รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, บรรณาธิการ (ปทุมธานี: นาค, 2560), หน้า 279-280.)

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 264-265.

การใช้วรรณกรรมแบบพยากรณ์ในงานเขียนเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น เป็นรูปแบบการเขียนที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของโลกธรรมชาติภายใต้มุมมองแบบองค์รวม เพื่อให้ผู้อ่านหันมาสนใจกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ลอว์เรนซ์ บิวเอลล์ (Lawrence Buell) ได้กล่าวถึงการเขียนวรรณกรรมแบบพยากรณ์ในงานเขียนเชิงอนุรักษ์เอาไว้ในหนังสือ *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature writing, and the Formation of American Culture* ว่า

The metaphor of apocalypse central to ecocentrism's projection of the future of a civilization that refuses to transform itself according to the doctrine of the web. Apocalypse is the single most powerful master metaphor that the contemporary environment imagination has at its disposal. Of no other dimension of contemporary environmentalism, furthermore, can it be so unequivocally said that the role of the imagination is central to the project; for the rhetoric of apocalypse implies that the fate of the world hinges on the arousal of the imagination to a sense of crisis.⁵

วรรณกรรมพยากรณ์ได้แสดงให้เห็นการใช้จินตนาการของนักเขียนเพื่อนำเสนอแนวคิดการมองโลกแบบองค์รวม โดยแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับอารยธรรมมนุษย์ต่อไปในอนาคต หากมนุษย์ไม่พยายามปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติภายใต้แนวคิดที่เชื่อว่าทุกสรรพสิ่งบนโลกล้วนมีความเชื่อมโยงกัน การให้ภาพโลกที่เลวร้ายที่ปรากฏในวรรณกรรมพยากรณ์ถือเป็นบทบาทสำคัญในการสื่อสารกับผู้อ่าน โดยการแสดงให้เห็นว่าหากมนุษย์ยังไม่ตระหนักหรือตื่นตัวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ชะตากรรมของโลกก็จะต้องเผชิญกับหายนะดังที่ปรากฏภายในเรื่อง

วรรณกรรมพยากรณ์ที่นำเสนอแนวคิดในเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มักจะมีลักษณะเด่น 5 ประการตามการวิเคราะห์ของบิวเอลล์ คือ

⁵ Lawrence Buell, *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture* (Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1996), p.285.

1. การฉายภาพให้เห็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน (the dramatization of networked)
2. ความเสมอภาคของทุกชีวิต (biotic egalitarianism)
3. การขยายให้สิ่งที่เล็กใหญ่โตกว่าปกติ (the aggrandizement of the minute)
4. การบิบรวมกันของสิ่งที่ใกล้และไกล (the conflation of near and remote)
5. การทำให้รู้สึกถึงภัยทางสิ่งแวดล้อมที่กำลังคืบคลานมาถึง (the sense of imminent environmental peril)⁶

การใช้วรรณกรรมพยากรณ์เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามลักษณะดังกล่าวจึงสามารถทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกหายนะ อาจเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อาจหมายรวมถึงสัตว์และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ หรืออาจจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันที่แสดงให้เห็นการส่งอิทธิพลต่อกันและกัน เหตุการณ์ต่างๆ ภายในเรื่อง อาจเปิดเผยให้ความเสมอภาคที่เกิดขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลกธรรมชาติ ที่ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดไหน สายพันธุ์ไหนล้วนต้องตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์และผลทางธรรมชาติด้วยกันทั้งสิ้น และต้องได้รับผลกระทบจากวิกฤตสิ่งแวดล้อมอย่างเท่าเทียมกัน แสดงให้เห็นความสำคัญของทุกสรรพสิ่งบนโลกที่อาจมีความสำคัญเชื่อมโยงถึงกันและกัน หรือส่งผลกระทบอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นเสมือนการหลอมรวมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่ว่าจะอยู่ในส่วนไหนก็ล้วนส่งผลกระทบไม่แตกต่างกัน และเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักถึงการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อาจนำมาซึ่งการล่มสลายและความทุกข์ทรมานต่อไปในอนาคต

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมพยากรณ์เป็นหนึ่งในกลวิธีที่นิรันดร์ที่ใช้ในการถ่ายทอดความวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม และชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทุกๆ สรรพสิ่งบนโลก โดยถ่ายทอดผ่านโลกสมมติที่เน้นให้เห็นถึงเมืองในอนาคตที่สิ่งแวดล้อมทางกายภาพล่มสลายด้วยน้ำมือของมนุษย์และส่งผลกระทบต่อไปในอนาคตอย่างไรทางเยียวยา

⁶ อ้างถึงใน: ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, *ทิวทัศน์สิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 265.

4.1.1 ธรรมชาติในฐานะผู้กำหนดชีวิตมนุษย์

ในโลกแห่งความเจริญก้าวหน้าที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ธรรมชาติดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ไร้พลังอำนาจและถูกรวบงำ เปลี่ยนแปลงได้โดยง่ายและอาจทำให้ดูเหมือนว่าธรรมชาติเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ที่ไร้การตอบโต้ใดๆ แต่ในโลกแบบองค์รวมที่ทุกสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงถึงกัน การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติย่อมส่งผลโดยตรงต่อสิ่งมีชีวิตที่รวมถึงมนุษย์ด้วย ความเชื่อมโยงของธรรมชาติอันเป็นผลลัพธ์จากการกระทำของมนุษย์จึงกลายเป็นสิ่งสะท้อนความสัมพันธ์ของธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับชีวิตมนุษย์และทุกสรรพสิ่งบนโลก

ในเรื่องสั้น “สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน” ผู้แต่งเลือกใช้ภาพแทนของธรรมชาติเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นอันแม่น้ำสายสำคัญในกรุงเทพฯ และได้ชื่อว่าเป็นหัวใจหลักในการหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในเมืองแห่งนี้ให้เป็นส่วนที่ถูกทำลายไป “หลังจากที่ตกอยู่ท่ามกลางพายุฤดูแล้งมานานหลายสิบปี น้ำในเจ้าพระยาก็เริ่มลดลงทุกขณะ จนกระทั่งแห้งขอดไปในที่สุด เดียวนี้ท้องแม่น้ำเป็นเพียงดินโคลนเท่านั้น และที่นี้เองมันคือสมรภูมิแห่งความตาย เนื่องจากมีผู้คนมุ่งหน้ามาขุดกันแม่น้ำที่แห้งขอดเพื่อแสวงหาน้ำจนเกิดการต่อสู้ทำหั่นกันราวกับสงครามกลางเมืองนั่นเอง”⁷ แม่น้ำเจ้าพระยาถูกเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญและเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่เป็นศูนย์กลางแห่งการพึ่งพาและความหวังของผู้คนในเมือง นิรันดร์ศักดิ์สร้างภาพของแม่น้ำที่แห้งขอดให้สัมพันธ์ไปกับลักษณะทางกายภาพของผู้คนภายในเมืองที่ต้องอยู่อย่างแห้งแล้ง ต้องทนทุกข์กับความร้อนและแห้งแล้งที่ไม่มีวันสิ้นสุด “พวกเราแต่ละคนมีสภาพไม่แตกต่างกันไปจากฝูงสัตว์ที่กำลังจะล้มตายเท่าไรหรอก ถ้าปราศจากการแบ่งความเป็นมนุษย์กับความเป็นสัตว์แล้ว เศษกระดูกและซากศพที่ส่งกลิ่นเน่าเหม็นให้เห็นเกลื่อนกลาดอยู่ตามริมถนนสายต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร มันก็คือซากความตายของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งเท่านั้น”⁸

จะเห็นได้ว่า ลักษณะทางกายภาพของผู้คนภายในเรื่องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความเชื่อมโยงของแม่น้ำเจ้าพระยาหรือพื้นที่ของธรรมชาติที่ตายลงจากความแห้งแล้งและรอคอยความชุ่มชื้นเพื่อฟื้นคืนสู่การมีชีวิต แม่น้ำหรือธรรมชาติที่อ่อนแอและไร้คุณสมบัติในการหล่อเลี้ยงชีวิตของเหล่าสรรพสิ่งได้เสื่อมสมรรถภาพลงพร้อมๆ กับมนุษย์ที่ต้องอยู่อย่างรอคอยความตาย พื้นที่ของธรรมชาติ

⁷ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, "สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน," หน้า 187.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

กลายเป็นความหวังเดียวของมนุษย์ แต่เมื่อลักษณะทางกายภาพของธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปในทางเลวร้ายก็ย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์ด้วยเช่นกัน ลักษณะของแม่น้ำที่แห้งขอดไร้ชีวิตชีวาสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ที่สิ้นหวัง แม่น้ำที่เหือดแห้งนำไปสู่การดิ้นรนด้วยความขื่นแค้นของมนุษย์ และสุดท้ายความตายของแม่น้ำก็ได้กลายเป็นสุสานของมนุษย์ด้วยเช่นกัน ความเป็นไปของพื้นที่ธรรมชาติและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในเมืองจึงมีความสัมพันธ์กับทั้งสภาพอากาศและแม่น้ำที่รอคอยการฟื้นคืนเหมือนดังที่ควรจะเป็น

ผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์เปลี่ยนธรรมชาติให้มีสภาวะที่เสื่อมโทรม ไร้ชีวิต และส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ในขณะเดียวกันก็เผยให้เห็นถึงการลดทอนอำนาจของมนุษย์ จากการที่เคยเข้าควบคุมหรือจัดการธรรมชาติมาตลอด แต่ในสถานการณ์เช่นนี้มนุษย์ไม่สามารถบงการความเป็นไปของธรรมชาติได้อีกต่อไป ความร้อนแล้งที่เกิดขึ้นนอกจากจะสร้างความทุกข์ทรมานให้มนุษย์แล้ว ยังทำให้มนุษย์ต้องอยู่อย่างไร้สมรรถภาพ ต้องหลบซ่อนตัวจากแสงแดดที่แผดเผาอยู่ตามซอกตึกที่ทรุดโทรม ศักยภาพทางสติปัญญาที่เคยสร้างสรรค์ความสะดวกสบายต่างๆ ถูกบั่นทอนให้ไร้ประโยชน์และทำได้เพียงรอคอยความเมตตาจากธรรมชาติ “ในกรุงเทพมหานครยังคงตกอยู่ท่ามกลางพายุฤดูแล้งอันแสนยาวนาน โดยทุกคนต่างก็รอคอยถึงวันสิ้นสุดของมัน เช่นเดียวกับการรอคอยสายฝน”⁹

ความสิ้นหวังที่เกิดขึ้นทำให้ธรรมชาติที่ผู้คนในยุคแห่งเทคโนโลยีเคยมองข้ามกลายเป็นสิ่งสูงค่า ฝนที่เคยมีอยู่อย่างปกติได้กลายมาเป็นเรื่องเล่าในตำนาน “มีคนจำนวนมากที่ไม่เคยเห็นสายฝนมาก่อน และในชีวิตก็ไม่มีโอกาสได้สัมผัสกับความฉ่ำเย็น เพราะพวกเขาเกิดมาท่ามกลางฤดูร้อนอันยาวนานและล้มตายไปกับความร้อนแล้ง”¹⁰ การล่มสลายของสายน้ำและการขาดแคลนของสายฝนได้เปลี่ยนสถานะธรรมชาติในเป็นเสมือนสิ่งลึกลับที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นความพิเศษ เป็นความหวังที่มนุษย์เฝ้ารอที่จะพบเจอ การล่มสลายของธรรมชาติเปลี่ยนวิถีชีวิตของมนุษย์ให้ต้องทนทุกข์ทรมาน และบีบบังคับให้ต้องการการเยียวยาจากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 186.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 180.

เมื่อแม่น้ำที่เป็นเสมือนความหวังในการหล่อเลี้ยงชีวิตต้องเสื่อมสลายไป ฤดูฝนที่หายไปอย่างยาวนานจึงเป็นเสมือนความฝันสูงสุดในชีวิต “โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับฤดูฝนนั้น มันได้กลายเป็นความใฝ่ฝันของทุกคน ขณะเดียวกันก็ภาวนาอยู่ในใจ เพื่อขอให้มิฝนตกลงมาสักครั้งหนึ่ง หลังจากที่มีฝนเหือดหายจากโลกนี้นานหลายปีมาแล้ว ความฝันของพวกเราคือสายฝน!”¹¹ ในสถานการณ์เช่นนี้สิ่งที่มนุษย์ต้องการมากที่สุดคือการให้ชีวิตจากธรรมชาติ ทุกคนในเมืองใฝ่ฝันถึงช่วงเวลาที่แม่น้ำดื่ม้ำใช้ธรรมชาติอย่างน้ำหรือสายฝนกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุดที่ไม่มีเทคโนโลยีใดเข้ามาทดแทนได้

การภาวนาให้เกิดฝนตกเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตแสดงให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติอันเป็นสิ่งหล่อหลอมชีวิตมนุษย์ขึ้นมาอย่างแท้จริง “ไม่มีหนทางใดอีกแล้วสำหรับการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดและน้ำนั่นเองคือสิ่งที่พวกเราปรารถนาและตั้งตารอคอยมาอย่างเนิ่นนาน เช่นเดียวกับการที่พวกเรา รอคอยสายฝนสักท่าหนึ่งมานานหลายสิบปีท่ามกลางพายุที่แล้งร้อน”¹² ในโลกที่ล่มสลายแห่งนี้ ความ เป็นอยู่และชีวิตของมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับความปรานีของธรรมชาติที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นเสมือนพระเจ้าผู้กุมชะตาชีวิต ในขณะที่มนุษย์กลายเป็นฝ่ายที่ต้องภาวนาร้องขอและไร้ซึ่งอำนาจในการจัดการและเปลี่ยนแปลงธรรมชาติได้อีกต่อไป

ผลกระทบจากธรรมชาติดึงให้มนุษย์กลับมาสู่สัจธรรมทางธรรมชาติที่เชื่อว่ามนุษย์เป็น สิ่งมีชีวิตที่ไม่ได้เหนือไปกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ต้องตกอยู่ใต้ความเป็นไปทางธรรมชาติเช่นเดียวกัน เมื่อตาย ก็ต้องถูกย่อยสลายกลับคืนสู่ธรรมชาติ นอกจากความตายแล้ว ผู้แต่งยังแสดงให้เห็นธรรมชาติได้เป็น ผู้ให้ชีวิตและมนุษย์ต้องการพึ่งพาธรรมชาติไม่ต่างไปจากต้นไม้ใบหญ้า ดังในตอนของกลุ่มผู้คนใน กรุงเทพมหานคร ได้ดื่ม้ำจากรถขนน้ำที่ปล้นมาจากรัฐบาลแล้ว “นอกจากจะเหมือนต้นไม้อันเหี่ยวเฉาได้ สัมผัสกับความชุ่มฉ่ำของหยาดน้ำแล้ว น้ำตาที่ไหลพรากอาบแก้มด้วยความปีติ ก็ราวกับสายน้ำที่ริน หลั่ง”¹³ และ “คืนนี้เป็นอีกคืนหนึ่ง ที่พวกเรารู้สึกสำราญและมีความหวังในชีวิตราวกับต้นไม้ที่ได้รับ ความชุ่มฉ่ำจนผลิใบสีเขียวออกมาอีกครั้ง”¹⁴ การแสดงภาพความตายและการให้ชีวิตได้ต่อกันให้เห็น

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 194.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

ถึงความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติและชีวิตมนุษย์ รวมถึงบทบาทความสำคัญของธรรมชาติที่มีส่วนในการกำหนดความเป็นไปของทุกสรรพสิ่ง

“สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน” ไม่เพียงแสดงให้เห็นผลกระทบของเทคโนโลยีที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเผยให้เห็นถึงบทลงโทษของธรรมชาติที่โต้กลับมนุษย์ผ่านความทุกข์ทรมานในสภาพแวดล้อมที่แร้นแค้น ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ที่เคยกินอยู่อย่างสมบูรณ์ สามารถตัดแปลงพันธุกรรมพืชและสัตว์ได้กลับต้องมาใช้ชีวิตอยู่อย่างอดอยาก จากที่เคยพยายามควบคุมฟ้าฝนกลับต้องเป็นฝ่ายอ่อนวอนอย่างสิ้นหวัง จากที่เคยเอาชนะความตายด้วยวิทยาศาสตร์ทางการแพทย์กลับต้องรอความตายอย่างไร้ทางรอดได้ สภาพสังคมที่เคยสุขสบาย “สามารถย่อโลกทั้งใบด้วยระบบคอมพิวเตอร์นานาชาติโดยเพียงสัมผัสปลายนิ้วเท่านั้น”¹⁵ ถูกเปลี่ยนให้เป็นสังคมแห่งการแย่งชิงเพื่อความอยู่รอด ต้องพึ่งพาและรอคอยการเยียวยาจากธรรมชาติที่เป็นเสมือนผู้ให้ชีวิต แสดงให้เห็นว่า สังคมแห่งความเจริญก้าวหน้าที่สร้างขึ้นจากการยึดหลักแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางเพื่อผลประโยชน์และความสุขสบายของมนุษย์ โดยไม่คำนึงถึงความสูญเสียของธรรมชาติไม่ใช่สังคมในอุดมคติที่จะให้ความสะดวกสบายแก่มนุษย์ได้เสมอไป การล่มสลายของอารยธรรมและความไร้สมรรถภาพของเทคโนโลยีภายในเรื่องจึงแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของมนุษย์ที่ไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้อย่างแท้จริง และยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับวิถีชีวิตมนุษย์ที่ต้องอาศัยพึ่งพากันในการหล่อเลี้ยงชีวิต

4.1.2 สิ่งแวดล้อมปนเปื้อนสารพิษ: ธรรมชาติที่แปรเปลี่ยนสู่ความบิดเบี้ยวของมนุษย์

การเกิดวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมไม่เพียงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ยากลำบากขึ้นเท่านั้น แต่การเปลี่ยนแปลงหรือการปนเปื้อนของธรรมชาติก็มีส่วนโดยตรงที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อร่างกายมนุษย์ ด้วยผลกระทบจากหลายๆ ด้านทำให้งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติเริ่มเปลี่ยนจากการเล่าเรื่องความผูกพันกับท้องถื่นชนบทหันมาสนใจ “สิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่ธรรมชาติและมุ่งนำเสนอวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์และวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อมนุษย์พอๆ กับที่มีต่อสิ่งแวดล้อม”¹⁶ เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกที่เต็มไปด้วยสารเคมีและสารพิษ

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 182.

¹⁶ ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, "การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ(Ecocriticism): บทแนะนำเบื้องต้น," หน้า 273.

จากการผลิตของเทคโนโลยีอุตสาหกรรม วาทกรรมสิ่งแวดล้อมปนเปื้อนสารพิษจึงได้รับความสนใจทั้งจากนักเขียนและวรรณกรรมวิจารณ์

ในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ภาพของเมืองที่ล่มสลายได้สะท้อนให้เห็นความเสื่อมโทรมของสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยสารพิษอันเป็นผลผลิตจากความเจริญต่างๆ เพื่อแสดงถึงปัญหาและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตผ่านภาพฉาก ความเป็นไปของตัวละคร เหตุการณ์ที่น่ากลัว บิดเบี้ยว โดย บิวเอลล์ได้วิเคราะห์ลักษณะของวาทกรรมสิ่งแวดล้อมปนเปื้อนสารพิษว่าประกอบไปด้วยคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การสร้างความรู้สึกตระหนกอันเกิดจากการได้มารู้ว่า ชุมชนที่เคยเข้าใจว่าเป็นชนบทที่น้ำรินรมย์ปลอดภัยนั้นที่แท้แล้วเต็มไปด้วยสารพิษ (“rhetoric of pastoral betrayal”)
2. การนำเสนอภาพของโลกที่ถูกแทรกซึมไปด้วยสารพิษอย่างที่ไม่มีความหวัง (“rhetoric of toxic diffusion”)
3. การนำเสนอภาพของการต่อสู้ของชาวบ้านผู้ไร้อำนาจกับนายทุนหรือองค์กรของรัฐที่ทรงอิทธิพล ในลักษณะที่เดวิดเด็กหนุ่มในพระคริสตธรรมคัมภีร์ต่อสู้กับยักษ์โกไลแอต (“moral passion cast in a David versus Goliath scenario”) และ
4. การสร้างภาพหม่นตมจากสิ่งแวดล้อมปนเปื้อนสารพิษที่น่าขนพองสยองเกล้าอย่างที่พบในงานเขียนกอธิค (Gothic) ที่เต็มไปด้วยภาพและเรื่องราวที่ลึกลับน่าสะพรึงกลัว (“Gothification”)¹⁷

สำหรับในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ การนำเสนอภาพเมืองที่ล่มสลายภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ปนเปื้อนไปด้วยสารพิษ ไม่เพียงแต่วิพากษ์ผลกระทบของการจัดการมลภาวะที่ไร้ระบบ แต่ยังแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ผ่านผลกระทบอันโหดร้ายที่เกิดขึ้น ดังเช่นภายในเรื่องสั้น “คำวิงวอนของมนุษยชาติ” เรื่องสั้นเรื่องนี้กล่าวถึงครอบครัวครอบครัวหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยพ่อ แม่ ลูกชาย 2 คน และชายชราผู้เป็นปู่ ครอบครัวนี้อาศัยอยู่ในเมืองที่เต็มไปด้วยวิทยาการอันก้าวหน้า เป็นยุคสมัยแห่งความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม การคมนาคมที่ก้าวหน้า “มียন্ত্রกรรม

¹⁷ อ้างถึงใน: เรื่องเดียวกัน, หน้า 274-275.

รูปร่างประหลาดนานาชนิด แล่นไปมาราวกับฝูงแมลงจำนวนมาก เช่นเดียวกับเบื้องบนเหนือหลังคา
ตึกของแห่งตึกอาคารทั้งหลาย”¹⁸

ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมนี้ ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นอีกด้านหนึ่งที่เมืองนี้
กำลังเผชิญ นั่นคือความเสื่อมโทรมของสภาพอากาศ โดยผู้แต่งได้บรรยายถึงสภาพของเมืองใน
ช่วงเวลากลางวันว่า

แม้ว่าเวลาขณะนั้นจะเลยเที่ยงวันมาได้เพียงเล็กน้อย และเป็นฤดูร้อนที่
อากาศควรจะแจ่มใสไร้เมฆหมอกก็ตาม แต่เบื้องบนท้องฟ้ายามนี้กลับหม่น
มัวมืดครึ้มยิ่งกว่าหน้าฝนเสียอีก บรรยากาศที่ครึ้มดำปกคลุมเหมือนเป็น
หลังคาของเมืองนั้น แท้จริงแล้วคือหมอกควันพิษต่างๆ นานา และเป็นมรดก
แห่งความตายสำหรับผู้คนในเมืองนี้มานานแล้ว นับตั้งแต่เริ่มแว่วเสียง
หวูดของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่กังวาน พร้อมๆ กับมีควันล่องลอย
ออกจากปล่องขึ้นสู่ฟากฟ้ามากระทั่งถึงทุกวันนี้¹⁹

ภาพของเมืองในเวลากลางวันที่ปกติควรจะเป็นท้องฟ้าที่สดใส มีเมฆ มีแสงแดดตามลักษณะ
ของธรรมชาติอันเป็นปกติ แต่ทัศนียภาพกลับถูกบดบังด้วยสิ่งน่าเสียดายจากโรงงานอุตสาหกรรม เมือง
แห่งนี้จึงเป็นภาพแทนของเมืองที่ธรรมชาติถูกครอบงำโดยเครื่องมือของมนุษย์ที่สร้างขึ้นเพื่อ
ผลิตผลประโยชน์ของมนุษย์ โดยไม่คำนึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในด้านอื่นๆ เห็นได้จาก แม้
สภาพอากาศจะถูกปกคลุมด้วยหมอกควันพิษจนเมืองทั้งเมืองอึมครึม แต่ตามท้องถนนก็ยังมียวดยาน
วิ่งกันอย่างไม่ขาดสาย ในขณะที่บนท้องฟ้าก็มีเครื่องบินบินกันเต็มน่านฟ้า การเพิกเฉยต่อปัญหาที่
เกิดขึ้นแสดงให้เห็นความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่คิดถึงแต่ความเจริญก้าวหน้าที่ช่วยให้ชีวิตมนุษย์
สะดวกสบายแต่กลับละเลยความเป็นไปของธรรมชาติรอบตัว

การยึดติดอยู่กับความเจริญและความสะดวกสบายจนมองข้ามวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทำ
ให้ธรรมชาติภายในเรื่องกลายเป็นธรรมชาติที่ถูกทำให้แปดเปื้อนไปด้วยเครื่องมือแห่งความเจริญของ
มนุษย์ อากาศที่ควรจะบริสุทธิ์แจ่มใสก็หม่นมัวผิดฤดูกาล กลายเป็นธรรมชาติที่ไม่บริสุทธิ์อีกต่อไป

¹⁸ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, "คำวิงวอนของมนุษยชาติ," หน้า 167.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

ความสดใสของท้องฟ้า และความบริสุทธิ์ของอากาศที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์เสื่อมโทรมลงพร้อมกับมนุษย์ที่ได้รับผลกระทบทางกายภาพเช่นเดียวกันกับธรรมชาติ

ในเมืองที่ล่มสลายและเต็มไปด้วยมลภาวะทางอากาศ ผู้แต่งได้สร้างสภาพแวดล้อมภายในเมืองให้ดูอึมครึม หม่นมัว ธรรมชาติที่เคยบริสุทธิ์อย่างอากาศกลับกลายเป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัว ไม่น่าไว้วางใจ และความเป็นพิษนี้ยังส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพที่เสื่อมโทรม บิดเบี้ยว ดูเหมือนสัตว์ประหลาดของมนุษย์ แสดงให้เห็นหนันท้ายของธรรมชาติที่ปั่นป่วนว่าส่งผลกระทบต่อทั้งสังคมและชีวิตมนุษย์อย่างไร

ความเสื่อมโทรมของสภาพอากาศได้ส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพของผู้คนในเมืองแห่งนี้ แม้จะมีความเจริญก้าวหน้าในหลายๆ ด้าน แต่คุณภาพชีวิตของผู้คนในเมืองไม่ได้ดีตามไปด้วย ภาพความทุกข์ทรมานของมนุษย์ที่ต้องทนอยู่ท่ามกลางสภาพอากาศที่เสื่อมโทรมถูกนำเสนอผ่านการใช้ชีวิตของครอบครัวชายชราที่ต้องดูแลหลานที่เกิดมาพร้อมกับสภาพไม่ปกติ

หลานคนเล็กของชายชราอายุสิบเอ็ดนี้แล้ว เขาเกิดมาราวกับเป็นสัตว์ประหลาดตัวหนึ่งเท่านั้น เพราะเขาเกิดมามีสามขา สองมือหึ่งกอก [...] ทั้งเรือนกายเหลืองซีด ผ่ายผอม การเจริญเติบโตเป็นไปอย่างเชื่องช้า สติปัญญาหรือการรับรู้มันไม่ต่างจากคนที่พิการทางสมองเท่าไรนัก โดยรับรู้ได้เพียงน้อยนิดและเป็นครั้งคราวเท่านั้น นอกจากนี้แล้วยังเป็นมะเร็งเม็ดเลือดขาวมาตั้งแต่เกิด²⁰

ความผิดปกติทางร่างกายของมนุษย์ในลักษณะเช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับหลายชายของชายชราเพียงผู้เดียว “แต่มันอุบัติขึ้นกับคนรุ่นลูกรุ่นหลานในเมืองนี้อีกเป็นจำนวนมากมาย ซึ่งเป็นผลพวงจากหมอกควันพิษที่ปกคลุมและสั่งสมมานานแล้ว”²¹ จะเห็นได้ว่า ความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับร่างกายของวัยรุ่นในเมืองแห่งนี้ เป็นผลมาจากความหม่นมัวของธรรมชาติที่เต็มไปด้วยสารพิษในอากาศ การปนเปื้อนที่ผิดปกติของธรรมชาติได้ส่งผลไปยังลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ ความผิดปกติบิดเบี้ยว

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

²¹ เรื่องเดียวกัน.

ของร่างกายเป็นผลกระทบที่มนุษย์ต้องเผชิญเช่นเดียวกับธรรมชาติอันแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการปนเปื้อนสารพิษในธรรมชาติที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบนี้ไปได้

ภาพของอากาศที่แปรเปลี่ยนและมีมลทิน สอดคล้องไปกับลักษณะของมนุษย์ที่อัปลักษณ์ บิดเบี้ยว มลพิษจากการปนเปื้อนของธรรมชาติทำให้มนุษย์กลายเป็นสิ่งมีชีวิตที่ผิดแปลกไปจากธรรมชาติดั้งเดิม ความเป็นมนุษย์ถูกกลืนกินให้หายไปด้วยอากาศที่เป็นพิษ วัยรุ่นในเมืองที่ถูกปนเปื้อนไม่สามารถมีค่าจำกัดความตามลักษณะของมนุษย์ได้อีกต่อไป อากาศที่เต็มไปด้วยมลพิษเปลี่ยนมนุษย์ให้กลายเป็นอื่นจากธรรมชาติ ต้องมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมานด้วยร่างกายที่เต็มไปด้วยสารพิษ

มนุษย์ยังถูกทำให้เสื่อมสมรรถภาพทั้งจากภายนอกและภายใน ด้วยลักษณะที่พิกลพิการไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่นตลอดเวลา อีกทั้งสมองยังเสื่อมสมรรถภาพ ไม่สามารถเรียนรู้หรือคิดอะไรได้เหมือนเช่นปกติ ความเสื่อมสมรรถภาพของมนุษย์นี้ อาจสามารถเชื่อมโยงได้กับความเสื่อมโทรมของธรรมชาติที่ไม่อาจเป็นที่พึ่งพิงของสิ่งมีชีวิต อากาศที่เคยเป็นสิ่งสำคัญเมื่อถูกปนเปื้อนก็ไม่สามารถต่อลมหายใจให้กับสิ่งมีชีวิตได้อีกต่อไป

การบิดเบี้ยวและเปลี่ยนรูปร่างของมนุษย์เพราะสารพิษยังปรากฏอยู่ในเรื่องสั้น “มาบตาพุด 2050” เป็นเรื่องสั้นที่กล่าวถึงสามภรรยาคนหนึ่งซึ่งให้กำเนิดทารก ทั้งคู่เป็นประชากรในเมืองมาบตาพุดในยุคอนาคตที่ถูกเปลี่ยนให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมที่เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก แทบทุกตารางพื้นที่จะเต็มไปด้วย “อาคารหรือโดมทรงประหลาดของโรงงานจำนวนมาก ถนนหนทางที่กว้างขวาง ศูนย์การค้าและตึกงามที่หรูหรา”²² การสร้างเมืองมาบตาพุดในยุคอนาคตของผู้แต่งถือเป็นการวิพากษ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเขตเมืองมาบตาพุดในยุคปัจจุบันที่ถูกเปลี่ยนให้เป็นเขตอุตสาหกรรมโดยที่ไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม

สภาพบ้านเมืองใน “มาบตาพุด 2050” ถือว่าเป็นเมืองคู่ขนานกับเขตอุตสาหกรรมของประเทศไทยเราในปัจจุบัน โดยในบริบททางการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในตำบลมาบตาพุดเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2531 จากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) จึงได้เข้ามาดำเนินการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ธรรมชาติให้กลายเป็นเขตนิคม

²² "มาบตาพุด," ใน *งานของพระเจ้า* (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สารสิน, 2554), หน้า 354.

อุตสาหกรรม จากการดำเนินงานขององค์กรอุตสาหกรรมทั้งทางภาครัฐและเอกชนทำให้เขตอุตสาหกรรมแห่งนี้พัฒนาและขยายตัวอย่างรวดเร็ว จากพื้นที่ 8,000 ไร่ เป็น 20,000 ไร่ การรวมอุตสาหกรรมทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นหนึ่งในฐานการผลิตอุตสาหกรรมประเภทปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ โลหะ และโรงกลั่นน้ำมันที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของไทย

ความเจริญก้าวหน้าของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดสวนทางกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เสื่อมโทรมลง การรวมกลุ่มของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทำให้ประสบกับปัญหาการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและอาชีวอนามัย เช่น การลดลงของทรัพยากรทางธรรมชาติ การขยายตัวของเขตอุตสาหกรรมที่ทำให้ต้องถมทะเลเพื่อสร้างโรงงานเป็นเหตุให้ทรัพยากรทางทะเลที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ลดลงไปจากแต่ก่อน ปัญหาแรงงานอพยพจากนอกพื้นที่เข้ามาทำงานและสร้างปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้นจากการบริโภค รวมไปถึงปัญหาทางด้านมลภาวะทั้งทางน้ำและทางอากาศเนื่องจากการปล่อยน้ำเสียลงในแหล่งน้ำและในดินจนเกิดการปนเปื้อนทั้งในพืชและสัตว์ และอากาศเป็นพิษจากกลิ่นของสารเคมีที่ก่อให้เกิดอาการแสบตา แสบจมูก การเติบโตของอุตสาหกรรมส่งผลต่อธรรมชาติและคุณภาพชีวิตมนุษย์อย่างมีอาจหลีกเลี่ยง ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้ถูกถ่ายทอดผ่านฉากของเมืองใน “มาบตาพุด 2050” เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากอุตสาหกรรมต่อพื้นที่ธรรมชาติที่เคยบริสุทธิ์ ปลอดภัย

เมืองมาบตาพุด 2050 เป็นเมืองที่ผู้แต่งให้ภาพว่าเป็นโลกที่เต็มไปด้วยโรงงานอุตสาหกรรมไม่ว่าจะมองไปทางไหนก็พบแต่สิ่งปลูกสร้างอันเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญ ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติถูกปกคลุมไปด้วยร่มเงาของโรงงาน “เธอหันมองออกไปนอกหน้าต่าง ซึ่งภาพที่เห็นอยู่ไกลลิบนั้นคือปล่องควันโรงงานและปลายยอดของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก ซึ่งมีความสูงต่ำลดหลั่นกัน โดยสีทึมๆ ของโรงงานต่างๆ ได้ตัดกับสีของท้องฟ้าเหนือเมืองที่หม่นด้วยหมอกควันพิษที่ถูกปล่อยออกมาจากปล่องควันน้อยใหญ่ จนดูแล้วเหมือนกับเมืองทั้งเมืองตกอยู่ท่ามกลางหมอกควันเลยทีเดียว”²³ ภาพของท้องฟ้าและสภาพอากาศที่ควรจะสดใสเปลี่ยนเป็นหมอกควันจากสารเคมี การแพร่ขยายของ

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 357.

อุตสาหกรรม “ได้แปรเปลี่ยนจากสัญลักษณ์แห่งความรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นภัยเงียบที่ล่องลอยอยู่ในอากาศและปนเปื้อนอยู่ในแม่น้ำลำคลองสายต่างๆ ที่โยงโยไปทั่วทั้งมหานคร”²⁴

ภาพของโลกคู่ขนานที่ปรากฏอยู่ภายในเรื่อง แสดงให้เห็นภาพของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ถูกทำให้เสื่อมโทรมด้วยการแพร่ขยายของอุตสาหกรรม จนเปลี่ยนสภาพของพื้นที่ชายทะเลที่เคยบริสุทธิ์ให้กลายเป็นสถานที่ที่ไม่น่าไว้วางใจ ดุลีกลับและอันตราย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพนี้ล้วนมีสาเหตุมาจากแนวทางของสังคมอุตสาหกรรมที่ยึดผลประโยชน์ของมนุษย์เป็นศูนย์กลางจนทำให้ธรรมชาติที่มนุษย์เคยพึ่งพากลายเป็นสิ่งอันตรายและย้อนกลับมาทำลายวิถีชีวิตของมนุษย์

ภาพของธรรมชาติที่ถูกแทรกซึมด้วยสารพิษของโรงงานอุตสาหกรรมได้เน้นย้ำให้เห็นถึงความเพิกเฉยของมนุษย์ในเมืองมาบตาพุด “หมอกควันอันเป็นผลพวงมาจากการแข่งขันด้านผลผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ปกคลุมเมือง กลิ่นสารเคมี และสารปนเปื้อนตามแม่น้ำลำคลองที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น”²⁵ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภาพในเมืองได้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบที่เลวร้ายของสังคมอุตสาหกรรม โดยการเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพของธรรมชาติให้เลวร้ายและเป็นพิษ สภาพของสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมไปด้วยมลภาวะด้านต่างๆ ได้แสดงให้เห็นถึงการแทรกซึมเข้าไปในจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์อย่างมีนัยยะ เมื่อธรรมชาติที่เสื่อมโทรมและปนเปื้อนไม่ได้ทำให้เกิดความหวุ่นวิตกเท่านั้น แต่ส่งผลไปถึงสุขภาพกายและการดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ที่ถูกเชื่อมโยงไว้กับธรรมชาติ ดังเช่นความวิตกกังวลที่เกิดขึ้นกับตัวละคร “เขา” และ “เธอ” ที่กำลังอยู่ในช่วงการให้กำเนิดทารก

ความวิตกกังวลนี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ประหลาดกับเด็กทารกแรกเกิดภายในเมืองมาบตาพุดที่ล้วนเกิดมาในลักษณะที่ประหลาด ผิดธรรมชาติของเด็กแรกเกิดทั่วไป ซึ่งผู้แต่งได้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ผ่านภาพของเด็กที่เกิดใหม่ว่า “เด็กทารกคนนั้นมีรูปร่างหน้าตาประหลาดเหลือเกิน ศีรษะโต มีตาเพียงดวงเดียว จมูกบิดเบี้ยว ส่วนบริเวณปากกว้างนั้นคล้ายมีเขี้ยวแหลมออกมาทั้งด้านบนและล่าง [...] มีสามแขนงอกออกมาจากลำตัว มือทั้งสามนิ้วนั้นมีนิ้วและเล็บ

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 349-350.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 350.

ยาวเช่นเดียวกับขาหึงงอจนมองแทบไม่ใช่แข้งขาของมนุษย์แต่อย่างใดเลย”²⁶ ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้การให้กำเนิดไม่ใช่เรื่องน่ายินดีอีกต่อไป ธรรมชาติที่เต็มไปด้วยมลพิษเข้ามาทำลายการสืบเผ่าพันธุ์อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ทารกประหลาดเหล่านี้ได้สร้างความหวาดกลัวให้กับผู้คนวัยทำงานหรือวัยสร้างครอบครัวในมาบตาพุดเป็นอย่างมาก ทารกประหลาดจึงเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ได้รับผลกระทบไม่แตกต่างกัน เมื่อธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งที่อยู่ในโลกธรรมชาติก็จะได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน

บรรดาพ่อแม่ภายในเมืองต่างหวาดกลัวการให้กำเนิด ความหวาดกลัวนี้ได้สะท้อนผ่านความรู้สึกของ “เขา” และ “เธอ” สองตัวละครเอกที่เพิ่งให้กำเนิดเด็กทารก บรรยากาศหลังการคลอดที่ควรจะอบอุ่นและเต็มไปด้วยความสุขกลับเต็มไปด้วยความวิตกกังวลและหวาดกลัว “เธอ” ผู้เป็นแม่ไม่ได้รู้สึกยินดีกับการคลอดลูกของเธอเท่าไรนัก “สีหน้าของแม่กลับเฉยเมยไม่รู้สึกละไรทั้งสิ้นขณะที่พยาบาลเอาลูกออกจากอกของเธอ”²⁷ ความรู้สึกแรกเมื่อเธอได้เห็นหน้าทารกกลับทำให้เธอทั้งหวาดกลัวและไม่อยากจะยอมรับสถานะความเป็นแม่ เนื่องจาก “การที่ลูกคนหนึ่งเพิ่งคลอดออกมาสัมผัสกับโลก ต้องมีความพิกลพิการอย่างน่าเกลียดน่ากลัว เหมือนกับตัวประหลาดอะไรสักอย่างหนึ่ง”²⁸ ผลผลิตจากความเสื่อมโทรมทำให้จิตวิญญาณความเป็นแม่ที่เคยมีอยู่สูญหายไป มนุษย์ได้กลายเป็นสิ่งมีชีวิตที่เย็นชากับการให้กำเนิด เสียงเด็กทารกไม่ใช่เสียงที่น่ายินดีอีกต่อไป แต่กลับเป็นเสียงที่น่าหวาดกลัวและทำให้รู้สึกน่าหวั่นวิตก

การเกิดมาด้วยความสิ้นหวังและทุกข์ทรมานในโลกที่โหดร้าย ได้สะท้อนผ่านความวิตกกังวลของพ่อแม่ภายในเรื่องว่า “ยิ่งเห็นลูกชายแรกเกิดด้วยแล้วก็ยิ่งรู้สึกร้ายรวานใจมากขึ้น และไม่ยากนักถึงวันข้างหน้าของลูกชายว่ามันจะไปสิ้นสุดที่ตรงไหน”²⁹ เพราะท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ธรรมชาติเสื่อมโทรมเช่นนี้ไม่ใช่สภาวะที่มนุษย์สามารถอยู่ได้อย่างปกติสุข “เสียงทารกที่ร้องประสานกันดังลั่น

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 355.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

²⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 345.

อยู่ในห้องกระจกนั้น เปรียบเสมือนเป็นมือบีบเค้นหัวใจของผู้เป็นแม่แต่ละคนให้แหลกยับเยิน เพราะมันเป็นเสียงแห่งความทรมาณของชีวิตใหม่มากกว่าจะเป็นเสียงของความปิติยินดีนั่นเอง”³⁰

ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในเรื่อง สะท้อนภาพความหวาดกลัวและสิ้นหวังของผู้คนภายในเมืองที่ธรรมชาติส่งผลต่อสภาพชีวิตและจิตใจ ความลำบากและเหนื่อยยากท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เลวร้ายทำให้การสร้างครอบครัวกลายเป็นภาระ อีกทั้งความเสื่อมโทรมของทั้งธรรมชาติและทรัพยากรที่เริ่มลดน้อยลง ลูกหลานที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ต่อไปจะกลายเป็นผู้ที่ต้องรับเคราะห์กรรมจากการกระทำของคนรุ่นหลังจากการปนเปื้อนของสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและจิตใจ จะเห็นว่า “กระบวนการทางชีวภาพในร่างกายมนุษย์นั้นไม่แตกต่างจากของโลกรธรรมชาติ หากมีความผิดปกติในเซลล์แม้ที่เล็กที่สุดก็จะส่งผลต่อสภาวะของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ และลูกหลานที่จะเกิดตามมาในอนาคต”³¹ โลกที่โหดร้ายจากความเสื่อมโทรมทางด้านต่างๆ จึงมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงสัญชาตญาณของมนุษย์ในการดำรงเผ่าพันธุ์ตนเอง

การมองเด็กทารกด้วยความรู้สึกที่เป็นอื่นของพ่อ-แม่ผู้ให้กำเนิดภายในเรื่องที่ว่า “ร่างของทารกสองคนนั้นราวกับมีไข่มุก โดยคนหนึ่งนั้นร่างพอมคล้ายเป็นเพียงโครงกระดูกและแขนงุดทั้งสองข้าง ส่วนอีกคนหนึ่งก็มีหน้าตาที่ไม่ต่างไปจากสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่มีใครสามารถบอกได้ว่าเป็นสัตว์อะไรกันแน่”³² อาจเป็นการสะท้อนสายสัมพันธ์ของครอบครัวที่ต่างมองกันและรู้สึกต่อกันด้วยความห่างเหิน เด็กที่เกิดมาภายใต้สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมต้องตกอยู่ภายใต้สายสัมพันธ์ของครอบครัวที่เปลี่ยนไป ธรรมชาติที่ไม่เหมือนเดิมส่งผลให้สัญชาตญาณต่างๆ ในความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนลงจนหมดสิ้น

จะเห็นได้ว่า ยิ่งมลพิษทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเลวร้ายมากเท่าไร ลักษณะของทารกที่เกิดใหม่ภายในเรื่องก็ยิ่งบิดเบี้ยวน่ากลัวตามไปด้วย ดังเช่นในตอนที่ถูกผู้เป็นแม่เห็นข่าวทางโทรทัศน์ที่นำเสนอการคลอดของลูกวัวประหลาดที่ทั้งน่าเกลียดน่ากลัว อ่อนแอและมีชีวิตอยู่ได้ไม่นาน ก่อนที่จะตัดฉากมาที่โรงพยาบาลที่สองสามีภรรยากำลังรอคอยที่จะเห็นหน้าลูกน้อยของตนเป็นครั้งแรกและ

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 347.

³¹ ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, "การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ(Ecocriticism): บทแนะนำเบื้องต้น," หน้า 299.

³² นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, "มาบตาพุด," หน้า 348.

พบว่าลูกของทั้งคู่ได้เสียชีวิตลง “ร่างทารกบนผ้าสีขาวที่เธอเห็นอย่างชัดเจนนั้น มีสภาพไม่ต่างจากลูกวัวประหลาดเท่าไหร่นั่นเอง”³³ จุดจบของทารกแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ไม่สามารถดำรงเผ่าพันธุ์อยู่ได้ท่ามกลางการล่มสลายของธรรมชาติ และธรรมชาติที่เต็มไปด้วยมลพิษได้ทำให้อัตลักษณ์ของมนุษย์พร่าเลือนด้วยการใส่ลักษณะต่างๆ ของสัตว์ที่ทำให้ดูแปลกประหลาด อ่อนแอ และไร้สมรรถภาพด้วยความบิดเบี้ยวของอวัยวะต่างๆ เป็นการสลายเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่สุดท้ายก็จะมีจุดจบที่ไม่ต่างกัน

ภาพของโลกที่ปนเปื้อนไปด้วยสารพิษของนิรันดร์ศักดิ์ ได้สะท้อนให้เราเห็นถึงความเสื่อมโทรมที่มีสาเหตุมาจากความอหังการและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ได้นำมาซึ่งผลกระทบที่เลวร้ายมาสู่สังคมมนุษย์ เมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่มีทางหลีกเลี่ยงหนีหรือการแปดเปื้อนสารพิษที่เกิดกับธรรมชาติ การยึดหลักแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงไม่ใช่ทางออกที่ถูกต้องการดำรงชีวิต ความเลวร้ายที่เกิดขึ้นจากความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับชีวิตและการพ่ายแพ้ของเทคโนโลยีที่กลายเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ท่ามกลางการตอบโต้ของวิกฤตธรรมชาติ

4.1.3 ธรรมชาติกับความเท่าเทียม: เงินตรา ขนชั้น สถานะ

ในโลกแห่งความเลวร้ายหรือโลกแห่งหายนะที่ทุกสิ่งล้วนล่มสลาย ข้าวของ เงินทอง อาจไม่ใช่สิ่งสำคัญหรือจำเป็นที่สุดในการมีชีวิตรอด เพราะธรรมชาติได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตในวรรณกรรมแบบพยากรณ์ ธรรมชาติอาจมีส่วนช่วยในการสร้างความเท่าเทียมให้กับมนุษย์ที่จะได้รับผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน หรือการรับผลกระทบหรือผลกระทบจากหายนะที่ไม่ว่าใครก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ภายใต้วิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

ในเรื่องสั้น “สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน” สภาพชีวิตที่แร้นแค้นได้ทำให้ผู้คนในสังคมต้องดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดท่ามกลางความแห้งแล้ง “ความแล้งร้อนที่เกิดขึ้น ทำให้ทุกคนดิ้นรนแสวงหาน้ำเพื่อยังชีพ ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตเท่านั้น แต่น้ำยังเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้หลุดพ้นจากความตายในแต่ละวันอีกด้วย”³⁴ น้ำจึงกลายเป็นทรัพยากรสิ่งสำคัญที่สุดในการมอบชีวิตให้กับผู้คนในเมือง

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 363.

³⁴ "สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน," หน้า 192.

ซึ่งความเดือดร้อนและความต้องการน้ำในเมืองแห่งนี้ ทำให้เกิดสงครามการแย่งชิงน้ำขึ้นไปทั่วทุกหัว
 ระแหง ผู้คนต่างแยกเป็นกลุ่ม เป็นเหล่าเพื่อช่วงชิงดินแดนในการขุดเจาะเพื่อหาน้ำ แม้ว่ามนุษย์ทุก
 คนภายในเมืองจะได้รับผลกระทบจากจากวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน แต่ท่ามกลางความ
 ขัดแย้งในสงครามการช่วงชิงน้ำที่เกิดขึ้นนี้ ได้แสดงให้เห็นความเลื่อมล้ำในการเข้าถึง
 ทรัพยากรธรรมชาติของคนแต่ละกลุ่มที่ไม่เท่าเทียมกัน

“สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน” แม้จะเป็นเรื่องสั้นที่แสดงให้เห็นโลกหลังการล่มสลายและ
 วิกฤตของธรรมชาติโดยมีสาเหตุมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และเป็นส่วนสำคัญในการ
 ทำให้ชีวิตของผู้คนในเมืองต้องทุกข์ยาก ทรัพยากรธรรมชาติอย่างน้ำกลายเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องต่อสู้
 แย่งชิงและทุกคนในเมืองล้วนตกอยู่ในสภาวะขาดแคลนน้ำเช่นเดียวกัน ผลกระทบจากความแห้งแล้ง
 ของธรรมชาติได้นำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งในสังคมของมนุษย์ และเผยให้เห็นถึงความเลื่อมล้ำที่
 สร้างความไม่ยุติธรรมให้กับคนกลุ่มหนึ่งในสังคม เมื่อ “ผม” ตัวละครเอกได้กล่าวถึงการทำสงคราม
 แย่งชิงน้ำว่าเป็นสงครามขนาดย่อมที่ “ผู้คนจำนวนมากต่างยื้อแย่งเข้าไปเพื่อจะยึดครองพื้นที่สำหรับ
 ขุดเจาะน้ำ และแน่นอนที่สุด ผู้ที่มีกำลังเหนือกว่าและมีอาวุธที่ทันสมัยเท่านั้นจึงจะสามารถฝ่าเข้าไป
 ได้”³⁵ การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติได้แสดงให้เห็นว่าปัญหาส่วนหนึ่งในเรื่องของความยุติธรรม
 ในการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติคืออำนาจการใช้เทคโนโลยีที่สามารถนำมาอ้างสิทธิ์ในการใช้
 หรือจัดสรรทรัพยากรได้มากกว่าคนกลุ่มอื่นและเป็นหนึ่งในปัญหาความขัดแย้งที่ธรรมชาติเปิดเผยให้
 เห็นในช่วงที่เกิดวิกฤต

สังคมในเรื่องสั้น “สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน” แม้จะเป็นสังคมล่มสลายที่มนุษย์ต้องตกอยู่
 ในสถานการณ์ที่อดอยากและเต็มไปด้วยความขัดแย้งที่โดยมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของทุก
 ปัญหาและทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น ในฉากธรรมชาติที่ถูกทำให้ไม่สมบูรณ์เช่นนี้ ผู้แต่งได้แสดงให้เห็น
 บทบาทของธรรมชาติที่มีอำนาจเป็นเอกเทศและเป็นผู้กำหนดสถานการณ์ความเป็นไปในสังคมมนุษย์
 เมื่อสถานการณ์ภายในเรื่องเริ่มคลี่คลายลงในกลางดึกคืนหนึ่ง ในขณะที่ความขัดแย้งของผู้คนใน
 กรุงเทพฯ กำลังดำเนินไปด้วยความรุนแรงทั้งดักปล้น แย่งชิงรถขนน้ำกันอยู่นั้น ก็ได้เกิดปรากฏการณ์
 ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมานานตราบชั่วอายุคน นั่นคือเสียงฟ้าร้องและแสงฟ้าแลบแปลบปลาบ ปรากฏการณ์

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 188.

ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ “สงครามและการเข่นฆ่าเพื่อความอยู่รอดของแต่ละคนแต่ละกลุ่มยุติลงชั่วคราว จากนั้นก็หันมาสนใจเสียงฟ้าร้องฟ้าแลบ พร้อมกับพูดถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างอื้ออึง”³⁶ ความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้คนที่กำลังห้าพันหันกลับมาสนใจความเป็นไปของธรรมชาติรอบตัวพวกเขา ความเปลี่ยนแปลงทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กันนี้ ทำให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากความขาดแคลนทางธรรมชาติเริ่มคลี่คลาย สายฝนที่โปรยปรายลงมาช่วยยุติความขัดแย้งและเหตุการณ์การนองเลือดที่เคยเกิดขึ้นเป็นปกติทุกคืนในสังคมแห่งนี้ “เขานี้ไม่มีการต่อสู้ ไม่มีเสียงอาวุธร้าย และไม่มีความตายเกิดขึ้น ผู้คนแต่ละกลุ่มแต่ละพวกที่เคยจับอาวุธเพื่อต่อสู้แย่งชิงน้ำ เขารับน้ำต้องวางอาวุธโดยหันไปหาสิ่งของภาชนะเพื่อรองรับน้ำฝนเอาไว้ใช้”³⁷

การเติมเต็มของธรรมชาติช่วยเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ให้ดีขึ้น เยียวยาชีวิตผู้คนให้หลุดพ้นความยากแค้นและหันกลับมาใช้ชีวิตแบบปกติสุขอย่างที่ควรจะเป็น การตกลงมาของสายฝนจึงเป็นเสมือนการแสดงอำนาจของธรรมชาติที่เข้ามาชุบชีวิตมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงสายฝนในตอนจบของเรื่องว่า “มันเป็นสายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน รวากับจะหลั่งลงมาชะล้างสิ่งที่ไม่ดีร้าย และในขณะเดียวกัน ก็ช่วยชุบชีวิตให้ผู้คนฟื้นคืนมาอีกครั้ง”³⁸ การให้ของธรรมชาติจึงเป็นอำนาจที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์และอำนาจของเงินตรา และถึงแม้ว่าการกลับมาของธรรมชาติจะเป็นการให้อย่างเท่าเทียมที่คนทุกคนชั้นมีสิทธิ์ในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ แต่ท้ายที่สุดแล้ว ผู้แต่งก็มีได้แสดงให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาด้านการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างแท้จริง เมื่อฝนที่เกิดขึ้นนั้นเป็นธรรมชาติที่ไม่แน่นอนและคาดการณ์ไม่ได้ และปัญหาในการจัดสรรทรัพยากรของรัฐบาลภายในเรื่องยังคงมีอยู่ ชีวิตที่ชุ่มชื้นของกลุ่มคนเร่ร่อนจึงเป็นการรับประโยชน์จากธรรมชาติที่ไม่แน่นอนด้วยเช่นกัน

โลกที่ล่มสลายใน “สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน” วิกฤตทางธรรมชาติได้เปิดเผยให้เห็นถึงร่องรอยของความขัดแย้งและความไม่ยุติธรรมในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นบทบาทของธรรมชาติที่มีส่วนในการเข้ามากำหนดบทบาทความเป็นไปในสังคมของมนุษย์

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 203.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 208.

จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้นำเสนอภาพธรรมชาติที่แห้งแล้งให้เป็นสาเหตุของความรุนแรงและความขัดแย้ง ในขณะที่การกลับมาของธรรมชาติอย่างฝนที่เข้ามาช่วยบรรเทาเหตุการณความรุนแรงที่เกิดขึ้น การนำเสนอบทบาทของธรรมชาติในสังคมที่ล่มสลายในเรื่องนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบและความสัมพันธ์ของธรรมชาติกับมนุษย์ที่ขยายออกไปในระดับสังคม

โลกที่สภาพแวดล้อมล่มสลายหรือเกิดวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมส่วนหนึ่งได้แสดงให้เห็นความไม่ยั่งยืนของการแสวงหาความเจริญแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และสุดท้ายธรรมชาติก็กลับกลายเป็นสิ่งที่ส่งอิทธิพลต่อชีวิตมากที่สุด ความทุกข์ทรมานหรือความยากลำบากที่เกิดขึ้นท่ามกลางความล่มสลาย บ่งบอกถึงความเชื่อมโยงระหว่างชีวิตและสภาพจิตใจของมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมที่ส่งผลต่อทุกชีวิตบนโลกอย่างมิอาจหลีกเลี่ยง ธรรมชาติจึงเป็นเสมือนผู้กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ที่ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะไหนก็ล้วนต้องตกอยู่ใต้ความเป็นไปแห่งธรรมชาติ และความเป็นไปที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและมนุษย์ในวรรณกรรมแบบพยายกรณ์ ยังเป็นเสมือนสิ่งย้ำเตือนให้มนุษย์เฝ้าระวังถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตถ้ายังไม่ระวังเรื่องการใช้เทคโนโลยีและไม่ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ

4.2 ธรรมชาติกับบทบาทของผู้เยียวยา

โลกที่ตกอยู่ท่ามกลางการยึดผลประโยชน์ของมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้แสดงให้เห็นผลกระทบทางด้านลบผ่านทางวิกฤตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันส่งผลร้ายทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่มนุษย์ แต่ในความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของสรรพสิ่งนั้น ธรรมชาติมิได้มีบทบาทในด้านของบทลงโทษที่เลวร้ายเท่านั้น แต่ส่วนหนึ่งยังเป็นทางออกหรือผู้เยียวยาให้แก่มนุษย์เมื่อต้องตกอยู่ในวิกฤตของสังคมแห่งการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ภาพแทนของธรรมชาติในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์จึงมีส่วนแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างกายและจิตใจของมนุษย์กับธรรมชาติ

การหวนคืนสู่ธรรมชาติหรือการมองสรรพสิ่งแบบองค์รวม เป็นแนวคิดที่หันกลับมาให้ความสำคัญกับธรรมชาติที่ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือหรือแหล่งทรัพย์ของมนุษย์แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การหันกลับมาให้ความสำคัญกับธรรมชาติจึงเริ่มตั้งคำถามกับวิถีชีวิตของสังคมแห่งความเจริญ และมองธรรมชาติเป็นทางออกในการช่วยเยียวยาชีวิตมากขึ้น

4.2.1 ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการบ่มเพาะความหวัง

ท่ามกลางความเสื่อมโทรมของสังคม ทั้งปัญหาความขัดแย้งและปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม การพยายามแก้ปัญหาด้วยวิทยาการทางวิทยาศาสตร์อาจไม่ใช่ทางออกในการแก้ปัญหาที่เป็นคำตอบ สำหรับมนุษย์เสมอไป ในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ภาพแทนของธรรมชาติถูกนำมาใช้เพื่อชี้ให้เห็นถึงอีก หนึ่งแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติที่อาจเป็นการแก้ปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

การนำเสนอปัญหาในด้านต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม นิรันดร์ศักดิ์ได้ สร้างภาพแทนของพื้นที่ธรรมชาติให้เป็นพื้นที่แห่งความหวังของมนุษย์ ดังเช่นในเรื่องสั้น “เสียงเด็ก ร้องในทุ่งหญ้าสีเขียว” ซึ่งเป็นเรื่องราวในโลกอนาคตที่เต็มไปด้วยสงคราม ประเทศต่างๆ ในโลกล้วน เร่งพัฒนาชิปนาอูร์และอาวุธนิวเคลียร์เพื่อต่อสู้ในสงคราม เช่นเดียวกับหมู่บ้านที่ปรากฏภายในเรื่อง สั้นเรื่องนี้ที่เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ท่ามกลางภาวะสงคราม พื้นที่รกร้างถูกนำมาเป็นสถานที่ตั้งของ ชิปนาอูร์ ในทุกๆ คินจะมีการซ้อมรบและการยิงอาวุธนิวเคลียร์อยู่เสมอ หมู่บ้านทั้งหมู่บ้านจึงต้องตก อยู่ภายในความสิ้นหวัง หวาดกลัว จนกระทั่งคินหนึ่งได้มีเด็กทารกถือกำเนิดขึ้นมาและได้กลายเป็น จุดเริ่มต้นใหม่ของหมู่บ้านแห่งนี้

สภาพสังคมของหมู่บ้านใน “เสียงเด็กร้องในทุ่งหญ้าสีเขียว” เป็นภาพหมู่บ้านในแถบชนบท หรือชานเมืองที่ถูกรุกรานด้วยเทคโนโลยีในการทำสงคราม สถานการณ์ของพื้นที่ธรรมชาติจึงถูกหมาย ปองเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของหายนะที่จะเกิดขึ้นกับโลก เมื่อ “ความต้องการผืนดินว่างเปล่าเพื่อสร้าง ไซโลเก็บหัวรบนิวเคลียร์และฐานยิงจรวดมีมากขึ้น และแน่นอนที่สุด ผืนดินเหล่านั้นจำเป็นต้องอยู่ นอกเมืองหรือตั้งอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวง ขณะเดียวกัน การเจริญเติบโตของหัวเมืองต่างๆ มีมากขึ้น ดังนั้น ผืนดินว่างเปล่าจึงตกเป็นเป้าหมายสำหรับสร้างสถานที่เหล่านี้”³⁹ พื้นที่ชนบทจึงถูกครอบครอง ด้วยเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์

การครอบครองของเทคโนโลยีสงครามส่งผลให้พื้นที่ธรรมชาติภายในหมู่บ้านแห่งนี้กลายเป็น พื้นที่ที่ไม่บริสุทธิ์อีกต่อไป ผู้แต่งได้แสดงภาพของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดผ่าน การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแห่งนี้ที่เมื่อครั้งอดีต “ผืนดินว่างเปล่าเป็นเพียงท้องทุ่งและมีต้นไม้ใบ

³⁹ "เสียงเด็กร้องและทุ่งหญ้าสีเขียว," หน้า 159.

หญ้า ซึ่งผลิบสืเขียวสดในฤดูฝนอันชุ่มฉ่ำ และแห้งเฉาเป็นสีน้ำตาลในหน้าร้อน”⁴⁰ ในขณะที่หมู่บ้านนี้ก็ เป็น “ชุมชนที่สงบดำเนินชีวิตกันอย่างเรียบง่ายและห่างไกลความเจริญ”⁴¹ ความสดสวยของธรรมชาติสัมพันธ์ไปกับวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านที่ยังคงสงบร่มเย็น จนกระทั่งสงครามเกิดขึ้นและลุกลามไปทั่วโลก ท้องทุ่งแห่งนี้ถูกรบครองด้วยการล้อมรั้ว ต้นไม้ใบหญ้าถูกจัดการจนกลายเป็น “ทุ่งหญ้าสีเขียว” ที่กว้างสุดลูกหูลูกตา มี “อาคารที่ทำการควบคุมชีพนาวุธตั้งตระหง่านอยู่ในทุ่งหญ้าสีเขียวภายในเขตยิงชีพนาวุธนั้น”⁴² พร้อมด้วยโรงงานพลังไฟฟ้าเอาไว้รับแสงอาทิตย์

การเข้ามาของเทคโนโลยีสงครามเหล่านี้ทำให้ความรู้สึกต่อพื้นที่ธรรมชาติของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปเป็น “ทุ่งหญ้าสีเขียวที่น่ากลัว”⁴³ เทคโนโลยีสงครามไม่เพียงครอบครองพื้นที่ธรรมชาติ แต่ยังหลอกหลอนความรู้สึกของผู้คนในหมู่บ้านที่ต้องอยู่ในบริเวณของอาวุธนิวเคลียร์ ดังที่ผู้แต่งบรรยายความรู้สึกของชาวบ้านว่า “นอกจากมันจะมีความน่าสะพรึงกลัวฝังลึกอยู่ภายใต้ผืนหญ้าอันเขียวขจีแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความหวาดผวากับมนุษยชาติอีกด้วย”⁴⁴ การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติจึงมีความสัมพันธ์กับสภาพจิตใจของชาวบ้าน เมื่อธรรมชาติถูกรบครองโดยเทคโนโลยีสงคราม สภาพจิตใจของชาวบ้านก็ตกอยู่ภายใต้ความหวาดกลัวและอำนาจของสงครามเช่นกัน รวมไปถึงวิถีความเป็นอยู่และแนวความคิดความหวาดกลัวในสงครามทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้นในหมู่บ้านแห่งนี้ “หนึ่งในนั้นคือการหลีกเลี่ยงการมีลูก”⁴⁵ ซึ่งเป็น “วัฒนธรรมใหม่มาพร้อมกับความตื่นตระหนก”⁴⁶ ความหวาดกลัวเหล่านี้ได้ฝังอยู่ในจิตใจของคนในหมู่บ้านที่คอยตามหลอกหลอนอยู่ทุกวันคืนจนเกิดเป็นทัศนคติต่อการให้กำเนิดว่า “เป็นสิ่งที่น่าสงสารอย่างยิ่งสำหรับชีวิตที่ลืมหืมตาโลกโดยไม่รู้ชะตากรรมว่าจะต้องพานพบกับมหัศจรรย์ร้ายแรงอย่างไรบ้าง”⁴⁷ การเข้ามาของเทคโนโลยี

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

สงครามนำมาซึ่งความหวาดกลัวสิ้นหวังให้กับคนในหมู่บ้าน ลิตรอนจิตวิญญาณและสัญชาตญาณธรรมชาติที่มนุษย์พึงมีให้จมอยู่กับการครอบงำของสงครามในขณะนั้น

แม้สถานการณ์สงครามจะขยายตัวเข้าครอบครองพื้นที่และจิตวิญญาณทางธรรมชาติมากเท่าใดก็ไม่อาจต้านทานความเป็นไปทางธรรมชาติได้ เมื่อวันหนึ่งมีเสียงเด็กทารกร้องดังมาจากทางทุ่งหญ้าสีเขียว การถือกำเนิดนี้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านแห่งนี้ ผู้แต่งสร้างให้เด็กทารกเป็นจุดกำเนิดของพลังธรรมชาติ เสียงร้องของทารกเป็นเสมือนการจุดประกายความหวังให้กับหมู่บ้านที่เคยอยู่อย่างเงียบๆ ภายใต้ความหวาดกลัว “บางคนบอกว่า มันเป็นเสียงแห่งชีวิตใหม่ที่เติบโตและสืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์ในอนาคต บางคนมีความเห็นว่า เสียงของเด็กแรกเกิดมันเป็นเสียงธรรมชาติซึ่งสิ่งมีชีวิตบนโลกใบนี้ ซึ่งมนุษย์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งที่ต้องสืบพันธุ์ มีการเกิด เติบโต และอายุขัยไปในที่สุด [...] ไม่มีสิ่งใดจะห้ามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติได้ และการเกิดใหม่บนโลกก็เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงไม่มีใครขวางกั้นกฎเกณฑ์นี้ได้”⁴⁸ เมื่อการสืบพันธุ์เป็นกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ ไม่ว่าจะเกิดสงครามหรือความหกลอกหลอนต่อเทคโนโลยีก็ไม่อาจสกัดกั้นการดำรงเผ่าพันธุ์ที่ต้องดำรงอยู่ต่อไปได้

การเกิดของทารกเป็นเสมือนพลังจากธรรมชาติที่ช่วยปลุกจิตวิญญาณของมนุษย์ให้กลับคืนมาอีกครั้ง “เสียงเด็กร้องนั้นเปรียบเสมือนเสียงปลุกที่พลังมหาศาล ขณะเดียวกันก็ทำให้ผู้คนได้ยินเสียงนี้หวนกลับมาครุ่นคำนึงถึงธรรมชาติแห่งชีวิตที่แท้จริงอีกครั้งหนึ่ง”⁴⁹ ผู้คนที่เคยสร้างวัฒนธรรมแห่งความหวาดกลัวเพื่อปกป้องตนเองจากสงครามเริ่มหันมาคิดถึงการดำรงอยู่ และก้าวข้ามความหวาดกลัวที่กดทับอยู่ในจิตใจ ดังเช่นที่ผู้แต่งบรรยายความรู้สึกที่เปลี่ยนแปลงของคนในหมู่บ้านว่า “เสียงเด็กร้องจากบ้านของวารัญญากับเอมจึงเป็นเสียงประหลาดที่มีอำนาจยิ่งนักในการฉุดกระชากความรู้สึกนึกคิดของสัญชาตญาณความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิต เลือดเนื้อและอารมณ์ความคิดให้หวนกลับคืนมาอีกครั้ง”⁵⁰

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162-163.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 176.

การกำเนิดตามธรรมชาติไม่เพียงปลุกจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ให้หลุดพ้นจากความกลัว แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นของความหวัง จากแต่เดิมที่คนในหมู่บ้านหวาดกลัวการให้กำเนิด และทำได้เพียงรอคอยให้คนยุคเก่าที่หลงเหลือล้มหายตายจากไปจนหมด ก็กลับมามองถึงอนาคตเพื่อพยายามหาหนทางหลุดพ้นจากสภาวะที่สิ้นหวังนี้ บรรยายอากาศภายในหมู่บ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนต่างพากันมาเยี่ยมดูหน้าเด็กทารกที่เพิ่งถือกำเนิด “บ่าววันนั้นมีเสียงเด็กร้องและมีสายลมพัดพาเสียงแห่งชีวิตใหม่นั้นล่องลอยผ่านเหนือทุ่งหญ้าสีเขียว เสียงนั้นดังแว่วไปไกลแสนไกล เหมือนดังจะเสาะแสวงหาดินแดนที่เหนือกแห่งหนึ่งที่จะหลงเหลืออยู่บ้างในโลกนี้ นั่นคือดินแดนแห่งสันติภาพที่แท้จริง”⁵¹ การถือกำเนิดของชีวิตใหม่เป็นเสมือนความหวังจากธรรมชาติอันเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมนุษย์ไปสู่สิ่งที่ดีกว่า

การพยายามสร้างความเปลี่ยนแปลงท่ามกลางสภาพสังคมที่เสื่อมโทรมโดยใช้ธรรมชาติเป็นตัวจุดประกายความหวังยังได้ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้น “จินตนาการสีขาว” ที่ยังคงเป็นเรื่องราวในโลกอนาคต โดยดำเนินเรื่องผ่านตัวละคร “เหล็ก” อมนุษย์จากดาวดวงอื่นที่บังเอิญเข้ามายังโลกที่เต็มไปด้วยความเสื่อมโทรมของทั้งสภาพแวดล้อมและจิตใจมนุษย์ ในโลกใบนี้เหล็กได้พาเด็กกลุ่มหนึ่งออกมาจากในเมืองเพื่อพบกับโลกธรรมชาติและตัวเขาเองก็พยายามหาหนทางเพื่อที่จะกลับดาวบ้านเกิดของตนเอง

ในเรื่องสั้นเรื่องนี้ นิรันดร์ดีสะทอนภาพความเลวร้ายของสังคมเมืองผ่านการบอกเล่าของเหล็กและความไร้เดียงสาของเด็กๆ ที่มีต่อธรรมชาติ ตามความรู้สึกที่ผู้แต่งบรรยายว่า “มันเป็นบรรยากาศที่พวกเขาไม่เคยมีโอกาสได้สัมผัสมาก่อนเลย เพราะ ณ ที่ตรงนั้นมีแม่น้ำ มีต้นไม้ใบหญ้า และมีสายลมพัดเย็นชื่นใจตลอดเวลา”⁵² โดยเด็กๆ กลุ่มที่เหล็กพามาเป็นกลุ่มเด็กที่ถูกหล่อหลอมขึ้นมาจากสังคมเมืองที่เลวร้าย “ไม่เคยเห็นธรรมชาติอย่างแท้จริงมาก่อนเลย เพราะเมื่อพวกเขาอยู่ในมหานครนั้น ทุกคนพบเจอแต่ขยะเน่าเหม็น ซากศพ น้ำโสโครกและสิ่งเลวร้ายต่างๆ นานาเท่านั้น”⁵³ การพบเจอกับธรรมชาติครั้งแรกของพวกเขาจึงเต็มไปด้วยความตื่นตาตื่นใจ เป็นเหมือน “ความแปลกใหม่สำหรับเด็กในมหานคร ซึ่งตลอดเวลาที่ลืมตาเกิดขึ้นมาดูโลก พวกเขาต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

⁵² “จินตนาการสีขาว,” หน้า 147.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

ความโหดเหี้ยมและความตายที่น่าสยดสยอง ดังนั้น ชีวิตของพวกเขาแต่ละคนจึงถูกหล่อหลอมด้วยความชั่วร้ายต่างๆ นานา จนจิตใจหยาบกระด้างเหมือนด้านชา”⁵⁴ จะเห็นได้ว่า เด็กๆ เหล่านี้เติบโตมาท่ามกลางความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ไร้คุณภาพชีวิตที่ดี มีวิถีชีวิตประจำวันที่ยากแค้น เช่นเดียวกับสภาพจิตใจที่ค่อยๆ ถูกความโหดร้ายของเมืองกลืนกินเด็กๆ เหล่านี้จึงเป็นภาพแทนผลผลิตของสังคมเมืองที่เสื่อมโทรมและห่างไกลจากธรรมชาติ

การนำพาเด็กๆ เข้ามายังพื้นที่ธรรมชาติของเหล็กจึงเป็นการชำระล้างชีวิตและจิตใจของเด็กๆ ให้สดใสดังที่ควรจะเป็น เห็นได้จากความสุขเมื่อเด็กๆ ได้พบเจอและสัมผัสกับธรรมชาติ การสัมผัสต้นไม้ใบหญ้า สายน้ำและแสงแดดที่บริสุทธิ์ไร้สิ่งเจือปน “มันเปรียบเสมือนโลกใหม่สำหรับพวกเด็กก็ว่าได้ พวกเขาแต่ละคนเปี่ยมไปด้วยความเรงร่า ใบหน้าและแววตาบ่งบอกถึงความสดใสตลอดจนเสียงหัวเราะของเขานั้นอีกแสดงออกซึ่งความไร้เดียงสาตลอดเวลา”⁵⁵ การได้เข้ามาใกล้ชิดกับธรรมชาติทำให้พวกเขาเด็กๆ ได้ชีวิตวัยเยาว์กลับคืนมา เป็นวิถีชีวิตเด็กควรจะมีพร้อมด้วยจิตวิญญาณที่สดใส เป็นการล้างมลพิษที่โหดร้ายจากสังคมเมืองที่เกาะกินชีวิตและจิตใจ ดังเช่นที่ผู้แต่งกล่าวว่า “สายน้ำ ต้นไม้ และสายลมที่พัดผ่านทุกขณะ นอกจากจะเป็นธรรมชาติที่แท้จริงแล้ว มันยังเป็นองค์ประกอบสำหรับชีวิตอีกด้วย ดังนั้น เมื่อพวกเขาเด็กๆ มีโอกาสสัมผัส ผู้เยาว์ก็เริ่มที่จะซึมซับเข้าไปในจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของพวกเขา”⁵⁶ พื้นที่ธรรมชาติได้ช่วยประกอบสร้างและหล่อหลอมตัวตนของเด็กๆ ขึ้นมาใหม่ให้หลุดพ้นจากความเลวร้ายของเมือง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเด็กๆ ได้กลายเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อนำไปสู่ความหวังเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่โลกใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ความคาดหวังที่เกิดขึ้นนี้ถูกถ่ายทอดผ่านความรู้สึกและการกระทำของเหล็ก มนุษย์ต่างดาวที่พยายามหลีกเลี่ยงหนีออกจากสังคมโลกอันโหดร้ายที่เขาได้มาสัมผัส โดยตัวละครเหล็กนั้น อาจตีความได้ว่า เป็นคนในช่วงวัยทำงานหรือชนชั้นแรงงานอันเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคมที่ต้องเข้ามาเผชิญกับความเลวร้ายของสังคมเมือง ผู้แต่งบรรยายลักษณะของตัวละครเหล็กว่าเป็นคนต่างถิ่น “ผู้มาจากดวงดาวอันไกลโพ้น”⁵⁷ เป็นลักษณะของความเป็นคนต่างถิ่นที่เดินทางเพื่อ

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148-149.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

แสวงหาชีวิตที่ดีกว่า แต่ก็ต้องพบกับความผิดหวัง ความเป็นคนต่างถิ่นยังถูกแสดงออกมาอีกครั้งเมื่อผู้แต่งกล่าวถึงความรู้สึกของเหล็กว่า “การที่สิ่งมีชีวิตสักอย่างหนึ่งต้องพลัดถิ่นและต้องมาดำเนินชีวิตอยู่ในสถานที่ที่แตกต่างเช่นนี้ มันจะทำให้เกิดความโหยหาอาลัยมากขึ้น ยิ่งมาพบดาวโลกที่เต็มไปด้วยความสกปรกโสมมแบบนี้ด้วยแล้ว ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ที่พบเห็นความชั่วร้ายเหล่านั้นจึงบีบคั้นความรู้สึกทั้งหมดอย่างมากเท่าทวีคูณเลยทีเดียว”⁵⁸ ความรู้สึกต่อต้านสังคมที่เลวร้ายเป็นตัวจุดประกายความคาดหวังถึงการเปลี่ยนแปลง และคาดหวังที่ใช้ธรรมชาติให้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงนี้

พื้นที่ธรรมชาติภายในเรื่องได้ถูกใช้เป็นจุดตั้งต้นของการพยายามหาวิธีกลับดาวบ้านเกิดของเหล็ก และที่สำคัญยังเป็นพื้นที่ที่เหล็กใช้บ่มเพาะเด็ก ๆ อันเป็นความหวัง เพื่อที่ “อนาคตต่อไป พวกเขาจะต้องเป็นผู้สืบสานเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ ถ้าพวกเขาไม่มีสิ่งที่ตั้งตามแล้ว สิ่งชั่วร้ายจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน”⁵⁹ เมื่อเด็ก ๆ ได้เรียนรู้และสัมผัสกับธรรมชาติที่แท้จริง และถูกชำระล้างโดยธรรมชาติ เด็ก ๆ เหล่านี้ก็จะกลายเป็นความหวัง รวมไปถึงเด็กทารกแรกเกิดที่เหล็กอุ้มมาด้วย และเด็กแรกเกิดท่ามกลางดินแดนธรรมชาตินี้คือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง เมื่อเหล็กกล่าวถึงจุดมุ่งหมายที่เขามีต่อทารกว่า “เขาจะเป็นผู้ต่อสู้กับความชั่วร้ายทุกอย่าง เขาจะเป็นผู้กอบกู้เอาความดีงามมาให้พวกเขาทุกคน และหลังจากนั้นพวกเขาจะได้ไม่ต้องอดโซ่ มีชีวิตอยู่อย่างปลอดภัยและจะต้องสร้างชีวิตใหม่ให้กับผู้คนอย่างสันติสุข”⁶⁰ ความคาดหวังของเหล็กเป็นความคาดหวังของคนรุ่นเก่าที่คาดหวังกับรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนแปลงสังคม โดยใช้พื้นที่ธรรมชาติปลูกฝังความคิดและจิตวิญญาณเพื่อนำไปสู่การสร้างโลกใหม่ อันเป็น “ดินแดนที่มีแต่สันติสุขและปราศจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง”⁶¹

4.2.2 ธรรมชาติกับการเยียวยาชีวิตและสังคม

พื้นที่ธรรมชาตินอกจากจะช่วยบ่มเพาะความหวังและเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว บทบาทของธรรมชาติในงานเขียนของนิรัน-

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159-160.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 153.

ศักดิ์ยังมีบทบาทในการช่วยเยียวยาชีวิตและวิถีความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นท่ามกลางความเลวร้ายของสังคมเมืองหรือการครอบงำของเทคโนโลยี

ในนวนิยายเรื่อง *สวนหลังบ้าน* นอกจากจะเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของบ้านเมืองที่กำลังจะเกิดสงคราม และสุดท้ายธรรมชาติที่สวยงามภายในเมืองก็ถูกทำลายลงแล้ว นวนิยายเรื่องนี้ยังได้นำเสนอบรรยากาศของสังคมเมืองที่ประชากรในเมืองต่างใช้ชีวิตอย่างไร้ชีวิตจิตใจ มุ่งแสวงหาแต่ผลประโยชน์ในหน้าที่การงาน เพื่อแสดงให้เห็นอีกบทบาทหนึ่งของธรรมชาติที่คอยเป็นที่พึ่งพิงและเยียวยาจิตใจให้กับผู้คนภายในเมืองให้กลับคืนสู่ความมีชีวิตชีวารวมไปคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สวนหลังบ้าน เป็นเรื่องราวที่ดำเนินไปในสังคมโลกอนาคตที่ผู้แต่งวาดภาพขึ้นมาให้เป็นสังคมในอุดมคติตามลักษณะแนวคิดการสร้างเมืองจำลองแบบยูโทเปีย⁶² ภายในเมืองเต็มไปด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ผู้คนใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบายเพียบพร้อมไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งนอกจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีแล้ว สิ่งหนึ่งที่เมืองแห่งนี้ยึดถือเป็นพิเศษคือการให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติ มีการวางแผนเพื่อเน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมทำให้เมืองแห่งนี้เต็มไปด้วยต้นไม้ที่ปลูกอยู่ในทุกมุมเมือง มีสวนสาธารณะเขียวขจีให้พักผ่อน ผู้คนในเมืองต่างยึดถือ “วัฒนธรรมสีเขียว” ที่ปลูกฝังให้ทุกคนอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ กิจกรรมของผู้คนในเมืองส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางธรรมชาติเป็นหลัก และที่สำคัญคือประชากรในเมืองทุกครัวเรือนจะต้องมีสวนหลังบ้านที่ถูกจัดสรรไว้เพื่อใช้พักผ่อนหย่อนใจ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม โดยการนำเสนอมนุษย์ให้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังเช่นที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงมนุษย์ว่า “มนุษย์ก็คือธรรมชาติอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับบรรดาฝูงนกที่ขยับปีกโฉบบินและส่งเสียงร้อง

⁶² ยูโทเปีย (*Utopia*) เป็นชื่อหนังสือนิยายของ เซอร์โทมัส มอร์ (Sir Thomas More) กล่าวถึงรัฐในอุดมคติที่ชื่อว่า ยูโทเปีย อันเป็นรัฐที่มีระบอบการปกครองและผู้นำที่ดี ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ ไม่มีการแบ่งชนชั้นทุกคนมีชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในทางกลับกัน สภาพสังคมและการเมืองของอังกฤษในช่วงนั้นกลับเต็มไปด้วยอาชญากรรมและสงคราม ผู้ปกครองและชนชั้นสูงแสดงอำนาจเอาเปรียบประชาชนทำให้ผู้คนต้องเผชิญกับปัญหามากมาย ซึ่งคำว่า Utopia ที่มอร์นำมาใช้ เป็นชื่อของรรัฐนั้น มาจากคำในภาษากรีกที่เป็นคำพ้องเสียงและสื่อความหมายสองนัยคือ หมายถึงสถานที่ที่ดีและสถานที่ที่ไม่มีอยู่จริง การสร้างรัฐยูโทเปียของมอร์ จึงเป็นการสร้างภาพเมืองที่ตรงข้ามกับความเป็นจริงเพื่อประชดเสียดสีสังคมในขณะนั้น

มานานแสนนานนั่นเอง”⁶³ ซึ่งการมองมนุษย์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มีจุดกำเนิดและมีสถานะไม่ต่างจากธรรมชาติเป็นการแสดงลักษณะทางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงกัน ชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของมนุษย์จึงผูกติดอยู่กับธรรมชาติอย่างแยกจากกันไม่ขาด ดังนั้น เมื่อความเจริญทางด้านต่างๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ให้ออกห่างจากธรรมชาติ เช่นที่ผู้แต่งกล่าวถึงช่วงเวลาของสังคมในยุคก่อนที่จะมีวัฒนธรรมสีเขียวว่า ผู้คนให้ความสำคัญแก่ความเจริญและเทคโนโลยีจนห่างไกลจากธรรมชาติ “วิถีชีวิตในสังคมใหม่ที่รายล้อมด้วยความสมบูรณ์ ทั้งฐานะและเครื่องอำนวยความสะดวกชนิดต่างๆ ได้ทำให้ชีวิตของผู้คนโหยหาความเป็นธรรมชาติอันแท้จริงเกิดขึ้นตามมา”⁶⁴ เมื่อผู้คนในเมืองเริ่มหันมาตั้งคำถามถึงความเป็นมนุษย์และวิถีความเป็นอยู่ อันเป็นรากเหง้าที่แท้จริงจึงเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตโดยหันมาให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติจนก่อให้เกิด “วัฒนธรรมสีเขียว” ที่ช่วยเยียวยาชีวิตและสภาพจิตใจของผู้คนในสังคมแห่งนี้

การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมสีเขียวได้แสดงให้เห็นภาพของสังคมในอุดมคติที่ธรรมชาติสามารถดำรงอยู่และได้รับความสำคัญท่ามกลางเมืองที่เจริญไปด้วยวิทยาการและกลายมาเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก การโหยหาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทำให้ “วัฒนธรรมสีเขียวกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองนี้ที่จะขาดเสียมิได้”⁶⁵ ผู้คนเริ่มหันมาใส่ใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ทั้งภาครัฐ โรงงานอุตสาหกรรมและตามบ้านเรือนหันมาปลูกต้นไม้ จนทำให้ธรรมชาติกลายเป็นส่วนสำคัญของชีวิตผู้คนในเขตอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ สิ่งนี้ช่วยตอกย้ำว่าเทคโนโลยีแห่งความเจริญไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุดของชีวิตมนุษย์และมนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากธรรมชาติ การหวนกลับมาให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติจึงปรากฏผ่านสภาพบ้านเมืองในสังคมแห่งนี้ “ย่านอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์เกือบทั่วทุกจุดจะต้องมีสีเขียวของหมู่แมกไม้ปรากฏให้เห็นไม่มากก็น้อย นอกจากนี้แล้ว วัฒนธรรมสีเขียวจะเคียงคู่กับบ้านเรือนเกือบทุกหลังก็ว่าได้”⁶⁶

การนำเสนอแนวคิดการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติภายใต้พื้นที่เมืองผ่านวัฒนธรรมสีเขียวนี้ แสดงให้เห็นบทบาทของธรรมชาติที่เข้ามาฟื้นฟูสภาพสังคมให้น่าอยู่และแสดงให้เห็น

⁶³ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, *สวนหลังบ้าน*, หน้า 122.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน.

เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันในเรื่องของอารมณ์และความรู้สึก โดยในช่วงที่มนุษย์ยังไม่มีวัฒนธรรมสีเขียวนั้น ผู้คนในเมืองต่างใช้ชีวิตอย่างไร้ชีวิตจิตใจ ชีวิตมีแต่ความเคร่งเครียด แต่เมื่อมีการรณรงค์ให้ผู้คนตระหนักถึงธรรมชาติที่ขาดหายไปจากชีวิต สภาพจิตใจของผู้คนก็เหมือนกลับมาที่มีความชุ่มชื้นขึ้นอีกครั้ง ผู้แต่งบรรยายบรรยากาศของเมืองว่า “สีเขียวของหมู่แมกไม้ที่แซมอยู่ทั่วทุกมุมเมือง นอกจากจะทำให้เมืองดูร่มเย็นแล้ว มองไปทางไหนยังทำให้สบายตาต่อผู้พบเห็นอีกด้วย”⁶⁷

นอกจากการนำเสนอภาพของธรรมชาติท่ามกลางเมืองใหญ่ที่คอยช่วยผ่อนคลายจิตใจของคนในเมืองให้สดชื่นแล้ว ภาพของธรรมชาติยังถูกนำเสนอให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวของอร โดยใช้พื้นที่ “สวนหลังบ้าน” เป็นภาพแทนของธรรมชาติที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์และช่วยเยียวยาปัญหาทางจิตใจ สำหรับครอบครัวอรการเริ่มต้นสร้างสวนหลังบ้านเป็นเสมือนการ “เริ่มต้นนำพาจิตใจให้หวนกลับไปสู่ธรรมชาติอันเป็นรากเหง้าทางความรู้สึกของมนุษย์อย่างแท้จริงอีกครั้ง”⁶⁸ สวนหลังบ้านจึงเป็นเสมือนพื้นที่ของธรรมชาติที่เข้ามาอยู่ใกล้ชิดและเป็นศูนย์รวมของทุกตัวละครในเรื่อง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งทางด้านความรู้สึกนึกคิดหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกเชิงนิเวศมักจะเริ่มขึ้นจากพื้นที่แห่งนี้

นับตั้งแต่เริ่มสร้างสวนหลังบ้านขึ้นมา พื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นพื้นที่ที่เป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจของคนในครอบครัวของอร ไม่ว่าจะเป็นการพบปะสังสรรค์ การทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว หรือแม้แต่เป็นสถานที่ที่ให้ความรู้สึกสงบและสบายใจยามคนในครอบครัวมีความทุกข์หรือกังวล ซึ่งไม่เพียงแต่ครอบครัวของอรเท่านั้น พื้นที่สวนหลังบ้านได้กลายเป็นสิ่งสำคัญที่บ้านทุกหลังต้องมีไว้เพื่อช่วยเยียวยาจิตใจจากการตกเป็นทาสของเทคโนโลยีที่ครั้งหนึ่งเคยครอบงำเหนือจิตใจของผู้คนในเมือง

ท่ามกลางสังคมอุตสาหกรรมที่มุ่งเน้นการผลิตและผลกำไร ครั้งหนึ่งเมืองแห่งนี้เคยเจียบเหงาและเย็นชาไปด้วยผู้คนที่คร่ำเคร่งกับการทำงานและการแก่งแย่งแข่งขัน เพื่อนบ้านกลายเป็นคนแปลกหน้า เป็นสังคมที่แสดงถึงความตายของระบบชุมชนและความเสื่อมสลายของระบบครอบครัว สังคมเช่นนี้ทำมนุษย์เป็นเสมือนเครื่องจักรที่ไร้ชีวิตจิตใจและหมกมุ่นอยู่กับการทำงานกับเครื่องจักร แต่

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

กระแสวัฒนธรรมสีเขียวที่เกิดขึ้นได้ค่อยๆ ละลายพฤติกรรมและความรู้สึกอ้างว้างเหล่านี้ให้กลับมามีจิตวิญญาณของสัตว์สังคมอีกครั้ง

สวนหลังบ้านจึงเป็นเสมือนพื้นที่ตัวแทนของธรรมชาติที่มนุษย์ใช้พึ่งพิงทางจิตใจและกลายเป็นหนึ่งในปัจจัยที่หลายๆ ครอบครัวให้ความสำคัญ สวนหลังบ้านได้กลายเป็นสิ่งที่ทุกบ้านไม่สามารถขาดไปจากชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งจะเห็นได้ว่าธรรมชาติหรือสวนหลังบ้านได้มีอิทธิพลต่ออารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์ สังเกตได้จากการที่ผู้แต่งกล่าวถึงวิธีการคลายความทุกข์หรือความวิตกกังวลของตัวละครที่เลือกใช้สวนหลังบ้านเป็นพื้นที่ผ่อนคลายความรู้สึก

ธรรมชาติภายในเรื่องจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเยียวยาสภาพจิตใจ จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดกระแสวัฒนธรรมสีเขียวขึ้นในเมือง สุขภาพจิตของผู้คนที่เคยเคร่งเครียดกับการทำงานได้เปลี่ยนมาเป็นสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ในขณะที่สวนและบ้านที่โอบล้อมไปด้วยธรรมชาติก็กลายเป็นที่พักผ่อนจิตใจคอยขัดเกลาจิตใจให้อ่อนโยนและช่วยดึงมนุษย์ให้กลับมามีสติปัญญา มีความรู้สึกตามสัญชาตญาณตามธรรมชาติของตนเอง นอกจากนี้ เมื่อมีเรื่องให้ทุกข์ใจ ธรรมชาติยังมีส่วนในการช่วยปลอบประโลมจิตใจให้หายความหวาดกลัว เช่นในช่วงเวลาที่ครอบครัวของอรกำลังวิตกกังวลกับข่าวสงครามจนไม่เป็นอันทำอะไร ทุกคนในครอบครัวเลือกที่จะหันหน้าเข้าหาธรรมชาติ “ราวกับจะให้ความเขียวชอุ่มเหล่านั้นดับความวิตกกังวลที่ซ่อนอยู่ในจิตใจให้หมดสิ้น”⁶⁹ เพราะ “ไม่มีอะไรจะดีไปกว่าการสลัดความคิดและภาพที่น่ากลัวเหล่านั้นทิ้งไป แล้วก้าวเดินเข้าไปสัมผัสกับความเขียวชอุ่มของธรรมชาติ”⁷⁰ เพื่อที่จะใช้ความเขียวชอุ่มดับความกังวลจากสงครามที่อยู่ในใจ หรือในช่วงหลังสงครามที่เมืองได้ถูกทำลายจนกลายเป็นเมืองร้าง ธรรมชาติที่เคยสวยงามก็หายไปกับการระเบิด แต่สวนหลังบ้านที่รกรกรี้มไร้การดูแลยังคงเป็นแสงสว่างเพียงแห่งเดียวที่มอบความรื่นรมย์ให้กับเธอในวันที่เธอคิดถึงสามีและลูกที่จากไป ดังเช่นความรู้สึกของเธอเมื่อยามที่ต้องมองไปยังสวนหลังบ้านหลังจากสงครามได้ผ่านพ้นไป “ภาพของสวนหลังบ้านที่ปรากฏให้เห็นตรงช่องทางต่างนั้น ก็ราวกับเป็นความรื่นรมย์ที่ยังทำให้เธอพอจะแสวงหาได้ในเวลานี้”⁷¹

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

นอกจากบทบาทของผู้เชี่ยวชาญจิตใจ ธรรมชาติยังมีบทบาทเสมือนเป็นผู้เชี่ยวชาญสายสัมพันธ์ของครอบครัวและเพื่อนมนุษย์ ภายในเรื่องแสดงให้เห็นว่า สวนหลังบ้านเป็นพื้นที่ของธรรมชาติอันเป็นจุดศูนย์รวมของทุกๆ ความสัมพันธ์ จากเมื่อก่อนที่แต่ละครอบครัวต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กัน แต่พอมีวัฒนธรรมสีเขียวหรือสวนหลังบ้านเกิดขึ้น ผู้คนก็เริ่มหันมาพบปะกันมากขึ้น โดยใช้พื้นที่สวนหลังบ้านเป็นสถานที่สังสรรค์ ภาพของการจัดงานเลี้ยงในสวนหลังบ้านแสดงให้เห็นถึงการใช้พื้นที่ธรรมชาติในการเชื่อมความสัมพันธ์ที่เคยขาดหาย เป็นจุดที่ทำให้มิตรภาพระหว่างเพื่อนกลับคืนมาสู่สองครอบครัว เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวก็มีความแน่นแฟ้นขึ้นสำหรับครอบครัวของอร สวนหลังบ้านเป็นทั้งที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในครอบครัวและเป็นสถานที่ที่ครอบครัวจะได้ทำกิจกรรมร่วมกัน อย่างเช่นการดูแลสวนหรือปลูกต้นไม้ “ความอบอุ่นในครอบครัวเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งแล้ว หลังจากที่พนักงานส่งต้นไม้ได้ขนต้นไม้ทั้งหมดไปไว้ที่สวนหลังบ้าน ลูกสองคนมีความกระตือรือร้นอย่างมากที่จะมีโอกาสได้ปลูกต้นไม้”⁷²

การปลูกต้นไม้ในสวนหลังบ้านกลายเป็นกิจกรรมที่ช่วยสานสัมพันธ์ให้กับคนในครอบครัวได้ใช้เวลาาร่วมกัน ทั้งยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงอนุรักษ์ที่ดีสำหรับเด็กๆ นอกจากนี้ ธรรมชาติยังมีส่วนช่วยให้ผู้คนภายในเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ภายในเมืองแห่งนี้มีป่าสวนสาธารณะประจำเมือง “ที่นี่เปรียบเสมือนปอดอันกว้างใหญ่ไพศาลของของเมืองแห่งนี้เลยทีเดียว”⁷³ ป่าสวนสาธารณะประจำเมืองไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่ยังช่วยฟอกอากาศอันบริสุทธิ์ให้แก่ชาวเมือง แม้จะเป็นเมืองอุตสาหกรรมแต่กลับไม่มีปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอย่างมลภาวะทางอากาศ แสดงให้เห็นความสมดุลของระบบธรรมชาติที่ช่วยให้มนุษย์ได้อยู่ในเมืองที่แวดล้อมไปด้วยความสมบูรณ์ในหลายๆ ด้าน

นวนิยาย *สวนหลังบ้าน* แสดงให้เห็นถึงบทบาทของธรรมชาติในการมีส่วนช่วยเยียวยาจิตใจจิตใจและสังคมของมนุษย์ ในขณะที่เรื่องสั้น “เกษตรกร” ภาพแทนของธรรมชาติถูกนำเสนอในลักษณะของพื้นที่ที่เป็นที่พึ่งพาและเยียวยาชีวิตจากวิกฤต

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109-110.

“เกษตรกร” เล่าถึงโลกอนาคตที่อาชีพเกษตรกรรมกลายเป็นอาชีพหลักของเมือง ภายในเรื่องนิรันดร์ศักดิ์สร้างเมืองสองเมืองให้เป็นเมืองแห่งเกษตรกรรม โดยแบ่งแยกพื้นที่ของเมืองออกจากกันอย่างชัดเจน เมืองของเกษตรกรยุคใหม่นั้น เต็มไปด้วยวิทยาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่นำมาช่วยในการเพาะปลูกเพื่อกระตุ้นผลผลิตให้ได้ตามที่ต้องการ ทั้งพืชผักสายพันธุ์ใหม่หรือสัตว์ตัดแปลงต่างๆ ในขณะที่เขตเมืองของเกษตรกรยุคเก่ากลับยังคงใช้วิถีชีวิตในแบบชนบทดั้งเดิม “บรรดาเกษตรกรล้าหลังเหล่านั้นจะมีที่ทำกินอยู่ห่างจากเมืองออกไปจนไกลลิบลัว ซึ่งเป็นนิคมเกษตรโบราณที่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากเกษตรกรยุคใหม่อย่างสิ้นเชิง วิธีการปลูกข้าวหรือปลูกพืชผัก ผลไม้ยังเป็นแบบเดิม เป็นการทำมาหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันๆ หนึ่งเท่านั้นเอง”⁷⁴ เป็นเมืองสองเมืองที่มีแนวคิดในการทำอาชีพเกษตรที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับบรรยากาศภายในเมือง ดังที่ผู้แต่งบรรยายว่า “ความแตกต่างที่เกิดขึ้นอย่างลิบลัวนั้นเป็นความแตกต่างที่ชัดเจน ในขณะที่เครื่องจักรกลครางเสียงกระหึ่มอยู่กลางทุ่งของเกษตรกรยุคใหม่...แต่สำหรับผืนนาของเกษตรกรเก่าแก่จะมีวัวควายเล็มหญ้า”⁷⁵

ภาพของเมืองที่แตกต่างกันนี้ แสดงให้เห็นการสร้างภาพชั่วต่างระหว่างธรรมชาติกับเทคโนโลยีที่ถูกทำให้แยกออกจากกัน ภาพเมืองทั้งสองเมืองล้วนดำเนินไปตามวิถีของตัวเอง เช่น ฝ่ายของเกษตรกรยุคเก่าเป็นกลุ่มคนชนบทที่ยังคงอยู่กับธรรมชาติในฐานะผู้พึ่งพาอาศัยเพื่อเลี้ยงปากท้อง ไม่ได้พยายามเข้าครอบครองหรือกอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติ พื้นที่ธรรมชาติภายในเมืองจึงไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ต่างกับเกษตรกรยุคใหม่ที่มีความเป็นสังคมเมืองเต็มตัว พื้นที่ภายในเมืองเต็มไปด้วยตึกกรามบ้านช่อง ร้านค้า ป้ายโฆษณา และสถานบันเทิง รวมไปถึงเกษตรกรภายในเมืองที่กลายเป็นนักธุรกิจอย่างเต็มตัว ผู้คนส่วนใหญ่มักจะคุยกันเรื่อง “ราคาหุ้นของบริษัทรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เช่นเดียวกับการคุยกันถึงเรื่องราคาพืชผักตลาดโลก”⁷⁶ เป็นเกษตรกรที่โดนกลืนกินไปในสังคมของระบบทุนนิยมที่มองธรรมชาติเป็นเพียงทุนที่จะนำต่อ ยอดเพื่อสร้างผลกำไรให้กับตนเองมากกว่าที่จะใช้เป็นที่พึ่งพา

⁷⁴ "เกษตรกร," หน้า 74.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

เกษตรกรรมสองกลุ่มจึงเป็นเสมือนภาพแทนของเมืองและชนบทที่ตั้งอยู่บนแนวคิดที่แตกต่างกัน ซึ่งสุดท้ายแล้ว ผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่า ความเป็นเมืองแห่งเทคโนโลยีและความเป็นเมืองอุตสาหกรรมต้องเป็นฝ่ายที่ล่มสลายและพังพินาศตัวเองไม่ได้ไปในท้ายที่สุด ซึ่งการล่มสลายนี้ได้สะท้อนให้เห็นความเจริญก้าวหน้าที่ไม่ยั่งยืน ต่างกับเมืองเกษตรกรรมยุคภาพแทนของชนบทเก่าที่ยังคงดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนและสงบสุข

การล่มสลายของเมืองเกษตรกรรมยุคใหม่ ทำให้พื้นที่ชนบทของเมืองเกษตรกรรมยุคเก่ากลายเป็นที่พึ่งพิงแห่งสุดท้าย กลุ่มคนจากเขตเกษตรกรรมยุคใหม่ต่างพากันอพยพหนีตายเข้ามายังพื้นที่ชนบทรวมถึงครอบครัวของวิวัฒน์ ครอบครัวนักธุรกิจที่นิรันดร์ก็ได้เผยให้เห็นถึงบทบาทของธรรมชาติผ่านการเปลี่ยนแปลงและความรู้สึกของครอบครัวนี้ จากสังคมทุนนิยมเข้ามาสู่สังคมชนบทได้สร้างความรู้สึกแปลกใหม่ให้กับวิวัฒน์ เมื่อ “ได้สัมผัสกับบรรยากาศยามเช้าในเขตอุตสาหกรรมยุคเก่าที่มีท้องทุ่งเขียวขจีแล้ว เขารู้สึกเหมือนกับเดินทางมาพบดินแดนหนึ่ง ซึ่งเป็นดินแดนที่เขาหลงใหลมานาน”⁷⁷ ความเป็นชนบทได้กระตุ้นให้เห็นความผูกพันของมนุษย์กับธรรมชาติที่อยู่ในจิตวิญญาณ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกบดบังด้วยสังคมทุนนิยม การได้สัมผัสกับธรรมชาติจึงเสมือนเป็นการได้ค้นพบอีกหนึ่งสัจชาตญาณของมนุษย์ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เป็นความรู้สึกที่ทำให้ตระหนักถึงความสุขที่แท้จริง “ในความรู้สึกที่ได้สัมผัสกับความล้าหลัง และความเป็นจริงของธรรมชาติโดยฝ่าเท้าทั้งสองข้างมีโอกาสได้เหยียบลงไปบนผืนหญ้าและจุมูกได้กลิ่นโคลน จึงทำให้วิวัฒน์เริ่มตระหนักถึงความเป็นจริงที่ผ่านมา”⁷⁸

ความรู้สึกที่เปลี่ยนไปของวิวัฒน์แสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติเป็นสิ่งที่เป็จริง สามารถสัมผัสและรู้สึกได้ เป็นความรู้สึกที่เป็นความสุขอย่างยั่งยืนกว่าระบบทุนนิยมในเมืองเกษตรกรรมยุคใหม่ที่ล่มสลาย พื้นที่ชนบทได้เป็นที่พึ่งพิงสุดท้ายที่ทำให้วิวัฒน์ได้เรียนรู้ว่าวิถีชีวิตที่พึ่งพาอยู่กับธรรมชาติแบบสันตก็สามารถให้ความสุขกับชีวิตได้ในอีกรูปแบบหนึ่งโดยที่ไม่ต้องพยายามแสวงหาวิธีเอาชนะธรรมชาติ “วิวัฒน์ได้กลิ่นหญ้าและรู้สึกมี ความสุขใจอย่างประหลาดล้ำ เพราะนานแสนนานมาแล้วที่เขาไม่เคยมีโอกาสได้สัมผัสกับสิ่งเหล่านี้เลย”⁷⁹ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตัวละครวิวัฒน์เมื่อได้ลอง

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

สัมพันธ์กับธรรมชาติและลงมือทำเกษตรกรรมในรูปแบบเก่าแสดงให้เห็นว่า การหวนคืนสู่ธรรมชาติและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่พึ่งพาธรรมชาติอย่างอ่อนน้อมอาจเป็นอีกหนึ่งทางออกของมนุษย์เพื่อให้หลุดพ้นจากการครอบงำของทุนนิยม

จากตัวอย่างเรื่องสั้นที่ยกมานี้ จะเห็นว่า ผู้แต่งยังคงชี้ให้เห็นถึงความโหดร้ายของเทคโนโลยีและความไม่มั่นคงของระบบสังคมเมือง ที่สุดท้ายแล้ว ผู้คนที่ถูกรอบงำก็ยังคงโยนหาธรรมชาติมาหล่อเลี้ยงชีวิต หรือมาเยียวยาให้หลุดพ้นจากสถานการณ์ที่เลวร้ายภายใต้สังคมเมือง ภาพของเมืองและเทคโนโลยีที่เลวร้ายช่วยขบเน้นให้ธรรมชาติมาอยู่ในบทบาทของผู้เยียวยาชีวิตและจิตใจมนุษย์ เป็นอิทธิพลทางธรรมชาติที่ฝังลึกอยู่ในตัวตนและจิตวิญญาณของมนุษย์ และเชื่อมโยงมนุษย์ไว้กับโลกธรรมชาติอย่างแยกจากกันไม่ขาด

4.3 ตัวตนแห่งธรรมชาติ: จากศูนย์กลางสู่ตัวตนแห่งการหลอมรวม

ในการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความรักต่อธรรมชาติ การรณรงค์ในเชิงต่อต้านมลภาวะ การใช้ทรัพยากรเกินจำเป็น หรือการออกมาตรการป้องกันการทำลายธรรมชาติอาจเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ไม่ใช่วิถีการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน และเป็นการมองข้ามคุณค่าในเชิงความสัมพันธ์กับมนุษย์อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการปลูกฝังทัศนคติการมองธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ที่ยั่งยืนและเข้าถึงแก่นแท้ของปัญหา

ในการแก้ปัญหาและการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ปรัชญานิเวศอย่างแนวคิด “นิเวศวิทยาเชิงลึก” (Deep Ecology) ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ให้กับการมองโลกธรรมชาติที่แตกต่างไปจากเดิม “นิเวศวิทยาเชิงลึกจะตั้งคำถามกับวิธีคิด ค่านิยม ระบบสังคม และวัฒนธรรมของเราที่เป็นพื้นฐาน โดยเปลี่ยนวิธีคิดในระดับสมมติฐานเบื้องต้น โดยให้คำนึงถึงทุกสรรพสิ่งภายใต้หลักการที่เสนอว่า สรรพชีวิตทั้งหลายมีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic Value) มีความเสมอภาคและมีสิทธิที่จะดำรงอยู่เคียงข้างกัน ทุกสิ่งคือหนึ่งเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความสมดุลของโลกธรรมชาติ”⁸⁰

⁸⁰ กานมณี ภูักกติ, "ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลึกตามทัศนะของอาร์เน นาสส์," หน้า 3-4.

กระบวนทัศน์นิเวศวิทยาเชิงลึกจึงไม่ใช่การมองความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์แค่เพียงผิวเผิน แต่มองลงลึกไปถึงความสัมพันธ์เชิงจิตวิญญาณที่ไม่สามารถแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เชื่อในความเสมอภาคของสรรพสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง และการดำรงอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายอย่างสมดุล กระบวนทัศน์แบบนี้เวศวิทยาเชิงลึกแสดงให้เห็นว่า ตัวเราไม่ได้แยกออกจากธรรมชาติแต่มีความหมาย ความผูกพันเชื่อมโยงกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่สามารถส่งผลต่อสภาพชีวิตและจิตใจ เป็นทัศนะมองโลกแบบองค์รวมที่ไม่รู้สึกว่าคุณค่าตนเองเหนือกว่าธรรมชาติ แต่ให้ความเคารพในคุณค่าและมองเห็นระบบความสัมพันธ์ที่ผสมผสานกันเป็นหนึ่งเดียว

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนทัศนคติแบบองค์รวมเช่นนี้ จะทำให้เกิดการประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง (Self-realization) ที่จะนำไปสู่การสำนึกตัวตนแห่งธรรมชาติ (Ecological Self) หรือตัวตนเชิงนิเวศ โดย โจเซฟ อาร์. เดสจาร์ดินส์ (Joseph R. DesJardins) ได้กล่าวถึงความคิดหลักความเชื่อมโยงของนิเวศวิทยาเชิงลึกและการสำนึกตัวตนแห่งธรรมชาติไว้ว่า

The two ultimate norms of deep ecology are *self-realization* and *biocentric equality*. Self-realization is a process through which people come to understand themselves as existing in a thorough interconnectedness with the rest of nature. A sense of biocentric equality is the recognition that all organisms and beings are equally members of an interrelated whole and, therefore, have equal intrinsic worth.⁸¹

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์จึงเป็นการขยายการรับรู้ที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตนเองและมนุษย์ในสังคมเดียวกัน แต่ยังขยายออกไปยังสรรพสิ่งอื่นๆ ในธรรมชาติ ตระหนักรับรู้ว่าคุณค่าตนเองถูกล้อมรวมอยู่ในโลกธรรมชาติที่ทุกสิ่งล้วนมีคุณค่าในตัวเอง

การหยั่งรู้ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในจิตสำนึกจึงไม่ใช่การรับรู้เพียงผิวเผินหรือความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ แต่เป็นความรู้สึกที่ซบซ้อนลงไปในระดับของจิตใจที่จะก่อให้เกิดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยท่าทีที่อ่อนน้อมมากขึ้น ซึ่งในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ก็ได้มีการ

⁸¹ DesJardins, *Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy*, p.215.

แสดงให้เห็นลักษณะของการ ตระหนักถึงตัวตนแห่งธรรมชาติผ่านตัวละคร ฉาก และสัญลักษณ์ต่างๆ อันนำไปสู่การนำเสนอแนวคิดในแบบองค์รวม

4.3.1 ธรรมชาติกับอัตลักษณ์ของมนุษย์: ชีวิต ตัวตน และการหล่อหลอมของธรรมชาติ

ในช่วงชีวิตของมนุษย์ การเจริญเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสังคมที่เจริญไปด้วยวัตถุและแบบแผนของสังคมแห่งมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีส่วนทำให้เกิดความคิดที่แบ่งแยกตนเองออกจากธรรมชาติ แยกออกจากสิ่งมีชีวิตอื่นจนอาจทำให้หลงลืมวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม หรือมีทัศนคติที่ยึดติดอยู่กับกรอบของสังคมเมืองจนละเลยความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งรอบตัว การตระหนักถึงตัวตนแห่งธรรมชาติจะเป็นการช่วยย้ำเตือนถึงสิ่งที่ตนเองเคยหลงลืม และเกิดการรับรู้ว่าคุณเองมีชีวิตผูกพันเชื่อมโยงอยู่กับธรรมชาติ

การหล่อหลอมความคิดและตัวตนแห่งธรรมชาติของมนุษย์ได้ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้น “ร่มสีสวยของอากัง” ที่เล่าถึง อากัง เจ้าของร้านขายวัสดุก่อสร้างวัยกลางคนผู้ผ่านช่วงเวลาชีวิตที่ยากลำบากมาพร้อมกับพ่อแม่ ซึ่งภาพเหตุการณ์และคำสอนของพ่อเมื่อครั้งอดีตนั้นยังคงอยู่ในความทรงจำของอากังอย่างไม่มีวันลืม แม้ในปัจจุบันเขาจะกลายเป็นเจ้าแกที่ประสบความสำเร็จในชีวิตคนหนึ่ง

ในเรื่องนี้วันศักดิ์ใช้ฝนเป็นธรรมชาติที่มีบทบาทในการหล่อหลอมตัวตน ทัศนคติ และความรู้สึกของอากัง โดยตัวละครอากังในวัยเด็กนั้น เป็นเด็กที่มีชีวิตค่อนข้างลำบาก ต้องช่วยพ่อแม่ขายของชำ และกินอยู่อย่างกระเปียดกระเสียว “อากังไม่มีวันหลงลืมภาพแห่งความหลังครั้งเก่าได้เลย คล้ายกับมันเป็นบาดแผลหรือริ้วรอยที่ไม่สามารถจะลบเลือนออกได้ เขายังจำภาพเหล่านั้นได้ ไม่ว่าจะ เป็นร้านขายของชำเล็กๆ ที่เขากับเตี้ยและแม่ต้องนอนอุดอู้อยู่ในห้องเล็กๆ ด้านหลังของร้าน ความขยันหมั่นเพียรตัวเป็นเกลียวของเตี้ยกับแม่ การอดออมของครอบครัว”⁸² โดยความรู้สึกเมื่อครั้งเยาว์วัยเหล่านี้ มักจะปรากฏออกมาในช่วงเวลาที่ฝนตก “เขารู้สึกเหงาใจและรำลึกถึงเตี้ยกับแม่อย่างเช่นบ้ายของวันนี้”⁸³ ฝนนับได้เป็นจุดเชื่อมโยงตัวตนของอากังกับอดีต ทั้งความยากลำบากและคำสอนของพ่อที่ว่า “ถ้าลื้อมีโอกาสยืนอยู่บนที่สูง ก็อย่าลืมห้มลงมาที่ต่ำๆ หรือถ้าลื้อมีอำนาจขึ้นมา ก็

⁸² วันศักดิ์ บุญจันทร์, "ร่มสีสวยของอากัง," หน้า 11-12.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

จงอย่าลืมความยากจนนะอากัง”⁸⁴ ซึ่งอากังเองก็ได้เติบโตขึ้นมากับคำสอนนี้และยึดถือเป็นคติประจำใจ

การคิดถึงอดีตหรือการโหยหาอดีตที่เกิดขึ้นกับการประกอบสร้างตัวตนในลักษณะนี้ มาร์ติน ไฮเด็กเกอร์ (Martin Heidegger) ได้กล่าวถึงการยืนยันในอัตตาผ่านกรอบกระบวนการทัศน์ของการโหยหาอดีตว่า “การโหยหาสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเป็นพิเศษนั้นเป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ และสะท้อนถึงความปรารถนาที่ติดตัวเรามาตั้งแต่กำเนิดที่จะมีชีวิตที่แท้จริงกว่าที่เป็นอยู่ แก่นแท้ของแนวคิดเกี่ยวกับการกลับบ้านเกิด (Home Coming) คือมโนทัศน์ของตัวตนอันจริงแท้ และระยะห่างจากตัวตนที่แท้จริง”⁸⁵

การปรากฏขึ้นของสายฝนจึงช่วยย้ำเตือนให้อากังคิดถึงสิ่งที่ขาดหายไปของชีวิตและระลึกถึงตัวตนที่เคยเป็นเมื่อครั้งยังเป็นเด็ก “ยิ่งวันที่ฝนตกอากังมักจะแอบปาดน้ำตาอย่างอดไม่ได้ เมื่อนึกถึงตัวเองซึ่งวิ่งฝ่าสายฝนจากโรงเรียนวัดเพื่อกลับบ้านในตอนเย็นหลังจากโรงเรียนเลิกแล้ว โดยที่ร่างกายต้องเปียกปอนและหนาวสั่นง่วงเพราะไม่มีร่มจะใช้”⁸⁶ แม้สายฝนสร้างช่องว่างในจิตใจของอากังให้รู้ว่าตนเองเป็นผู้ที่ขาดและไม่เพียงพร้อม แต่ในขณะที่เดียวกัน สายฝนก็หล่อหลอมอากังเข้ากับคำสอนของพ่อจนทำให้กลายเป็นอากังในปัจจุบัน

นอกจากนี้ สายฝนยังเข้ามาช่วยเติมเต็มสิ่งที่ขาดหายไปของอากัง เมื่อเขากำลังนั่งมองสายฝนอยู่นั้น สายตาก็เหลือบไปเห็นเด็กชายสองคนกำลังเดินฝ่าสายฝนมาจากโรงเรียนเพื่อกลับบ้าน “อากังนึกถึงวัยเด็กขึ้นมาอย่างทันทีทันใด และอดไม่ได้ที่จะเดินไปดูเด็กสองคนนั้น เมื่อเดินไปมองดูเด็กชายทั้งสองอย่างใกล้ชิดแล้ว เขาก็ยิ่งนึกถึงตัวเองขึ้นมาอย่างท่วมท้น”⁸⁷ ความรู้สึกที่ขาดหายไปถูกกระตุ้นให้หวนกลับคืนมาอีกครั้ง แต่ในครั้งนี้อากังได้เติมเต็มให้กับตนเองด้วยการนำร่มสีสวยของเขาไปให้กับเด็กทั้งสอง “ซึ่งร่มที่กางกว้างนั้น สีของมันช่างสวยงามเหลือเกิน และมันเป็นร่มสีสวยที่อากังอยากได้

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁵ อ้างถึงใน: ธัญญา สังขพันธานนท์, *เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ปรากฏการณ์วรรณกรรม*, หน้า 256.

⁸⁶ นิรันศักดิ์ บุญจันทร์, "ร่มสีสวยของอากัง," หน้า 12.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

ยิ่งนักเมื่อครั้งที่เขายังอยู่ในวัยเด็ก”⁸⁸ สายฝนไม่ได้ทำให้อาแกงรู้สึกเหน็บหนาวอีกต่อไป และร่มก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะรู้สึกขาดอีกต่อไป เมื่อสายฝนทำให้เขาได้ทำตามคำสอนที่ยึดถือมาตลอดและได้เติมเต็มสิ่งที่ขาดหายไป

ในขณะที่ “ร่มสีเขียวของอาแกง” เล่าถึงเรื่องราวในวัยเด็กที่เติบโตขึ้นมาพร้อมการโหยหาอดีต แต่ในเรื่องสั้น “ลายไม้” ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เติบโตขึ้นมาพร้อมกับธรรมชาติที่เป็นทั้งสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตและจิตใจ ในเรื่องสั้นเรื่องนี้เล่าถึงชีวิตของ ช่างทอง ช่างไม้ที่สืบทอดอาชีพมาจากรุ่นพ่อ นิรันดร์ศักดิ์ถ่ายทอดความผูกพันของมนุษย์กับธรรมชาติ ผ่านการเล่าถึงวิถีชีวิตของช่างทองที่คลุกคลีอยู่กับไม้ตั้งแต่หนุ่มจนถึงเข้าวัยชรา

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในเรื่องนี้ ผู้แต่งใช้ลายไม้และความรู้สึกของช่างทองเป็นสิ่งประกอบสร้างตัวตน เริ่มจากการสืบทอดอาชีพช่างไม้ของช่างทองต่อจากครอบครัว การเกิดมาในครอบครัวของช่างไม้ ทำให้ช่างทองรู้สึกถึงความสำคัญของไม้ “เขาตระหนักดีว่า ชีวิตของครอบครัวที่อยู่มาได้ตลอดก็ด้วยไม้ ดังนั้นทองจึงซาบซึ้งในบุญคุณของไม้”⁸⁹ จะเห็นได้ว่า ช่างทองไม่ได้มองว่าไม้เป็นวัสดุที่ตนเข้ามาครอบครองหรือจัดการ แต่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตเขาและครอบครัว นอกจากนี้ ยังเป็นสิ่งที่เข้ามาอยู่ในจินตนาการและความรู้สึก เมื่อเขามองลายไม้เหล่านั้นและเริ่มจินตนาการตามลวดลายของมัน “ตลอดเวลาที่เพ่งมองลายไม้อยู่นั้น ภายในจิตใจและหวังแห่งความคิดก็อดที่จะคิดถึงหม้อก๋อนเมฆที่กำลังถูกแสงสีทองของดวงตะวันยามเย็นย่ำสาดส่องไม่ได้ เนื่องจากแลดูคล้ายกันยิ่งนัก ทั้งบรรเจิดและวิจิตรการตาเหลือเกิน”⁹⁰ เป็นความผูกพันในอารมณ์ความรู้สึกที่ทำให้ช่างทองมองลายไม้แตกต่างไปจากคนอื่น

นอกจากการทำงานที่ต้องคลุกคลีอยู่กับไม้แล้ว ตลอดชีวิตของช่างทองก็มีความเกี่ยวข้องกับไม้ด้วยกันทั้งสิ้น เริ่มจากบ้านที่อาศัยอยู่ก็เป็นบ้านไม้เก่าแก่ที่รับสืบทอดมาจากคนรุ่นเก่า ดังเช่นที่ผู้แต่งกล่าวถึงที่มาที่ไปของบ้านไม่ว่า “มันจึงกลายเป็นมรดกตกทอดของทองผู้ซึ่งเป็นลูกชายเพียงคนเดียวไปโดยปริยาย จนเมื่อทองเติบโตใหญ่และยึดอาชีพช่างไม้เหมือนกับพ่อเขาจึงใช้ความเป็นช่างไม้

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁸⁹ "ลายไม้," หน้า 42.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

รักษารักษาบ้านให้ดำรงอยู่เรื่อยมา”⁹¹ ความผูกพันกับไม้นี้ได้สืบทอดต่อมายังช่างทองที่ต้องรับหน้าที่ดูแลรักษาไม้เหล่านี้อยู่เสมอ เช่นเดียวกับวิถีชีวิตประจำวันหรือสถานการณ์รอบตัว เช่น “บ้านของทองเก่าแก่มาแล้ว เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวยกสูง ได้ถุนบ้านเป็นลานโล่ง มีแคร่ตัวหนึ่งสำหรับนั่งเล่น และระหว่างเสาบ้านที่อยู่ไม่ห่างจากแคร่มากนักก็มีเศษไม้กองรวมกันไว้”⁹² จะเห็นได้ว่าบรรยากาศรอบตัวของช่างทองถูกนำไปผูกติดอยู่กับความเป็นไม้มาโดยตลอด

ความผูกพันที่เกิดขึ้นยังถูกแสดงให้เห็นผ่านช่วงวัยของช่างทองและการเปลี่ยนแปลงของลายไม้ ดังเช่นที่ผู้แต่งกล่าวถึงวันเวลาที่ผ่านไปในชีวิตของช่างทองว่า “ลายไม้แม้ว่ามันจะปราศจากชีวิต ลมหายใจ แต่ถึงอย่างไรมันก็แปรเปลี่ยนไปตามวันเวลาไม่แตกต่างไปจากทองมากนัก เพราะก่อนหน้านั้นลายไม้ดูหมาดใหม่ เนื่องจากได้รับการตกแต่งจากกบไสไม้จนดูราบเรียบไร้ความขรุขระ ส่วนลายไม้นั้นบางแห่งที่เป็นลายเส้นเล็กๆ ก็เลือนลงบ้าง แต่สำหรับบางแห่งก็ดูสีเข้มคล้ำมากกว่าเก่าก่อน จนมองเห็นได้อย่างชัดเจน”⁹³

ความเปลี่ยนแปลงของลายไม้สัมพันธ์ไปกับช่วงชีวิตของช่างทอง ที่เมื่อแรกนั้นยังดูใหม่เห็นลายไม้ชัด เหมือนการเริ่มต้นอาชีพที่ยังไม่เชี่ยวชาญ แต่พอเริ่มแก่ตัวไปแม้เรื่องราวบางอย่างจะลางเลือนหายไปบ้าง แต่บางสิ่งกลับแจ่มชัดขึ้น เช่นความเชี่ยวชาญในเรื่องไม้ของช่างทอง “จะมีเพียงแต่จมูกของเฒ่าทองเท่านั้นที่ยังคงความรู้สึกเป็นช่างไม้ เพราะไม่ว่าเมื่อใดก็ตามที่เฒ่าทองได้กลิ่นขี้เลื่อยหรือขี้ฝอยไม้ ความรู้สึกเก่าๆ ที่คุ้นเคยจะต้องหวนคืนมาในห้วงแห่งความคิดทุกครั้ง และไม่ว่าจะเป็นไม้สักแดง ไม้ฉำฉา หรือไม้ชนิดอื่นๆ ขอเพียงเฒ่าทองได้กลิ่นเท่านั้น เฒ่าทองก็สามารถบอกชนิดของไม้และสรรพคุณได้เป็นอย่างดี”⁹⁴ ความเชี่ยวชาญทางอาชีพของช่างทองไม่เพียงแต่จะกล้าแกร่งขึ้นตามลายไม้เท่านั้น แต่ยังคงแสดงให้เห็นชีวิตที่ผูกพันกับไม้จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

เรื่องสั้นทั้งสองเรื่องได้แสดงให้เห็นถึงการประกอบสร้างตัวตนของมนุษย์ อันมีจุดกำเนิดมาจากธรรมชาติ นิรันดร์ที่ใช้ฉากฝนเพื่อกระตุ้นให้ตัวละครอย่างอากังคิดถึงตัวตนที่สูญหายไปในอดีต

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

⁹² เรื่องเดียวกัน.

⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

อาชีพพ่อค้ามักผูกติดอยู่กับการแสวงหาผลประโยชน์ แต่การมองฉากฝนตกช่วยดึงจิตใจสำนึกที่ถูกปลุกฝังไว้ตั้งแต่เด็กออกมาและชักนำให้อำกักรู้สึกถึงตัวตนของตนเอง เช่นเดียวกับการเติบโตของลายไม้และเต่าทองที่ผูกพันกันมากกว่าครึ่งชีวิต ธรรมชาติในเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์และฝังรากอยู่ในวิถีชีวิตให้ได้รับรู้ถึงช่วงวัยที่ผ่านมาอยู่ตลอด ภาพธรรมชาติในงานของนิรันดร์ศักดิ์จึงเป็นธรรมชาติที่แฝงอยู่ในตัวตนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์

4.3.2 ตัวตนและสิ่งแวดล้อม: การตระหนักถึงความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมโลก

การตระหนักถึงตัวตนที่มีวิถีชีวิตเชื่อมโยงและหล่อหลอมขึ้นมาจากธรรมชาติได้ทำให้มนุษย์รับรู้ถึงความสัมพันธ์กับธรรมชาติที่หล่อหลอมตัวตน วิถีชีวิต และความรู้สึกนึกคิด เช่นเดียวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพรอบๆ ตัวของมนุษย์ก็มีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์และมีการดำรงอยู่ร่วมกันในโลกชีวะ การตระหนักถึงตัวตนแห่งธรรมชาติจึงสามารถขยายขอบเขตไปยังตัวตนที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสรรพสิ่งอื่นๆ รอบตัว ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ตระหนักว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวไม่มีความแตกต่างแปลกแยกจากเรา มีความเข้าใจในวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ มีความเห็นอกเห็นใจและสามารถรับรู้ได้ทางความรู้สึก

“สิ่งที่ปรากฏบนผิวน้ำ” เรื่องสั้นที่กล่าวถึงชีวิตประจำวันของเด็กชายคนหนึ่งที่แสนธรรมดา แต่ภายใต้ความเรียบง่ายเหล่านี้ นิรันดร์ศักดิ์ได้เปิดเผยให้เห็นถึงลักษณะของการหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น เริ่มตั้งแต่วิถีชีวิตประจำวันของอาณาบริเวณที่วิ่งเล่นตามประสาเด็กทั่วไป “อาณาบริเวณกับเพื่อนวิ่งไล่จับกันจนล้มลุกคลุกคลานอยู่ที่ริมตลิ่งบึงกว้าง เสียงแห่งความรื่นรมย์กังวานไปทั่ว และมีสายลมพัดพาล่องลอยไปไกลแสนไกล”⁹⁵ จะเห็นได้ว่า ภาพการเล่นของอาณาบริเวณมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างความรื่นรมย์ เป็นภาพของเด็กที่กำลังเรียนรู้และเติบโตมาพร้อมกับธรรมชาติ

ในช่วงแรกนั้น อาณาบริเวณยังเล่นอย่างสนุกสนานท่ามกลางธรรมชาติโดยไม่สนใจสิ่งรอบตัว จนต่อมาเขาได้รู้สึกการดำรงอยู่ของธรรมชาติด้วยการสังเกตความเป็นไปรอบตัว “ในน้ำมีน้ำ มีเงา มีก้อนเมฆ และมีท้องฟ้า โดยทุกอย่างคือภาพสะท้อนแห่งความจริง เพียงแต่ความจริงที่เห็นอยู่บนผิวน้ำ ไม่สามารถจับต้องได้นอกเสียจากการสัมผัสด้วยสายตาเท่านั้น”⁹⁶ จากการเล่นที่อาณาบริเวณเริ่มรับรู้ความ

⁹⁵ "สิ่งที่ปรากฏบนผิวน้ำ," หน้า 58.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

เป็นไปของธรรมชาติด้วยประสาทสัมผัสทางการมองเห็น สามารถรับรู้รูปร่างและลักษณะของธรรมชาติว่าเป็นอย่างไร สิ่งไหนมีสถานะที่พิเศษอย่างไร เช่น น้ำ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นก้อนเมฆและท้องฟ้า และในขณะเดียวกัน ผิวน้ำก็สอนให้เด็กชายรู้ว่า ก้อนเมฆและท้องฟ้าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้

ต่อมาผู้แต่งก็ได้แสดงให้เห็นการรับรู้ในอีกรูปแบบหนึ่ง นั่นคือการทดลองเข้าไปสัมผัส “อาฉางรู้สึกเย็นเท้าทั้งสองข้างที่จมอยู่ใต้ผิวน้ำ ความเย็นผ่านจากปลายเท้าทั้งสองข้างแล่นขึ้นมาตามสรีระเข้าสู่จิตใจ จนกระทั่งแปรเปลี่ยนเป็นความรู้สึกที่รับรู้ได้”⁹⁷ อาฉางได้เรียนรู้จากการเข้าไปสัมผัสความจริงของผิวน้ำและค่อยๆ เรียนรู้ธรรมชาติมากขึ้น เมื่อเขากล่าวขณะมองที่ผิวน้ำว่า “ในน้ำมีน้ำ และในน้ำมีสรรพสิ่งต่างๆ”⁹⁸ การเรียนรู้ของเด็กชายไม่เพียงหยุดอยู่แค่การรับรู้นิยามของธรรมชาติว่าสิ่งนี้คือน้ำ สิ่งนี้คือท้องฟ้า แต่เพิ่มลำดับขั้นการรับรู้มาเป็นการเรียนรู้ในเชิงกายภาพ ที่รับรู้ว่ธรรมชาติมีลักษณะพิเศษอย่างไร มีคุณสมบัติอย่างไร เช่นน้ำที่สามารถให้ความเย็น การเป็นแหล่งอาศัยของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งนิรันดร์ก็ได้แสดงให้เห็นว่า การรับรู้ไม่ได้หยุดอยู่แค่สติปัญญาการเรียนรู้ของเด็กชาย แต่การเรียนรู้ธรรมชาติสามารถรับรู้ได้ถึงถึงในระดับจิตใจ

การแสดงออกของอาฉางต่อธรรมชาติเป็นเสมือนลำดับขั้นของการรับรู้การดำรงอยู่ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เข้าไปใกล้ชิดชีวิตและความรู้สึกของมนุษย์มากยิ่งขึ้น เป็นระดับของการพัฒนาการรับรู้ที่ค่อยๆ เรียนรู้จากสิ่งรอบตัวจนเปิดรับการดำรงอยู่ของธรรมชาติเข้ามาใกล้ชิดกับชีวิตและเข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติมากขึ้น ดังเช่นในเรื่องสั้น “แสงแดดบนข้างฝา” นิรันดร์ก็แสดงให้เห็นการขยายการรับรู้ไปยังธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวผ่านเรื่องเล่าของแสงแดดที่ถูกเล่าผ่านความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์

ผู้แต่งเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงแสงแดดที่เราเห็นเป็นประจำทุกวัน “แสงแดดแม้ไม่มีชีวิต แต่ก็คล้ายดังมีชีวิต เหมือนกับคนเราและสรรพสิ่งต่างๆ บนโลกนี้ ซึ่งมีการเริ่มต้นและมีจุดจบ มีวิถีแห่งการเกิด เติบโต แล้วก็โรยราไปในที่สุด”⁹⁹ ภาพของแสงแดดที่เคยดำรงอยู่อย่างไม่มีตัวตนเพราะถูก

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁹ "แสงแดดบนข้างฝา," หน้า 11.

มองข้ามด้วยความปกติธรรมดาของมันกลับได้รับการมองเห็นและทำให้มีชีวิตขึ้นมาด้วยการมีจุดกำเนิดและมีจุดจบ และมีวิถีชีวิตที่ไม่ต่างมนุษย์ เป็นการยอมรับในวิถีของธรรมชาติ ว่าการดำรงอยู่ในรูปแบบของแสงแดดนั้นเป็นสิ่งปกติธรรมดาไม่ต่างจากวิถีของมนุษย์

“แสงแดดยามเช้า นั้น รู้สึกได้ว่ามันช่างอ่อนโยน นุ่มนวลและไร้เดียงสาประหนึ่งทารกแรกเกิดจากครรภ์มารดา ใช้...มารดาของแสงแดดคือตะวันที่เจิดจ้าอยู่บนท้องฟ้าอันไกลโพ้น มันเกิดที่นั่นก่อนจะสาดส่องลงมายังพื้นโลก แสงแดดมีเกิด มีการเติบโต มีการเดินทาง”¹⁰⁰ ความพิเศษของแสงแดดในเรื่องคือการมองแสงแดดว่ามีชีวิต มีจุดกำเนิด และมีเรื่องราวของตนเอง ต่างจากการมองแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มองในเชิงคุณค่าที่จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อมนุษย์

ธรรมชาติอย่างแสงแดดกลายเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่แตกต่างจากมนุษย์ เป็นการกล่าวถึงในเชิงการให้คุณค่าที่เท่าเทียม ธรรมชาติไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุหรือดำรงอยู่อย่างไม่มีตัวตน แต่มีจุดกำเนิดและมีคุณค่าในตัวของมันเอง ดังเช่นแสงแดดที่ให้ความอบอุ่นและสวยงามในยามที่มันปรากฏบนพื้นโลก นอกจากนี้ ผู้แต่งยังแสดงทัศนคติเกี่ยวกับธรรมชาติว่ามีลักษณะไม่แตกต่างจากมนุษย์ คือ “ความเผด็จ้าของแสงแดดเสมือนการเจริญเติบโตตามวัยของมนุษย์”¹⁰¹ และเรื่องราวของแสงแดดนั้นมีที่มาที่ไปเฉกเช่นเดียวกับมนุษย์ “การเดินทางจากครรภ์มารดาของแสงแดด ณ ดวงตะวันอันร้อนแรงและเจิดจ้า เปรียบเสมือนเป็นการเดินทางของชีวิต จากเยาว์วัยเข้าสู่การเติบโตของวัยหนุ่ม และวัยผู้ใหญ่ ก่อนที่จะเดินทางสู่วัยชราอันปลายของชีวิต”¹⁰² การมองธรรมชาติอย่างมีเรื่องราว และการสร้างตัวตนของธรรมชาติให้มีวิถีการดำรงอยู่ไม่ต่างจากมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เป็นการมองธรรมชาติอย่างไม่แบ่งแยกและให้คุณค่ากับธรรมชาติอย่างเท่าเทียม

เช่นเดียวกับเรื่องสั้น “ไปไม้แห่งความคิด” ในเรื่องนี้รันศักดิ์กลวิธีการเล่าเรื่องโดยสร้างภาพธรรมชาติขึ้นมา ก่อนจะตัดสลับไปที่ผู้เล่าเรื่องกล่าวถึงความรู้สึกที่เขามีต่อธรรมชาติในขณะนั้น ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นการตระหนักรู้ในการดำรงอยู่ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านสายตาและทัศนคติของผู้เล่าเรื่อง

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน.

นิรันดร์ก็เริ่มต้นเรื่องด้วยการบรรยายภาพต้นไม้ใหญ่น้อยแฉ่งโอบอุ้มอยู่ท่ามกลางสายลม โดยมี “ข้าพเจ้า” ที่เป็นผู้เล่าเรื่องนั่งมองความเป็นไปในขณะนั้น ภาพของต้นไม้ใบหญ้าที่ไหวโอบอุ้มได้ช่วยสร้างความรื่นรมย์ให้กับเขาและยังทำให้เขารู้สึกว่า “ต้นไม้เหล่านั้นมันเคลื่อนไหวได้ และในขณะที่เดียวกันก็คล้ายคลึงจะมองเห็นกระแสลมที่กำลังพัดมา ทั้งๆ ที่มีอาจมองเห็นมันได้ นอกเสียจากการปะทะระหว่างสายลมกับต้นไม้ใบหญ้า จนทำให้เกิดการเคลื่อนไหวไปมาเท่านั้น”¹⁰³ ความรู้สึกที่ผู้เล่าเรื่องมีต่อภาพธรรมชาติตรงหน้า เป็นการรับรู้ที่มากกว่าการเสพย์ความรื่นรมย์ หรือความรู้สึกผ่อนคลาย แต่เป็นการมองเห็นและการสัมผัสได้ถึงการดำรงอยู่ของธรรมชาติที่แม้แต่สายลมที่มองไม่เห็นก็ยังสามารถรับรู้ได้

นอกจากการตระหนักถึงการดำรงอยู่ของธรรมชาติแล้ว ภาพการเคลื่อนไหวของธรรมชาติยังถูกตีความเสมือนว่ามีชีวิต เมื่อเขากล่าวถึงการเสียดสีจากการเคลื่อนไหวของต้นไม้ว่า “ภาษาของสายลมและต้นไม้ คนอย่างข้าพเจ้ายากที่จะเข้าใจความหมายของมันได้ เพราะมันเป็นภาษาแห่งธรรมชาติ ซึ่งความเข้าใจซึ่งกันและกันได้คือธรรมชาติเท่านั้น [...] และมันก็คงไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างภาษาของมนุษย์กับมนุษย์ เพียงแต่สถานะแห่งความเข้าใจถ้อยคำมันแตกต่างกันเท่านั้นเอง”¹⁰⁴ การตีความเสียงของต้นไม้ในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นการให้คุณค่าของธรรมชาติว่าเป็นสิ่งมีชีวิต มีวัฒนธรรม มีการเคลื่อนไหวในเชิงจิตวิญญาณไม่ต่างจากมนุษย์

การมองธรรมชาติว่ามีคุณค่าและมีความรู้สึกในตัวเอง นำไปสู่การสลายตัวตนของมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อเขากล่าวถึงสี่สนของธรรมชาติว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ต่างก็มีสี่อยู่ในตัวของมันเอง ต้นไม้ ต้นหญ้า ผืนดิน ภูเขา ทะเล ท้องฟ้า ก้อนเมฆ มนุษย์ สัตว์ และทุกสรรพสิ่งย่อมจะมีสี่ แต่มนุษย์ต่างหากที่กำหนดความรู้สึกให้เกิดขึ้นกับสี่ต่างๆ [...] เหล่านี้คือความรู้สึกของมนุษย์ แต่สำหรับธรรมชาติของสี่แล้วอาจจะปราศจากความรู้สึกใดๆ ก็ได้”¹⁰⁵ ธรรมชาติตามทัศนคติของผู้เล่าเรื่องจึงเป็นธรรมชาติที่มีความเป็นเอกเทศในตัวเอง ไม่สมควรถูกจำกัดความหมายหรือถูกให้คำนิยามโดยมนุษย์

¹⁰³ “ใบไม้แห่งความคิด,” หน้า 107.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

เช่นเดียวกับการผสมผสานวัฏจักรของธรรมชาติกับมนุษย์ที่ผู้เล่าเรื่องมองว่า “ต้นไม้และต้นหญ้าที่ข้าพเจ้ากำลังมองเห็นอยู่ในขณะนี้มันมีการเกิดและดำรงอยู่ พร้อมกันนี้มันก็มีวาระแห่งการดับสูญ”¹⁰⁶ รวมไปถึง “มนุษย์มีการเกิด แก่ เจ็บ และดับสูญไปตามอายุขัย หมูต้นไม้ใบหญ้าที่ข้าพเจ้ามองเห็นก็เป็นเช่นเดียวกับมนุษย์ เพียงแค่วิถีของการแปรเปลี่ยนอาจไม่เหมือนกันเท่านั้น ส่วนบทสรุปเหมือนกันทุกประการ”¹⁰⁷ จะได้เห็นได้ว่า วัฏจักรแห่งธรรมชาติไม่ต่างจากวัฏจักรของมนุษย์ การดำรงอยู่ของธรรมชาติและมนุษย์จึงไม่ต่างกัน ไม่มีใครเหนือกว่าใคร

การตระหนักรู้การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งต่างๆ รอบตัวภายใต้แนวคิดของนิเวศวิทยาเชิงลึก ทำให้มนุษย์มองธรรมชาติด้วยความรู้สึกไม่แปลกแยก ยอมรับ และมองเห็นคุณค่าของสรรพสิ่งมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่เกิดจากการตระหนักรู้มีส่วนในการนำมาซึ่งความเห็นอกเห็นใจ เป็นการตระหนักรู้ที่กว้างขึ้นไปสู่การมีความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ดังเช่นในเรื่องสั้น “สิ่งมีชีวิต” ก็เป็นเรื่องสั้นที่นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์โดยมีผ่านเหตุการณ์ที่ทั้งสองฝ่ายต้องประสบร่วมกัน

ในเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของชายหนุ่มคนหนึ่งที่ภรรยาเพิ่งคลอดลูกชายคนแรกและเขากำลังตื่นเต็นและหวาดกลัวกับบทบาทความเป็นพ่อที่เพิ่งจะได้รับ เรื่องสั้นเรื่องนี้เน้นไปที่การเรื่องราวการให้กำเนิด เริ่มจากความรู้สึกของชายผู้เป็นพ่อที่เมื่อเห็นหน้าลูก “หัวใจของเขาเต้นละतिकเหลือเกินเมื่อจะได้มีโอกาสได้เห็นหน้าลูกน้อยที่เป็นหน่อเนื้อเชื้อไขของเขา”¹⁰⁸ แต่ในขณะเดียวกัน “เขาก็อดหวังไม่ได้เมื่อนึกถึงการมีชีวิตอยู่ในโลกกว้างข้างหน้า โดยที่ร่างในตูบไม่มีโอกาสได้รู้หรือว่าโลกนี้มีความเร้นลับซับซ้อนเพียงใด”¹⁰⁹

ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้สั่งสมอยู่ในจิตใจของผู้เป็นพ่อ จนกระทั่งเขาได้มาพบกับลูกหนูห้าตัวที่เพิ่งคลอด และซุกตัวอยู่ในกองหนังสือเก่า ในคราวแรกนั้นเขารู้สึกโกรธและต้องการที่จะกำจัดพวกหนูเหล่านี้ “จะมีอะไรเกินกว่าการฆ่าแล้ว? สำหรับการกำจัดสิ่งมีชีวิตที่น่ารังเกียจขยะแขยงเหล่านี้ แน่

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

¹⁰⁸ "สิ่งมีชีวิต," ใน *สายฝน มดง่าม และผู้เดือดร้อน* (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535), หน้า 19.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน.

ที่เดียวละ ถ้าหากเขาเจอพวกหนูที่เข้ามาสร้างความเสียหายให้แล้ว ความตายเท่านั้นจึงจะสามารถทำลายมันให้หมดสิ้นและจะได้ไม่ต้องวิตกกังวลกับสิ่งเหล่านั้นอีก”¹¹⁰ ความรู้สึกที่มีต่อพวกหนูในช่วงแรกแสดงให้เห็นการยึดถือตัวเองเป็นใหญ่และมองสัตว์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตที่ไร้ค่า แต่เมื่อเขาได้สังเกตลักษณะของลูกหนูทั้งห้า ความคิดและความรู้สึกของเขาก็เปลี่ยนไป

ครั้นเขามองดูลูกหนูทั้งห้าตัวแล้ว ความคิดของเขาก็มีสิ่งหนึ่งแทรกเข้าซ้อนขึ้นมาอย่างรวดเร็ว นั่นคือเขาคิดถึงลูกชายแรกเกิด ซึ่งมีใบหน้าสีแดงระเรื่อ ดวงตาทั้งสองข้างปิดสนิท และมีอาการผวาตื่น พร้อมทั้งริมฝีปากอันน้อยนิดที่คล้ายจะส่งเสียงร้องหาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหวาดกลัวต่อโลกนี้กันแน่ จริงด้วยสิ ลูกหนูที่เพิ่งเกิดห้าตัวนั้น ตัวของมันอ่อนปวกเปียก มีแดงระเรื่อ ดวงตาทั้งสองข้างปิดสนิท แข้งขาทั้งสี่ข้างกระตุกกระตัก บางครั้งเนื้อตัวก็สั่นกระตุก และปากก็ส่งเสียงร้องออกมาเบาๆ¹¹¹

จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งสร้างลักษณะของลูกหนูไม่ต่างจากภาพของเด็กทารกแรกคลอด แสดงให้เห็นว่า สัตว์ต่างๆ หรือแม้แต่สัตว์เล็กๆ เช่นหนูที่มนุษย์มองว่าน่ารังเกียจก็มีเลือดเนื้อไม่ต่างกัน ความน่ากลัวของโลกใบนี้ที่ผู้เป็นพ่อกังวล สำหรับสัตว์แล้ว มนุษย์อาจเป็นสิ่งที่น่ากลัวที่สุดที่พวกมันต้องเผชิญก็ได้ ในตอนจบของเรื่อง ผู้เป็นพ่อเลือกที่จะไว้ชีวิตลูกหนูทั้งห้าตัว และนำพวกมันไปไว้ยังจุดที่พ่อแม่ของมันอยู่ เพราะรู้สึกถึงการมีชีวิตของสรรพสัตว์ที่ไม่แตกต่างจากตนเอง “ในเวลาเดียวกันนั้นเอง เขาก็อดที่จะหวนคิดถึงลูกหนูทั้งห้าตัวนั้นขึ้นมาไม่ได้ ในส่วนหนึ่งของความรู้สึกที่จริงใจ เขาขอภาวนาให้หนูที่เป็นพ่อแม่ของลูกหนูทั้งห้าตัวนั้น จงพบกับความอบอุ่นและปลอดภัยจากความเร้นลับดำมืดที่น่าสะพรึงกลัวในโลกใบนี้”¹¹²

ความรู้สึกของผู้เป็นพ่อที่เกิดขึ้นในเรื่อง จึงเป็นการสะท้อนการระลึกถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นความรู้สึกที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ความเป็นไปในชีวิตของตนในระดับอัตตา แต่ขยายไปสู่สรรพสิ่งอื่นๆ ที่อยู่รอบตัว เป็นความรู้สึกร่วมในชีวิตของสรรพสิ่ง เข้าใจถึงความเป็นไปว่า ทุกชีวิตล้วนมีคุณค่า

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21-22.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

ความรู้สึกหรือมีชีวิตไม่แตกต่างกัน การตระหนักถึงความสัมพันธ์ของตัวตนและสรรพสิ่งจึงนำไปสู่ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตต่างสายพันธุ์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จะเห็นได้ว่า การสำนึกตัวตนแห่งธรรมชาติจะเปลี่ยนจากการมองโลกที่หยุดอยู่แค่ตนเองไปสู่การมองโลกที่กว้างขึ้น โดยตระหนักถึงความเป็นจริงแห่งธรรมชาติ และตระหนักถึงคุณค่าของทุกๆ สรรพสิ่งรอบตัว เป็นพื้นฐานความคิดในทัศนคติแบบองค์รวมที่มองว่า ธรรมชาติและสรรพสิ่งบนโลกล้วนมีคุณค่าและความงดงามในตัวเอง และคุณค่านี้มิได้เป็นคุณค่าที่มนุษย์นิยามให้ แต่เป็นการดำรงอยู่ที่เหมาะสมตามธรรมชาติหรือตามปัจจัยของโลก การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงจะเป็นการมองโลกอย่างผสมผสาน ธรรมชาติไม่ใช่ความเป็นอื่นที่แตกต่างจากมนุษย์ ทุกสรรพสิ่งล้วนประกอบสร้างเป็นตัวตนของเรา และเราเป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ ไม่มีการครอบครองหรือการตั้งตนเหนือธรรมชาติ เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ยึดโยงกันเป็นหนึ่งเดียว และให้คุณค่ากับธรรมชาติในฐานะจุดศูนย์กลางที่เชื่อมโยงกับทุกสรรพสิ่ง

สรุป

การมองเห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างโลกธรรมชาติและสังคมของมนุษย์เป็นทัศนคติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของโลกทัศน์แบบองค์รวมที่เชื่อว่าทุกสรรพสิ่งบนโลกล้วนมีความเชื่อมโยงกัน ความสัมพันธ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นผลกระทบที่ส่งผลโดยตรงแก่ชีวิตและวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างมีอรรถรสลึกซึ้ง ทั้งในทางกายภาพและทางจิตใจที่ผู้แต่งใช้ภาพของความโหดร้าย นำหวาดกลัวมาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติที่ส่งอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ การหันมาให้ความสำคัญกับธรรมชาติท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมแห่งความเจริญจึงช่วยให้เราเห็นจุดบกพร่องทางจิตสำนึกเชิงนิเวศที่มีส่วนในการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์ ช่วยให้เห็นความเป็นไปของธรรมชาติที่สัมพันธ์ไปกับวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งคอยย้ำเตือนให้คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา

ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ยังถูกนำเสนอผ่านความรู้สึกนึกคิดของตัวละครที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทัศนคติแบบองค์รวม โดยคำนึงถึงการหลอมรวมตนเองเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความผูกพันที่อยู่ภายใต้จิตสำนึกของตัวละครถูกเล่าผ่านทางความรู้สึกนึก

คิดและวิถีชีวิตที่แยกออกจากธรรมชาติไม่ขาด ซึ่งเมื่อตระหนักถึงตัวตนที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติแล้ว ความรู้สึกนึกคิดนี้จะก้าวเข้าสู่การตระหนักถึงการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์อื่นรอบตัว เป็นการมองอย่างเห็นอกเห็นใจและอยู่ในวงจรแห่งการพึ่งพาอาศัยกัน การตระหนักรู้ในตัวตนที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติจะทำให้มนุษย์รับรู้ถึงการดำรงอยู่ของธรรมชาติด้วยความรู้สึกที่ไม่แปลกแยก ทุกสิ่งล้วนเกี่ยวพันเชื่อมโยงกัน มีคุณค่าและความเคลื่อนไหวในตัวเอง และตระหนักว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งการรับรู้ถึงความสัมพันธ์เช่นนี้จะช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและมองเห็นถึงคุณค่าของทุกสรรพสิ่งอันเป็นพื้นฐานความคิดทางจริยศาสตร์ สิ่งแวดล้อมที่จะนำไปสู่การปลูกฝังจิตสำนึกในเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนในที่สุด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวรรณกรรมของนิรันดร์คดี บุญจันทร์ในประเด็นเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ผลสรุปตามกรอบทฤษฎีที่ตั้งไว้คือ งานวรรณกรรมจำนวนหนึ่งของนิรันดร์คดีมีการนำเสนอปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ยึดถือแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางจนนำมาซึ่งปัญหาทั้งความเสื่อมโทรมทางกายภาพ และความขัดแย้งในเชิงชนชั้น การแบ่งแยก และอคติ แต่ในขณะเดียวกัน นักเขียนได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติด้วยการนำเสนอบทบาทของธรรมชาติภายใต้แนวคิดแบบองค์รวมเพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติและชีวิตมนุษย์

ในสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันระหว่างสังคมมนุษย์และโลกธรรมชาติ นิรันดร์คดีได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ดำเนินไปภายใต้กระบวนการยึดมั่นมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ทุกสิ่งทุกอย่างมุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ของมนุษย์ ภาพฉากส่วนใหญ่จึงมักเกิดขึ้นในโลกหรือสังคมแห่งความเจริญที่มนุษย์เป็นผู้สร้างและดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ของมนุษย์

เพื่อที่จะวิพากษ์ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นิรันดร์คดีเลือกใช้ฉากในอนาคตที่เต็มไปด้วยวิวัฒนาการความเจริญอันก้าวหน้ามาเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเลือกนำเสนอวิถีการของมนุษย์ให้เห็นในด้านที่น่าหวาดกลัว เช่นสงครามเทคโนโลยี ในนวนิยาย *สวนหลังบ้าน* ที่มีแต่ความเลวร้ายและสร้างความวิตกกังวลให้มนุษย์ ในนวนิยาย *สวนหลังบ้าน* ผู้แต่งมิได้ปฏิเสธความเจริญก้าวหน้าหรือการใช้เทคโนโลยีเพื่อความสะดวกสบาย จะเห็นได้จากชีวิตของครอบครัวตัวละครเอกที่ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายท่ามกลางเมืองที่เจริญไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มีการบรรยายถึงชีวิตที่มีความสุขท่ามกลางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการนำเสนอฉากของการอยู่ร่วมกันระหว่างความเจริญและธรรมชาติอย่างสมดุล แต่การเข้ามาของสงครามเทคโนโลยีที่นักเขียนสร้างขึ้นมานั้น ได้สื่อให้เห็นถึงการยึดติดกับวิถีการความก้าวหน้าและการใช้เทคโนโลยีที่ล้นเกิน บ่งบอกถึงการแผ่ขยายความเจริญที่ไร้ขีดจำกัดจนนำมาซึ่งการละเลยธรรมชาติและ ความวิตกกังวลนี้ได้ถ่ายทอดผ่านความรู้สึกหวุ่นวิตกของสองตัวละครเอกที่อยู่ในสังคมนั้น

ทั้งยังวิพากษ์ผลกระทบที่เลวร้ายของการใช้เทคโนโลยีไปในทางที่ผิดในตอนท้ายของเรื่อง ที่จบลงด้วยความสูญเสียของตัวละครเอกและความล้มเหลวของเทคโนโลยี

วิทยาการของมนุษย์นอกจากจะเป็นส่วนสำคัญในการทำลายธรรมชาติแล้ว ยังถูกสร้างขึ้นมาในเชิงเปรียบเทียบกับการดำรงอยู่ของธรรมชาติ นิรันดร์ก็สร้างความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ให้มีความล้ำหน้า ล้ำยุคและเหนือจริง ในขณะที่ภาพแทนของธรรมชาติกลับเป็นสิ่งที่คงเดิม ไม่ยึดติดกับกระแสการพัฒนาหรือบางทีก็ดูล้ำหลังจากยุคปัจจุบันเสียด้วยซ้ำ แสดงให้เห็นถึงข้อต่างของการดำเนินชีวิตและทัศนคติที่สวนทางกันอย่างชัดเจน รวมไปถึงการแบ่งแยกพื้นที่ของเทคโนโลยีและธรรมชาติ

เช่นเดียวกับธรรมชาติที่ตกอยู่ท่ามกลางการขยายตัวของเมืองและทุนนิยม ผู้แต่งยังคงสร้างพื้นที่เมืองและธรรมชาติให้แบ่งแยกออกจากกัน โดยสร้างพื้นที่ธรรมชาติให้เป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า เป็นสถานที่ที่รอการสำรวจค้นหา ภาพพื้นที่ธรรมชาติที่ตายตัวทำให้เห็นการเคลื่อนไหวของความเป็นเมืองที่เป็นฝ่ายรุกกรานเข้าสู่ป่า เช่นเดียวกับการดำรงอยู่ของคนท้องถิ่นหรือคนในชนบท กลุ่มคนเหล่านี้มักแสดงให้เห็นการอยู่ร่วมกับป่าอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความผูกพันกันมาตั้งแต่เกิด แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติกลับถูกทำลายลงเพราะการขยายตัวของเมืองหรือกลุ่มทุนนิยม การเข้ามาของกลุ่มทุนนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนวิถีชีวิตและทัศนคติของคนในท้องถิ่นได้อย่างง่ายดาย โดยภาพลักษณ์ของคนในท้องถิ่นที่ปรากฏนั้น จะมีลักษณะของความจำยอม ไม่มีอำนาจต่อรองใดๆ ในสังคม ทั้งยังเป็นฝ่ายที่เต็มใจถูกหลอมรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องมือของนายทุน เพื่อให้ตนเองมีผลประโยชน์และรายได้ตามที่ต้องการ ทำให้สุดท้ายฝ่ายที่ได้รับผลกระทบที่สุดก็คือธรรมชาติ

ภาพความอ่อนแอของธรรมชาติยังถูกขบขันออกมาให้เด่นชัดขึ้นจากการประกอบสร้างตัวละครฝ่ายธรรมชาติที่นอกจากจะเป็นคนท้องถิ่นที่หลงไปกับกระแสทุนนิยมแล้ว ตัวละครที่มีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติมักปรากฏในลักษณะของคนแก่ที่อยู่ในช่วงบั้นปลายชีวิต ไร้เรี่ยวแรงในการต่อต้าน เช่นในเรื่องสั้น “บทเพลงของผู้เฒ่า” ที่ตัวละครผู้เฒ่ายังคงยึดมั่นในวิถีชีวิตเดิมๆ ใช้ชีวิตกลมกลืนไปกับธรรมชาติ ต่างจากผู้รุกรานจากฝั่งเมืองที่เป็นวัยรุ่นที่มีชีวิตชีวา ฝ่ายผู้เฒ่าภายในเรื่องจึงไม่มีอำนาจในการต่อต้านการรุกรานหรือการสร้างความเสียหายให้กับพื้นที่ธรรมชาติ และสุดท้ายก็ต้องเป็นฝ่ายรับผลกระทบไปในที่สุด เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงภาวะจำยอมของธรรมชาติที่ต้องเป็นฝ่าย

รองรับผลกระทบจากการแพร่ขยายของเมือง พื้นที่ธรรมชาติที่เคยสงบรวมเย็นก็เปลี่ยนไป ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ธรรมชาติและตัวผู้เฒ่าถูกสะท้อนออกมาผ่านความวิตกกังวลและความหวาดกลัวของผู้เฒ่า ความเดือดร้อนจากการถูกก่อกวนหรือปัญหาขยะจากคนเมืองที่เพิ่มขึ้น ซึ่งผู้เฒ่าต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างไม่มีทางเลือก และรอคอยให้พื้นที่ถูกรุกรานไปพร้อมกับชีวิตตนเองอย่างจำยอม

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไม่เพียงถูกนำเสนอผ่านการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพหรือจิตวิญญาณทางธรรมชาติเท่านั้น แต่การนำเสนอเรื่องราวปกติธรรมดาในชีวิตประจำวันของผู้คนในงานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่แฝงความเหลื่อมล้ำเอาไว้ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ดังเช่นความสัมพันธ์ของตัวละครยายรุ่งกับนกและแมว ที่ผู้แต่งเล่าถึงชีวิตประจำวันอันแสนธรรมดาของยายรุ่งที่เป็นฝ่ายเลือกสร้างความสัมพันธ์กับนกกระจอกที่คุณประโยชน์กับตนเองมากกว่าแมว หรือชายชราที่ต้นมะขามใน “คน-ต่อไม้-แสงเงา” ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในเรื่องนี้ไม่ใช่แค่เพียงความผูกพันกับต้นไม้ที่เติบโตขึ้นมาพร้อมกันเท่านั้น แต่เป็นการเติบโตที่เอื้อผลประโยชน์ให้แก่กันและกัน

ในความธรรมดาของเหตุการณ์ที่เราสามารถพบเห็นได้ทั่วไป ได้สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ นิรันดร์ศักดิ์เลือกเล่าเรื่องราวผ่านมุมมองของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ อันเป็นการมองธรรมชาติด้วยมุมมองของความเป็นอื่น เป็นวัตถุหรือสิ่งที่สามารถควบคุมจัดการได้ อีกทั้งผู้เขียนยังจัดวางตำแหน่งและบทบาทของมนุษย์ให้เป็นฝ่ายที่เหนือกว่าด้วยการให้ธรรมชาติเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง พัวพันอยู่ใต้อำนาจของมนุษย์ ทั้งนกกระจอกและแมวที่เข้าไปอยู่ในสวนของยายรุ่ง ต้นไม้วัชพืช ตะไคร่น้ำที่ขึ้นอยู่ในบริเวณบ้านของตัวละครเอก หรือต้นมะขามที่ชายชราเป็นคนปลูก จะเห็นว่าพื้นที่ทุกพื้นที่เป็นพื้นที่ที่ถูกจับจองโดยมนุษย์ ธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีพื้นที่เป็นของตนเองและเป็นอื่นในพื้นที่ของมนุษย์ เป็นการจัดวางสถานะให้ธรรมชาติไร้ซึ่งอำนาจและตกอยู่ภายใต้การจัดการของมนุษย์ การนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในงานของนิรันดร์ศักดิ์บางส่วนจึงยังเป็นความสัมพันธ์ที่ยังมีความเหลื่อมล้ำและตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

เช่นเดียวกับการนำเสนอภาพแทนของสัตว์ที่ยังคงถูกนำไปผูกติดกับความเป็นมนุษย์ โดยในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น นิรันดร์ศักดิ์ได้เลือกใช้ข้อเสียของสัตว์มานำเสนอด้านที่เลวร้ายหรืออ่อนแอของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นร่างกายที่แข็งแรงและความเชื่องช้าของควายที่ถูกนำมาสร้างภาพลักษณ์ของตัว

ละครที่โง่เขลาและถูกเอาเปรียบ สัญชาตญาณนักล่าของหมาป่าที่ถูกนำเสนอว่าเป็นความป่าเถื่อนโหดเหี้ยมของสังคมเมือง หรือแมลงวันที่มาเล่าเรื่องราวการบริโภคของมนุษย์ก็เป็นภาพเปรียบเทียบของการบริโภคอย่างไร้ขีดจำกัดของมนุษย์ การมองแมลงวันว่ากินทุกสิ่งที่ขวางหน้า การมองหมาป่าว่าโหดร้าย หรือการมองควายว่าโง่ การสร้างภาพแทนของสัตว์เหล่านี้ล้วนเป็นมุมมองของมนุษย์แทบทั้งสิ้นที่ไปกำหนดลักษณะให้กับสัตว์ ข้อดีข้อเสียของสัตว์ล้วนอยู่ในการกำหนดกฎเกณฑ์ของมนุษย์ และนำมาสู่การแบ่งแยก

แม้นิรันดร์คดีจะใช้สัตว์มารองรับข้อต่อข้อเสียของมนุษย์ แต่บทบาทของตัวละครสัตว์ก็ไม่ได้ตายตัวในการถูกกำหนดบทบาทและคุณค่า จะเห็นว่านิรันดร์คดีมีการใช้สัตว์ตามกรอบเดิมคือนำข้อบกพร่องของสัตว์มาใส่ให้มนุษย์ ทำให้ตัวละครสัตว์ถูกมอบบทบาทและถูกนิยามความหมายในด้านลบที่ตายตัว เช่น ควาย คือความเชื่องช้า โง่ และอับลักษณ์ หรือหมาป่าที่มีแต่ความโหดเหี้ยมและเจ้าเล่ห์ แต่ในขณะเดียวกัน สัญชาตญาณของสัตว์อย่างสุนัขได้กลายเป็นผู้ทำลายศักยภาพของวิทยาศาสตร์ หรือแมลงวันที่ถูกเปลี่ยนมาเป็นผู้เล่าเรื่องที่สามารถวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของมนุษย์ได้ ความหลากหลายของบทบาทตัวละครสัตว์ แสดงให้เห็นว่า นิรันดร์คดีไม่ได้ยึดติดกับการให้ความหมายและการสร้างภาพแทนของสัตว์ที่ตายตัว แต่มีการเปลี่ยนแปลงกลวิธีเพื่อให้เข้ากับการวิพากษ์วิจารณ์กระแสสังคมในช่วงนั้นๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ที่ดำเนินไปภายใต้กระบวนการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้แสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำของที่ธรรมชาติถูกกระทำโดยมนุษย์ ผลเสียที่ปรากฏในเรื่องส่วนใหญ่จึงเป็นผลเสียที่ตกอยู่กับธรรมชาติ การสร้างภาพแบบตายตัวทำให้ธรรมชาติตกอยู่ในสภาพจำยอมและอ่อนแอ จะเห็นได้ว่า ในการนำเสนอแนวเรื่องแบบวิทยาศาสตร์ นิรันดร์คดีจะให้ภาพของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่ส่งผลร้ายอย่างรุนแรงกับธรรมชาติ และมีการแบ่งขั้วต่างกับธรรมชาติอย่างชัดเจน เช่นใน *สวนหลังบ้าน* ที่นิรันดร์คดีเลือกให้พื้นที่ธรรมชาติเป็นพื้นที่ที่เปิดโล่ง อยู่ในที่สว่างใจกลางเมือง ในขณะที่อุปกรณ์เทคโนโลยีกลับมาพร้อมบรรยากาศความหวาดกลัว และถูกนำไปฝังไว้ใต้ดินทำให้ดูกลับไม่น่าไว้วางใจ

รวมถึงการสร้าง ความขัดแย้งระหว่างธรรมชาติและเทคโนโลยี ที่ต้องมาพร้อมความโหดร้ายและเต็มไปด้วยความรุนแรง สิ่งเหล่านี้ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นการวิพากษ์แนวคิดมนุษย์เป็น

ศูนย์กลางที่ไม่มีการประนีประนอมในการอยู่ร่วมกันระหว่างความเจริญก้าวหน้าและธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกัน การนำเสนอภาพแทนของธรรมชาติควบคู่ไปกับการนำเสนอผลกระทบ หรือวิกฤตด้านลบที่รุนแรงก็สามารถกระตุ้นเตือนผู้อ่านให้ฉุกคิดได้เช่นเดียวกัน

การนำเสนอภาพธรรมชาติในโลกที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นการนำเสนอการกระทำและทัศนคติที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ความเป็นไปหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้แสดงผลกระทบที่เลวร้ายต่อมนุษย์เท่าไรนัก งานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์จึงมีการนำเสนอภาพแทนของธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์และจิตสำนึกทางธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับทั้งชีวิตและจิตวิญญาณ

ธรรมชาติที่อยู่ในสังคมของการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นการนำเสนอผลกระทบที่มีต่อธรรมชาติ แสดงให้เห็นการกระทำของมนุษย์ต่อธรรมชาติจนเกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงในระยะเริ่มต้น แต่ในมุมที่เกิดผลกระทบนั้นธรรมชาติได้เข้ามามีบทบาทในการควบคุมและกำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ ซึ่งความเลวร้ายที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ล้วนมาจากการกระทำของมนุษย์จนทำให้เกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อม นิรันดร์ศักดิ์ใช้สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมสร้างความแตกต่างให้กับธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งในทางร่างกายและจิตใจ นิรันดร์ศักดิ์ใช้ภาพความบิดเบี้ยวและการหลุดพ้นจากความเป็นมนุษย์มาเสนอให้เห็นความเลวร้ายสอดคล้องไปกับความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ เพื่อชี้ให้เห็นถึงผลกระทบอันเลวร้ายอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับชีวิตมนุษย์อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยง ความน่ากลัวของธรรมชาติที่เสื่อมโทรมนอกจากจะแสดงให้เห็นอำนาจของธรรมชาติแล้ว ยังแสดงให้เห็นสถานะของธรรมชาติที่ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุหรือทรัพยากรที่จะถูกจัดการหรือละเลยโดยไม่ให้ความสำคัญ

แต่ในขณะเดียวกัน ภาพแทนของธรรมชาติที่เป็นปกติสวยงามและอุดมสมบูรณ์ก็มีบทบาทในการช่วยเหลือเยียวยาชีวิตและจิตใจของมนุษย์ ในส่วนนี้ธรรมชาติไม่ได้มีบทบาทในการโต้กลับการกระทำของมนุษย์ แต่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยที่ไม่มีใครเหนือกว่าใคร สอดคล้องกับแนวคิดเชิงนิเวศวิทยาที่ทุกสิ่งล้วนต้องพึ่งพาอาศัย ไม่มีการกำหนดคุณค่าเพื่อผลประโยชน์ของฝ่ายใด การเข้าหาธรรมชาติแสดงให้เห็นท่าทีของมนุษย์ที่แสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ยกตนเป็นนายเหนือธรรมชาติ อันเป็นหลักคิดที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมดุล

นอกจากบทบาทของธรรมชาติที่ส่งอิทธิพลทั้งทางตรงทางอ้อมแก่ชีวิตและจิตใจของมนุษย์แล้ว นิรันดร์ศักดิ์ยังแฝงแนวความคิดการประกอบสร้างตัวตนแห่งธรรมชาติอันเป็นแนวคิดที่หันมาให้ความสำคัญกับการมองธรรมชาติ จากที่เคยมองโลกในแบบตัวกูของกู คิดว่าธรรมชาติเป็นเพียงสิ่งไม่มีชีวิตที่สามารถควบคุมจัดการได้โดยมนุษย์ หรือการแบ่งแยกธรรมชาติให้กลายเป็นอื่น แต่การตระหนักถึงตัวตนแห่งธรรมชาติจะเปลี่ยนมุมมองในการมองธรรมชาติให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับมนุษย์ที่ลึกซึ้งมากขึ้น โดยนิรันดร์ศักดิ์ได้ถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวนี้ผ่านทางความรู้สึกนึกคิดของตัวละครที่สามารถพบเจอได้ในชีวิตประจำวัน ผู้แต่งใช้ธรรมชาติรอบตัวมาบอกเล่าเรื่องราวให้เห็นว่า สรรพสิ่งรอบตัวล้วนมีผลต่อการหล่อหลอมชีวิตและจิตใจของมนุษย์ ทั้งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นจุดก่อให้เกิดความเป็นตัวตน การตระหนักถึงธรรมชาติที่ก่อเกิดในตัวตนจะเชื่อมโยงมนุษย์ไปหาสรรพสิ่ง จนก่อให้เกิดเป็นการรับรู้การมีอยู่ของเพื่อนร่วมโลก สรรพสิ่งทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตล้วนผูกพันเชื่อมโยงและมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง การตระหนักรู้เช่นนี้จะทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตอื่นโดยไม่เบียดเบียนและมีความเห็นอกเห็นใจกัน การรับรู้การมีอยู่ของสรรพสิ่งรอบตัวจะนำไปสู่การตระหนักรู้ว่า ทุกสรรพสิ่งล้วนมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างแยกจากกันไม่ขาด เป็นการตระหนักรู้ว่าเราคือส่วนหนึ่งของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่มีความเป็นอื่นและทุกสิ่งต้องพึ่งพาอาศัยกัน

การนำเสนอภาพแทนของธรรมชาติและการวิพากษ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคมร่วมสมัยผ่านแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและแนวคิดแบบองค์รวม ได้แสดงให้เห็นลักษณะการสร้างภาพแทนของธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ ในการวิพากษ์แนวความคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น นิรันดร์ศักดิ์มักจะถ่ายทอดออกมาในแนวงานเขียนวิทยาศาสตร์ที่นำเสนอสังคมที่เจริญก้าวหน้า และมีการใช้เทคโนโลยีที่ล้นเกิน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความหวาดกลัว วิตกกังวล และมีส่วนที่ทำให้ธรรมชาติเกิดความบิดเบี้ยวและน่าเกลียดน่ากลัว เพื่อนำเสนอผลกระทบด้านลบของความเจริญต่างๆ แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีการนำเสนอภาพของธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีการบรรยายให้เห็นความเคลื่อนไหวที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่มุมมองของสุนทรียศาสตร์ แต่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางจิตสำนึกของมนุษย์ที่เชื่อมโยงถึงธรรมชาติ

การหันกลับมามองบทบาทของธรรมชาติในงานวรรณกรรมนอกจากจะทำให้สามารถรับรู้ถึงผลกระทบในการเกิดวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่เรื่องไกลตัวของมนุษย์แล้ว ยังเป็นการเปลี่ยนมุมมองทางธรรมชาติที่หันมาให้คุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับชีวิตมากขึ้น

เป็นการนำกระบวนการทัศน์แบบองค์รวมมาปลูกฝังจิตสำนึกเชิงนิเวศเพื่อลดหรือแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษางานวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ภายใต้กรอบแนวคิดนิเวศสำนึก ถึงแม้ว่างานเขียนของนิรันดร์ศักดิ์จะมีการนำเสนอประเด็นทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านผลงานหลากหลายแนว หลากหลายรูปแบบ แต่แนวคิดนิเวศสำนึกนั้นสามารถนำไปวิเคราะห์งานแนวอื่นๆ ได้อีก เช่น งานแนวผจญไพร งานแนววิทยาศาสตร์ สารคดีหรือบันทึกการเดินทาง ฯลฯ เพื่อขยายขอบเขตของการศึกษานแนวคิดทางธรรมชาติในวรรณกรรมได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- Buell, Lawrence. *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1996.
- DesJardins, Joseph R. *Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy*. 4 ed. Belmont: Thomson, 2006.
- Devall, Bill, and George Sessions. "Deep Ecology." In *Environmental Ethics: Readings in Theory and Application*, edited by Louis P. Pojman. Belmont: Wadsworth Publishing, 1998.
- Glotfelty, Cheryll. "Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis." In *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, edited by Cheryll Glotfelty and Harold Fromm, p.xviii. Georgia: The University of Georgia Press, 1996.
- Goodbody, Alex. "Ecocriticism Theory: Romantic Roots and Impulses from Twentieth-Century European Thinkers." In *The Cambridge Companion to Literature and the Environment*, edited by Louise Westling, pp. 61-74. New York: Cambridge University Press, 2014.
- Heise, Ursula K. "Science and Ecocriticism." *The American Book Review* 18.5 (July-August 1997 1997): 4.
- Howarth, William. "Ecocriticism in Context." In *The Green Studies Reader from Romanticism*, edited by Laurence Coupe, pp.163-66. London and New York: Routledge, 2000.
- . "Some Principles of Ecocriticism." In *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, edited by Cheryll Glotfelty and Harold Fromm, pp.69-91. Georgia: University of Georgia Press, 1996.
- Naess, Arne. *Ecology, Community, and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. Translated by David Rothenberg. New York: Cambridge University Press, 1989.

- . "The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement." In *Environmental Ethics: Readings in Theory and Application*, edited by Louis P. Pojman. Belmont: Wadsworth Publishing, 1998.
- Palen, J. John. *The Urban World*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill Book, 1987.
- Slovic, Scott. "Ecocriticism: Containing Multitudes, Practising Doctrine." In *The Green Studies Reader: From Romanticism to Ecocriticism*, edited by Laurence Coupe, pp.160-62. London and New York: Routledge, 2000.
- Westling, Louise. "Introduction ". In *The Cambridge Companion to Literature and the Environment*, edited by Louise Westling, pp.1-13. New York: Cambridge University Press, 2014.
- กานมณี ภูักดี. *ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลึกตามทัศนะของอาร์เน นาสส์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.
- คาร์ล มาร์กซ์. *ว่าด้วยทุน: เศรษฐศาสตร์การเมืองวิพากษ์ [Das Kapital]*. แปลโดย เมธี เอี่ยมวราร. กรุงเทพฯ: อีรธรรม, 2542.
- ชัยวัฒน์ คุประตกุล. *วิทยาศาสตร์ในนิยายวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ต้นหมาก, 2524.
- ชาย ซีโฮ่. *10 ปีอุตสาหกรรมไทย เติบโตใหญ่เพราะทุนต่างดาว*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://info.gotomanager.com/news/printnews.aspx?id=5756> [12 กันยายน 2560]
- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์. การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism): บทแนะนำเบื้องต้น. ใน *รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ: ทัศนะของนักวิชาการไทย*, หน้า 236-327. ปทุมธานี: นาค, 2560.
- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์. *พินิจปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- เดวิด อาร์ คินส์ลีย์. *นิเวศวิทยากับศาสนา: จิตวิญญาณเชิงนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม*. แปลโดย ลภาพรรณ ศุภมันตรา. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา, 2551.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. *เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ปรากฏการณ์วรรณกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นาค, 2559.
- . *ไข่มุกเพียงแต่ระจกาน: สัตว์ศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ*. ใน *รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ: ทัศนะของนักวิชาการไทย*, หน้า 328-407. ปทุมธานี: นาค, 2560.

- . *วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย*.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 นเรศวร, 2553.
- . *วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: นาคร,
 2556.
- นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์. "เกษตรกร." ใน *สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2545.
- . "คน-ต่อไม้-แสงเงา." ใน *การร่ายรำของก้อนเมฆ*. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2547.
- . "คำวิงวอนของมนุษยชาติ." ใน *คำวิงวอนของมนุษยชาติ*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535.
- . "แคดดี." ใน *คำวิงวอนของมนุษยชาติ*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535.
- . "จินตนาการสีขาว." ใน *คำวิงวอนของมนุษยชาติ*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535.
- . "ซากเรือริมทะเล." ใน *การเดินทางครั้งสุดท้าย*. กรุงเทพฯ: น้ำค้าง, 2535.
- . "ต้นพริกของยายรุ่ง." ใน *นักเล่าเรื่องริมถนน*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538.
- . "ตระไคร้บนกำแพง." ใน *นักเล่าเรื่องริมถนน*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538.
- . "นกที่บินอยู่ในดวงจันทร์." ใน *ในความหวังใจ: โลกที่ซ่อนอยู่ใต้เปลือกตา*. กรุงเทพฯ:
 นวสาส์นการพิมพ์, 2548.
- . "บทเพลงของผู้เฒ่า." ใน *คำวิงวอนของมนุษยชาติ*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535.
- . "ไปไม้แห่งความคิด." ใน *นักเล่าเรื่องริมถนน*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538.
- . "มาบตาพุด." ใน *งานของพระเจ้า*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2554.
- . "เมืองหมาป่า." ใน *คืนแห่งความพินาค*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, 2533.
- . "ร่มสีสายของอากัง." ใน *เหมือนผีเสื้อบินมาจากท้องทุ่ง*. กรุงเทพฯ: กล้วยไม้, 2539.
- . "เรื่องของแสน." ใน *นักเล่าเรื่องริมถนน*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538.
- . "ลายไม้." ใน *เหมือนผีเสื้อบินมาจากท้องทุ่ง*. กรุงเทพฯ: กล้วยไม้, 2539.
- . *สวนหลังบ้าน*. กรุงเทพฯ: เนชั่น, 2546.
- . "สัญชาตญาณและความตาย." ใน *คำวิงวอนของมนุษยชาติ*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535.
- . "สัตว์ดุร้าย." ใน *เหมือนผีเสื้อบินมาจากท้องทุ่ง*. กรุงเทพฯ: กล้วยไม้, 2539.
- . "สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน." ใน *สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น,
 2545.
- . "สิ่งที่ปรากฏบนผิวน้ำ." ใน *ในความหวังใจ: โลกที่ซ่อนอยู่ใต้เปลือกตา*. กรุงเทพฯ: นวสาส์น
 การพิมพ์, 2548.
- . "สิ่งมีชีวิต." ใน *สายฝน มดง่าม และผู้เดือดร้อน*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535.

- . "เสียงเด็กร้องและทุ่งหญ้าสีเขียว." ใน *สายฝนกลางพายุที่แล้งร้อน*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์
 สาส์น, 2545.
- . "แสงแดดบนข้างฝา." ใน *การร่ำรำของก้อนเมฆ*. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2547.
- เนื่องน้อย บุญนงนตร. *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก*.
 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ประชา หุตานุวัตร. *การเมืองสีเขียว*. กรุงเทพฯ: มุลินธิเด็ก: มุลินธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2541.
- ประเวศ อินทองปาน. *ปรัชญาสิ่งแวดล้อมกับพระพุทธศาสนา. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2*
 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2557) : 21-37.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2538.
- จินดารัตน์ โพธิ์นอก. *นคราภิวัฒน์*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [www.royin.go.th/?knowledges=นคร
 ราภิวัฒน์-๑๓-ธันวาคม-๒](http://www.royin.go.th/?knowledges=นคราภิวัฒน์-๑๓-ธันวาคม-๒) [14 สิงหาคม 2560]
- ยุค ศรีอาริยะ. *Global Vision: สู่กระแสกระบวนทัศน์ใหม่*. กรุงเทพฯ: ไอโอนิค อินเตอร์เทรต รีซอส
 เซส, 2539.
- วรุช อุษณกร. *รอบรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2547.
- วัธนา บุญยง. *ใบไม้ร่วงในป่าใหญ่*. พิมพ์ครั้งที่ 8. นนทบุรี: บ้านหนังสือ, 2550.
- วิกิตำรา. *ความรู้เรื่องประชากรและชุมชนเมือง/ความเป็นเมือง*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
th.wikibooks.org/wiki/ความรู้เรื่องประชากรและชุมชนเมือง/ความเป็นเมือง [20 เมษายน
 2560]
- วิทยากร เชียงกุล. *สิ่งแวดล้อม-ระบบนิเวศสังคมที่ทุกคนควรรู้*. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2558.
- สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย. *นาม: นිරันศักดิ์ บุญจันทร์*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://www.thaiwriter.org/intv_nirunsuk.htm [8 เมษายน 2560]
- สุทธิชัย บุญยะกาญจน. *การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิตยสารวิทยาศาสตร์อเมริกันแนวดีส์โทเปียในช่วง ค.ศ.
 1950 ถึง ค.ศ. 1972*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะ
 อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. *นิเวศประวัติศาสตร์: พรมแดนความรู้*. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2545.
- อุดม วิเศษสาร. *บทเพลงแห่งนกนางเขน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2539.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวศุภิสรา เทียนสว่างชัย เกิดเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2531 ที่จังหวัดสมุทรปราการ จบการศึกษาระดับศิลปศาสตรบัณฑิต ในสาขาวิชาวรรณคดีไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปีการศึกษา 2554 และเข้าศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2557

